

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

ISSN 1811-2668

E-ISSN 2345-1009

Categoria B

STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE

SERIA

Științe
umaniste

- Istorie și Arheologie
- Filologie
- Filosofie

Fondată în anul 2007

Revistă științifică cu acces deschis,
supusă unui proces de dublă recenzie

OPEN ACCESS JOURNALS

Chișinău
CEP USM 2025

Nr. 4(194)
2025

Redactor-șef

MATVEEV Sergiu, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

Redactori-șefi adjuncți

CONDREA Iraida, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

SAHARNEANU Eudochia, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

ȘAROV Igor, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

ZBANȚ Ludmila, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

Consiliul academic

ARDELEANU Sanda-Maria, profesor universitar, doctor (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România), Doctor Honoris Causa al USM, Doctor Honoris Causa al Universității „Iu. Fedkovič” din Cernăuți (Ucraina)

BOCHMANN Klaus, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea din Leipzig, Germania), Doctor Honoris Causa al USM

CAZACU Adriana, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

CREANGĂ Oxana, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

CIMPOI Mihai, academician, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, Membru de Onoare al Academiei Române, membru al Uniunii Scriitorilor din România, membru al Organizației Mondiale a Scriitorilor

CIOCOI Tatiana, conferențiar universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

GRĂDINARU Angela, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

GUȚU Ioan, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

DOKHTOURICHVILI Mzaro, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat Ilia din Tbilisi, Georgia)

LIFARI Viorica, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

MOLEA Viorica, conferențiar universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

MUNTEANU Eugen, profesor universitar, doctor (Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, România)

PATRAȘ Roxana, conferențiar universitar, doctor (Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, România)

POPEANGA-CHELARU Eugenia, profesor universitar, doctor (Universitatea Complutense din Madrid, Spania)

VARZARI Elena, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

BOLOVAN Ioan, profesor universitar, doctor (Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, România), membru corespondent al Academiei Române

EREMIA Ion, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

GUMENĂI Ion, conferențiar universitar, doctor habilitat (Institutul de Istorie)

PASAT Valeriu, doctor habilitat, academician (Institutul de Istorie)

PĂDUREAC Lidia, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți)

POP Ioan Aurel, profesor universitar, doctor, membru titular și președinte al Academiei Române

ROTAȘ Liliana, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

ȘIPOȘ Sorin, profesor universitar, doctor (Universitatea din Oradea, România)

TOMULEȚ Valentin, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

BEJAN Petru, profesor universitar, doctor (Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, România)

DUMITRU Mircea, profesor universitar, doctor (Universitatea din București, România), Doctor Honoris Causa al USM, membru corespondent al Academiei Române

GAVRILUȚĂ Nicu, profesor universitar, doctor (Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, România)

VIZUREANU Viorel, profesor universitar, doctor (Universitatea din București, România)

VUILLEMENOT Anne-Marie, profesor universitar, doctor (Université Catholique de Louvain, Belgia)

Grupul de lucru

STEPANOV Georgeta, doctor habilitat, profesor universitar, prorector pentru activitate științifică - coordonator

ȚURCANU Carolina, doctor, conferențiar cercetător - responsabil de ediție

PAȘNIC Ana-Laura - executor responsabil

TATARU Ana - redactare literară (limba română, limba rusă)

CALARĂȘI Svetlana - redactare literară (limba engleză)

CHIRILENCO Tatiana - corectare tehnică

PASTUH Marina - design grafic

Biblioteca Centrală a USM - atribuire index CZU

SÎRBU Ghenadie, doctor - responsabil de indexare în bazele de date

CHISELIOV Anton - responsabil de site

Indexată în bazele de date

Open Academic
Journals Index

Universal Impact Factor
Scientifically derived Journal Impact Factor

CUPRINS

SUMMARY

Istorie

Hystory

*Lidia PRISAC, Ion Valer XENOFONTOV,
Iulian SALAGOR*
FONDUL DE ARHIVĂ PERSONAL
AL PROFESORULUI UNIVERSITAR,
DOCTOR HABILITAT
DUMITRU G. BATÂR (1927–2014)

5 PERSONAL ARCHIVE FUND
OF UNIVERSITY PROFESSOR,
DOCTOR HABILITATE
DUMITRU G. BATÂR (1927–2014)

Ion Valer XENOFONTOV
MEMBRU CORESPONDENT
ANATOL CIOBANU (1934–2016):
FILE DIN DOSARUL PERSONAL

21 CORRESPONDING MEMBER
ANATOL CIOBANU:
FILES FROM THE PERSONAL FOLDER

Elena COJOCARI (SERBANIUC)
ETICA ȘI DEONTOLOGIA
PROFESIONALĂ
ÎN MUZEOGRAFIE:
INTERACȚIUNEA CU PUBLICUL
ȘI INCLUZIUNEA PERSOANELOR
CU DIZABILITĂȚI

27 PROFESSIONAL ETHICS
AND DEONTOLOGY
IN MUSEOGRAPHY:
INTERACTION WITH THE PUBLIC
AND INCLUSION OF PEOPLE
WITH DISABILITIES

Iulian CRIMINCEANU
CADRUL NORMATIV
DE FONDARE
A INSTITUȚIEI MILIȚIEI
ÎN BASARABIA,
RELAȚIA CU ORGANELE
LOCALE, GUBERNIALE ȘI
CENTRALE ÎN 1917

36 THE LEGAL FRAMEWORK
FOR THE ESTABLISHMENT
OF THE MILITIA INSTITUTION
IN BESSARABIA,
RELATIONS WITH
LOCAL, GUBERNIAL, AND
CENTRAL AUTHORITIES IN 1917

Sergiu DEMERJI
INOCHENTISMUL ȘI IMPACTUL
SĂU ASUPRA POLITICII LINGVISTICE
A BISERICII ORTODOXE
ÎN BASARABIA (1909-1914)

47 INNOCENTISM AND ITS IMPACT
ON THE LINGUISTIC POLICY
OF THE ORTHODOX CHURCH
IN BESSARABIA (1909-1914)

*Sebastian-Dragoș BUNGHEZ,
Maria Alexandra PANTEA*
NEWS ABOUT BESSARABIA
IN THE ROMANIAN PRESS
OF ARAD IN 1918

53 ȘTIRI DESPRE BASARABIA
ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ ARĂDEANĂ
A ANULUI 1918

Mihai ȚURCANU
RELAȚIILE POLITICO-DIPLOMATICE
ROMÂN-O BRITANICE
DE LA CONFERINȚA
DE LA MÜNCHEN
ȘI PÂNĂ LA IZBUCNIREA
CELUI DE-AL DOILEA
RĂZBOI MONDIAL

61 ROMANIAN-BRITISH
POLITICAL-DIPLOMATIC
RELATIONS
FROM THE MUNICH
CONFERENCE
UNTIL THE OUTBREAK
OF THE SECOND WORLD WAR

Alexandr VITIUC
PARTICULARITĂȚI ALE
PERFEȚIONĂRII CONSTRUCTIVE
ALE CHITAREI BAS
ÎN ANII 1960
AI SECOLULUI XX

70 IMPROVING
CONSTRUCTIVE
BASS GUITAR
FEATURES
(1960's OF THE 20TH CENTURY)

Filologie

Angela GRĂDINARU

ABORDAREA SEMANTICO-PRAGMATICĂ
A DISCURSULUI INAUGURAL
AL MAIEI SANDU ÎN CONTEXTUL
ÎNVESTIRII ÎN FUNCȚIA DE PREȘEDINTĂ
A REPUBLICII MOLDOVA

Natalia MUCERSCHI

DIALOGUL FORMĂ – SENS
ÎN TRADUCEREA LITERARĂ
(REFLECȚII PE MARGINEA
TRADUCERII ROMANELOR
SOUMISSION ȘI ANÉANTIR ALE
LUI MICHEL HOUELLEBECQ)

Doina COROBCEAN,
Alexandra GHERASIM,
PRAGMATICA ACTULUI
DENOMINĂRII REVERS

Filosofie

Ксения ГОНЧАРОВА

ПСИХОЛОГИЗАЦИЯ НОВЫХ
ОБЩЕСТВЕННЫХ ДВИЖЕНИЙ:
РИТОРИКА ИДЕНТИЧНОСТИ
КАК СИМПТОМ ФАМИЛЬНОЙ ВЛАСТИ

Diana MOGA

LUCIAN BLAGA ȘI MIRCEA ELIADE:
INTERPRETĂRI ALE SACRULUI,
SIMBOLULUI ȘI ÎNȚIERII

Pfilology

79 THE SEMANTIC-PRAGMATIC
APPROACH TO MAIA SANDU'S
INAUGURAL ADDRESS
IN THE CONTEXT OF HER
SWEARING-IN AS PRESIDENT
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

91 THE FORM – MEANING DIALOG
IN LITERARY TRANSLATION
(CONSIDERATIONS ON THE
TRANSLATION OF THE NOVELS
SOUMISSION AND ANÉANTIR
BY MICHEL HOUELLEBECQ)

98 THE PRAGMATICS OF
THE REVERSE NAMING ACT

Philosophy

104 PSYCHOLOGIZATION
OF NEW SOCIAL MOVEMENTS:
THE RHETORIC OF IDENTITY
AS A SYMPTOM OF FAMILIAL POWER

110 LUCIAN BLAGA AND MIRCEA ELIADE:
INTERPRETATIONS OF THE SACRED,
SYMBOL AND INITIATION

CZU: 930.253:[929:37-378.011.3-051](478)

[https://doi.org/10.59295/sum4\(194\)2025_01](https://doi.org/10.59295/sum4(194)2025_01)

**FONDUL DE ARHIVĂ PERSONAL
AL PROFESORULUI UNIVERSITAR,
DOCTOR HABILITAT DUMITRU G. BATÂR (1927–2014)**

Lidia PRISAC, Ion Valer XENOFONTOV, Iulian SALAGOR,

Universitatea de Stat din Moldova

Studiul reprezintă un material de informare a comunității științifice privind patrimoniul istorico-științific al Republicii Moldova și face parte din suita materialelor ce au în vizor prezentarea fondului arhivistic al Arhivei Științifice Centrale a Academiei de Științe a Moldovei parte componentă a Bibliotecii Științifice (Institut) „Andrei Lupan” a Universității de Stat din Moldova. Materialul prezintă Fondul personal al profesorului universitar, doctorului habilitat Dumitru G. Batâr (1927–2014). În urma sistematizării și descrierii s-a constatat faptul că fondul este format dintr-un inventar ce conține 215 u.p. (1906–2005). Documentele alcătuiesc un singur inventar divizat în șase secțiuni: Lucrări științifice; Materiale pentru lucrări științifice; Materiale biografice; Activități publice; Colecții; Documente și lucrări ale altor personalități.

Cuvinte-cheie: *D. G. Batâr, chimist, istoria științei, arhivistică, biografie științifică, Academia de Științe a Moldovei, RSS Moldovenească.*

**PERSONAL ARCHIVE FUND OF UNIVERSITY PROFESSOR,
DOCTOR HABILITATE DUMITRU G. BATÂR (1927–2014)**

The study represents an information material for the scientific community regarding the historical and scientific heritage of the Republic of Moldova and is part of the suite of materials aimed at presenting the archival fund of the Central Scientific Archive of the Academy of Sciences of Moldova, part of the Scientific Library (Institute) “Andrei Lupan” of the State University of Moldova. The article presents the Personal Fund of the University Professor, Doctor of Science Dumitru G. Batâr (1927–2014). Following the systematization and description, the fund consists of an inventory containing 215 s.u. (1906–2005). The documents make up a single inventory divided into six sections: Scientific works; Materials for scientific works; Biographical materials; Public activities; Collections; Documents and works of other persons.

Keywords: *D. G. Batâr, chemist, history of science, archival science, scientific biography, Moldova Academy of Sciences, Moldavian SSR.*

Motto: *„Atât în momente de mare bucurie, cât și de grea cumpănă păstrați-vă starea de spirit!”*

Dumitru G. Batâr, 1992.

Preliminarii

Discipol al academicianului A. V. Ablov, profesorul universitar și doctorul habilitat Dumitru G. Batâr s-a învrednicit de a fi parte, grație fondului personal, din suita fondurilor plasate în cadrul Arhivei Științifice Centrale a Academiei de Științe a Moldovei. Materialele expuse relevă activitatea **științifică** a celor doi cercetători, specialiști în domeniul chimiei anorganice. Printre lucrările științifice realizate în comun pot fi menționate: Номенклатура компушилор неорганичъ (1960), Номенклатура химией неорганиче (1962) și bibliografia dedicată predecesorului său – A. B. Аблов (1905–1978). Страницы жизни и творчества (1986). Un interes deosebit prezintă donația de documente, dări de seamă, rapoarte științifice, manuscrise, articole, teze și alte materiale privind activitatea acad. A. V. Ablov. Aici pot fi găsite și cele 4 205 file, ce reprezintă articole decupate din mass-media (1945–1992), plasate în ordine cronologică. Fondul poate fi considerat unul dintre cele mai bine structurate și poate fi valorificat de cei interesați de realizările științifice în domeniul chimiei anorganice sau de istoria și evoluția științei.

Repere biografice

Dumitru G. Batâr (1927–2014) s-a născut în s. Butești, r-nul Glodeni, în familia de țărani a lui Grigore și Domnica Batâr [1, f. 18; 2, p. 296, 302; 3, p. 11]. După absolvirea școlii primare în satul natal, a studiat la școala agricolă din Brânzeni-Stroiești, actualmente r-nul Edineț (1941–1944). Ulterior, a urmat cursurile pregătitoare la Institutul Pedagogic de Stat din Chișinău (1945–1947). În 1951 a absolvit Facultatea de Științe ale Naturii a aceluiași institut (1951), activând ca asistent la Catedra de chimie. Între 1952 și 1956, a urmat studiile postuniversitare, de doctorat, la Catedra de chimie Anorganică a Universității de Stat din Chișinău, continuând concomitent să lucreze ca asistent, apoi cadru didactic la Catedra de chimie a Institutului Pedagogic „Taras Șevcenko” din Tiraspol (1956–1958). Din anul 1959, devine cercetător științific principal, ulterior secretar științific, director adjunct, șef de laborator, iar din 1988 cercetător științific principal în cadrul Institutului de Chimie al Academiei de Științe a Moldovei. În 1962 a intrat în rândurile PCUS [4, f. 12].

În anul 1958 i-a fost acordat titlul de doctor în științe chimice, iar în 1974 cel de doctor habilitat în științe chimice. În 1963 i-a fost acordat titlul de cercetător superior, iar în 1984 - cel de profesor.

Dumitru G. Batâr este autorul a cca 900 de lucrări științifice, inclusiv 18 monografii și 22 de brevete de invenție care și-au găsit aplicarea ca preparate biofarmaceutice, ingrediente furajere stimulative, stabilizatori, catalizatori, agenți de rigidizare. Rezultatele cercetărilor științifice au fost prezentate la peste o sută de congrese, conferințe și simpozioane (inter)naționale, contribuția remarcabilă a savantului Dumitru G. Batâr în dezvoltarea științelor fundamentale fiind înalt apreciată. Publicațiile savantului prezintă metodele de sintetizare a peste 600 de compuși, inclusiv rezultatele studierii proprietăților fizico-chimice și structurii compușilor sintetizați, dintre care aproximativ 20% putând fi utilizați drept catalizatori, stabilizatori, întăritori ai sistemelor polimerice, medicamente antianemice, aditivi pentru hrana animalelor. Profesorul D.G. Batâr a identificat noi modalități de a controla reactivitatea și sinteza țintită a compușilor de coordonare cu proprietăți utile și a dezvoltat un concept care permite fundamentarea creării unor sisteme multicomponente sinergice de tip compozițional. A realizat cercetări asupra aspectelor de mediu ale proceselor redox în prezența compușilor de coordonare a biometalului. A propus, de asemenea, produse biologice fezabile din punct de vedere economic și echilibrate din punct de vedere al mediului, a dezvoltat tehnologii fără deșeuri și le-a introdus în producția industrială [4, f. 13].

În scopul standardizării termenilor chimici, Dumitru G. Batâr a publicat o serie de lucrări lexicografice și enciclopedice: Номенклатура химией неорганиче (Кишинев, 1962) (coautor A. V. Ablov), inclusiv Русско-молдавский химический словарь (Кишинев, 1963), pregătit pentru setul de dicționare Русско-румынский химико-технологический словарь, Номенклатура химией аорганиче.

Savantul a acordat o atenție deosebită popularizării științei. În colaborare cu A. V. Ablov și A. A. Șamurin a publicat lucrarea М.В. Ломоносов ши студиул луй. Кувынт деспре фолосул химией (Кишинев, 1962). Materialele de chimie educațională adunate de-a lungul multor ani i-au permis să pregătească și să publice: Одатэ ка нич одатэ... Ун грам де кимие инструктивэ ши дистрактивэ (Chișinău, 1967); Бразде пе огорул куноаштерий (Chișinău, 1972); Ипотезе веселе ши тристе (Chișinău, 1974), inclusiv monografia în domeniul istoriei științei A. B. Аблов. Страницы жизни и творчества (Chișinău, 1986).

A avut o contribuție semnificativă la traducerea și publicarea literaturii chimice. Este unul dintre traducătorii textului rusesc al manualului românesc *Chimie generală* de C. Nenițescu (Moscova, 1968), manualul lui R. Ripan și G. Ceteanu, *Chimie anorganică*, vol. 2; *Chimia metalelor*. A fost și redactor științific al mai multor lucrări științifice de referință, consultant științific și autor a numeroase articole publicate în Enciclopedia Sovietică Moldovenească. Sub îndrumarea sa a fost creat Laboratorul interdepartamental de biotehnologie veterinară al Institutului de Chimie și RO „Moldzoovetsnabprom” [4, f. 14].

Profesorul Dumitru G. Batâr a îmbinat cu succes activitatea științifică cu cea social-pedagogică, susținând prelegeri de chimie anorganică la universitățile din RSSM, fiind membru al Comisiei Republicane de Terminologie, al Consiliului de specialitate în științe chimice pentru susținerea tezelor de doctorat de la Institutul Fizico-chimic al Academiei de Științe a Ucrainei, Asociația Științifică și Educațională „Dimitrie Cantemir”. A fost președintele Comisiei de Asistență pentru Fondul Sovietic de Pace al Academiei de Științe a RSSM etc. A organizat, de asemenea, o serie de programe de popularizare a științei la radio și televiziune. Rezul-

tatele cercetărilor științifice ale profesorului Dumitru G. Batâr au fost expuse în mod repetat la Expoziția Realizărilor Economiei Naționale (EREN) a URSS și Expoziția Realizărilor Economiei Naționale a RSSM, fiind deținător a multor diplome și medalii [5, pp. 94-96].

Sructura și conținutul fondului

Predat spre păstrate de însuși doctorul habilitat în științe chimice Dumitru G. Batâr, materialele fondului personal au intrat în componența Arhivei Științifice Centrale a Academiei de Științe a Moldovei (actualmente Secția Arhivă. Restaurare și patologie a documentelor aflată în subordinea Bibliotecii Științifice [Institut] „Andrei Lupan” din cadrul Universității de Stat din Moldova) în 1992,¹ deși nu a fost aplicată semnătura de primire-predare, nici ștampila administrativă a arhivei. În urma inventarierii și a prelucrării tehnice efectuate de cercetătorul științific I.G. Moreșanu, Fondul personal Dumitru G. Batâr a inclus 215 de dosare ordonate într-un singur inventar. Din punct de vedere cronologic, fondul include documente date între 1906 și 2005. Totodată, fondul conține o serie de fotografii, atât personale (imagini ale părinților) cât și ale altor personalități din domeniul științei.

Inventarul fondului personal Dumitru G. Batâr este împărțit în șase **secțiuni**:

I. Lucrări științifice – manuscrise, monografii, colecții și articole științifice din reviste, reeditări ale rubricilor științifice, disertații pentru gradul științific de candidat și doctor în științe chimice, rapoarte științifice, prelegeri, recenzii și comentarii la lucrările științifice ale altor oameni de știință. Printre problemele științifice abordate se enumără: compușii neorganici, chimia bioanorganică, terminologia și nomenclatura în domeniul chimie etc.

II. Materiale pentru lucrări științifice – extrase și fotocopii din surse științifice la tema tezei de doctorat, ilustrații pentru lucrări științifice, cereri pentru dreptul de autor, fotocopii ale certificatelor pentru dreptul de autor, contracte de afaceri privind implementarea rezultatelor cercetărilor științifice.

III. Materiale biografice - o fișă personală cu evidența personalului, biografie, autobiografie, caracteristici, lista de lucrări științifice, invitații și programe ale evenimentelor științifice și tehnice la care a participat, corespondență personală etc.

IV. Activități publice – materiale care reflectă activitatea lui Dumitru G. Batâr în calitate de președinte al Comisiei de Asistență pentru Fondul Sovietic de Pace al AȘ a URSS, membru al Consiliului de specialitate în științe chimice pentru susținerea tezelor de doctorat la Institutul Fizico-Chimic (Odesa) al Academiei de Științe a Ucrainei și al Universității de Stat din Chișinău, precum și materiale privind crearea unui laborator interdepartamental al Institutului de Chimie al AȘ a RSSM și RO „Moldzoovetsnabprom”.

V. Colecții - secțiunea conține o colecție de articole despre știință și dezvoltarea acestora decupate din reviste și ziare, inclusiv o colecție de fotografii.

VI. Documente și lucrări ale altor personalități – include acte, dări de seamă, rapoarte, manuscrise, teze, referate și alte materiale ale acad. A.V. Ablov.

I. Lucrări științifice

1. Номенклатура компушилор неорганичъ. Монография в соавторстве с А. В. Абловым. Машинопись. Автограф, 1960, 175 с.
2. Номенклатура химией неорганиче. Монография в соавторстве с А. В. Абловым. Печатное. Автограф, 1962, 116 с.
3. М. В. Ломоносов ши студиул луй. Кувинт деспре фолосул химией Научно-популярная брошюра в соавторстве и А.А. Шамшуриным. Печатное. Автограф, 1962, 48 с.

1. De remarcat faptul că Muzeul Național de Istorie a Moldovei deține cca 600 de documente și exponate ale prof. univ. Dumitru G. Batâr, printre care: diplome, carnet de membru, certificate, medalii, insigne, caracteristici, fotografii, scrisori, recenzii, mostre de preparate, cărți, broșuri, articole retipărite, certificate de autor, disertații (candidați și doctoranzi), referate, albume, pliante (majoritatea cu autograful lui Dumitru G. Batâr), precum și o bibliotecă formată din 325 de titluri științifice ale oamenilor de știință din Republica Moldova, România și alte state. În același muzeu a fost creat și fondul acad. A.V. Ablov. La fel, activitatea prof. Dumitru G. Batâr este prezentată și la Muzeul Istoriei Învățământului din Republica Moldova, Muzeul Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” și Muzeul satului Butești.

4. Русско-молдавский химический словарь. Печатное. Автограф, 1963, 356 с.
5. Одатэ ка нич одатэ. Крупинки познавательной и занимательной химии. Книга. Печатное. Автограф, 1967, 138 с.
6. Бразде пе огорул куноаштерий. (Борозды на ниве познания). Печатное. Брошюра. Автограф, 1972, 36 с.
7. Саванций се амужэ. Рукопись книги Ипостазе веселе ши тристе. Машинопись. Автограф, 1974, 57 с.
8. Ипостазе веселе ши тристе. Книжечка. Печатное. Автограф, 1974, 56 с.
9. А. В. Аблов. Страницы жизни и творчества. Машинопись. Автограф, 1985, 288 с.
10. А. В. Аблов. Биобиблиографическая книга о жизни и творческой деятельности академика А. В. Аблова. Печатное. Автограф, 1986, 224 с.
11. Номенклатура кимией аорганиче. Рукопись (оригинал) (1988) и машинопись. (1989). Автограф, 248 с.
12. Рукописи научных трудов опубликованных в журналах по специальности и др. периодических изданиях. Машинопись. Автограф, 1956–1968, 276 с.
13. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах и журналах по специальности. Машинопись. Автограф, 1969–1971, 248 с.
14. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах, журналах по специальности и др. периодических изданиях. Машинопись. Автограф, 1972–1973, 309 с.
15. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах и журналах по специальности. Машинопись. Автограф, 1974–1975, 318 с.
16. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах, журналах по специальности и в др. периодических изданиях. Машинопись. Автограф, 1976–1977, 237 с.
17. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах, журналах по специальности и др. периодических изданиях. Машинопись. Автограф, 1978–1979, 235 с.
18. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах, журналах по специальности и др. периодических изданиях. Машинопись. Автограф, 1980–1981, 306 с.
19. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах, журналах по специальности и др. периодических изданиях. Машинопись. Автограф, 1982–1983, 189 с.
20. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах, журналах по специальности и др. периодических изданиях. Машинопись. Автограф, 1984–1985, 305 с.
21. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах, журналах по специальности и др. периодических изданиях. Машинопись. Автограф, 1986, 245 с.
22. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах, журналах по специальности и др. периодических изданиях. Машинопись. Автограф, 1987–1988, 229 с.
23. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах, журналах по специальности и др. периодических изданиях. Машинопись. Автограф, 1989–1990, 156 с.
24. Рукописи научных трудов, опубликованных в книгах, журналах по специальности и др. периодических изданиях. Машинопись. Автограф, 1991–1991, 197 с.
25. Отдельные оттиски научных работ. Печатное. Автограф, 1956–1982, 59 оттисков.
26. Отдельные оттиски научных работ. Печатное. Автограф, 1982–1992, 58 оттисков.
27. Научные работы опубликованные в сборниках. Печатное. Автограф, 1963–1982, 6 работ.
28. Русско-румынский химико-технологический словарь. Вариант первый (А-И). Машинопись. Автограф, 1986–1991, 198 с.
29. Русско-румынский химико-технологический словарь. Вариант первый (К-Р) Машинопись. Автограф, 1986–1991, 199 с.
30. Русско-румынский химико-технологический словарь (С-Я). Вариант первый. Машинопись. Автограф, 1986–1991, 300 с.
31. Русско-румынский химико-технологический словарь (А-И). Вариант второй. Машинопись. Автограф, 1992, 294 с.
32. Русско-румынский химико-технологический словарь (К-О). Вариант второй. Машинопись. Автограф, 1992, 328 с.

33. Русско-румынский химико-технологический словарь (П-С). Вариант второй. Машинопись. Автограф, 1992, 324 с.
34. Русско-румынский химико-технологический словарь (Т-Я). Вариант второй. Машинопись. Автограф, 1992, 287 с.
35. Неорганическая химия. Учебник для вузов. Том 2. Мир, Москва, 1972. Перевод с румынского на русский язык Д.Г. Батыра и Х.Ш. Харитона. Печатное. Автограф, 1972, 872 с.
36. Комплексные медные соли α оксикислот. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата химических наук. Печатное, 1957, 16 с.
37. Координационные соединения 3α элементов с α -диоксимами, β -дикстонами и α оксикислотами (синтез, строение и некоторые аспекты применения). Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора химических наук. Печатное, 1974, 58 с.
38. Декупированные из периодической печати его статьи, статьи о нем, интервью и др. материалы. Печатное. Автограф, 1950–1992, 143 с.
39. Тексты выступлений по радио и телевидению, подготовленные Д. Г. Батыр. Машинопись с автографами, 1967–1979, 273 с.
40. Тексты выступлений по радио и телевидению, подготовленные Д. Г. Батыр. Машинопись с автографами, 1979–1988, 282 с.
41. Научные доклады и тезисы докладов на международных, всесоюзных и республиканских научно-технических мероприятиях. Машинопись. Автограф, 1957–1990, 471 с.
42. Химическая наука Молдавии на современном этапе. Лекция. Печатное. Автограф 1978, 22 с.
43. Дмитрий Иванович Менделеев, Шкоала советикэ. Кишинэу, 1954. Перевод с русского на молдавский язык Г. Добындэ. Редактор Д. Г. Батыр. Печатное. Автограф, 1954, 424 с.
44. Глубокий след. Штиинца, Кишинев, 1984. Автор Б.М. Литвак. Под редакцией Д. Г. Батыр. Печатное. Автограф, 1984, 108 с.
45. Хлеб, вода и химия. Штиинца. Кишинев, 1985, Автор Г. И. Жунгиету. Ответственный редактор Д. Г. Батыр. Печатное. Автограф, 1985, 184 с.
46. Спиросолановые гликозиды. Штиинца. Кишинев, 1991. Авторы В. А. Бобейко и П. К. Кинтя. Ответственный редактор Д.Г. Батыр. Печатное. Автограф, 1991, 116 с.
47. Неопубликованные и депонированные научные работы. Машинопись. Автограф, 1971–1993, 319 с.
48. Рецензии Д.Г. Батыр на научные труды других ученых. Машинопись. Автограф, 1967–1991, 257 с.
49. Отзывы и заключения Д.Г. Батыр на авторефераты диссертаций. Машинопись. Автограф, 1972–1992, 177 с.
50. Отзывы Д.Г. Батыр на диссертационные работы. Машинопись. Автограф, 1970–1992, 461 с.
51. Отзывы, рецензии и др. материалы на научные работы Д.Г. Батыр. Машинопись. Автограф, 1970–1991, 67 с.
52. Материалы (отчеты, справки, хоздоговоры и др.) о работе Лаборатории бионеорганической химии. Машинопись, 1968–1990, 407 с.
53. Отчет по теме Исследование влияния координационных соединений некоторых металлов на скорость и характер термического разложения ПХА и полимерных материалов. Машинопись. Автограф, 1969, 46 с.
54. Отчет по теме: Синтез и исследование координационных соединений в качестве катализаторов отверждения полиэпоксиретанов: разработка методов полупромышленного получения наиболее эффективных соединений. Машинопись. Автограф, 1970, 41 с.
55. Отчет по теме: Синтез и исследование координационных соединений в качестве катализаторов отверждения полиэпоксиретанов; разработка методов полупромышленного получения наиболее эффективных соединений. Машинопись. Автограф, 1971, 45 с.
56. Отчет по теме: Разработка эффективных катализаторов отверждения систем на основе олигомерных углеводородов с функциональными группами (ПДИ за, СКД-КТР), обеспечивающих при высокой каталитической активности при температурах 60–70°C высокий индукционный период (до 25 часов) отверждения. Машинопись. Автограф, 1972, 40 с.

57. Отчет о работе лаборатории бионеорганической химии Института химии АН МССР за 1975 год. Машинопись. Автограф, 114 с.
58. Prima corectură a Dicționarului de chimie și tehnologie, rus-român, 1992, 535 f.
59. Dicționarul de chimie și tehnologie, rus-român, 1994, 540 f.
60. Cărți publicate: Treptele unui urcuș, 2004, 176 p., Plenitudinea unui destin, 2004, 152 p., Suflet și spirit încărcat de comori, 2005, 32 p., Bibliografie, 1998, 170 p., Academicianul B. Motienko, 2005, 48 p.
61. Articole științifice publicate în reviste și alte ediții, 1994–1999, 11 unități.
62. Articole publicate în ediții periodice consacrate lui A. Cosmescu, B. Melnic, I. Mahu și V. Isac, 1992–1999, 5 unități.
63. Articole despre M. Garaz, I. Vieru, A. Ablov, Gh. Lazurevski, I. Lealicov ș.a. publicate în ediții periodice, 2001–2003, 3 unități.
64. Articole semnate de D. Batâr, articole despre el, interviuri și alte materiale decupate din ediții periodice, 1993–1999, 119 p.
65. Articole semnate de D. Batâr, articole despre dânsul, interviuri și alte materiale decupate din ediții periodice, 2000–2005, 121 p.
66. Manuscrise ale lucrărilor științifice publicate, 1993–1996, 31 de unități.
67. Manuscrise ale lucrărilor științifice publicate, 1997–1998, 31 de unități.
68. Manuscrise ale lucrărilor științifice publicate, 1999, 33 de unități.
69. Manuscrise ale lucrărilor științifice publicate, 2000, 23 de unități.
70. Manuscrise ale lucrărilor științifice publicate, 2001, 28 de unități.
71. Manuscrise ale lucrărilor științifice publicate, 2002, 31 de unități.
72. Manuscrise ale lucrărilor științifice publicate, 2003, 19 unități
73. Manuscrise ale lucrărilor științifice publicate, 2004, 32 de unități.
74. Manuscrisul cărții Treptele unui urcuș (I), 2004, 175 f.
75. Manuscrisul cărții Treptele unui urcuș (II), 2004, 122 f.
76. Manuscrisul cărții Treptele unui urcuș (III), 2004, 188 f.
77. Documente privind susținerea tezelor și obținerea titlurilor de doctor, doctor habilitat în chimie și profesor, 272 f.
78. Activitatea pe tărâm pedagogic, 383 f.
79. Mass-media în file decupate, 1993, 272 f.
80. Mass-media în file decupate, 1994, 192 f.
81. Mass-media în file decupate, 1994, 227 f.
82. Mass-media în file decupate, 1995, 205 f.
83. Mass-media în file decupate, 1995, 209 f.
84. Mass-media în file decupate, 1996, 201 f.
85. Mass-media în file decupate, 1996, 241 f.
86. Mass-media în file decupate, 1997, 163 f.
87. Mass-media în file decupate, 1997, 217 f.
88. Mass-media în file decupate, 1998, 186 f.
89. Mass-media în file decupate, 1998, 198 f.
90. Mass-media în file decupate, 1999, 173 f.
91. Mass-media în file decupate, 1999, 128 f.
92. Mass-media în file decupate, 2000, 193 f.
93. Mass-media în file decupate, 2001, 193 f.
94. Mass-media în file decupate, 2002, 203 f.
95. Mass-media în file decupate, 2003-2004, 283 f.

II. Materiale pentru lucrări științifice

1. Фотокопии из зарубежных научных изданий по теме кандидатской диссертации, 1952–1956, 111 отгисков.

2. Выписки из научных источников и другие материалы по теме кандидатской диссертации, 1952–1956, 146 с.
3. Выписки из научных источников и другие материалы по теме кандидатской диссертации, 1952–1956, 95 с.
4. Иллюстрации к научным трудам, 110 рис.
5. Заявки на авторские свидетельства решения ГКНТ, описания изобретений, заключения ВНИИ ГПЭ, фотокопии авторских свидетельств и др. Машинопись, Автограф. 1969–1981, 17 шт.
6. Хоздоговоры с предприятиями и учреждениями. Машинопись. Часть I, 1969–1972, 361 с.
7. Хоздоговоры с предприятиями и учреждениями. Машинопись. Часть II, 1973–1985.

III. Materiale biografice

1. Биографические материалы (биография, автобиография, список научных трудов, характеристики, копии приказов и др). Машинопись. Автограф, 1951–1990, 195 с.
2. Поздравления, телеграммы, информационные письма, 1971–1993, 238 с.
3. Программы научно-технических мероприятий и пригласительные билеты. Печатное, 1954–1992, 98 с.
4. Переписка с научными учреждениями, издательствами, учеными и др. лицами. Машинопись. Автограф, 1958–1974, 289 с.
5. Переписка с научными учреждениями, издательствами, учеными и др. лицами. Машинопись. Автограф, 1975–1976, 218 с.
6. Переписка с научными учреждениями, издательствами, учеными и др. лицами. Машинопись. Автограф, 1977–1978, 214 с.
7. Переписка с научными учреждениями, издательствами, учеными и др. лицами. Машинопись. Автограф, 1979–1981, 226 с.
8. Переписка с научными учреждениями, издательствами, учеными и др. лицами. Машинопись. Автограф, 1982–1985, 208 с.
9. Переписка с научными учреждениями, издательствами, учеными и др. лицами. Машинопись. Автограф, 1986–1992, 398 с.

IV. Activități sociale

1. Материалы Комиссии содействия Советскому фонду мира АН МССР, председателем которого является Д. Г. Батыр с 1985 года, 1985–1990, 177 с.
2. Материалы по созданию и работе Межведомственной лабораторий ветеринарной биотехнологии Института химии АН РМ и РО Молдзоветснабпром. Машинопись, 1978–1989, 273 с.
3. Материалы сессий Специализированного Совета по химическим наукам для защиты диссертационных работ при Физико-химическом институте АН УССР. Машинопись. Печатное. Автограф, 1976–1977, 213 с.
4. Материалы сессий Специализированного совета по химическим наукам для защиты диссертационных работ при Физико-химическом институте АН УССР. Машинопись. Печатное. Автограф, 1978–1979, 294 с.
5. Материалы сессий Специализированного совета по химическим наукам для защиты диссертационных работ при Физико-химическом Институте АН УССР. Машинопись. Печатное. Автограф, 1980, 197 с.
6. Материалы сессий Специализированного совета по химическим наукам для защиты диссертационных работ при Физико-химическом Институте АН УССР. Машинопись. Печатное. Автограф, 1981–1982, 298 с.
7. Материалы сессий Специализированного Совета по химическим наукам для защиты диссертационных работ при Физико-химическом институте АН УССР. Машинопись. Печатное. Автограф, 1983, 492 с.
8. Материалы сессий Специализированного совета по химическим наукам для защиты диссертацион-

- ных работ при Физико-химическом Институте АН УССР. Машинопись. Печатное. Автограф, 1984, 357 с.
9. Материалы сессий Специализированного совета по химическим наукам для защиты диссертационных работ при Физико-химическом институте АН УССР. Машинопись. Печатное. Автограф, 1985–1986, 299 с.
 10. Материалы сессий Специализированного совета по химическим наукам для защиты диссертационных работ при Физико-химической Институте АН УССР. Машинопись. Печатное. Автограф, 1987–1988, 325 с.
 11. Материалы сессий Специализированного совета по химическим наукам для защиты диссертационных работ при Физико-химическом институте АН УССР. Машинопись. Печатное. Автограф, 1989–1990, 483 с.
 12. Материалы сессий Специализированного совета по химическим наукам для защиты диссертационных работ при Физико-химическом институте АН УССР. Машинопись. Печатное. Автограф, 1991–1993, 493 с.

V. Colectii

1. Авторефераты опонированных диссертаций, 1970–1992. Печатное, 35 штук.
2. Авторефераты рецензированных им диссертаций, 1975–1985. Печатное, 33 штук.
3. Диссертационные работы под научным руководством Батыра Д. Г. Машинопись. Автограф, 1973–1990, 7 шт.
4. Декупированные из журналов и газет статьи академика А. В. Аблова, статьи в нем и др., собранные А.В. Абловым и дополненные фондообразователем, 1932–1988, 67 материалов.
5. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии, Коллекция 1945–1970, 182 с.
6. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция. 1971–1978, 146 с.
7. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, 1978–1980, 105 с.
8. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция январь-июнь, 1981, 137 с.
9. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция июль-декабрь 1981, 227 с.
10. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция. январь-декабрь, 1982, 206 с.
11. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция январь-апрель 1983, 125 с.
12. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция май-август 1983, 109 с.
13. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, сентябрь-декабрь, 1983, 153 с.
14. Декупированные статьи из журналов и январь газет о науке и ее развитии. Коллекция, январь-апрель, 1984, 119 с.
15. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, май-август, 1984, 169 с.
16. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция. сентябрь-декабрь, 1984, 173 с.
17. Декупированные статьи из журналов газет о науке и ее развитии. Коллекция, январь-апрель, 1985, 171 с.
18. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция. май-август 1985, 176 с.
19. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция. сентябрь-декабрь, 1985, 142 с.
20. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, январь-апрель, 1986, 146 с.
21. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, май-август, 1986, 146 с.
22. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, сентябрь-декабрь, 1986, 74 с.
23. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, январь-июль 1987, 175 с.
24. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, июль-декабрь, 1987, 169 с.

25. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, январь-июнь 1988, 190 с.
26. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, июль-декабрь 1988, 230 с.
27. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, январь-апрель 1989, 165 с.
28. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, май-декабрь 1989, 190 с.
29. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, январь-июль 1990, 164 с.
30. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, август-декабрь 1990, 147 с.
31. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция январь-июль 1991, 144 с.
32. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, август-декабрь 1991, 163 с.
33. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, январь-июнь 1992, 160 с.
34. Декупированные статьи из журналов и газет о науке и ее развитии. Коллекция, июль-декабрь, 1992, 161с.
35. Фотографии Д. Г. Батыр и др. лиц. Коллекция, 1906–1977, 102 отпечат.
36. Фотографии Д. Г. Батыр и др. лиц. Коллекция, 1977–1991, 84 отпечат.
37. Материал для служебного пользования Успехи неорганической химии в СССР за 1979 год. Машинопись, 1981, 104 с.
38. Colecție de ziare „Știința”, 1979–1984.
39. Colecție de ziare „Știința”, 1985–1988.
40. Colecție de ziare „Știința”, 1989–1993.
41. Colecție de ziare „Universitate”, 1994–1997.
42. Colecție de ziare „Știința”, 1995–1997.
43. Colecție de ziare „Literatura și arta”, 1997.
44. Colecție de ziare „Literatura și arta”, 1998.
45. Colecție de ziare „Literatura și arta”, 1999.
46. Colecție de ziare „Literatura și arta”, 2000.
47. Colecție de ziare „Literatura și arta”, 2001.
48. Colecție de ziare „Literatura și arta”, 2002.
49. Colecție de ziare „Literatura și arta”, 2003.
50. Colecție de ziare „Literatura și arta”, 2004.

VI. Documente și lucrări ale altor personalități

1. Documente privind activitatea acad. A. V. Ablov, amintiri despre el ale prof. D. Batâr, 1963–1995, 27 de documente.
2. Dări de seamă ale acad. A. V. Ablov, 1961–1972, 1973–1977, 2 volume.
3. Manuscrise ale acad. A. V. Ablov, 1955–1968, 14 iniții.
4. Manuscrise ale acad. A. V. Ablov, 1969–1975, 14 unități.
5. Rapoarte prezentate de acad. A. V. Ablov la simpozioane și conferințe științifice republicane, 1946–1960, 19 unități.
6. Rapoarte științifice prezentate de acad. A. V. Ablov la conferințe științifice unionale și internaționale, 1961–1975, 26 de unități.
7. Articole, scenarii (manuscrise), vizând activitatea acad. A. V. Ablov, 108 f.
8. Teze, referate și alte materiale.
9. Avize ale referentului oficial (A. V. Ablov) la teze de candidat și doctor în științe, 1954–1975, 32 de unități.
10. Avize ale conducătorului științific (A.V. Ablov), alte avizii, recenzii și concluzii, 1954–1977, 83 de unități.
11. Corespondența acad. A. V. Ablov cu centrele științifice și cu anumite persoane, vol. I, 300 f.
12. Corespondența acad. A. V. Ablov cu centrele științifice și cu anumite persoane, vol. II, 106 f.
13. Manuscrisul manualului Chimia anorganică (autor A.V. Ablov), nepublicat, vol. I., 1959, 249 f.

14. Manuscrisul manualului Chimia anorganică (autor A.V. Ablov), nepublicat, vol. II., 1959, 215 f.
15. Telegramme și felicitări adresate acad. A.V. Ablov, programe și invitații la conferințe și sesiuni științifice, 1948–1977.
16. Invitații și programe ale conferințelor și simpozioanelor științifice, la care a participat acad. A. V. Ablov, 1948–1977, 49 bucăți.
17. Articole științifice editate în reviste internaționale, autor și coautor acad. A. V. Ablov, partea I, 61 de unități.
18. Articole științifice editate în reviste internaționale, autor și coautor acad. A. V. Ablov, partea II, 42 de unități.
19. Teze ale rapoartelor la conferințe și simpozioane la care a participat acad. A. V. Ablov, 1961–1977, 10 bucăți.
20. Cărți științifice dăruite acad. A. V. Ablov: 1) Н. В. Белов, Кристаллохимия силикатов с крупными катионами, Москва, Издательство Академии наук СССР, 1961, 68 с.; 2) Пскопский Государственный Педагогический Институт им. С. М. Кирова, Сборник вопросы квантовой химии и электронной структуры кристаллов, вып. 44, Ленинград, ПКОП ВСЕГЕИ, 1969, 85 с.; 3) Т. Н. Годнев, Фотосинтез. Конспект лекций по избранным главам физиологии растений, Минск, МВСС и ПО БССР, 1961, 134 с.; 4) А. М. Голуб, Систематика і термінологія в неорганічній хімії, Київ, Видавництво Київського Університету, 1959, 147 с., 5) А. М. Голуб, Загальна та неорганічна хімія. Частина I. Видавництво Київського Університету, 1968, 441 с.
21. Cărți științifice dăruite acad. A. V. Ablov: 1) М. О. Терешкевич, Г. И. Лысенко, А. В. Куприк и др., Комплексообразование, межмолекулярное взаимодействие и со осаждение в некоторых системах (Сборник научных работ), Днепропетровск, Зоря, 1970, 232 с.; 2) Г. В. Лазуревский, Л. А. Николаева, Каннабиноиды (Наркотические вещества конопли), Кишинев, Штиинца, 1972, 68 с.; 3) С. А. Мадиевский, Советская Молдавия–Вьетнам, Кишинев, Картя Молдовеняскэ, 1971, 63 с., Ю. Е. Перлин, Б. С. Цукерблат, Эффекты электронно-колебательного взаимодействия в оптических спектрах примесных парамагнитных ионов, Кишинев, Штиинца, 1974, 368 с.
22. Cărți științifice dăruite acad. A. V. Ablov: 1) Е. М. Руссев, Борьба молдавского народа против оттоманского ига, Кишинев, Картя Молдовеняскэ, 1968, 107 с.; 2) Х. М. Ягупов, М. А. Исмаилова, Е. Я. Оффенгенден и др., Комплексообразование в окислительно-восстановительных системах. Выпуск III, Душанбе, Таджикский государственный университет имени В.И. Ленина, 1976, 221 с.; 3) М. И. Усанович, Исследования в области теории растворов и теории кислот и оснований. Избранные труды, Алма-Ата, Наука, 1970, 363 с.; 4) А. М. Голуб, Загальна та неорганічна хімія. Частина II, Київ, Вища Школа, 1971, 414 с.
23. Cărți științifice dăruite acad. A. V. Ablov: 1) А. В. Николаев, Л. Н. Мазалов, Э. А. Гальцова и др., Известия сибирского отделения Академии наук СССР. Серия химических наук. Выпуск 5, Новосибирск, Наука, 1972, 171 с.; 2) C. Simionescu, D. Feldman, Tratat de chimia compușilor macromoleculari, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974, 256 p.; 3) С.С. Бацанов, Электро-отрицательность и эффективные заряды атомов, Москва, Знание, 1971, 48 с.
24. Articole științifice editate în reviste internaționale, unele dăruite acad. A. V. Ablov, 63 de unități.
25. Articole științifice editate în reviste internaționale, unele dăruite acad. A. V. Ablov, 74 de unități.
26. Articole științifice editate în reviste internaționale, unele dăruite acad. A. V. Ablov, 50 de unități.
27. Articole științifice editate în reviste internaționale, unele dăruite acad. A. V. Ablov, 29 de unități.
28. Autoreferate ale tezelor, la care acad. A. V. Ablov a fost conducător științific sau referent oficial, 51 de unități.
29. Autoreferate ale tezelor, la care acad. A. V. Ablov a fost conducător științific sau oponent oficial, 45 de unități.
30. Autoreferate ale tezelor care acad. A. V. Ablov a fost conducător științific sau oponent oficial, 1950–1978, 44 de unități.
31. Caiete pentru lucrul științific ale acad. A. V. Ablov, 1932–1945, 9 unități.
32. Caiete pentru lucrul științific ale acad. A. V. Ablov, 1947–1953, 14 unități.
33. Caiete pentru lucrul științific ale acad. A. V. Ablov, 1955–1959, 10 unități.
34. Caiete pentru lucrul științific ale acad. A. V. Ablov, 1958–1963, 30 de unități.

35. Caiete pentru lucrul științific ale acad. A. V. Ablov, 1964–1968, 30 de unități.
36. Caiete pentru lucrul științific ale acad. A. V. Ablov, 1968–1976, 20 de unități.
37. Corespondența acad. G. V. Lazurevski cu centrele științifice, diferite personalități și alte materiale, 1965–1986, 275 f.
38. Date biografice și cărți ale acad. I. S. Lealicov, 4 cărți.
39. Teza pentru obținerea gradului de doctor habilitat a lui N. I. Belciuc, 1995, 345 f.
40. Teza pentru obținerea gradului de doctor habilitat a lui D. P. Popa. Articol introductiv de prof. D. G. Batâr și văduva lui L. Salei, 1974, 1998, 251 f.
41. Manuscrisul articolului nepublicat Синтетические регуляторы роста растений și 2 jurnale de laborator, 1991, 138 f.
42. Articole din ziare: 1) Lucrările sesiunii Marii Adunări Naționale. Discuții pe marginea expunerii tovarășului Nicolae Ceaușescu, cu privire la îmbunătățirea organizării și îndrumării activității de cercetare științifică. În: Scânteia. Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, anul XXI, seria II, nr. 5162, 21 decembrie 1965; 2) Vizita oficială de prietenie a tovarășului Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarăsa Elena Ceaușescu, în R.P. Chineză. În: Scânteia. Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, anul LV, nr. 13415 și 13416.

Considerații finale

Deseori vorbind de patrimoniul științific, neglijăm conservarea acestuia. Astfel, din cele relatate, în cazul Fondului personal al chimistului Dumitru G. Batâr, putem spune că inițiativa de transmitere a patrimoniului științific, acumulat de-a lungul vieții, i-a aparținut protagonistului. Acesta s-a gândit să lase moștenire generațiilor viitoare cele 215 dosare, de documente și fotografii ce relevă perioada 1906–2005, spre păstrare, cercetare și promovare Arhivei Științifice Centrale.

Bibliografie:

1. *Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei (infra: AȘCAȘM), F. 22, inv. 3, d. 653, f. 18.*
2. D. G., Batâr. *Neliniștea memoriei. Evoluția chimiei în Moldova și avatarurile vieții. Sinteze. Portrete. Medalioane. Reflecții*, Chișinău, Tipogr. AȘM, 2007, p. 296, 302.
3. N. Dalnițchi, O. Urîtu. *Dumitru Batâr: bibliografie*. Chișinău, Biblioteca Republicană de Informație Tehnico-Științifică, 1998, p. 11.
4. *AȘCAȘM, F. 38 (Fondul personal al chimistului D.G. Batâr), inv. 1, f. 12.*
5. Gheorghe Duca, *Timpul regăsirii. Profesorul D. Batâr la 80 de ani*. În: *Intelectus*, nr. 1, 2007, pp. 94-96.
6. *AȘCAȘM, F. 38 (Fondul personal al chimistului D.G. Batâr), inv. 1. Fotografii.*

Date despre autori:

Lidia PRISAC, doctor în istorie, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-3406-3670

E-mail: lidiaprisac@yahoo.com

Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, Facultatea de Istorie și Filosofie /Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-5993-1235

E-mail: ion.xenofontov@usm.md

Iulian SALAGOR, cercetător științific, Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0005-4601-6950

E-mail: salagur@yahoo.com

ANEXE: SURSE ICONOCRAFICE [6]

Doctorandul Dumitru G. Batâr,
1952

Tânărul cercetător D. G. Batâr,
1961

Dumitru G. Batâr, anii 1960

Comitetul de organizare a primei reuniuni de aplicare a metodelor fizice în studiul compușilor de coordonare. Primul rând, de la stânga la dreapta: O. E. Zviaghințev, A. A. Grinberg, I. I. Cerniaev, G. B. Bochii, A. V. Babaeva. Al doilea rând, de la stânga la dreapta: N. I. Lobanov, V. A. Andrunachievici, A. V. Ablov, D. G. Batâr, T. I. Malinovschii, N. V. Belov, Chișinău, 25–28 septembrie, 1962

Dialog științific între chimiști, de la stânga la dreapta: D. M. Palade, N. I. Lobanov, V. N. Șafranschi, D. G. Batâr, G. A. Popovici

Chimistul Dumitru G. Batâr în Laboratorul de Chimie Bioanorganică al Institutului de Chimie al Academiei de Științe a RSS Moldovenești, 1966

Academicianul A.V. Ablov, profesorul Stănil Kirtner (senior) și Dumitru G. Batâr, Chișinău, 1970

V. Ropot (secretar științific) și D. Batâr (director adjunct) discutând perspectivele dezvoltării Institutului de Chimie al Academiei de Științe a RSS Moldovenești, 1972

Cercetători științifici, inclusiv din domeniul chimiei. Primul rând: I. Gaidarjiev, V. Ropot, D. Batâr, A. Spasski, P. Vlad, A. Cociorva ș.a., 1977

Discuții cu privire la noile realizări științifice în domeniul chimiei, de la stânga la dreapta: D. Batâr, E. Nircă, L. Ozol, 1977

Consultații științifice oferite de profesorul D. Batâr (centru), N. Krasnov (stânga), L. Ozol (dreapta), 1978

Chimistul D. G. Batâr și fiziologul B. E. Melnic, 1979

Cercetători științifici din diverse domenii ale cunoașterii, de la stânga la dreapta: matematicianul V. D. Belousov, chimistul D. G. Batâr, politologul A. A. Zavtur, 1979

Profesorul Dumitru G. Batâr în timpul experimentelor de laborator, 1980

Profesorul G. D. Batâr și Moisei Gr. Faerștein, 1981

Chimiștii D. G. Batâr și A. A. Șamturin, autori de lucrări didactice, 1981

Secvență din Laboratorul de chimie bioanorganică. La masă: D. Batâr, E. Popa, N. Nejelski. Rândul doi: V. Șafranski, V. Zubareva, I. Popa, I. Bulhac, 1983

Cercetătorii științifici: A. Kirienko, L. Ozol și prof. univ, dr. hab. D. Batâr, 1983

Printre angajații revistei „Moldova” sărbătorind Ziua mondială a libertății presei, de la stânga la dreapta:
V. Dumbrăveanu, B. Marian, M. Cibotaru, D. Batâr, A. Gromov ș.a., 1986

CZU: 930.253:929:81-051(478)

[https://doi.org/10.59295/sum4\(194\)2025_02](https://doi.org/10.59295/sum4(194)2025_02)**MEMBRU CORESPONDENT ANATOL CIOBANU (1934–2016):****FILE DIN DOSARUL PERSONAL****Ion Valer XENOFONTOV,***Universitatea de Stat din Moldova*

Anatol Ciobanu (1934–2016), lingvist consacrat din Republica Moldova, profesor universitar, a fost ales în calitate de membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei în 1992. Direcțiile științifice ale cercetătorului Anatol Ciobanu au vizat: gramatica, în special sintaxa limbii române; lingvistica contrastiv-tipologia și cultivarea limbii materne. A fost conducător a științific la trei teze de doctor habilitat și 38 de doctori în filologie. Autor a peste 700 de titluri de lucrări științifice, științifico-metodice și de popularizare a științei, inclusiv 30 de cărți. A fost distins cu cea mai înaltă decorație de stat din Republica Moldova. Studiarea dosarului personal a lui Anatol Ciobanu din Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei dezvoltă aspecte inedite din biografia științifică a savantului.

Cuvinte-cheie: *Anatol Ciobanu, membru corespondent, lingvistică, biografie științifică, istoria științei, Academiei de Științe a Moldovei.*

**CORRESPONDING MEMBER ANATOL CIOBANU:
FILES FROM THE PERSONAL FOLDER**

Anatol Ciobanu (1934–2016), renowned linguist from the Republic of Moldova, university professor, was elected as a corresponding member of the Academy of Sciences of Moldova in 1992. The scientific directions of the researcher Anatol Ciobanu concerned: grammar, especially the syntax of the Romanian language; contrastive linguistics-typology and mother tongue cultivation. He was the scientific supervisor of three doctoral theses and 38 doctorates in philology. Author of more than 700 titles of scientific, scientific-methodical and science popularization works, including 30 books. He was awarded the highest state decoration from the Republic of Moldova. The study of Anatol Ciobanu's personal file from the Central Scientific Archive of the Academy of Sciences of Moldova develops new aspects of the scholar's scientific biography.

Keywords: *Anatol Ciobanu, corresponding member, linguistics, scientific biography, history of science, Academy of Sciences of Moldova.*

Preliminarii

Pe baza dosarului personal depistat în fondului arhivistic al Arhivei Științifice Centrale a Academiei de Științe a Moldovei (AȘM) (actualmente Secția Arhivă. Restaurare și patologie a documentelor aflată în subordinea Bibliotecii Științifice [Institut] „Andrei Lupan” din cadrul Universității de Stat din Moldova) se prezintă repere biografice inedite al membrului corespondent Anatol Ciobanu. Accentul se pune pe alegerea savantului în calitate de membru al celui mai înalt forum științific din Republica Moldova. Subiectul abordat se include în aria cercetărilor biografiilor științifice din domeniul istoriei științei.

Repere biografice

Anatol Ciobanu s-a născut la 14 mai 1934 în s. Ruseni, azi rn. Edineț într-o familie de țărani. În autobiografia sa din 1992 definea ca fiind „de origine moldovean, român din Basarabia” [1, f. 9]. Școala primară și secundară incompletă a absolvit-o în Târnova, Dondușeni. În 1951 a absolvit Școala Pedagogică „Boris Glavan” din Bălți. Între 1951 și 1956 a studiat la Universitatea de Stat din Chișinău, Facultatea de Istorie și Filologie, Secția de litere, obținând calificativul „filolog, învățător de limbă și literatură” înscris în Diploma roșie (de excelență). Încă în anii studenției a realizat primele cercetări științifice.

În perioada noiembrie 1956 – noiembrie 1959 a fost doctorand la Catedra de limbă și literatură a Universității de Stat din Chișinău, susținând teza de candidat (doctor) în științe filologice în 1960 cu titlul „Conjunctivul și utilizarea lui în sintagmele predicative” (conducător științific: Nicolae Corlăteanu). A ac-

tivat la aceeași catedră în calitate de lector (1959–1960), lector superior (1960–1964), docent (1964–1969). Din februarie 1963 și până în octombrie 1965 a activat în calitate de prodecan al Facultății de Filologie.

În anii 1969 – 1972 a elaborat teza de doctor habilitat la Catedra de filologie romanică a Universității „M. V. Lomonosov” din Moscova, fiind consultat științific de șeful catedrei, membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S. R.A. Budagov, savant de talie europeană. În 1973 a susținut teza de doctor (habilitat) cu titlul „Sintaxa verbelor semicopulative (studiu de analiză semantico-distributivă)”. Urmează cariera didactică, de docent la catedră (1972–1975), profesor ad-interim (1975 – 1976), profesor universitar (1976) și șef al Catedrei de lingvistică generală și romanică (1976 – 2001), șef al Catedrei de limbă română, lingvistică generală și romanică a Universității de Stat din Moldova [2, pp. 49-51]. A fost titularul cursurilor: „Introducere în filologia romanică”, „Metode moderne de cercetare a limbii”, „Probleme dificile de gramatică”, „Sintaxă contrastivă” ș.a. [3].

În 1982, timp de 45 de zile (19 ianuarie – 4 martie) s-a aflat într-o deplasare de documentare științifico-metodică la Universitatea Sorbona din Paris unde a participat la seminare teoretice, a ținut câteva prelegeri și a stabilit relații de cooperare cu lingviști francezi. Alte 45 de zile a fost la Universitate din Marsilia (martie–aprilie 1996). Ulterior, după 1998 a fost în Franța de mai multe ori. Era cunoscător al limbilor ucraineană, franceza, rusa și a limbilor clasice.

În contextul mișcării naționale din a doua jumătate a anilor 1980 a militat activ pentru limba de stat, grafie latină și unitatea lingvistică moldo-română, publicând zeci de articole, luând cuvântul la radio și televiziunea națională, precum și la diferite întruniri ale cetățenilor. La începutul anilor 1990 era preocupat de problema aplicării în viață a legislației despre limba de stat și funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Moldovei.

A desfășurat și o prodigioasă activitate de voluntariat. În anii 1968–1978 a fost asesor popular la Judecătoria Supremă din Chișinău. La 12 noiembrie 1992, profesorul Anatol Ciobanu afirma cu o notă de surmenaj: „deși sunt supraîncărcat cu ore de curs și cu munca de cercetare, mai am și unele îndatoriri obștești. Sunt: a) membru al Senatului Universității; b) membru al Colegiului Ministerului Științei și al Învățământului; c) membru al Consiliului de redacție al revistei „Limba Română”; d) membru al Prezidiului Societății „Limba noastră cea Română” [1, f. 11].

La fel, a fost membru al Prezidiului Comitetului pentru decernarea Premiului Național în domeniul științei și tehnicii; președinte al Comisiei de Expertiză (Secția Științe Socio-Umanistice și Economice); al Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică; președinte al Consiliului științific DH 10.92.18 de la USM pentru conferirea gradelor științifice de doctor și de doctor habilitat în științe filologice.

Direcțiile științifice

Direcțiile științifice ale cercetătorului Anatol Ciobanu au inclus triada: gramatica, în special sintaxa limbii române; lingvistica contrastiv-tipologia; cultivarea limbii materne.

În cercetările sale a studiat problemele legate de sintaxa propoziției; în premieră, a evidențiat, grupat și analizat după metoda pozițional-reprezentățională verbele semicopulative din limba română; a cercetat aspecte ale frazei în planul diacronic și sincron, demonstrând etajarea naturală a parataxei și hipotaxe; a aplicat pentru prima dată metoda transformațională la nivel sintactic; a descris tipuri de propoziții subordonate în planul sinonimiei sintactice; a studiat normele punctuaționale ale limbii române, rolul stilistic al virgulei, istoria semnelor de punctuație; a supus analizei critice teoriile antimentaliste, atomare și asemnate, militând pentru principiul logico-semnatic și funcțional în sintaxă; a demonstrat importanța aspectului conținutal și semantic în procesul identificării unității sintactice atât la nivelul propoziției, cât și la nivelul frazei; a abordat dualitatea semnului lingvistic și sincretismul unor părți de propoziție și a unor subordonate din frază etc.

Pe baza materialului român, francez și rus a făcut investigații contrastive la nivelul propoziției. Drept urmare, a stabilit asemănările și deosebirile de ordin structural între părțile de propoziție; a modelat unele părți secundare în cele trei limbi pentru a evidenția particularitățile divergente de structură; a arătat importanța teoretică și practică a metodei contrastiv-tipologică aplicată la nivelul sintaxei; a descris punctele de tangență și cele de divergență între metoda contrastiv-tipologică și cea comparativ-istorică etc. Într-un raport din anul 2009, cercetătorul avea să menționeze că în domeniul sociolingvistic a promovat ideea că bilingvismul

național-rus din Republica Moldova este asimetric și nu contribuie la stabilirea unei situații glotice normale, nu apropie consensul civic, buna înțelegere între populația majoritară (cca 75%) și etniile minoritare. „Și asta pentru că *Puterea* (s.a.) nu este interesată ca limba română să devină limbă de comunicare interetnică în Republica Moldova, mai surprind tacit și pe cei care per absurdum cer (s.a.) ca limba rusă să devină a doua limbă de stat. În domeniul cultivării limbii literare și a normelor ei am efectuat o muncă de salahor, fișând din presa națională sute de exemple cu abateri (greșeli) de corectitudine, pe care le clasific și le explic, avizându-i pe ziariștii neatenți la felul cum scriu” [1, f. 16].

În privința cultivării (corectitudinii) limbii au fost publicate o serie de articole și monografii, inclusiv „Să scriem și să vorbim corect” (1970), „Limba maternă și cultivarea ei” (1988) ș.a. În acest domeniu a studiat problema normei literare, concepută ca un fenomen istorico-social evolutiv; a stabilit o serie de abateri de la norma literară din punct de vedere lexical și gramatical; a examinat erorile de recțiune (nominală și verbală), apărute sub presiunea modelelor rusești; a descris cazuri de deformare a limbajului vorbit „ca rezultat al bilingvismului asimetric ce bântuie în Republica Moldova” [1, f. 16].

În domeniul cultivării limbii literare și a normelor afirma că a „efectuat o muncă de salahor, fișând din presa națională sute de exemple cu abateri (greșeli) de corectitudine, pe care le clasific și le explic, avizându-i pe ziariștii neatenți la felul cum scriu” [1, f. 93].

Conceptul lingvistic al profesorului A. Ciobanu a fost prezentat la manifestări științifice ale lingviștilor ce au avut loc la Chișinău, Cernăuți, Tbilisi, Lvov, Iași, Timișoara, Samarkand, Paris ș.a.

A fost conducător științific la trei teze de doctor habilitat și 38 de doctori în filologie. A fost referent oficial la peste 40 de teze de doctor și doctor habilitat în diverse centre academice și universitare din Moscova, Leningrad, Kiev, Minsk, Chișinău.

Autor a peste 700 de titluri de lucrări științifice, științifico-metodice și de popularizare a științei, inclusiv 30 de cărți. Rezultatele științifice au fost implementate în manuale, teze de doctorat, articole științifice.

Membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei

În toamna anului 1992 au fost anunțate alegeri pentru completarea forumului științific superior din Republica Moldova. La 9 octombrie 1992, Guvernul Republicii Moldova a permis ca nouă unități de membru corespondent să fie transformate în nouă posturi vacante pentru titlul de membru titular (academician) fără a schimba numărul total de membri ai AȘM. Au fost reduse nouă unități de membru corespondent în urma alegerilor pentru titlul de academician, și anume, la Secția de Științe Fizico-Tehnice și Matematică – trei și la Secția de Științe Biologice și Chimice – șase [1, f. 63]. S-a pus, astfel, accentul pe științele socio-umanistice, dorindu-se să fie puși în valoare cercetători implicați în mod nemijlocit în mișcarea națională de la sfârșitul anilor 1980 – începutul anilor 1990.

Cu un palmares bogat, format din 300 de denumiri de lucrări, inclusiv 29 de cărți, conținând aproximativ un volum de 400 de coli de autor și o bogată carieră științifico-didactică, la 27 octombrie 1992, Senatul Universității de Stat din Moldova (prezidat de rectorul interimar, profesorul universitar P. Chetruș; secretar științific: S. Cheianu) cu 47 de voturi „pentru” și un vot „împotriva” profesorul universitar A. Ciobanu a fost înaintat pentru participarea la concurs privind suplinirea postului vacant de membru corespondent al AȘM, specialitatea Lingvistica [1, f. 4].

În vederea participării la concurs, candidatul a obținut 21 de scrisori de recomandare din partea diferitor instituții din Republica Moldova, Ucraina, Federația Rusă și Armenia. O caracterizare amplă a activității științifice a profesorului A. Ciobanu a fost prezentată de rectoratul USM. Din partea Colegiului Ministerului Științei și Învățământului Republicii Moldova, recomandarea a fost semnată de președintele Colegiului, ministru Nicolae Măteș. Demnitarul concluzionează: „deși știe cu certitudine o lume că dl profesor a muncit o viață nu pentru o simplă bucată de pâine, nici pentru vreo magistratură, oricât de înaltă, ci pentru binele și prosperarea națiunii, considerăm că Anatol Ciobanu prin toată activitatea Domniei sale, demult și-a meritat titlul de membru corespondent al Academiei de Științe” [1, f. 51]. În Avizul din 5 decembrie 1992 a profesorului V. Melnic, șeful Catedrei de limbă latină și terminologie medicală de la Universitatea de Stat de Medicină „Nicolae Testemițanu” se specifică: „profesorul A. Ciobanu merită pe deplin ocuparea postului vacant de membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei la specialitatea „Lingvistica”. Prin aceasta se

va recunoaște obiectiv și la justa valoare a obolului pe care l-a adus și-l va mai aduce în viitor A. Ciobanu în dezvoltarea lingvistică și a învățământului universitar din Republica Moldova” [1, f. 54].

În adresa Prezidiului Academiei de Științe a Moldovei a fost transmisă și Scrisoarea din 21 decembrie 1992 a rectorului interimar al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău I.P. Guțu. În document se menționa: „Corpul profesoral didactic de la Universitate [...] cunoaște bine activitatea doctorului [habilitat] în filologie, profesorului universitar Anatol Ciobanu care se desfășoară cu succes mai bine de trei decenii [...]. Alături de alți buni patrioți în anii de renaștere națională (1987–1990) A. Ciobanu a luptat cu mintea și cu pana pentru limba de stat, revenirea la grafia latină și restabilirea simbolicii naționale. Susținem cu toată inima candidatura” [1, ff. 56-57]. La fel, și Prezidiul Societății „Limba noastră cea română” (condus de scriitorul Nicolae Dabija) s-a pronunțat pentru susținerea candidatului la postul vacant de membru corespondent al AȘM [1, ff. 60-61].

O recomandare de susținere a venit și din partea Consiliului Facultății de Filologie a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți. S-a argumentat faptul că la Bălți activau doi doctoranzi conduși de profesorul A. Ciobanu. La fel, „Întreține în permanență relații științifice cu Facultatea de Filologie a Universității „Alecu Russo”: a fost președinte la examenele de stat, a ținut prelegeri în fața studenților. Colaborează fructuos în calitate de coautor la manuale, culegeri de exerciții; este redactor al lucrărilor semnate de lingviști bălteni. Dl A. Ciobanu a militat cu devotament pentru prosperarea limbii române, întronarea ei ca limbă de stat și trecerea la grafia latină” [1, ff. 58-59].

O scrisoare călduroasă de susținere a candidaturii a venit și de la Facultatea de Limbi Străine a Universității de Stat „Taras Șevcenko” din Kiev. Profesorul A. I. Cerednicenko, decanul Facultății semnala că lingviști de la instituția kieveană „îl cunosc bine și îl apreciază la cel mai înalt nivel pe unul din cei mai renumiți savanți lingviști... Anatoli Ivanovici Ciobanu. El de mai mult timp menține legături profesionale cu romaniștii de la catedra noastră, participă activ la conferințe științifice, la susținerea tezelor de doctor habilitat și doctor în științe” [1, f. 64].

Scrisori de recomandare pentru funcția vacantă de membru corespondent al AȘM au venit și de la Catedra de limbi romanice a Universității de Stat din Moscova „M. V. Lomonosov”, Catedra de filologie a Universității din Erevan, Catedra de filologie din Sankt-Petersburg. A fost susținut personal de membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S. I.S. Stepanova, membrii titulari ai AȘM Boris Melnic și Nicolae Corlăteanu.

În ziarul „Moldova Suverană” din 26 decembrie 1992 a fost publicată o scrisoare colectivă a profesorilor V. Banaru, G. Cincilei și D. Coval, I. Dumbrăveanu și docenților V. Pojoga, I. Melniciuc și Gh. Rusnac de susținere a lui Anatol Ciobanu la titlul de membru al AȘM [43, p. 3].

La 30 decembrie 1992, în cadrul Adunării Generale a AȘM au fost aleși 18 membri titulari (academicieni), inclusiv în domeniul lingvisticii Silviu Berejan, în domeniul literaturii Ion Druță și Mihai Cimpoi, artă (muzică) – Eugen Doga. În calitate de membri corespondenți au fost desemnate 10 personalități, inclusiv în domeniul istoriei și teoriei literare – N. Bilețchi, în lingvistică – A. Ciobanu [1, ff. 62-63; 73-74].

Astfel, în cariera profesorului universitar Anatol Ciobanu începea o nouă etapă, cea de membru al Academiei de Științe a Moldovei. A fost una benefică pentru palmaresul științific. Pentru comparație, pe parcursul a doar 14 ani, s-a dublat numărul de publicații științifice: de la 300 (1992) la 600 (2006), a fost distins cu cea mai înaltă distincție de stat (1996), s-a triplat numărul celor care au susținut teza de doctorat sub îndrumarea sa. În perioada 14 februarie 2006 – 26 martie 2009 a fost membru al Consiliului de etică și comportament personal al AȘM [1, f. 89], al Sfatului Academicienilor al AȘM.

În forul științific suprem participa la manifestările organizate de Institutul de Filologie. La 14 mai 2009 a fost omagiat de reprezentării AȘM la USM, în legătură cu aniversarea a 75 de ani. La 16 mai 2014 în legătură cu aniversarea a 80-a a fost organizat Simpozionul cu participare internațională „Probleme de lingvistică română. In honorem professoris octogenario Anatol Ciobanu. Evenimentul a inclus o expoziție foto realizată de Centrul Media al AȘM (Eugenia Tofan) [5, p. 32, 53, 127, 161, 248, 251, 627]. În același an, Institutul de Studii Enciclopedice și Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” a AȘM a editat o biobibliografie consacrată m.c. Anatolie Ciobanu [6]. Uneori Patriarhul lua cuvântul la adunările generale ale Academiei de Științe a Moldovei. Avea un discurs patern, pedagogic, blând, înțelept.

Premii și distincții

Eminent al învățământului public (1976). Lucrător emerit al școlii superioare din Moldova (1978). Doctor Honoris Causa a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți (1999) și a Universității de Stat „B.P. Hadeu” (2010). Veteran al Muncii. Laureat al Premiului Național (2012). Distins cu Medalia „Pentru distincție în muncă” (1986). Medalia „Mihai Eminescu” (1999), Medalia „50 de ani ai USM” (1996). Medalia „Dimitrie Cantemir” (2006). Diploma „Meritul Academic” (2009). Distins cu „Ordinul de Onoare” (2011).

Distincția supremă în stat „Ordinul Republicii” a fost acordată prin decretul Președintelui Republicii Moldova din 29 august 1996. Anatolie Ciobanu a fost distins alături de Silviu Berajan, directorul Institutului de Lingvistică al AȘM și de scriitorii Ion Hadârcă și Leonida Lari. Era acordată în legătură „Cu prilejul sărbătorii naționale „Limba noastră”, pentru activitate științifică îndelungată și rodnică în domeniul lingvisticii, contribuție personală la elaborarea și transpunerea în viață a legislației lingvistice și la promovarea normelor limbii literare, în semn de înaltă prețuire a meritelor deosebite în opera de renaștere națională” [1, f. 56].

Bibliografie:

1. *Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei*. F. 1, inv. 3, d. 8494, 115 f.
2. Gheorghe, Rusnac, Valeriu, Cozma, *Profesorii Universității de Stat din Moldova*, Chișinău, USM, 2001, 364.
3. *Activitatea didactico-științifică a membrului corespondent Anatol Ciobanu poate fi analizată din dosarul personal aflat la Arhiva Universității de Stat din Moldova*. F. 1, inv. 8, d. 5007.
4. Banaru, V., Cincilei, G., Coval, D., Dumbrăveanu, I., Pojoga, V., Melniciuc, I., Rusnac, Gh., *Savant și pedagog de vocație*. În: *Moldova Suverană*, 26 decembrie 1992, p. 3.
5. Eugenia Tofan, *Academia de Științe a Moldovei (2009-2021): sinteză cronologică ilustrată* /Coord.: Ion Tighineanu, cons. Șt.: Mihai Cimpoi; redactor șt.: Ion Valer Xenofontov, București, Editura Academiei Române, 2022, 664 p.
6. *Membru corespondent Anatol Ciobanu. Biobibliografie* / Red. Șt.: Aurelia Hanganu; resp. De ed. Constantin Manolache; bibliogr.: Silvia Golban, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2014, 268 p.

Date despre autor:

Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-5993-1235

E-mail: ion.xenofontov@usm.md

Prezentat: 10.03.2025

ANEXĂ: Surse iconografice

Doctorand Anatol Ciobanu,
1959

Profesor universitar Anatol
Ciobanu, 1992

Membru corespondent Anatol
Ciobanu, 2005

De la stânga la dreapta, rândul întâi: m.c. Anatol Ciobanu, acad. Haralambie Corbu, acad. Constantin Popovici; rândul doi: acad. Mihai Cimpoi, m.c. Demir Dragnev, 2006

ЛИЧНЫЙ ЛИСТОК
по учету кадров

Фамилия Сіобану отчество Ген
Пол мужской 3. Год, число и м-я рождения 1934, 14 май
Место рождения с. Русени, Веніца
(село, деревня, город, район, область)
Республика Молдова

4. Национальность молдавская 6. Соц. происхождение дін țăranі
Партийность ф/р партстаж (месяц и год вступления) партийная №
Состоит ли членом ВЛКСМ, с какого времени и № билета ни
Образование Студии superioare

Название учебного заведения и его местонахождение	Факультет или отделение	Год поступления	Год окончания или ухода	Если не окончил, то с какого курса ушел	Какую специальность получил в результате окончания учебного заведения, указать № диплома или удостоверения
Университет дін țăрані din Moldova	факультет де исторіе și филологіе	1951	1956		Филолог, învățător de limbă și literatură română în școala medie

10. Какими иностранными языками и языками народов СССР владеете
молдавская, французская, русская
(читаете и переводите со словарем, пишете и можете объяснять, владеете свободно)

11. Ученая степень, ученое звание doctor habilitat în filologie, profesor

12. Какие имеете научные труды и изобретения
Am publicat vreo 300 de denumiri de țărani, inclusiv 29 de cărți (monografii, manuale, lucrări, indicații, metodice, programe etc) tip, dintr-o lucrare publicată

Fișă din dosarul personal Anatol Ciobanu, 1992 [1, f. 5]

АВТОБИОГРАФИЯ
Сіобану Анол Ген

С. Сіобану А. Г., де origine moldovănească, răman din Poasăcova, m-am născut la 14 mai 1934 în satul Ruseni, Venița, Republica Moldova, în familie de țărani. Școala primară și secundară incompletă am terminat-o în Bălănești, Pîrnavă. În anul 1951 am absolvit Școala pedagogică "B. Glavan" din orașul Bălți. Între anii 1951-1956 m-am aflat student la facultatea de istorie și filologie a Universității de Stat din Chișinău, pe care am absolvit-o cu diploma magna cum laude. Între anii 1956-1959 sînt aspirant la catedra de limbă și literatură. În 1960 am susținut cu serioasă bogă de candidat în științe filologice și tema "Конструкция и ее грамматическое значение в предложениях с союзом 'и'". Conjunctivul și utilizarea lui în sintagma prelativă (Conducător științific - N. Costăceanu). Din toamnă lui 1959 încep a lucra ca lector (asistent) la Universitatea de Stat din Chișinău, apoi lector superior (1960) și docent (1964). Între anii 1965-1972 m-am aflat la

Fișă din autobiografia Membrului corespondent Anatol Ciobanu [1, f. 9]

CZU: [174:069.63]:316.4.063.3

[https://doi.org/10.59295/sum4\(194\)2025_03](https://doi.org/10.59295/sum4(194)2025_03)

ETICA ȘI DEONTOLOGIA PROFESIONALĂ ÎN MUZEOGRAFIE: INTERACȚIUNEA CU PUBLICUL ȘI INCLUZIUNEA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

*Elena COJOCARI (SERBANIUC),**Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală*

Articolul analizează rolul eticii muzeale în relația dintre instituțiile muzeale și public. Sunt examinate principiile Codului Etic ICOM, strategiile de atragere a vizitatorilor și măsurile de accesibilizare. La etapa actuală muzeele nu mai sunt doar spații de conservare și prezentare a patrimoniului cultural, ci devin centre educaționale și sociale, având o responsabilitate etică de a oferi acces echitabil tuturor categoriilor de vizitatori. În Republica Moldova, aplicarea Codului ICOM este limitată de lipsa unui cadru juridic clar și a resurselor necesare. În acest studiu se propun soluții pentru accesibilizarea muzeelor, precum: tururi tactile, descrieri audio, panouri în limbajul Braille, interpretare în limbajul semnelor și tehnologii asistive. Se subliniază importanța unei atitudini empactice a personalului și a politicilor instituționale clare. Respectarea principiilor etice este esențială pentru un mediu muzeal incluziv, necesitând aliniere la standardele internaționale prin formarea personalului, îmbunătățirea infrastructurii și colaborarea cu comunitatea și cu asociațiile persoanelor cu dizabilități.

Cuvinte-cheie: *etica muzeală, deontologie profesională, accesibilitate, incluziune socială, Codul Etic ICOM, patrimoniu cultural, interacțiunea cu publicul.*

PROFESSIONAL ETHICS AND DEONTOLOGY IN MUSEOGRAPHY: INTERACTION WITH THE PUBLIC AND INCLUSION OF PEOPLE WITH DISABILITIES

The article analyses the role of museum ethics in the relationship between museums and the public. It examines the principles of the ICOM Code of Ethics, visitor engagement strategies, and accessibility measures. Museums today are not only spaces for cultural heritage preservation but also educational and social centers with an ethical responsibility to ensure equitable access for all visitors. In the Republic of Moldova, the application of the ICOM Code is limited by the lack of a clear legal framework and necessary resources. This study proposes solutions for museum accessibility, including tactile tours, audio descriptions, Braille panels, sign language interpretation, and assistive technologies. The importance of an empathetic attitude among museum staff and clear institutional policies is emphasized. Adhering to ethical principles is essential for an inclusive museum environment, requiring alignment with international standards through staff training, infrastructure improvement, and collaboration with the community and associations of persons with disabilities.

Keywords: *Museum ethics, professional deontology, accessibility, social inclusion, ICOM Code of Ethics, cultural heritage, public interaction.*

Introducere

În contextul actual, muzeele și-au extins semnificativ rolul, devenind nu doar instituții de conservare și expunere a patrimoniului cultural, ci și actori activi în educația informală și non-formală, incluziunea socială și promovarea valorilor etice și deontologice. Etica muzeală reprezintă un element fundamental al activității acestor instituții, asigurând respectarea unor principii clare de conduită profesională și interacțiune cu publicul. În acest sens, Codul Etic al ICOM (International Council of Museums) oferă un cadru normativ esențial pentru dezvoltarea unui comportament profesional responsabil în domeniul muzeal, stabilind standarde universale de integritate, transparență și accesibilitate. Lucrarea examinează importanța și aplicabilitatea codului deontologic în muzeografie, concentrându-se asupra relației dintre instituțiile muzeale și public, precum și asupra provocărilor inerente procesului de adaptare la noile cerințe etice și sociale.

În acest context, se evidențiază necesitatea unei analize aprofundate a principiilor fundamentale ale codului de etică muzeală și a modului în care acestea influențează activitatea profesională și relațiile interinstituționale. Muzeele, în calitatea lor de actori culturali și educaționali, trebuie să răspundă unor standarde etice riguroase, menite să asigure transparența, integritatea și accesibilitatea patrimoniului cultural. Interacțiunea dintre muzeu și public reprezintă un aspect esențial al acestei problematice, fiind analizate strategiile de atragere a vizitatorilor și mecanismele prin care expozițiile pot deveni mai accesibile, atât în mediul fizic, cât și în cel digital. Adaptarea muzeelor la cerințele contemporane implică nu doar diversificarea metodelor de expunere, ci și crearea unui cadru incluziv, capabil să răspundă nevoilor unui public diversificat.

Un element central al cercetării îl constituie evaluarea măsurilor de incluziune a persoanelor cu dizabilități și impactul normelor etice asupra asigurării unui acces echitabil la patrimoniul cultural. În acest sens, implementarea unor bune practici și strategii inovative devine esențială pentru garantarea unei experiențe muzeale adaptate tuturor vizitatorilor. Respectarea principiilor etice nu doar că redefineste misiunea instituțiilor muzeale, ci contribuie activ la formarea unei societăți echitabile și participative, în care muzeele nu sunt simple spații de conservare, ci veritabile platforme educaționale și culturale integrate în dinamica socială contemporană.

Material și metodă

Studiul se bazează pe o analiză interdisciplinară a documentelor de politici culturale, a codurilor etice și deontologice aplicabile instituțiilor muzeale, precum și a legislației naționale și internaționale privind accesibilitatea culturală. Au fost utilizate metode de analiză comparativă și interpretativă pentru a evalua aplicabilitatea Codului Etic al ICOM în Republica Moldova, corelând normele etice internaționale cu realitățile locale. De asemenea, investigația a inclus studii de caz asupra unor muzee care au implementat bune practici în domeniul accesibilității pentru persoanele cu dizabilități, completate de o evaluare calitativă a experiențelor vizitatorilor cu nevoi speciale. Metoda inductivă a permis identificarea provocărilor și a strategiilor optime pentru crearea unui mediu muzeal incluziv, iar abordarea empirică, bazată pe observare directă și interviuri semi-structurate cu specialiști muzeali, a oferit o perspectivă detaliată asupra impactului normelor etice în practica muzeografică.

Etica muzeală și Codul Etic al ICOM: fundamente și aplicabilitate

Ideea de etică muzeală a fost lansată pentru prima dată în Statele Unite ale Americii, în anul 1902, ca răspuns la necesitatea reglementării principiilor de funcționare a muzeelor într-un mod responsabil și profesionist. Această inițiativă a marcat un punct de cotitură în definirea valorilor fundamentale ale instituțiilor muzeale, punând bazele unui sistem normativ menit să protejeze patrimoniul cultural și să asigure un comportament adecvat al specialiștilor din domeniu.

Primul Cod Etic al muzeelor a fost adoptat în noiembrie 1986, cu ocazia Conferinței Generale a Consiliului Internațional al Muzeelor (ICOM) de la Buenos Aires, fiind publicat în anul 1987. Acest document a fost revizuit de mai multe ori, cea mai semnificativă modificare fiind realizată în iulie 2001, la a 20-a Adunare Generală a ICOM de la Barcelona, când a fost redenumit „Codul Etic pentru Muzele ICOM”.

Odată cu adoptarea acestui cod, ICOM a creat un **Comitet pentru deontologie**, responsabil cu monitorizarea aplicării principiilor etice în muzeele din toată lumea. Acest comitet a lucrat asupra structurii codului, a principiilor fundamentale și a definițiilor sale, iar ultima variantă actualizată a fost adoptată în cadrul Conferinței Generale de la Seul, din octombrie 2004.

Pe lângă Codul general, au fost elaborate și coduri etice specializate, adaptate la particularități specifice ale diferitelor tipuri de muzee. De exemplu, pentru muzeele de istorie naturală, a fost ratificat un cod special în august 2013 de Comitetul pentru Muzele și Colecții de Istorie Naturală (NATHIST-ICOM). Codul deontologic al muzeelor a fost tradus în mai multe limbi, în funcție de necesitatea fiecărei țări membre ICOM, fiind diseminat de Comitetele Naționale ale ICOM. Cu toate acestea, aplicabilitatea lui variază de la stat la stat. De exemplu, în Republica Moldova, Codul a fost tradus în limba română, dar nu a fost omologat oficial de Comitetul Național ICOM Moldova, ceea ce limitează recunoașterea sa la nivel național. Deși nu

este publicat oficial, acest document este menționat în literatura de specialitate, dar rămâne puțin cunoscut și aplicat în rândul instituțiilor muzeale din Republica Moldova.

Trebuie menționat faptul că acest cod nu are forță juridică obligatorie, ci doar o valoare normativă și etică. Sancțiunea principală pentru nerespectarea sa este excluderea membrilor care încalcă principiile stabilite. Cu toate acestea, el reprezintă un document de referință pentru specialiștii din domeniul muzeal, stabilind reguli clare privind comportamentul profesional și gestionarea responsabilă a patrimoniului cultural.

Codul Etic al ICOM stabilește un set de principii fundamentale care reglementează standardele profesionale în muzeografie, asigurând integritatea și responsabilitatea în gestionarea patrimoniului cultural. Un prim aspect esențial vizează conservarea, interpretarea și promovarea moștenirii naturale și culturale a umanității, atribuindu-le muzeelor rolul de protectori ai patrimoniului pentru generațiile viitoare. În acest sens, instituțiile muzeale sunt obligate să administreze colecțiile în interes public, evitând orice practici care ar putea compromite autenticitatea și integritatea acestora. Un alt principiu fundamental îl reprezintă păstrarea mărturiilor esențiale pentru cercetare și cunoaștere, ceea ce implică documentarea riguroasă și gestionarea responsabilă a bunurilor culturale și naturale. Totodată, muzeele trebuie să faciliteze accesul la patrimoniu prin activități educaționale și expoziționale, consolidând astfel gradul de conștientizare a valorii acestuia în rândul publicului larg. În acest context, ele își asumă și un rol activ în dezvoltarea comunităților prin implementarea unor programe culturale și sociale menite să sprijine coeziunea și progresul societal. Interacțiunea muzeelor cu comunitățile locale este un alt element central al eticii muzeale, întrucât colaborarea cu grupurile sociale contribuie la o mai bună conservare și interpretare a patrimoniului. De asemenea, activitatea instituțiilor muzeale trebuie să se desfășoare în strictă conformitate cu legislația națională și internațională privind patrimoniul cultural, garantând astfel respectarea normelor juridice în toate aspectele administrării colecțiilor. În egală măsură, personalul muzeal are obligația de a adopta o conduită profesională ireproșabilă, evitând orice situații de conflict de interese și asigurând transparența proceselor de gestionare a patrimoniului. Aceste principii, integrate în Codul Etic al ICOM, nu doar că reglementează activitatea muzeală la nivel global, ci contribuie și la consolidarea unei identități profesionale bazate pe responsabilitate, etică și angajament față de patrimoniul cultural și societate.

Analiza aplicabilității acestor principii în Republica Moldova relevă o serie de provocări, printre care: lipsa unui cadru juridic clar, care să impună respectarea Codului Etic al ICOM, necunoașterea normelor etice în rândul unor specialiști din domeniul muzeal, necesitatea unei mai bune colaborări între instituțiile muzeale și comunitate pentru asigurarea unei gestionări responsabile a patrimoniului, precum și deficitul de resurse financiare/logistice care să permită aplicarea unor standarde ridicate de conservare și promovare a colecțiilor [1, p. 43-44].

Astfel, constatăm că muzeele dețin un rol activ și complex în societate, având ca scop principal conservarea memoriei colective prin moștenirea culturală și naturală. Această misiune devine relevantă doar în măsura în care patrimoniul este accesibil publicului și însoțit de explicațiile necesare pentru o mai bună înțelegere a trecutului. În acest sens, muzeele nu doar expun colecții, ci facilitează și interpretarea semnificației acestora. Codul Etic ICOM oferă un cadru de referință pentru standardele profesionale minime, stabilind principii comune pentru specialiștii muzeali, indiferent de domeniul specific în care activează (artă, istorie, știință, tehnologie etc.). Acesta nu doar reglementează etica profesională, ci contribuie la consolidarea unei identități colective în cadrul comunității muzeale, subliniind responsabilitatea față de patrimoniu și societate.

Revizuirile codurilor etice trebuie să reflecte realitățile contemporane, incluzând aspecte precum respectul pentru diversitate culturală, egalitatea de gen, etica cercetării și protecția datelor. Totodată, acestea trebuie să sprijine dezvoltarea profesională a specialiștilor muzeali, asigurând instrumente adecvate pentru o bună practică etică și managerială.

Astfel, codul de etică muzeală trebuie să fie un reper pentru noile generații de muzeografi, promovând integritatea, responsabilitatea și respectul față de patrimoniu și public. Prin adaptarea continuă la evoluțiile societății și ale domeniului muzeal, acest cod nu doar reglementează activitatea muzeografilor, ci și contribuie la creșterea prestigiului și relevanței instituțiilor muzeale în comunitate [2, p.104-108].

Prin urmare, este esențial ca muzeele din Republica Moldova să intensifice eforturile de aliniere la standardele internaționale de etică muzeală, prin instruirea personalului, consolidarea politicilor de gestionare a patrimoniului și promovarea unei mai bune conștientizări a normelor etice în rândul specialiștilor și publicului larg. Despre această latură a codului etic ne vom referi în cele ce urmează.

Codul de etică și conduită profesională a muzeografului

Muzeele contemporane adoptă strategii inovative pentru atragerea publicului, regândindu-și atât spațiile fizice de expunere, cât și prezența digitală prin aplicații interactive. Această schimbare managerială vizează perfecționarea personalului și extinderea audienței prin activități participative.

Un exemplu relevant este Muzeul Whitworth din Manchester, care promovează un dialog constant cu vizitatorii prin cursuri, seminare și inițiative creative. Astfel, muzeele nu mai sunt doar spații de conservare, ci devin centre de inovație și schimbare socială, răspunzând nevoilor culturale ale comunității. În ciuda acestor transformări, ele reușesc să își păstreze funcțiile tradiționale, devenind instituții integrate în dinamica socială contemporană [3, p. 8].

Instituția muzeală și-a extins responsabilitățile, asumând un rol activ atât în educația informală și non-formală, cât și în influențarea agendei sociale. Personalul muzeelor trebuie să se adapteze unei noi paradigme manageriale, care presupune diversificarea stilurilor de comunicare și interacțiunea cu categorii variate de public. În acest context, muzeul devine un actor proactiv al schimbării sociale, având un impact semnificativ asupra mentalităților colective. Această transformare ridică însă întrebări privind locul valorilor tradiționale în etica muzeală și modul în care aceasta poate contribui la progresul social. Analiza acestor aspecte este esențială pentru înțelegerea noilor direcții ale deontologiei muzeale și a impactului său asupra societății contemporane [4, p. 96].

Codul de etică și conduită profesională a muzeografului are și altă latură, care stabilește un set de principii și norme menite să asigure un comportament profesionist, responsabil și etic în domeniul muzeografiei. În acest compartiment al lucrării vom aborda aspectele fundamentale legate de integritatea personalului muzeal, managementul colecțiilor și relația muzeului cu societatea.

Principiile generale ale conduitei profesionale a lucrătorului de muzeu se bazează pe valori fundamentale precum prioritatea interesului public, egalitatea de tratament, profesionalismul, imparțialitatea, integritatea morală, transparența și cinstea. Acestea asigură ca muzeograful să acționeze obiectiv, evitând conflictele de interese și influențele externe.

Regulile de gestionare a patrimoniului muzeal impun ca achizițiile și conservarea obiectelor să fie realizate în mod responsabil, pe baza unor politici clare. Este esențială documentarea riguroasă a provenienței și autenticității artefactelor, prevenind comerțul ilicit și păstrând mărturii esențiale pentru cercetarea științifică.

Muzeograful are responsabilitatea de a furniza informații corecte, bazate pe cercetări științifice, asigurând respectul față de diversitatea culturală și patrimoniul istoric. Publicațiile și expozițiile trebuie să reflecte cu acuratețe realitățile istorice și științifice.

O atenție deosebită vom atrage asupra normelor de conduită profesională. Codul de etică și conduită profesională a muzeografului pune accent pe importanța comportamentului etic în cadrul relațiilor interinstituționale și internaționale, interzicând implicarea muzeografilor în activități politice, conflicte de interese sau utilizarea abuzivă a resurselor instituționale. De asemenea, se interzice acceptarea de cadouri, favoruri sau avantaje care ar putea influența deciziile profesionale. Totodată muzeograful este obligat să promoveze cooperarea interinstituțională, să împărtășească cunoștințele dobândite și să sprijine dezvoltarea unei rețele de colaborare cu alți specialiști din domeniu. Cercetarea trebuie să respecte normele etice și să contribuie la creșterea accesibilității patrimoniului muzeal.

Un alt aspect al codului etic și conduită profesională a muzeografului ține de confidențialitatea și protecția patrimoniului: securitatea colecțiilor și protejarea informațiilor despre obiectele muzeale reprezintă obligații esențiale. Muzeografii sunt responsabili de păstrarea și gestionarea datelor în conformitate cu standardele internaționale de protecție a patrimoniului.

Astfel, *Codul de etică și conduită profesională a muzeografului* oferă un cadru clar pentru buna funcționare a instituțiilor muzeale, stabilind standarde etice și profesionale esențiale pentru protecția, con-

servarea și promovarea patrimoniului cultural. Respectarea acestor principii este crucială pentru menținerea încrederii publicului și asigurarea unui management responsabil al resurselor muzeale.

Codul de etică și deontologie în muzeu: atitudinea față de persoanele cu dizabilități

Într-o societate modernă, protejarea drepturilor persoanelor cu dizabilități reprezintă o prioritate esențială, consfințită prin numeroase acte normative internaționale, europene și naționale. Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CRPD) [5], ratificată de Republica Moldova, garantează accesul egal la viața culturală și promovează eliminarea barierelor fizice, informaționale și sociale care împiedică participarea deplină a acestei categorii sociale. În completare, legislația națională, prin Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități [6] și Legea nr. 121/2012 privind asigurarea egalității [7], interzice orice formă de discriminare și stabilește obligația instituțiilor publice, inclusiv muzeele, de a asigura accesibilitatea spațiilor și serviciilor.

Pe de altă parte, articolul 30 al Convenției ONU [8] subliniază dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa la viața culturală în condiții de egalitate. Acest principiu este susținut și de Standardele Europene de Accesibilitate, care încurajează muzeele să implementeze infrastructură adaptată și să dezvolte politici și practici incluzive. În acest context, muzeele nu sunt doar spații de conservare a patrimoniului, ci și actori sociali care trebuie să asigure un mediu accesibil, respectuos și incluziv pentru toate categoriile de vizitatori.

Cu toate acestea, în practică, există multiple provocări legate de implementarea acestor norme, de la lipsa unei infrastructuri accesibile la deficiențe în formarea personalului privind interacțiunea cu persoanele cu dizabilități. În aceste condiții, elaborarea și aplicarea unui *Cod de Etică și Deontologie* devine o necesitate imperativă, oferind un cadru unitar de reguli și principii care să ghideze atitudinea personalului muzeal față de vizitatorii cu dizabilități.

Astfel, tema cercetării răspunde unei nevoi stringente de a îmbina cadrul normativ cu bunele practici în domeniul muzeal, având ca scop final promovarea incluziunii și respectarea drepturilor fundamentale ale tuturor vizitatorilor. Această temă abordează, de asemenea, responsabilitatea socială a muzeelor și contribuie la îndeplinirea angajamentelor internaționale și naționale ale Republicii Moldova privind drepturile omului.

Un cod de etică reprezintă un set de principii și reguli menite să ghideze comportamentul profesional al angajaților unei organizații, promovând integritatea, transparența, respectul și responsabilitatea. În context muzeal, codul de etică asigură un cadru moral și profesional prin care personalul se raportează la public, patrimoniu și la colegi, cu scopul de a menține standarde ridicate de conduită și servicii [9].

În mod specific, respectarea codului de etică și deontologie față de persoanele cu dizabilități este o componentă esențială în garantarea accesibilității și a egalității de șanse. Aceasta derivă din obligațiile legale și morale ale muzeelor de a asigura un mediu incluziv și de a respecta drepturile fundamentale ale tuturor vizitatorilor, indiferent de capacitățile lor fizice sau cognitive [10].

Respectarea codului de etică în muzeu contribuie la eliminarea discriminării și la promovarea incluziunii: conform Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și altor acte normative relevante, muzeele au responsabilitatea de a asigura acces egal la patrimoniul cultural. Codul de etică oferă cadrul prin care se elimină barierele fizice, informaționale și sociale, promovând respectul față de diversitate. În acest context, muzeele creează produse culturale accesibile tuturor persoanelor, indiferent de necesitate.

Prezentarea expozițiilor muzeale pentru persoanele cu dizabilități de vedere necesită adaptări care să asigure o experiență semnificativă și accesibilă. Acestea includ utilizarea simțurilor precum atingerea și auzul, oferind metode interactive și tehnologii *asistive*. Iată câteva modalități eficiente:

- **Tururi ghidate tactile:** persoanele nevăzătoare pot explora replici ale exponatelor sau piese autentice special selectate prin atingere. Este important ca obiectele tactile să fie însoțite de explicații detaliate din partea ghizilor, descriind contextul, materialele și semnificația artefactelor.

- **Descrieri audio detaliate:** prin utilizarea ghidajelor audio sau aplicațiilor mobile, vizitatorii pot primi descrieri amănunțite ale exponatelor și ale spațiilor expoziționale. Aceste înregistrări trebuie să includă explicații clare despre dimensiunile, culorile, texturile și alte detalii relevante.

- **Panouri explicative în Braille:** etichetele și panourile informative ale expoziției pot fi transcrise în Braille, astfel încât informațiile esențiale să fie accesibile persoanelor cu deficiențe de vedere.

- **Modele tridimensionale:** crearea de machete sau modele 3D ale exponatelor sau ale spațiilor expoziționale permite vizitatorilor nevăzători să înțeleagă structura și detaliile obiectelor prin atingere. De exemplu, clădirile istorice pot fi reprezentate în miniatură pentru a ilustra arhitectura.

- **Experiențe senzoriale:** completarea prezentării cu elemente auditive (muzică, sunete ambientale) sau olfactive (mirosuri specifice unui anumit context istoric sau cultural) îmbogățește experiența și ajută la înțelegerea tematicii expoziției.

- **Ghidaj personalizat:** personalul muzeal pregătit să lucreze cu persoanele nevăzătoare poate oferi tururi personalizate, explicând detaliile expoziției și răspunzând întrebărilor într-un mod adaptat.

- **Realitatea augmentată și virtuală:** utilizarea tehnologiei pentru a oferi experiențe audio-tactile interactive. De exemplu, hărți audio interactive sau realitate augmentată pentru a simula senzația de atingere a unui obiect expus.

- **Materiale educative adaptate:** broșuri sau ghiduri în format Braille sau audio, oferite la intrare, care explică structura expoziției și principalele puncte de interes.

Prin implementarea acestor metode, muzeele pot oferi o experiență inclusivă, asigurând că patrimoniul cultural este accesibil și persoanelor cu dizabilități de vedere. La fel de importantă este și atitudinea empatică a lucrătorilor muzeali. În urma discuției cu membrii *Asociației Nevăzătorilor din Moldova* am elaborat o serie de cerințe care ar facilita vizita lor la muzeu. Astfel, am stabilit că comportamentul personalului muzeal față de persoanele nevăzătoare trebuie să fie ghidat de respect și o bună înțelegere a nevoilor lor specifice. Conducerea unei persoane nevăzătoare prin muzeu este o activitate care necesită atenție, răbdare și coordonare. Personalul ar trebui: să se prezinte verbal și să explice clar ce urmează să facă; să utilizeze termeni simpli și direcționali („la stânga/dreapta” sau „direct înainte”); să evite mișcările bruște sau schimbările neașteptate de direcție; să ofere timp suficient pentru explorarea tactilă, în cazul exponatelor adaptate.

Este esențial să se evite comportamentele care ar putea crea disconfort sau senzația de discriminare. Ghidul trebuie să întrebe persoana nevăzătoare cum poate oferi ajutorul necesar, fără a impune soluții. O întrebare simplă precum „Cum vă pot fi de ajutor?” transmite respect și deschidere. Evitarea tonului condescendent sau tratamentul infantil este crucial. Dacă o persoană nevăzătoare solicită ghidaj, aceasta trebuie să fie întrebată cum preferă să fie condusă, de exemplu prin contactul cu brațul ghidului.

Conducerea prin muzeu trebuie realizată cu grijă. Ghidul poate oferi brațul său persoanei nevăzătoare, astfel încât aceasta să meargă în spatele ghidului, ceea ce ajută la evitarea obstacolelor.

Indicațiile clare sunt esențiale. Se recomandă descrierea mediului înconjurător, cum ar fi: „Urmează trei trepte în față” sau „În stânga avem o masă tactilă cu obiecte istorice”. Mișcarea prin spații înguste trebuie semnalată, iar pașii ghidului ar trebui să fie constanți și adaptați ritmului vizitatorului. Personalul trebuie să ofere descrieri complete ale exponatelor, incluzând detalii despre mărime, formă, culoare, textură și context cultural. De exemplu: „Acest vas ceramic are o formă rotundă, cu o textură poroasă și motive decorative ondulate pe suprafață”. Fiecare persoană nevăzătoare are nevoi unice; de aceea, personalul trebuie să fie empatic și răbdător. Este important să nu se grăbească, să asculte întrebările și să ofere răspunsuri clare și complete.

În contextul eticii muzeale, interacțiunea cu persoanele cu dizabilități de vedere impune respectarea unor norme specifice menite să asigure un mediu incluziv și accesibil. Un principiu fundamental îl reprezintă confidențialitatea, care interzice divulgarea informațiilor referitoare la condiția vizitatorului nevăzător fără acordul acestuia, garantând astfel respectul pentru viața privată. Totodată, muzeele trebuie să adopte o atitudine respectuoasă, tratând persoanele nevăzătoare în mod egal cu ceilalți vizitatori, fără manifestări de compătimire sau ton protector, care ar putea submina demnitatea acestora. Respectarea autonomiei individuale constituie un alt aspect esențial, implicând recunoașterea dreptului vizitatorilor cu dizabilități de vedere de a lua propriile decizii în ceea ce privește experiența muzeală, fără a presupune o dependență totală de asistență. De asemenea, instituțiile muzeale trebuie să asigure un cadru de interacțiune bazat pe respectarea demnității și a drepturilor fundamentale ale persoanelor cu dizabilități, evitând stereotipurile și presupunerile eronate despre capacitățile acestora. Un element central al accesibilității culturale îl constituie utili-

zarea unui limbaj inclusiv și lipsit de conotații discriminatorii, promovând astfel un climat de interacțiune echitabil. Asigurarea unui acces egal la informație și la experiențele culturale implică implementarea unor strategii specifice, precum adaptarea materialelor informative și utilizarea tehnologiilor asistive. În acest context, incluziunea culturală devine o responsabilitate esențială a muzeelor, acestea având obligația de a oferi vizitatorilor cu dizabilități de vedere o experiență echivalentă din punct de vedere calitativ cu cea a celorlalți participanți. Respectarea acestor norme etice garantează dreptul persoanelor nevăzătoare la participare activă în viața culturală și contribuie și la consolidarea unui muzeu deschis, accesibil și echitabil, capabil să reflecte diversitatea și să răspundă cerințelor vizitatorilor, indiferent de vârstă și grad de dizabilitate. Tratarea persoanelor nevăzătoare cu respect, fără compătimire sau stereotipuri, contribuie la eliminarea barierelor psihologice și sociale, oferind acestora o participare activă la viața culturală. În plus, asigurarea confidențialității, evitarea limbajului discriminatoriu și respectarea drepturilor fundamentale ale vizitatorilor contribuie la consolidarea unui climat de încredere și respect reciproc, esențial pentru o societate echitabilă și inclusivă. În acest fel, muzeele devin adevărate spații de învățare și explorare pentru toți vizitatorii, indiferent de capacitățile lor fizice.

Asigurarea accesibilității expozițiilor muzeale pentru persoanele cu dizabilități de auz presupune adaptări specifice, menite să faciliteze o experiență completă și echitabilă prin utilizarea unor modalități alternative de comunicare și a tehnologiei asistive. În acest context, implementarea unor strategii eficiente devine esențială pentru garantarea unui acces incluziv la patrimoniul cultural. Unul dintre cele mai relevante aspecte este oferirea de tururi ghidate susținute de personal instruit în limbajul semnelor, care să transmită informațiile esențiale despre expoziții și să permită vizitatorilor cu deficiențe de auz să beneficieze de o experiență interactivă. Complementar, dezvoltarea de aplicații mobile și furnizarea de dispozitive de asistență, cum ar fi tabletele sau sistemele de subtitrare, contribuie la îmbunătățirea accesului la informațiile muzeale prin ghidaje vizuale și conținut text integrat. Un alt element esențial îl constituie utilizarea panourilor informative și a materialelor multimedia adaptate, care includ texte explicative clare, imagini descriptive și suport video cu subtitrări sau traducere în limbajul semnelor, asigurând astfel o înțelegere mai aprofundată a contextului expozițional. De asemenea, organizarea de activități educaționale și ateliere interactive, bazate pe mijloace vizuale și tactile, favorizează integrarea persoanelor cu deficiențe de auz în procesul de explorare muzeală. Participarea acestora la evenimente speciale poate fi facilitată prin prezența interpreților în limbajul semnelor, care să asigure traducerea discursurilor și prezentărilor oficiale, contribuind astfel la crearea unui mediu incluziv. Totodată, integrarea de ilustrații explicative în materialele expoziționale permite o mai bună înțelegere a artefactelor, în special în cazul obiectelor complexe care necesită contextualizare vizuală detaliată. Prin adoptarea unor astfel de măsuri, muzeele pot depăși barierele de comunicare și pot asigura un mediu accesibil, oferind persoanelor cu deficiențe de auz oportunitatea de a participa activ la explorarea patrimoniului cultural. În acest mod, adaptarea expozițiilor și integrarea tehnologiilor asistive devin soluții tehnice moderne și componente fundamentale ale unei politici muzeale incluzive, orientate spre diversificarea experiențelor culturale și consolidarea principiilor de accesibilitate.

Este important ca personalul muzeal să inițieze o interacțiune respectuoasă cu persoanele cu dizabilități de auz și vorbire, fără a face presupuneri despre capacitățile sau nevoile vizitatorului. Oferirea unui ajutor clar și disponibil este esențială, de exemplu, un gest simplu, precum a întreba cu ajutorul interpretului mimico-gestual: „Cum vă pot ajuta?” sau a oferi un zâmbet și contact vizual, transmite deschidere. Personalul muzeal trebuie să fie răbdător și să ofere suficient timp vizitatorilor surdo-muti pentru a înțelege și a se exprima. În interacțiunile cu aceștia, nu trebuie să existe presiunea de a răspunde/interacționa rapid, iar personalul trebuie să asigure un climat relaxat și deschis. Muzeele ar putea folosi aplicații mobile, tablete sau alte dispozitive care ar permite persoanelor surdo-mute să acceseze informații suplimentare sau să participe la tururi ghidate interactive. Aceste tehnologii pot oferi subtitrări, traducere în limbajul semnelor sau transcrierea în timp real a discuțiilor.

Etica și deontologia muzeală sunt pilonii fundamentali care ghidează activitatea muzeelor, asigurându-le responsabilitatea socială față de comunitate și promovând relații corecte și respectuoase cu publicul. Codul de etică al ICOM, recunoscut la nivel global, subliniază importanța includerii și respectării diversității în toate formele sale, garantând accesul echitabil la cultura și patrimoniul uman. În acest context, muzeele au

datoria de a adopta principii etice și deontologice care să asigure un tratament echitabil și accesibil tuturor vizitatorilor, incluzând persoanele cu dizabilități [11, 9. 339-346].

Astfel, o abordare respectuoasă și empatică, care respectă autonomia și demnitatea fiecărei persoane, este esențială pentru evitarea oricăror forme de discriminare sau excludere socială. Această lucrare evidențiază rolul muzeelor ca instituții incluzive, care, prin aplicarea principiilor etice și deontologice, pot contribui la crearea unui mediu cultural accesibil, în care toți vizitatorii, indiferent de dizabilitățile lor, pot beneficia de o experiență completă și semnificativă. Implementarea corectă a acestor norme nu doar că îmbogățește viața culturală a societății, dar promovează și un climat de respect, egalitate și diversitate, esențial pentru dezvoltarea unei societăți incluzive.

Concluzii și recomandări

Etica și deontologia profesională în muzeografie reprezintă un element fundamental în activitatea muzeelor, asigurând un cadru clar pentru relația dintre instituție, patrimoniu și public. Codul Etic al ICOM oferă principii generale care ghidează comportamentul profesioniștilor din domeniu, stabilind standarde de integritate, transparență și responsabilitate. Aceste norme nu doar reglementează activitatea muzeală, ci contribuie la consolidarea încrederii publicului și la integrarea muzeului în viața socială.

Un aspect esențial al dezvoltării muzeografiei contemporane este adaptarea muzeelor la nevoile și așteptările comunității. Într-o societate în continuă schimbare, muzeele nu mai sunt simple spații de conservare și expunere, ci devin centre educaționale și culturale, menite să stimuleze dialogul și să faciliteze accesul la cunoaștere. Diversificarea metodelor de prezentare, utilizarea tehnologiilor digitale și dezvoltarea unor programe interactive sunt necesare pentru atragerea și implicarea unui public cât mai variat.

O preocupare importantă rămâne accesibilitatea muzeelor pentru persoanele cu dizabilități. Deși există principii clare care subliniază importanța incluziunii, în practică se confruntă încă numeroase dificultăți în asigurarea unor facilități adecvate. Adaptarea infrastructurii, introducerea ghidajelor tactile, a descrierilor audio și a interpretării în limbajul semnelor sunt măsuri esențiale pentru garantarea unui acces echitabil la patrimoniul cultural.

Totodată, formarea continuă a personalului muzeal joacă un rol important în asigurarea unei relații de calitate cu publicul. Pregătirea angajaților în domeniul eticii muzeale, al comunicării și al utilizării noilor tehnologii contribuie la îmbunătățirea experienței vizitatorilor și la consolidarea statutului muzeelor ca instituții deschise și dinamice.

Pentru a asigura o dezvoltare durabilă și o integrare eficientă a muzeelor în societate, este necesară implementarea unor politici clare de respectare a principiilor etice. Adoptarea unor măsuri concrete, precum creșterea accesibilității, extinderea programelor educaționale și colaborarea cu comunitatea, va contribui la transformarea muzeelor în spații incluzive, capabile să răspundă nevoilor unui public diversificat. În acest mod, muzeele nu doar că își păstrează rolul tradițional de conservare a patrimoniului, ci devin actori activi ai schimbării sociale, contribuind la educația, coeziunea și dezvoltarea comunității.

Bibliografie:

1. PLOȘNIȚĂ, E. *Principiile Codului deontologic al ICOM și unele probleme de etică profesională din sistemul muzeal al Republicii Moldova*. În: *Conferința științifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei*, Chișinău, 2018, p. 43-44.
2. VOLOC A-M-V. *Codul deontologic al ICOM și aplicabilitatea lui în muzee*. În: *Revista Muzeelor*, București, 2017, p.104-108.
3. NIȚULESCU, V. Ș. *Peisaj muzeal după tranziție*. În: *Revista Muzeelor*, Volumul I, Ediția I, 2014, Institutul Național pentru Cercetare și Formare Profesională, p. 8.
4. CONSTANTINESCU, S.-M. *Particularități ale eticii muzeale deschise*. În: *Revista Muzeelor*, București, 2017, p. 96.
5. *Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CRPD)*, p. 5-7. Disponibil: <https://cnddcm.gov.md/wp-content/uploads/2019/12/Conven%C8%9Bia-ONU-privind-drepturile-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi.pdf> (Accesat 04.10.2024).

6. *Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83915&lang=ro (Accesat 04.10.2024).
7. *Legea nr. 121/2012 privind asigurarea egalității*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141518&lang=ro (Accesat 04.10.2024).
8. *Articolul, Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități*. Disponibil: <https://www.consiliuldemonitorizare.ro/conventia-onu/conventia-onu-in-limba-romana/> (Accesat 07.11.2024).
9. Vidal, Sebastian, *Ce este Codul Etic? Care sunt obiectivele Codului Etic?* (30.08.2023). Disponibil: <https://tecnobits.com/ro/care-este-codul-de-etica-%C4%83-care-sunt-obiectivele-codului-de-etica-%C4%83/> (Accesat 04.12.2024).
10. *Codul de conduită etică a personalului din cadrul Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”*. Disponibil: <https://muzeul-satului.ro/wp-content/uploads/2022/10/conduita-etica.pdf> (Accesat 04.11.2024).
11. PLOȘNIȚĂ, E. *Principiile Codului deontologic al ICOM și unele probleme de etică profesională din sistemul muzeal al Republicii Moldova*. În: *Tyrageia. Serie nouă*, Numărul 2(28) / 2019, p. 339-346.

Date despre autor:

Elena COJOCARI (SERBANIUC), drd., Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Universitatea „Valahia” din Târgoviște.

ORCID: 0009-0004-5033-9536

E-mail: elenacojocari1980@gmail.com

Prezentat: 10.03.2025

CZU: 94:351.74(478)''1917''

[https://doi.org/10.59295/sum4\(194\)2025_04](https://doi.org/10.59295/sum4(194)2025_04)

CADRUL NORMATIV DE FONDARE A INSTITUȚIEI MILIȚIEI ÎN BASARABIA, RELAȚIA CU ORGANELE LOCALE, GUBERNIALE ȘI CENTRALE ÎN 1917

Iulian CRIMINCEANU,

Universitatea de Stat din Moldova

Acest articol analizează instituirea miliției în Basarabia în 1917, evidențiind cadrul normativ și relația acestei structuri cu autoritățile de la Petrograd prin intermediul Inspectorului Guvernamental. Reforma miliției a reprezentat o tranziție esențială de la vechea poliție imperială către o structură de ordine publică descentralizată, dar sub supraveghere gubernială și ministerială. Adoptarea Regulamentului Provizoriu cu privire la Miliție a stabilit cadrul juridic al noii instituții, însă implementarea sa a fost marcată de provocări semnificative, precum lipsa de personal calificat, insuficiența fondurilor și a echipamentului, incertitudinile administrative. Inspectorul Guvernamental al Miliției a jucat un rol fundamental în coordonarea și supravegherea acestei structuri, intervenind în alocarea de resurse, stabilirea clară a subordonării și menținerea disciplinei. De-a lungul anului 1917, acesta a fost un element central în gestionarea dificultăților operaționale și în consolidarea miliției ca forță de menținere a ordinii publice.

Cuvinte-cheie: *inspector guvernamental, ordine publică, securitate, 1917, Miliția, Basarabia.*

THE LEGAL FRAMEWORK FOR THE ESTABLISHMENT OF THE MILITIA INSTITUTION IN BESSARABIA, RELATIONS WITH LOCAL, GUBERNIAL, AND CENTRAL AUTHORITIES IN 1917

This article analyzes the establishment of the militia in Bessarabia in 1917, highlighting the legal aspects and the relationship of this structure with the authorities in Petrograd through the Government Inspector. The militia reform represented a crucial transition from the old imperial police to a decentralized public order structure, albeit under gubernatorial and ministerial supervision. The adoption of the Provisional Regulation on the Militia established the legal framework of the new institution; however, its implementation was marked by significant challenges, such as a lack of qualified personnel, insufficient funds and equipment, as well as administrative uncertainties.

The Government Inspector of the Militia played a fundamental role in coordinating and overseeing this structure, intervening in the allocation of resources, establishing clear subordination, and maintaining discipline. Throughout 1917, this position was central to managing operational difficulties and strengthening the militia as a public order force.

Keywords: *government inspector, public order, security, 1917, Militia, Bessarabia.*

Introducere

În contextul transformărilor politice și sociale profunde de la începutul secolului al XX-lea, instituțiile responsabile de menținerea ordinii publice, în special miliția, au jucat un rol esențial în asigurarea stabilității și protejarea drepturilor cetățenilor. Deși, perioada 1917-1918 este de o importanță majoră pentru istoria Basarabiei, remarcăm absența unor lucrări de sinteză dedicate în mod direct instituțiilor de interne din această regiune. Totuși, contribuțiile istoriografice existente oferă un cadru analitic util pentru înțelegerea activității acestor structuri.

O contribuție importantă o reprezintă lucrarea lui Dmitrie Bogos, *La răspântie. Moldova dintre Nistru și Prut în anii 1917-1918* (Chișinău, 1924), care oferă o analiză a proceselor politice și sociale din Basarabia, de la Revoluția rusă din februarie până la Unirea cu România. De interes sunt și referirile autorului la activitatea organelor administrative provizorii, inclusiv a Consiliului Directorilor Generali, în cadrul căruia funcționa și Direcția Internelor [1]. În aceeași direcție se înscrie și lucrarea memorialistică a lui Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, vol. I (Cluj, 1926), care surprinde, dintr-o perspectivă personală, procesul de tranziție instituțională și emancipare națională, cu accent pe reorganizarea administrativă a regiunii [2]. Complementar, Petre Cazacu, în *Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918* (Iași,

f.a.), adoptă o abordare critică și documentată asupra contextului socio-politic al Basarabiei în anii 1917–1918, relevând mecanismele de funcționare ale noilor autorități [3]. O contribuție remarcabilă, de natură analitică și documentară, aparține istoricului Valeriu Popovschi, ale cărui studii se axează pe activitatea Sfatului Țării și a Consiliului Directorilor Generali. Lucrările sale publicate în revista *Destin românesc* precum *Declarația Sfatului Țării de la 2 decembrie 1917* (1998, nr. 1), *Organizarea internă a Republicii Democratice Moldovenești* (2001, nr. 3), *Biroul de organizare a Sfatului Țării* (2011, nr. 1), sau *Considerații privind formarea RDM și constituirea primului ei Guvern* (1998, martie) contribuie la reconstrucția contextului instituțional al perioadei [4]. Nu în ultimul rând, referințele din lucrările semnate de Iurie Colesnic, Ion Nistor, Ion Țurcanu, Victor N. Ciobanu [5], care ne oferă perspective complementare asupra climatului social și politic, util pentru fundamentarea analizei de față. În completarea acestora, cercetările noastre anterioare au contribuit la clarificarea aspectelor privind organizarea și funcționarea miliției în orașul Chișinău, în perioada 1917-1918, prin studiile publicate în *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM: Științe juridice*, nr. 17/2023 (*Șefii miliției din orașul Chișinău în perioada 17 aprilie 1917 – 1 ianuarie 1918*) și nr. 20/2024 (*Activitatea miliției din orașul Chișinău, ianuarie – martie 1918*) etc.

În acest context, prezenta cercetare își propune să analizeze evoluția structurilor de miliție din Basarabia și interacțiunea acestora cu alte entități administrative și politice, în perioada 1917-1918, pe fundalul profundelor transformări declanșate de Revoluția din Februarie 1917 și de instaurarea noii puteri centrale la Petrograd.

Reforma instituțională a fost impulsionată de necesitatea adaptării sistemelor de securitate la noile realități politice și sociale. Astfel, pe 17 aprilie 1917, în Basarabia au intrat în aplicare legile privind înființarea structurilor de miliție și regulamentul provizoriu aferent, marcând trecerea de la vechea instituție de poliție la un nou model orientat spre reformă și modernizare. Acest proces de tranziție, deși realizat conform literei legii, s-a desfășurat treptat și a variat semnificativ de la un centru urban la altul, inclusiv în orașe importante precum Chișinău, Bălți, Ackerman, Soroca și Bender. Prin analizarea evoluției miliției în Basarabia, studiul de față urmărește să ofere o perspectivă comprehensivă asupra modului în care noile structuri de menținere a ordinii au fost integrate în contextul istoric și cultural al regiunii. În plus, cercetarea își propune să identifice atât succesele, cât și limitările implementării acestor reforme, contribuind astfel la o înțelegere mai profundă a relației dintre instituțiile de ordine cu valorile fundamentale ale societății.

Această analiză nu doar că subliniază importanța reformelor instituționale în contextul unei perioade istorice critice, dar evidențiază și dinamica complexă dintre nevoile societale și mecanismele de reglementare a ordinii publice, oferind un cadru de referință valoros pentru studiile viitoare în domeniul istoriei și al științelor politice.

Decretul „Despre înființarea miliției”

Decretul intitulat „**Despre înființarea miliției**” cuprinde opt articole, fiecare stabilind aspectele esențiale privind rolul și organizarea noii structuri instituite. În articolul I se stipulează că, pe întreg teritoriul administrat de Rusia, organele de miliție se instituie în locul vechii Poliții, în conformitate cu regulile detaliate în articolele ce urmează. [6]

Articolul II prevede transferul tuturor sumelor alocate întreținerii funcționarilor și angajaților din vechea Poliție pentru anul 1917, din bugetul de stat, către gestiunea autorităților publice locale (județene și orășenești), pentru finanțarea noii structuri de miliție. Conform articolului III, responsabilitatea stabilirii salariilor pentru milițieni și pentru ceilalți angajați, cu excepția salariului șefului de miliție, revine primăriilor județene și orășenești – această măsură fiind valabilă până la convocarea adunărilor zemstvei și dumei, cu condiția ca cheltuielile să nu depășească bugetul stabilit pentru anul 1917. Articolul IV tratează regimul salarial al șefului de miliție, evidențiind faptul că întreținerea acestora pentru anul 1917 se va realiza pe baza bugetului alocat foștilor ispravnici și polițmaisteri ai vechii Poliții. Astfel, decretul marchează o transferare a resurselor financiare din structura poliției către noua instituție de ordine publică – Miliția. Articolele V–VIII aduc completări importante, printre care se numără transferul atribuțiilor ce le reveneau anterior ispravnicilor din județe și polițmaisterilor din orașe către noii șefi ai miliției la nivel județean și orășenesc [7]. În mod particular, articolul VI precizează că, până la formarea cadrelor calificate pentru noua structură, în orașele

Petrograd, Nijni-Novgorod și Rîbinsk vor activa un număr de persoane din fostul personal al Poliției, sub coordonarea șefilor de miliție orășenească. Prin emiterea decretului la 17 aprilie 1917, Guvernul provizoriu rus a fost format ca urmare a Revoluției din Februarie, a pus bazele unui nou început pentru organele de ordine publică din Rusia și teritoriile aflate sub dominația acesteia. Astfel, prin decretul din 17 aprilie 1917, Guvernul Provizoriu a oficializat înființarea noii structuri de ordine publică – Miliția – care urma să înlocuiască vechea Poliție țaristă. Totodată, pentru a detalia organizarea, funcționarea și atribuțiile acestei instituții, în aceeași ședință guvernamentală a fost adoptat și Regulamentul provizoriu cu privire la Miliție, al doilea act normativ fundamental în procesul de reformare a sistemului de securitate internă.

Regulamentul provizoriu cu privire la Miliție

În contextul dezorganizării instituțiilor statului după prăbușirea regimului țarist, Guvernul Provizoriu rus a emis o serie de acte normative esențiale pentru reconfigurarea administrației publice și a organelor de ordine. Printre acestea, un loc central îl ocupă Regulamentul provizoriu cu privire la miliție, adoptat în completarea Decretului „Despre înființarea Miliției”. Acest regulament, emis sub conducerea lui Gheorghe Lvov, detaliază modul de organizare, conducere și funcționare a noii instituții, oferind un cadru juridic provizoriu, dar necesar, pentru implementarea reformei la nivel local și central. Documentul nu doar că stabilește normele de bază pentru activitatea miliției, ci reflectă și efortul guvernului de a asigura un minim de ordine și securitate în perioada de tranziție post-revoluționară. În cele ce urmează, vom analiza conținutul acestui regulament și implicațiile sale administrative și politice.

Regulamentul provizoriu, este compus din VII capitole înglobând 52 de articole, dedicate problemelor organizatorice și de definire a atribuțiilor milițienești. Miliția, conform legiurii, reprezintă organul executiv al puterii de stat pe teritoriile administrate de autoritățile publice județene și orășenești. Se constată astfel că Miliția devine o structură subordonată administrației locale. Miliția din județe este supusă Zemstvei județene, iar Miliția din orașe – Dumei orășenești.

În partea introductivă a articolului I al Regulamentului se specifică că Miliția este organul executiv al puterii de stat la nivel local, aflat în subordinea directă a administrațiilor publice din județ și oraș. Conform capitolului I [8] toate orașele, județele, satele și cele mai mici puncte populate aflate în componență, se supun evidenței miliției județene. Orașele guberniale și cele mai importante din întreg spațiu administrat de Rusia conform articolului 2, au propriile lor miliții, în acest sens constatăm că Miliția se împărțea în Miliția de Oraș (urbană) și de Județ (județeană). Cele două structuri aveau o organizare bine definită, în frunte fiind Șeful Miliției, cu doi adjuncți, urmați de șefii de sectoare, care la rândul lor aveau de regulă 2 adjuncți (nu se menționează numărul exact), urmați de milițienii superiori, și spre final milițienii inferiori. În conformitate cu regulamentul, pe lângă structura enunțată se constituie o cancelarie cu un secretar, un poștaș, o cameră pentru arestați și o arhivă, iar pe lângă șefii de sectoare se constituie un birou și o cameră pentru arestați. Un alt aspect pe care îl scoate în evidență următoarele articole este cel dedicat părții economice și anume constatăm o interdependență a structurii de interne față de administrațiile publice locale, care conform articolul 5 [9] Zemstva Județeană și Duma orășenească devin instituții care duc evidența numărului angajaților structurii milițienești și cel mai important, stabilesc suma remunerării milițienilor. Este important de menționat că cheltuielile pentru întreținerea miliției județene și orășenești sunt acoperite atât din partea bugetului de stat prin Ministerul Afacerilor Interne, cât și din partea sumelor alocate din bugetele locale prin Administrația publică locală, fapt care ne confirmă încă odată legătura autorităților locale cu noile structuri de menținere a ordinii publice. Pe lângă aspectul economic autorităților publice locale le revin încă o atribuție importantă, care conform articolului 7, anume Zemstvei în cazul miliției de județ și Dumei în cazul miliției urbane îi revin atribuțiile de împărțirea județelor și orașelor în sectoare de miliții.

Spre finalul Capitolului I al Regulamentului se stabilesc prevederi esențiale privind personalul structurilor de miliție. Potrivit articolelor 8 și 9, angajații erau obligați să poarte o uniformă distinctivă. Cu toate acestea, regulamentul nu specifica detalii privind aspectul acesteia culoarea, croiala sau dimensiunile elementelor distinctive, cum ar fi epoleții, ceea ce a generat variații semnificative în echipamentul utilizat de funcționari în diferite regiuni. Lipsa unei standardizări a condus la existența unor uniforme eterogene, până la adoptarea unei versiuni unitare valabile pe întreg teritoriul Imperiului Rus. În plus, fiecărui milițian

i se atribuia, în mod regulamentar, o armă rece și un revolver. Capitolul II al Regulamentului este dedicat Procedurii de numire și eliberare din funcție a cadrelor miliției județene și orășenești. Art. 10. Șefii Miliției sunt aleși și eliberați din funcție de către Dumele orășenești și consiliile Zemstvei județene, în funcție de apartenența administrativ-teritorială, fără stabilirea unei durate determinate a mandatului. Art. 11. Adjuncții șefilor Miliției sunt numiți și eliberați din funcție, la propunerea șefilor Miliției, de către Dumele orășenești și consiliile Zemstvei județene, conform competenței teritoriale. Art. 12. Celelalte funcții din cadrul Miliției sunt ocupate prin numirea directă de către șefii acesteia, potrivit propriei lor aprecieri. Articolele 10-12 din capitolul privind numirea și eliberarea cadrelor din Miliția județeană și orășenească reflectă tendințele de descentralizare administrativă și democratizare instituțională caracteristice perioadei postrevoluționare din 1917. Alegerea șefilor Miliției de către Dumele orășenești și Zemstvele județene în opinia noastră indică transferul responsabilității de la autoritatea centrală către administrațiile locale, accentuând rolul acestora în gestionarea ordinii publice. Un alt aspect asupra căruia vom stărui este modul de angajare a colaboratorilor în structurile milițienești. În conformitate cu prevederile regulamentului articolele 13-15 [10] reflectă efortul legislativ al autorităților de a institui un cadru moral, juridic și educațional riguros pentru selecția personalului din structurile miliției. Stabilirea unui prag de vârstă (21 de ani) și a condiției de a deține cetățenia rusească (art. 13) evidențiază dorința de a limita accesul la aceste funcții doar persoanelor considerate mature, cu loialitate civică dovedită față de stat. Articolul 14 introduce un filtru juridic și moral sever, excluzând explicit din rândul candidaților persoanele urmărite penal, condamnate pentru fapte de natură frauduloasă sau implicate în activități compromițătoare, precum camăta sau gestionarea caselor de toleranță. Aceste prevederi indică o preocupare accentuată pentru integritatea funcționarilor publici în contextul unei perioade marcate de instabilitate socială și fragilizarea autorității. Totodată, Articolul 15 accentuează importanța nivelului de instruire, impunând un minim de educație medie pentru funcțiile de conducere și cerința alfabetizării pentru restul personalului, ceea ce subliniază o abordare modernizatoare, în acord cu principiile profesionalizării administrației. În ansamblu, aceste dispoziții configurează un model de recrutare a cadrelor bazat pe criterii juridice, morale și educaționale, vizând consolidarea încrederii publice în noile structuri de ordine și legalitate.

Capitolul III reglementează înlocuirea temporară a funcțiilor. Potrivit Art. 16. în caz de absență, concediu sau boală a șefilor miliției, precum și în situația în care aceștia renunță la funcție, atribuțiile acestora sunt exercitate de adjuncții lor. Dacă nu există nici șeful miliției, nici adjuncții acestuia, exercitarea temporară a atribuțiilor revine, prin decizia administrației, unuia dintre șefii de sector ai Miliției. În Art. 17 se remarcă că în aceleași situații, înlocuirea temporară a celorlalte funcții din cadrul miliției se stabilește prin dispoziția șefului miliției județene sau orășenești, după caz. În Capitolul IV al regulamentului se reflectă o serie de atribuții și sarcini ale Miliției printre care: menținerea ordinii și securității publice; protejarea tuturor persoanelor de orice act de violență sau intimidare; de a lua măsuri pentru oprirea oricăror acțiuni de încălcare a legilor, a drepturilor civile și a ordinii publice; de informare a cetățenilor despre măsurile întreprinse de către autoritățile publice locale; de eliberare a actelor de identitate și a altor documente precum certificate, adeverințe prin care adeverințe de social-vulnerabil; de a duce evidența populației în regiunile necesare; de a emite procese verbale în toate cazurile de violență și tot felul de încălcări ale drepturilor cetățenilor, dacă acestea le sunt necesare victimelor pentru apărare; protejarea bunurilor publice; protejarea străzilor, drumurilor și supravegherea ordinii mișcării; luarea măsurilor necesare pentru păstrarea securității și ordinii în timpul incendiilor, inundațiilor sau altor incidente. De asemenea, Miliția mai are câteva responsabilități de ordin judiciar și militar: 1) miliția deschide anchete preliminare și participă la procesul de urmărire penală; participă la judecată în calitate de acuzator la cazurile publice; totodată este responsabilă la solicitarea instanței de judecată de aducerea la ședințe a persoanelor învinuite și de a lua sub arest persoanele acuzate de instanță; de a anunța și informa anumite persoane pentru a se prezenta la instanțele de judecată; de a fi prezentă la comunicarea și executarea sentințelor judecătorești; de a supraveghea transportările celor arestați și în ultimul rând este responsabilă de păstrarea dovezilor materiale; 2) din punct de vedere militar miliția este responsabilă de recrutarea și ducerea evidenței persoanelor care urmează a îndeplini serviciul militar; informarea familiilor militarilor despre cazurile de deces; informarea autorităților militare cu date despre adresele și locul de trai a persoanelor care îndeplinesc serviciul militar [11]. Pe lângă atribuțiile și responsabilitățile enunțate mai sus miliției îi revine și o serie

de obligațiuni și prerogative: în efectuarea investigației în cazul unei crime, a se conduce de reglementările Articolelor 48-51 și 250-260 a Legii din 1914 cu privire la instanțele penale; de a reține persoanele civile doar în baza anumitor principii strict limitate în cazul în care persoanele sunt în stare de ebrietate exagerată, bolnavi mintal sau când o persoană își pune în pericol propria viața sau viața unui cetățean. Este de remarcat faptul că odată ce o persoană este reținută, milițianul, conform reglementării, trebuie să deschidă un proces-verbal în care să indice obligatoriu locul, ziua, ora reținerii, numele/prenumele său, numele/prenumele celui arestat și motivele arestului. La cerința reținutului, conform reglementării, milițianul este obligat să ofere o copie a procesului-verbal familiei reținutului, sau unei persoane de încredere a acestuia; de asemenea orice membru al familiei al acestuia, poate solicita de la structurile milițienești, în timp de 3 zile, o copie a procesului-verbal. În cazul unor rețineri, ale anumitor persoane suspecte de către structurile milițienești fără temei de certificare din partea instanțelor de judecată, milițianul are la dispoziție 24 ore pentru a transporta deținutul în fața unui judecător sau în fața unui anchetator din cadrul instanțelor de judecată, sau conform reglementării să-l elibereze imediat. Analizând ultimele reglementări ale Capitolului IV al Regulamentului atragem o atenție sporită articolelor 30-33. Potrivit Art. 30 Regulamentul privind utilizarea armelor de către angajații miliției în exercitarea atribuțiilor de serviciu este stabilit printr-o instrucțiune specială emisă de ministrul afacerilor interne. Art. 31. Orice încălcare a legii sau a unei dispoziții obligatorii, constatată de miliție, trebuie consemnată în formă scrisă, printr-un proces-verbal. Art. 32 stabilește că procesul-verbal se întocmește la locul unde a fost observată încălcarea ordinii, legii sau dispoziției obligatorii, ori în locuința cea mai apropiată. În cazul în care nu este posibilă întocmirea procesului-verbal în unul dintre aceste locuri, acesta se întocmește la cea mai apropiată secție de miliție. Funcționarii miliției pot invita contravenientul la respectiva unitate doar în cazul în care nu există alte mijloace de a-i stabili identitatea. În ultimele Articolele 30–32 se reflectă profesionalizarea treptată a structurilor de ordine publică și consolidarea cadrului normativ privind responsabilitatea funcționarilor miliției în exercitarea atribuțiilor lor. Stabilirea prin instrucțiune ministerială a modului de utilizare a armelor subliniază necesitatea unui control centralizat și reglementat al forței, într-un context în care autoritatea statului încerca să-și reafirme legitimitatea după dezmembrarea sistemului țarist. Totodată, Articolele 31 și 32 introduc o cerință de formalizare scrisă a constatării abaterilor prin întocmirea unui proces-verbal, ceea ce echivalează cu o încercare de instituționalizare a răspunderii administrative și de evitare a arbitrarului în exercitarea puterii coercitive. Menționarea explicită a locurilor unde poate fi redactat procesul-verbal (locul faptei, locuință, secție de miliție) și limitarea posibilității de reținere a contravenientului doar în cazuri bine justificate (imposibilitatea stabilirii identității) reflectă o abordare progresistă, orientată spre respectarea drepturilor individuale. Capitolul V al Regulamentului provizoriu cu privire la Miliție este dedicat reglementării structurii subordonării organelor de miliție. În această ordine de idei Ministrului Afacerilor Interne îi revin atribuțiile: conducerea generală a milițiilor; emiterea instrucțiunilor și ordinilor pentru buna desfășurarea a activității structurii; revizuirea instituțiilor și activității miliției și, de asemenea o atribuție importantă din aspect economic, cea de a calcula și a estima sumele necesare pentru alocarea acestora în bugetele administrației publice locale a județelor și orașelor pentru întreținerea angajaților Miliției. În continuare observăm un lucru foarte bine calculat și definit a autorităților centrale și anume, pentru a deține un control asupra miliției noi create conform regulamentului Articolul 36 se instituie funcția de inspector guvernamental al miliției ierarhice subordonată ministrului de interne, fiind o funcție implementată special în fiecare gubernie controlată de Rusia, pe lângă acei comisari guberniali instituți de către guvernul provizoriu de la Petrograd, care împreună cu autoritățile guberniale le revin următoarele atribuții: conducerea activității Miliției în limitele guberniei; de a da indicații și dispoziții structurilor milițienești în limitele competenței; de a reglementa circulația milițienilor în gubernie în baza instrucțiunilor comisarilor guberniali și celor de județe.

Următoarea treaptă a structurii ierarhice este reprezentată de șefii milițiilor, care conform reglementării se supun autorităților publice locale, în dependență de tipul miliției fie județeană supusă Zemstvei, fie orășenească supusă Dumei. Totodată șefii de miliție sunt obligați să îndeplinească orice cerință legală, în măsura competenței structurii, la cerința comisarului județean. În continuare șefului miliției i se supun adjuncții șefilor, șefii de sectoare, adjuncții acestora, milițienii superiori și milițienii inferiori. Șefului de sector, conform Articolului 41, i se subordonează adjuncții, milițienii superiori și milițienii inferiori. Urmând acest

fir logic milițienii superiori îi au în subordinea sa pe milițienii inferiori. Capitolul VI este dedicat procedurii de concediere a milițienilor, care conform articolului 43, se va realiza după o instrucțiune strictă, emisă direct de către ministrul afacerilor interne. Ajungând la cel de-al VII-lea capitol a amintitului regulament, constatăm că acesta este despre conținutul dării de seamă a milițienilor și a răspunderilor acestora în cazul unor încălcări, sau abateri de la normele legislative. Așadar, printre cele mai importante amintim că șeful miliției este obligat să prezinte un raport anual privind activitatea sa, administrațiilor publice, Zemstvei județene, Dumei orășenești și inspectorului guvernamental al miliției. În cazurile apariției unor neclarități în raportul de activitate a șefilor, Zemstva județeană și Duma orășenească au toate prerogativele ca să-i solicite șefului de miliție informații suplimentare și chiar să dea personal explicații. Un alt aspect, asupra căruia vom stărui în această ordine, este legat de situațiile în care un șef al miliției nu își exercită atribuțiile corect sau nu își îndeplinește obligațiunile față de autoritățile locale sau centrale, în acest sens observăm că regulamentul provizoriu cu privire la miliție vine cu o serie de articole de reglementare a respectivei situații, și anume în cazul necompetenței șefului de miliție și adjuncților acestuia în serviciu, persoanele intimidat pot depune o plângere/sesizare/cerere fie la administrațiile publice locale, fie direct la inspectorul guvernamental al miliției, la procuratură sau la instanțele juridice. Cât privește depunerea unei plângeri în adresa milițienilor, decât funcțiile enunțate mai sus, aceasta se expediază șefului miliției, comisarului de județ, procurorului sau instanțelor juridice. În urma acestor precizări este important să punctăm și acele sancțiuni care se aplică conform legiurii angajaților miliției. Astfel, în cazul comiterii unor abateri, șefii milițiilor și adjuncții acestora nu sunt supuși unor măsuri disciplinare, ci sunt sancționați prin eliberarea definitivă din funcție sau deferirea în justiție după caz, dacă încălcarea este într-atât de gravă, totodată pe lângă plângeri un rol aparte îi revine inspectorului guvernamental, funcție enunțată mai sus în capitolul al V-lea, care era instituită pentru a controla structura miliției direct de către autoritățile centrale, rolul revenit inspectorului este foarte important prin faptul că în cazul neîndeplinirii atribuțiilor și a incompetenței șefilor de miliție, inspectorul are toate prerogativele pentru ai înlătura din funcție pentru o anumită perioadă, între timp dând un termen de 7 zile autorităților publice locale pentru a confirma decizia inspectorului și de a-l elibera definitiv din funcție. În cazul în care autoritățile publice locale nu sunt de acord cu decizia inspectorului guvernamental de a elibera un șef al miliției din funcție, inspectorul are toate împuternicirile de a trimite dosarul spre examinare și luare a deciziei finale Ministrului Afacerilor Interne din Petrograd. În situațiile în care șeful miliției este acuzat de către instanțele de judecată pentru anumite încălcări sau abuzuri inspectorul guvernamental este în drept să-l elibereze din funcție temporar până când acesta va fi eliberat din procese de judecată. Cât privește situația celorlalți angajați ai miliției, constatăm în ordinea ierarhică a structurii că sancțiunile sunt diferite independentă de funcția angajatului, șefii de sectoare împreună cu adjuncții sunt sancționați fie în baza unor plângeri sau în baza neîndeplinirii atribuțiilor milițienești cu sancțiuni disciplinare, de regulă pot primi avertizări, observații etc., din partea șefului miliției. Milițienii superiori și milițienii inferiori pot fi sancționați prin muștrare, avertisment, amendă, într-o sumă care să nu depășească remunerația cuvenită pentru 5 zile precum și prin repartizarea în serviciu (de gardă), inclusiv în afara ordinii obișnuite, dar nu mai mult de trei astfel de repartizări de fiecare dată când a încălcat, prin decizia șefilor de sector. În această atmosferă se încheie și ultimul articol al regulamentului provizoriu cu privire la miliție, cu numărul 52, în care sunt avertizați toți angajații organelor de drept, cu faptul că orice crimă sau abuz săvârșit în timpul aflării în serviciu se va deferi justiției.

Regulamentul provizoriu cu privire la miliție din 1917 reprezintă, în opinia noastră, fundamentul esențial al noii structuri instituite în cadrul Ministerului de Interne, ca urmare a prăbușirii Imperiului Rus. Această reglementare conturează și punctează principalele aspecte ale funcționării structurii responsabile de menținerea ordinii publice, structură ce a fost instituită oficial prin decretul semnat, concomitent cu adoptarea regulamentului, la 17 aprilie 1917.

Funcția Inspectorului Guvernamental al Miliției

În contextul adoptării Regulamentului Provizoriu cu privire la miliție din 17 aprilie 1917, partea a V-a a actului normativ se remarcă prin reglementarea structurii ierarhice a organelor de miliție, cu accent pe subordonarea acestora și pe asigurarea unui control centralizat din partea autorităților. În cadrul acestei

structuri, instituirea funcției de inspector guvernamental al Miliției reprezintă o soluție strategică menită să coordoneze și să monitorizeze activitatea noii structuri de ordine publică, stabilind legătura esențială dintre autoritățile centrale și administrațiile locale. Funcția inspectorului guvernamental este instituită prin articolul 36 al regulamentului și se implementează la nivelul fiecărei gubernii aflate sub controlul Rusiei. Astfel, articolele 36 și 37 clarifică arhitectura verticală a controlului administrativ în cadrul aparatului de miliție, instituind funcția de inspector guvernamental ca verigă intermediară în opinia noastră între autoritatea centrală (ministerială) și cea locală (gubernială/județeană/orășenească). Atribuțiile conferite autorităților guberniale subliniază caracterul semicentralizat al sistemului, în care guvernatorii și comisarii exercitau nu doar funcții de supraveghere și coordonare, ci și de control disciplinar și de redistribuire a resurselor umane. Această funcție se subordonează ierarhic Ministerului Afacerilor Interne și se dezvoltă în paralel cu structurile guberniale existente, precum comisarul gubernial, având ca principal obiectiv supravegherea activității miliției în limitele competențelor locale. În mod explicit, atribuțiile inspectorului cuprind coordonarea activității miliției: Inspectorul guvernamental are responsabilitatea de a asigura implementarea și respectarea instrucțiunilor și a ordinelor emise de autoritățile centrale. Astfel, se impune o unificare a activităților în cadrul guberniei, facilitând o administrare coerentă a instituției. În baza dispozițiilor primite de la comisarul gubernial și de la autoritățile locale, inspectorul intervine în organizarea activității, stabilind cadrul operațional necesar pentru desfășurarea în condiții de legalitate a activităților instituției.

Un aspect deosebit de important este reprezentat de atribuțiile privind evaluarea activității șefilor de miliție și a adjuncților acestora. Inspectorul guvernamental are competența de a analiza rapoartele anuale prezentate administrațiilor publice, Zemstvei județene și Dumei orășenești, intervenind în situațiile în care se constată neîndeplinirea atribuțiilor sau abateri de la normele legislative. În cazul identificării unor neconformități, inspectorul dispune măsuri de remediere, inclusiv suspendarea temporară a unui șef al miliției, procedură care conform regulamentului, după cum am identificat în cercetarea de față anterior, se execută cu respectarea unui termen de 7 zile pentru obținerea confirmării din partea autorităților locale. În situațiile de contestare a deciziei inspectorului, dosarul este transmis pentru examinare finală Ministerului Afacerilor Interne din Petrograd. Funcția inspectorului se extinde și asupra gestionării plângerilor formulate de milițieni sau de cetățeni, în cazul în care se constată neîndeplinirea atribuțiilor de către șefii de miliție sau adjuncții acestora. Astfel, inspectorul guvernamental devine un intermediar crucial între nivelul local și cel central, facilitând clarificarea și rezolvarea disputelor ce țin de abateri disciplinare sau de deficiențe în exercitarea atribuțiilor.

Din perspectiva surselor documentare, inclusiv a Raportului nr. 1123 al Șefului Miliției Județului Chișinău din 2 octombrie 1917, [12] instituirea funcției de inspector guvernamental a fost percepută ca o măsură necesară pentru asigurarea unei conduite unitare și eficiente a activității militienești la nivel județean și gubernial. Această structură ierarhică, integrată în noul cadru administrativ post-imperial, a fost gândită pentru a elimina incoerențele și lacunele în aplicarea normelor de ordine publică și pentru a conferi autorităților centrale instrumente adecvate de intervenție în situații de necompetență sau abateri disciplinare grave. Conform datelor documentare, pe lângă atribuțiile sale, inspectorul guvernamental era perceput și ca o instituție de referință la care se adresau șefii miliției pentru a solicita asistență în soluționarea lacunelor și a problemelor întâmpinate în Basarabia, în vederea asigurării ordinii și securității publice. Sursele de arhivă evidențiază faptul că relația dintre miliție și inspector se materializa prin intermediul circularilor oficiale, transmise inspectorului, care vizau remedierea deficiențelor operaționale și disciplinare, dar și raportarea către acesta cu date și informații privind resursele umane, financiare etc., În continuare, vom atrage atenția asupra acestei relații, analizând în detaliu rapoartele transmise inspectorului și modul în care acestea au contribuit la soluționarea problemelor apărute în Basarabia în perioada anului 1917.

Una din Circularele depistate în sursele documentare este **Raportul Nr. 1122 30 septembrie 1917** transmis Inspectorului Miliției din Gubernia Basarabia, de la Șeful miliției din Județul Chișinău. Documentul amintit ne oferă informații inedite din interiorul structurii de interne, evidențiind lacunele și problemele cu care se confruntau noii milițieni. Potrivit Circularii în urma hotărârii consfătuirii speciale, care a avut loc pe 28 septembrie 1917 la Administrația Gubernială, șeful miliției județene avea onoarea să prezinte raportul

privind situația Miliției din Județul Chișinău și măsurile necesare pentru organizarea acesteia. [13] Acesta menționează inspectorului că după desființarea vechii poliții, noua structură s-a organizat după modelul poliției, (fosta structură de interne) bugetul miliției fiind limitat la bugetul poliției stabilit prin legea din 23 octombrie 1916. Conform dispozițiilor primite anterior, toate funcțiile de menținere a ordinii publice au fost atribuite miliției; totodată structura a suferit câteva modificări, suplimentar s-au creat funcții în cadrul miliției precum: un Adjunct al Șefului Miliției Județene, un adjunct al șefului de sector și 6 funcții de secretar la sectoarele milițienești. În adresarea sa către Inspector, șeful miliției afirmă că la momentul transmiterii circulareii miliția nu este dotată suficient, în speță milițienii călăreți, care, doar 2-3 milițieni dispun de cai, în absența unei finanțări corespunzătoare, îndeplinirea acestor îndatoriri este puternic îngreunată. Totodată din lipsa finanțării și a resurselor nu este posibilă înființarea detașamentului de milițieni călăreți în număr de 15 persoane pe lângă șeful miliției județene.

Conform deciziilor zemstvei județene, în statele de personal atribuite miliției erau câte 3 milițieni călăreți per plasă (voloste), fiind 15 plase, respectiv 45 milițieni călăreți, pe lângă fiecare șef de sector al miliției 3 milițieni călăreți și 2 milițieni obișnuiți. Pentru 5 sectoare se stabileau 30 de milițieni, totodată pe lângă șeful miliției județene erau 12 milițieni și 15 călăreți, în total 102 milițieni, dintre care 68 călăreți și 24 fără cal. Cert este că la momentul adresării către inspector, șeful miliției afirmă că din 68 de milițieni călăreți stabiliți conform statelor de personal în realitate sunt doar 16, ceilalți fiind fără cai, astfel solicită alocarea de fonduri pentru a cumpăra cai întrucât este foarte important de a dispune de detașamentul de călăreți care conform acestuia în asigurarea ordinii și securității publice sunt eficienți mai ales în locurile unde milițienii nu pot ajunge rapid din cauza lipsei de transport, la un jaf, tâlhărie etc.

În partea a doua a raportului, șeful miliției se adresează inspectorului în legătură cu problemele de ordin financiar și organizatoric al miliției, în prima parte șeful miliției afirmă că la momentul adresării persistă o problemă în legătură cu contingentul miliției și anume un număr insuficient de cadre. Multe voloste (plase) rămân fără milițieni permanenți, iar echipele mobile nu reușesc să intervină la timp în cazul incidentelor apărute. Finanțare deficitară. Fondurile alocate de zemstvă nu sunt suficiente pentru plata regulată a salariilor, un exemplu este sectorul VI, care încă nu a ridicat salariile din lipsă de alocații financiare, la fel lipsă de fonduri pentru achiziția de cai, echipament, și în special observăm un aspect esențial și anume că în ultima perioadă s-a dublat prețul la pâine, creșterea prețului a fost de 100%, fapt care nu permite existența minimă a milițienilor cu salariul de 60 ruble per lună, iar cadre noi nu sunt înregistrate, atenționează șeful miliției că ar duce la un colaps al structurii, prin plecări, demisii din proprie inițiativă a milițienilor din insuficiențe financiare, în cele din urmă îl propune inspectorului ca salariul milițianului să crească de la 60 de ruble lunar până la 90 de ruble, adjuncților șefilor de sectoare – de la 110 de ruble lunar până la 200 de ruble. Totodată șeful miliției județene îi propune inspectorului să adopte o decizie prin care să fie remunerați milițienii exemplari, care în timp de 6 luni de la angajare nu au nicio mustrare disciplinară să fie remunerați cu o sumă de bani egală cu salariul lunar sau jumătatea acestuia pentru ai motiva să rămână în serviciul organelor de interne.

O altă propunere către Inspectorul Guvernamental vine în contextul creșterii cazurilor de jaf, omor, tâlhărie, creșterea numărului de grupări banditești, în interesul cetățenilor șeful miliției propune crearea detașamentelor de militari cazaci pe lângă miliție pentru a reduce cazurile de încălcare a ordinii publice și a infracțiunilor. Acesta solicită 100 de militari cazaci, ca să patruleze în timpul nopții în raza orașului Chișinău și pe drumurile adiacente orașului, întrucât se menționează că cele mai multe jafuri s-au făcut în ultima perioadă în raza a 10 verste de la oraș, totodată acesta solicită 100 de soldați cazaci pentru sectoarele milițienești din Județul Chișinău, și în speță în cele mai problematice regiuni: Hîncești, satul Ciuciuieni, satul Șiscani și satul Sipoteni [14]. Pentru serviciul făcut, acești soldați trebuia să fie remunerați cu 10-15 ruble/lunar de persoana, suplimentar pe lângă salariile de bază. Ultimul aspect la care face referire șeful miliției în adresarea sa către inspector este în legătură cu confuzia în privința subordonării și disciplinei miliției, între Miliția Județeană cu Miliția mobilă (*летучая милиция*), o unitate mobilă specială a forțelor de ordine. Această unitate specială era organizată pentru a interveni rapid în situații de urgență cum ar fi jafurile, tulburările de ordine sau conflictele locale, atunci când patrulele obișnuite sau posturile staționare nu puteau răspunde prompt. Scopul principal era de a răspunde imediat la incidente și de a restabili ordinea

înainte ca situația să se agraveze, era alocată temporar în diferite zone, în funcție de necesitățile imediate ale ordinii publice, fără a avea o bază staționară fixă. Adesea, aceste unități erau conduse de foști ofițeri sau aveau o structură disciplinară asemănătoare cu cea militară, necesitând echipamente și armament adecvat.

În acest context, în Raport, șeful cere inspectorului guvernamental un răspuns clar, cine și cuie i se supune, miliția județeană se supune unității mobile a miliției, sau unitatea mobilă a miliției se supune miliției județene, întrucât în raza județului Chișinău au fost incidente și ciocniri între membrii miliției județului cu unitatea mobilă de milițieni, în urmă cărora unitatea mobilă au arestat câțiva milițieni din județ. Alte detalii nu se specifică. Cert este că acest fragment oferă o imagine reală asupra tensiunilor structurale dintre două componente ale aparatului de ordine publică din perioada post-imperială, miliția locală (județeană) și miliția mobilă, care avea caracter temporar și operativ. Lipsa de claritate instituțională putea conduce la interferențe grave, cum sunt cele semnalate mai sus, inclusiv arestarea abuzivă a cadrelor de către alte structuri ale statului.

Un alt raport la fel de important, care reflectă realitatea istorică a reformei organelor de interne este **Raportul Nr. 24/51** [15] al șefului Județului Soroca către Inspectorul al Miliției din Gubernia Basarabiei din 23 septembrie 1917, prin care se transmite proiectul unor chestiuni care necesită o rezolvare cât mai rapidă și anume: 1) îmbunătățirea armamentului: puști, săbii, revolve, muniție, precum și alte echipamente pentru milițieni, mai ales la posturile îndepărtate, unde condițiile de serviciu impun pregătirea pentru protejarea populației pașnice împotriva banditismului și altor acțiuni ostile; 2) creșterea efectivului miliției, prin egalarea statutului milițianului cu cel al unui militar, cu serviciul militar, întrucât se menționează că are loc un schimb permanent de personal în serviciu pentru 3-4 luni, fapt care îngreunează activitatea miliției; 3) militarizarea miliției, în sensul constituirii permanente a efectivului său, a înarmării, subordonării, numirii, transferului, eliberării din funcție și aprobării uniforme militare; 4) organizarea miliției călare; 5) necesitatea asigurării fiecărui șef județean al miliției cu un automobil, pentru a putea reprimă dezordinile izbucnite, pentru lichidarea agitației și manifestațiilor anarhiste, precum și pentru exercitarea controlului permanent asupra județului; 6) organizarea comunicațiilor telefonice și, dacă este posibil, instalarea unui telefon de câmp; 7) stabilirea unei subordonări permanente a miliției județene sub controlul gubernial și al ministerului de interne; 8) eliminarea dependenței permanente a componenței miliției față de viziunile schimbătoare ale diferitelor organizații și aprobarea definitivă a numirilor în funcții sub controlul gubernial; 9) extinderea drepturilor administrative ale ofițerilor superiori ai miliției pentru o luptă mai eficientă împotriva anarhiei în creștere; 10) organizarea condițiilor materiale de trai pentru angajații miliției; 11) stabilirea unei anumite autorități disciplinare; 12) organizarea miliției de investigații criminale în conformitate cu acordul dintre Șeful Miliției Județene și supravegherea procurorului local.

Prin rapoartele enunțate putem concluziona că relația dintre Miliție și Inspectorul guvernamental din Basarabia în 1917 a fost esențială pentru asigurarea ordinii și securității publice. Inspectorul guvernamental era perceput nu doar ca un reprezentant al autorității centrale din Petrograd, însărcinat cu exercitarea atribuțiilor de control, ci și ca un factor de sprijin instituțional, către care șefii miliției apelau pentru soluționarea lacunelor operaționale, disciplinare și financiare din cadrul structurilor de ordine, care conform materialului documentar erau diverse, începând cu lipsa de cadre, resurse, echipament, muniții, arme până la probleme de ordin disciplinar, social și de control. Această relație se materializa prin transmiterea de circulare, rapoarte oficiale, solicitări de rapoarte, prin care se prezentau date privind resursele umane, bugetare și organizatorice, iar soluționarea problemelor era coordonată de către inspector.

Concluzii

Instituirea miliției în Basarabia în anul 1917 marchează o etapă esențială în procesul de restructurare a organelor de menținere a ordinii publice, fiind marcată de eforturi de organizare, reglementare și subordonare a noii structuri conform directivelor emise de autoritățile centrale de la Petrograd. Adoptarea Regulamentului Provizoriu cu privire la Miliție, precum și desemnarea unui inspector guvernamental, au fost pași fundamentali în procesul de stabilizare a sistemului de menținere a ordinii publice într-un context politic bulversat. Din punct de vedere legal, crearea miliției a marcat o ruptură față de vechea poliție imperială, punând bazele unei structuri descentralizate, dar totuși sub control gubernial și ministerial.

Transferul resurselor financiare, reorganizarea administrativă și stabilirea unui cadru de subordonare vertical au fost esențiale pentru funcționarea acestei noi instituții. Totuși, implementarea sa a fost marcată de dificultăți majore, inclusiv lipsa resurselor umane calificate, insuficiența dotărilor materiale și instabilitatea financiară, ceea ce a dus la dificultăți serioase în asigurarea ordinii publice. Realitatea istorică a miliției din județe a reflectat numeroase probleme operative. Raportările șefilor de miliție județeană indică deficiențe semnificative în ceea ce privește dotarea cu armament, lipsa de personal calificat și insuficiența fondurilor pentru salarii și logistică. De asemenea, lipsa unui sistem clar de subordonare a generat conflicte între miliția județeană și unitățile mobile ale miliției, creând incertitudini în ceea ce privește jurisdicția acestora. Creșterea infraționalității, inclusiv a jafurilor și atacurilor banditești, a pus miliția în dificultate, necesitând intervenții urgente din partea autorităților centrale pentru suplimentarea efectivelor și a resurselor logistice.

Inspectorul guvernamental al miliției a reprezentat o verigă esențială între autoritățile locale și cele centrale, fiind responsabil de coordonarea activității miliției, de evaluarea performanțelor acesteia și de soluționarea problemelor administrative și disciplinare. Prin intermediul circularilor/rapoartelor oficiale inspectorul a fost solicitat de nenumărate ori de către șefii miliției județene pentru a clarifica aspecte legate de organizare, dotare și subordonare în speță miliția din Judelul Chișinău și Județul Soroca. De asemenea, inspectorul avea autoritatea de a suspenda temporar din funcție șefii miliției în cazurile de incompetență sau abateri disciplinare, consolidând astfel controlul statului asupra noii instituții de ordine publică. În cele din urmă, deși noua miliție a fost concepută ca un organ de ordine descentralizat și sub controlul autorităților locale, realitatea implementării acesteia a demonstrat o nevoie acută de intervenție și supraveghere din partea Inspectorului Guvernamental și a Ministerului de Interne. Problemele de finanțare, dotare și organizare au generat dificultăți operaționale semnificative, necesitând o coordonare constantă între autoritățile locale și cele centrale. Cu toate acestea, prin intermediul inspectorului guvernamental, s-a reușit stabilirea unor mecanisme de control și ajustare, care au permis miliției să supraviețuiască într-un context politic și social extrem de instabil.

Bibliografie:

1. Dmtrie, Bogos. *La Răspântie. Moldova dintre Nistru și Prut în anii 1917 – 1918*, Chișinău, 1924.
2. Onisifor, Ghibu. *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Vol I, Cluj, 1926.
3. Petre, Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918*, Iași, f/a.
4. Popovschi, V. *Declarația Sfatului Țării de la 2 decembrie 1917 și proclamarea Republicii Democratice Moldovenești*, publicat în revista „Destin Românesc”, 1998, nr. 1, p. 106-114; V. Popovschi, *Declarația Sfatului Țării de la 24 ianuarie 1918 și proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești*, revista „Destin românesc”, 2001, nr. 2, p. 103-112; V. Popovschi, *Organizarea internă a Republicii Democratice Moldovenești (1917-1918)*, publicat în revista „Destin Românesc”, 2001, nr. 3, p. 84-94.
5. Colesnic, I. *Generația Unirii*, Chișinău, 2016; I. Colesnic, *Sfatul Țării*. Enciclopedie, Chișinău, 1998.; I. Țurcanu, *Sfatul Țării: Documente (I): Procese-verbale ale ședințelor în plen*, Chișinău 2016; Șt. Ciobanu *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917- 1918*, București, 1929; V. N. Ciobanu, *Militarii Basarabeni 1917-1918. Studiu și documente*, Chișinău, 2010.
6. *Agencia Națională a Arhivelor (În continuare ANA), Fond (F.) 1648, inventar (inv.) 1, dosar (d.) 1, filă / file (ff/ ff') 4.*
7. *ANA, F. 1648, inv. 1, d. 1, f. 4-v.*
8. *ANA, F. 1648, inv. 1, d. 1, f. 5.*
9. *ANA, F. 1648, inv. 1, d. 1, f. 6.*
10. *ANA F. 1648, inv. 1, d. 1, ff. 6-7.*
11. *ANA, F. 1648, inv. 1, d. 1, ff. 8-12*
12. *ANA, F. 1820, inv. 1, d. 1, f. 147*
13. *ANA, F. 1648, inv. 1, d. 1, f. 17.*
14. *ANA, F. 1648, inv. 1, d. 1, f. 18.*
15. *ANA, F. 1648, inv. 1, d. 1, f. 25.*

Date despre autor:

IULIAN CRIMINCEANU, doctorand, Școala doctorală Științe Umanistice, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 009-0009-8753-4622

E-mail: iulian.criminceanu@gmail.com

Prezentat: 12.03.2025

CZU: 94:81`272:271.2-87(478)“1909/1914”

[https://doi.org/10.59295/sum4\(194\)2025_05](https://doi.org/10.59295/sum4(194)2025_05)

INOCHENTISMUL ȘI IMPACTUL SĂU ASUPRA POLITICII LINGVISTICE A BISERICII ORTODOXE ÎN BASARABIA (1909-1914)

Sergiu DEMERJI,*Universitatea de Stat din Moldova*

Politica de transformare a instituției bisericești din Basarabia într-un instrument menit să susțină imperialismul rusesc în regiune, precum și tendința de rusificare impusă tot mai asiduu acestei instituții au determinat populația autohtonă din spațiul pruto – nistrean, în cele din urmă, să se convertească la alte confesiuni sau să formeze denominări de tot felul. O manifestare care a luat naștere în Basarabia ca răspuns la tendințele de excludere a limbii române din serviciul divin a fost „inochentismul” sau „Mișcarea de la Balta” – mișcare religioasă ce s-a răspândit printre românii din Basarabia. În prezentul articol ne propunem să analizăm impactul mișcării inochentiste asupra politicii lingvistice din cadrul Bisericii Ortodoxe din Basarabia în perioada 1909-1914.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, inochentism, Eparhia Chișinăului și Hotinului, biserică, asimilare lingvistică, denotație.*

INNOCENTISM AND ITS IMPACT ON THE LINGUISTIC POLICY OF THE ORTHODOX CHURCH IN BESSARABIA (1909-1914)

The policy of transforming the church institution in Bessarabia into an instrument meant to support Russian imperialism in the region, as well as the Russification trend increasingly assiduously imposed on this institution, ultimately led the indigenous population of the Prut-Dniester area to convert to other confessions or to form denominations of all kinds. A manifestation that arose in Bessarabia in response to the tendencies to exclude the Romanian language from divine service was „Innocentism” or the „Balta Movement” – a religious movement that spread among the Romanians in Bessarabia. In this article we aim to analyze the impact of the Innocentist movement on the linguistic policy within the Orthodox Church in Bessarabia during the period 1909-1914.

Keywords: *Bessarabia, innocence, Diocese of Chișinău and Hotin, church, linguistic assimilation, denomination.*

Introducere

Începând cu 1812, după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, bisericile parohiale din regiune au jucat un rol important în menținerea limbii și culturii române. Primii doi episcopi de Chișinău și Hotin, Gavriil (1813-1821) și Dimitrie (1821-1844), au păstrat folosirea limbii române în biserică. Gavriil a înființat o tipografie în care se putea edita cărți în limba română cu litere chirilice. După decesul lui Dimitrie în 1844, autoritățile ruse și-au schimbat atitudinea față de folosirea limbii române în serviciul divin.

În același timp, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a început să numească ierarhi ruși la conducerea Eparhiei Chișinăului și Hotinului. Arhiepiscopul Irinarh (1844-1858) a fost transferat în regiunea dintre Prut și Nistru din Eparhia Vologda. Succesorul său, Antonie (1858-1871), a venit la Chișinău din Eparhia Orenburg, situată la sud de Munții Ural. Ambii ierarhi au promovat o politică de asimilare lingvistică stabilită de autoritățile centrale ale Bisericii Ortodoxe Ruse și regimul țarist. Irinarh a suspendat activitatea Tipografiei eparhiale și a adus preoți ruși în Basarabia pentru a sluji în parohiile moldovenești. Antonie a continuat politica predecesorului său. În contextul reformelor liberale implementate în timpul domniei împăratului Alexandru al II-lea (1855-1881), arhiepiscopul Pavel (1871-1882) s-a dovedit un rusificator și mai înflăcărat. El a numit în fruntea celor 18 mănăstiri basarabene stareți ruși, a redus numărul preoților moldoveni de la 778 la 433 și a închis versiunea românească a revistei eparhiale. Pavel a înființat școli parohiale rusești în mănăstiri, a dispus ca registrele parohiale să fie ținute în limba rusă și a cerut preoților parohi să-și trimită copiii la școlile rusești.

După războiul ruso-turc din 1877-1878, arhiepiscopul Pavel a supravegheat reintegrarea sudului Basarabiei în cadrul imperiului. El a dispus tuturor preoților să învețe limba rusă în termen de doi ani sau riscă

să fie îndepărtați din parohiile lor. Succesorul lui Pavel, arhiepiscopul conservator Serghie (1882-1891), a mers și mai departe în politica de omogenizare, închizând definitiv tipografia eparhială [1, p. 252].

Transformarea bisericii în instrument de omogenizare lingvistică a insuflat la o parte importantă a etnicilor români din spațiul pruto-nistean atracție față de alte confesiuni și denominațiuni. O comunitate religioasă care a luat naștere în Basarabia ca răspuns la politica de excludere a limbii române din serviciul divin a fost „inochentismul”, numită și „Mișcarea de la Balta”, răspândită printre românii din Basarabia în 1909, cu cinci ani înainte de izbucnirea Primului Război Mondial [2, p. 286]. În opinia episcopului Grigore Leu, care s-a preocupat de cercetarea și combaterea mișcărilor protestante și neoprotestante în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, Inochentismul nu avea o doctrină sistematică serioasă, ci reprezenta „o umbră a naționalismului românesc (...), dezvoltată sub caracteristica misticismului slavon”: Complet înculți, învățătura lor era o serie de formule biblice, pe care le interpretau după capul lor. Nu aveau un principiu de credință, ci mai mult era un misticism religios” [3, p. 51].

Promotorul „Mișcării de la Balta” și generator al numelui ei a fost un simplu călugăr – ieromonahul Inochentie. Până la călugărie, acesta a purtat numele de mirean Ion Levizor născut la 24 februarie 1875 în localitatea Cosăuți, județul Soroca [4, p. 1]. În 1899 Levizor a intrat ca frate în Mănăstirea Dobrușa, județul Orhei, de unde, după patru ani de ascultare, a mers în pelerinaj la diferite mănăstiri din interiorul Rusiei. Ulterior, s-a întors în Basarabia unde a slujit o scurtă perioadă la Mănăstirea Chițcani. În 1909, Levizor a ajuns la mănăstirea de la Balta, oraș în gubernia Podolia [5, p. 820]. Istoricul bisericii din Basarabia, Nicolae Popovschi, relatează următoarele despre sosirea lui Levizor la Balta: „Întorcându-se înapoi acasă (de la mănăstirea Chițcani), în vagon s-a întâlnit cu starețul Mănăstirii de la Balta, care, văzându-l așa smerit, blând și înțelept întru Domnul, a început a-i zice să meargă cu dânsul la Balta. Ioan s-a răzgândit și s-a dus cu dânsul la Balta” [6, p. 9]. Mănăstirea de la Balta în care a decis să-și trăiască viața monahală Inochentie a luat ființă ca urmare a cererii expediată de Partenie Levițki, episcopul Eparhiei Podoliei, în 1907, Sfântului Sinod în care a solicitat să fie încuviințată înființarea unei mănăstiri de călugări în curtea azilului „Teodosie” de la Balta. Partenie a solicitat ca așezământul monahal să primească același nume pe care îl avea azilul, în cinstea ctitorului, preotul Teodosie Levițki din orașul Balta. Numărul de călugări care puteau viețui în mănăstire era admis în funcție de cât va fi în stare ca aceasta să-i întrețină pe socoteala ei. Totodată, episcopul Partenie a cerut permisiunea autorităților ecleziastice ca sicriul cu osemintele preotului Teodosie Levițki înhumate la cimitirul bisericii „Sfântul Nicolae” de la Balta să fie transportat într-o clădire alăturată lăcașului ce se construia în curtea azilului „Teodosie”.

Motivul invocat de episcopul Partenie pentru deschiderea instituției monahale în eparhia sa a fost faima preotului Levițchi în Eparhia Podoliei, precum și în cele din vecinătate. Localnicii de la Balta au început să vorbească tot mai mult despre unele minuni care ar fi avut loc la mormântul evlaviosului păstor. Drept urmare, treptat, numeroși credincioși din Eparhia Podoliei și de peste hotarele acesteia au început să meargă la mormântul preotului Teodosie pentru închinare. În 1908, Sfântul Sinod și-a dat acordul pentru deschiderea mănăstirii de la Balta și pentru depunerea sicriului cu osemintele preotului Teodosie Levițki într-un edificiu din curtea așezământului monahal recent întemeiat [7, p. 17-18].

La scurt timp după ce a ajuns la Balta, Levizor a fost tuns în monahism, primind numele Inochentie. În 1909–1910, el a fost hirotonit diacon, respectiv preot [8, p. 9]. Conform actului de „pocăință sinceră”, semnat de călugărul Levizor în 1913, acesta s-a călugărit și s-a preoțit foarte tânăr, „fără a fi fost întărit în cunoașterea și priceperea cuvântului lui Dumnezeu și a dogmelor credinței, neavând nicio povață din partea stareților iscusiți în călugărie” [9, p. 1491].

După deschiderea mănăstirii de la Balta, inițial, aici au început să meargă mulți basarabeni atrași în-deosebi de mormântul preotului Teodosie Levițki, considerat de credincioși un „sfânt făcător de minuni”. Ulterior, un alt motiv de pelerinaj pentru etnicii români din Basarabia și gubernia Podolia a devenit activitatea călugărului Inochentie. Dintre toți călugării, Inochentie era singurul care vorbea românește în cadrul mănăstirii și, din acest motiv, conducerea așezământului a decis să îi încredințeze păstoria credincioșilor veniți din Basarabia. El slujea și predica în românește [10, p. 96]. Acest gest a căpătat o mare însemnătate în condițiile în care unica limbă utilizată în instituția bisericească din Basarabia era cea rusă. Urmările acestor fapte a fost ușor de prevăzut. Numărul pelerinilor din Eparhia Chișinăului și a Hotinului, dornici de a as-

culta serviciul divin în limba lor, a sporit considerabil la Balta, iar, odată cu aceasta, Inochentie a dobândit o mare considerație printre credincioșii veniți de peste Nistru.

Monahul relata tot mai frecvent revelațiile sale, iar credincioșii au început să vorbească tot mai mult despre „minunile călugărului”, devenit un egal al preotului Teodosie. „Părințelul” a ajuns să fie considerat „sfânt” sau chiar „Duhul Sfânt” de către adulatorii săi. Numărul mare de pelerini români la Balta – atât basarabeni, cât și transnistreni – a început să îngrijoreze întreaga biserică rusă [11, p. 330]. Nemulțumit de situația din Basarabia, de rusificarea bisericii, inițial, Inochentie cerea doar slujbe și predici în românește. Ulterior însă, fără supraveghere din partea conducerii mănăstirii, el și adepții săi au început să comită abateri de la normele de credință ale Bisericii Ortodoxe, alunecând în anarhie. De exemplu, Inochentie a ajuns să propovăduiască adepților săi viața în comun [12, p. 96].

După jumătate de an de cercetări, în februarie 1912, Sfântul Sinod a decis să-l exileze pe Inochentie la o mănăstire situată pe malul lacului Onega, nord-vestul Rusiei, unde l-au urmat numeroși basarabeni. Urmarit mereu de autoritățile de stat și de cele bisericești, Inochentie a fost strămutat la Mănăstirea Soloveț, amplasată pe o insulă din Marea Albă. Inochentie a reușit să se întoarcă la mănăstirea de la Balta peste cinci ani, în 1917, în timpul guvernului provizoriu, și a murit la sfârșitul aceluiași an din cauza sănătății precare. Astfel, autoritățile ecleziastice au început să se îngrijoreze de pelerinajul masiv al moldovenilor la Balta și de „activitatea nebună a ieromonahului mănăstirii Balta, Inochentie, fost călugăr al Mănăstirii Dobrușa, moldovean prin naștere”. Episcopul Serafim al Chișinăului a dispus mai întâi realizarea unei investigații în Basarabia și în eparhiile învecinate din Podolsk și Herson, unde mișcarea s-a extins în mediul minorității moldovenești, cu participarea unor psihiatri. Ieromonahului i se imputa că „îi muștra pe posedați în prezența mulțimilor de oameni”, că „dobândește printre masele întunecate ale poporului slava unui sfânt, a unui predicator și vindecător”. Inochentie era acuzat de „vrăji”, „amenințări”, că „permite mărturisirea comună deschisă, că îi conduce pe mulți la boală și frenezie” [13, p. 166-168].

Unul dintre misionarii eparhiali, Teodosie Chirica, într-o discuție cu elevii Seminarului Teologic din Chișinău, relata următoarele: „Ieromonahul Inochentie, care joacă un rol principal în mișcarea de la Balta, este remarcabil în felul său. Acest bărbat frumos, cu ochi negri aprinși, vorbește minunat limba moldovenească naturală și, cel mai important, este un predicator capabil să inspire ascultătorilor săi starea de spirit” [14, p. 1587].

„Până de curând”, continua Teodosie Chirica, „era imposibil de subliniat ceva antibisericesc în mișcarea de la Balta. Dimpotrivă, după cum mărturisesc mulți preoți-parohi, după descoperirea moaștelor preotului Teodor Levițki (...), oamenii au devenit mai religioși, au început să viziteze cu mai multă sârguință lăcașele de rugăciune, să aprindă lumânări (...).” Chirica semnală: „În ultima vreme (...) în cadrul mișcării de la Balta se observă o schimbare la propovăduitorii ei, iar schimbarea nu este în bine. Deci, în primul rând, acele persoane dintre participanții mișcării, care au intrat anterior de bunăvoie în relații cu conducători spirituali (preoții Bisericii) acum dintr-un motiv oarecare au început să îi evite. Apoi, ceea ce este deosebit de important, nimeni nu poate garanta că în viitorul apropiat liderii mișcării (...), intrând acum pe o linie înclinată, vor aluneca în continuare pe aceasta în special de la comunicarea cu preoții lor. Și nu este sigur...” [15, p. 1588-1589].

Medicul Coțovschi, membrul comisiei înființată de conducerea eparhială pentru cercetarea mișcării de la Balta, relata următoarele în lucrarea sa: „escrocherie, îmbrăcată în haină de rit religios, voluptate care nu cruță nici tinerețea, nici sexul, lăcomie care nu se jenează nici de prinosurile sărace ale țăranilor – acesta este portretul moral al lui Inochentie” [16, p. 154].

Într-o comunicare publicată în revista eparhială, arhiepiscopul Serafim Ciceagov menționa o serie de acțiuni ale aderenților mișcării inochentiste, care demonstau „îndepărtarea lor de la preceptele Bisericii Ortodoxe”. Ierarhul atrăgea atenția: „În satele din Basarabia, cu populație moldovenească, se observă un interes deosebit pentru săpatul fântânilor. Numărul localităților cu astfel de dorință crește pe zi ce trece. Dorința de a săpa fântâni este explicată prin faptul că, în curând, va avea loc sfârșitul lumii, iar înainte de aceasta apa va seca peste tot. Maica Domnului după rugăciunile lui Teodosie Levițki vrea să-i izbăvească pe adoratorii acestuia de chinurile setei, înaintea sfârșitul lumii, când apa va seca pretutindeni. Pentru aceasta, se arată unora dintre ei în vis și indică locul pentru săparea unei fântâni cu izvor nesecat. Astfel, sub influența mișcării, a luat naștere un tip deosebit de oameni – „un proletariat de la Balta”.

În cazul în care un preot local se opune acestor acțiuni, continuă ierarhul, inochentiștii îi incită pe enoriași împotriva lui. Potrivit lui Serafim Ciceagov, inochentiștii conferă fântânilor un caracter mistic: „Se instalează icoane ale Maicii Domnului cu făclii care ard (neapărat trei), portretul lui Teodosie de la Balta. În plus, uneori intenționează să construiască o capelă deasupra fântânii” [17, p. 364-365]. Serafim îi îndemna pe clericii eparhiei ca, prin influența lor, să îi ferească pe enoriașii lor de acești „binefăcători”, persoanele care sapă fântâni. Totodată, arhiepiscopul își exprima încrederea că autoritățile polițienești, în cazul în care li se adresau slujitorii altarului pentru sprijin, să vină în ajutor în lupta contra adunărilor ilegale și contra prevenirii colectării de jertfe de la poporul înșelat [18, p. 366].

Întrucât mișcarea inochentistă lua amploare în eparhia Chișinăului și Hotinului, autoritățile eclesiastice au decis să organizeze diverse adunări ale clericilor din eparhie pentru a discuta chestiunea cu privire la răspândirea mișcării și de a stabili măsurile de contracarare. În acest sens, revista eparhială a consemnat o întâlnire pastorală a preoților din circumscripțiile întâi și doi ale județului Chișinău, organizate pe 15 și 16 septembrie 1911 la biserica „Sfântul Gheorghe” din județul Chișinău. Adunarea misionară a fost organizată sub conducerea misionarului eparhial Teodosie Chirica. În cadrul dezbaterilor pentru combaterea mișcării, preotul misionar Petrovici a propus „înființarea în parohii a școlilor de catehizare pentru enoriași și biblioteci” [19, p. 1383].

La finalul dezbaterilor, s-au propus următoarele hotărâri: să fie sporit numărul zilelor de slujbe religioase, introducându-se și cântarea comună, mai ales în satele unde era răspândită mișcarea de la Balta; slujbele să fie însoțite de predici în care să fie demonstrate aspectele negative ale inochentiștilor; să fie alcătuite foi cu privire la mișcare și traduse în moldovenește pentru a fi răspândite prin parohiile moldovenești; să fie ținute convorbiri cu copiii din școlile parohiale despre problema mișcării de la Balta pentru a proteja tinerii de inochentism; să fie pusă în discuție problema înființării consiliilor parohiale, cu ajutorul cărora, după cum demonstra experiența unor parohii, era ușor de înlăturat asemenea „fapte anormale”; să fie solicitată intervenția guvernatorului în situațiile în care inochentiștii colectează bani și sapă fântâni prin sate [20, p. 212].

Unii preoți erau de părerea că pentru a lupta împotriva mișcării inochentiste era suficient să fie oficiat serviciul divin și să fie propovăduit cuvântul Domnului în limba poporului [21, p. 213]. Aceeași poziție a fost împărtășită de arhimandritul Gurie în cadrul reuniunii misionarilor eparhiali organizată în 1909 cu prezența arhiepiscopului Serafim. În raportul său, preotul misionar a menționat ca principal motivul al pasiunii ortodocșilor pentru „sectarism” se manifestă prin cunoașterea precară a învățăturilor de credință în mediul populație majoritară, observată chiar printre persoane cu studii medii. Pentru a remedia acest fenomen era necesar, în opinia clericului, introducerea predării religiei în școli nu după manuale, ci după Evanghelie, iar serviciul divin trebuie oficiat într-o limbă pe care îl înțeleg credincioșii [22, p. 1697].

În mod evident, prin această expresie, Gurie revendica necesitatea utilizării limbii știute de marea majoritate a populației, limba română.

Arhiepiscopul Serafim a reacționat la propunerea formulată de Gurie în felul următor: „Nu contează din ce carte se învață Sfânta Scriptură, dar cum se învață. Dvs, părinte arhimandrit, vezi leacul împotriva pasiunii pentru sectarism în îndeplinirea slujbelor divine într-o limbă înțeleasă de popor. Fără îndoială, serviciul divin trebuie să fie înțeles rațional de cei care se roagă, învățătura religioasă ar trebui să fie înțeleasă de oameni. Dar pentru a realiza acest lucru nu este suficient să dai cărți liturgice într-o limbă sau alta. Nu veți atinge scopul cu acest lucru. Pentru ca serviciul divin să aibă efect asupra credincioșilor, trebuie mai întâi ca preoții înșiși să renască. Este necesar să ne amintim că harul divin este comunicat credincioșilor prin slujitorii cultului. În ziua Pogorării Sfântului Duh, apostolii au primit harul Său, iar prin ei a fost comunicat altora. Preotul să se pregătească cu rugăciune fierbinte pentru serviciul divin, iar când va intra în biserică să rostească rugăciuni fierbinți înaintea prestolului pentru enoriașii săi. Apoi lumina divină îi va lumina pe cei care se roagă, iar puterea divină îi va întări, harul Duhului Sfânt îi va învia. Oamenii vor înțelege asta cu simțul lor simplu, dar bun, vor simți cu inima lor credincioasă. Și atunci învățătorii mincinoși nu vor fi periculoși pentru el. Nu îl vor smulge de la Sfânta Biserică Ortodoxă Adevărată. Pentru a realiza aceasta, se cere o ispravă de la duhovnic. Este nevoie de sacrificiu. Dar trebuie să ne amintim că fără sacrificiu de sine nu se poate face nimic bun. Iată instrucțiunea mea, testamentul meu. Voi trăi sau nu, amintește-ți de el. Amin!” [23, p. 1697-1698].

Ca urmare a extinderii inochentismului, arhiepiscopul Serafim probabil a uitat de părerile sale expuse cu înverșunare în fața preoților misionari, despre limba utilizată în oficierea serviciului divin și a propovăduirii cuvântului lui Dumnezeu. Într-un alt apel al său adresat preoților din Basarabia în martie 1913, arhiepiscopul a obligat clericii din parohiile afectate de inochentism, imediat și fără nicio abatere, să îndeplinească o serie de acțiuni care cereau ca în toate slujbele divine slujitorii bisericii să rostească predici în limba română, să poarte conversații cu elevii școlilor parohiale în zilele de sărbătoare și duminici.

Pentru a ajuta clericii să combată învățăturile greșite ale inochentiștilor, ierarhul atașa note de predică pe subiecte selectate din observațiile personale și prin misionari ce conțineau combaterea concepțiilor greșite ale lui Inochentie. La indicațiile lui Serafim, în toate parohiile în care existau un număr considerabil de inochentiști urmau a fi distribuite pliante în limba română cu explicarea rătăcirilor inochentiste de către misionarii „Frăției Nașterii Domnului”. Autoritățile ecleziastice locale considerau necesar ca populația să le citească și să le înțeleagă, iar pentru aceasta fiecare pliant trebuia citit de slujitorii bisericii după Sfânta Liturghie și explicată de către preoți pe înțelesul credincioșilor [24, p. 100-104].

Ierarhul a ordonat ca toate predicile care urmau să fie rostite de preoții parohi sau misionarii eparhiali să fie tipărite în limba localnicilor din Basarabia, dar cu litere rusești, nu cumva să se românezeze limba *moldovenească*. Fără să știe românește, Serafim a susținut ideea falsă preluată ulterior de sovietici cu privire la existența a două limbi cu totul deosebite – cea de peste Prut, românească, și cea din Basarabia, limbă aparte, care trebuie ferită de românzare [25, p. 138].

Observăm că, inițial, autoritățile ecleziastice locale nu erau îngrijorate de activitatea inochentiștilor. Ulterior, din cauza acțiunilor întreprinse de căpeteniile mișcării și de învățăturile propagate de ieromonahul Inochentie, conducerea eparhiei s-a manifestat extrem de alarmată. În lupta contra inochentismului au fost mobilizați nu numai membrii clerului și misionarii eparhiali și sinodali, dar și autoritățile civile. În condițiile în care metodele folosite de administrația eparhială și cea laică nu asigurau rezultatele scontate, acestea s-au văzut obligate să renunțe la politica lor de interzicere a limbii române în oficierea serviciului divin și să permită inclusiv publicarea literaturii religioase în limba populației majoritare a guberniei.

Trebuie menționat că între reprezentanții clerului basarabean existau diverse constatări referitor la cauzele apariției „mișcării inochentiste” în Eparhia Chișinăului și a Hotinului. Unii clerici considerau că mișcarea a rezultat din cauza politicii de rusificare forțată a etnicilor români din Basarabia și de îndepărtarea lor de valorile naționale. În schimb, alții susțineau părerea că „mișcarea inochentistă” a fost un fenomen cauzat de motive pur religioase. Inochentismul era considerat o consecință a atitudinii de ignorare a slujitorilor bisericii față de necesitățile spirituale ale credincioșilor [26, p. 744-745].

O altă teză care explica răspândirea inochentismului printre etnicii români constă în presupusa lor ignoranță absolută, inclusiv în cunoașterea precară a preceptelor Sfintei Scripturi. În realitate, în pofida analfabetismului masiv, sursele de arhivă atestă faptul că etnicii români din Basarabia nu au fost atrași de comunități religioase care au inundat regiunea după anexare: staroveri (старovery), molocani, duhobori, scopiți etc. Toate aceste curente religioase nu au avut niciun impact asupra populației românești. Cel puțin, documentele de arhivă nu atestă niciun caz de convertire a vreunui român basarabean la una dintre aceste denominări. În acest caz, în opinia noastră, anume factorul lingvistic a jucat rolul determinant în răspândirea inochentismului. Mișcarea inochentisă, de fapt, este prima mișcare sectară apărută în sânul credincioșilor ortodocși români din Basarabia.

În concluzie, inochentismul, așa cum menționa însuși arhiepiscopul Serafim, a cuprins o mare parte din eparhia basarabeană. Faptul că nici Primul Război Mondial, nici Revoluția din 1917 nu au reușit să înăbușe mișcarea inochentistă demonstrează cât de profund a pătruns aceasta în conștiința populației autohtone din Basarabia. Inochentismul nu a fost decât o reacție puternică contra stării de lucruri la care ajunsese biserica ortodoxă din Basarabia din cauza rusificării. Interzicerea serviciului divin în limba română precum și predarea în școlile parohiale și spirituale a materiilor în limba rusă au condus la îndepărtarea populației autohtone de biserică și stoparea dezvoltării lor spirituale. Acest protest nu s-a limitat la o critică teoretică a situației din cadrul instituției bisericești din Basarabia, ci a fost o încercare de a transforma regimul religio-bisericesc din regiune, care să exprime manifestări naționale.

Altfel, credem că nu putem să explicăm faptul că populația autohtonă românească din Basarabia a rămas imună pe parcursul a aproximativ un secol diferitor curente religioase ce s-au perindat pe acest teritoriu, devenind imediat, destul de receptivă la „învățăturile” lui Inochentie, condiția lingvistică având unul din stimulânții principali.

Bibliografie:

1. Clay, J. E. *Apocalypticism in the Russian Borderlands: Inochentie Levizor and his Moldovan Followers*. În: *Religion, State & Society*, Vol. 26, 3/4, 1998, p. 252.
2. Popovschi, Nicolae. *Istoria bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși; Din negura trecutului: crâmpene de amintiri*, Chișinău, Museum, 2000, p. 286.
3. Grigorie Leu, Botoșăneanul. *Confesiune și Secte*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1929, p. 51.
4. Popovschi, Nicolae. *Mișcarea de la Balta sau inochentismul în Basarabia. Contribuții la istoria vieții religioase a Românilor din Basarabia*, Chișinău, Tipografia Eparhială – Cartea Românească, 1926, p. 1.
5. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, том IV, СПб., 1891, с. 820.
6. Popovschi, Nicolae. *op. cit.*, p. 9.
7. *Ibidem*, p. 17-18.
8. *Ibidem*, p. 9.
9. *Pocăința sinceră și făgăduința cu jurământ a ieromonahului Inochentie de la mănăstirea Balta – Murom*. În: *Buletinul Eparhiei Chișinăului*, 1913, Nr. 39, p. 1491.
10. Păcurariu, Mircea. *Basarabia. Aspecte din istoria bisericii și a neamului românesc*, Iași, Trinitas, 1993, p. 96.
11. Ștefan, Ciobanu. *Basarabia, Monografie*. Chișinău, Imprimeria Statului din Chișinău, 1926, p. 330.
12. Păcurariu, Mircea. *op. cit.*, p. 96.
13. *Arhiepiscopul Serafim către Consistoriul Duhovnicesc*. În: *Buletinul Eparhiei Chișinăului*, 1910, Nr. 23, p. 166-168.
14. *Lecțiile misionare ale Seminarului Teologic din Chișinău. A doua prelegere a misionarului eparhial Chirica dedicată mișcării de la Balta*. În: *Buletinul Eparhiei Chișinăului*, 1911, Nr. 44 și 45, p. 1587.
15. *Ibidem*, p. 1588-1589.
16. Коцовский А. Д. *О так называемом „Балтском движении” в Бессарабии*. În: *Труды. Бессарабского общества естествоиспытателей и любителей естествознания*, Кишинев, 1912, том. III, с. 154.
17. *Apelul Arhiepiscopul Serafim către clerul eparhiei*. În: *Buletinul Eparhiei Chișinăului*, 1911, Nr. 43, p. 364-365.
18. *Ibidem*, p. 366.
19. *Cronica eparhială*. În: *Buletinul Eparhiei Chișinăului*, 1911, Nr. 39, p. 1383.
20. Popovschi, Nicolae. *op. cit.*, p. 212.
21. *Ibidem*, p. 213.
22. *Adunarea generală anuală a membrilor „Frăției Nașterii Domnului” din eparhia Chișinăului*. În: *Buletinul Eparhiei Chișinăului*, 1909, Nr. 41 și 42, p. 1697.
23. *Ibidem*, p. 1698.
24. *Arhiepiscopul Serafim către clerul eparhiei Chișinăului*. În: *Buletinul Eparhiei Chișinăului*, 1913, Nr. 11, p. 100 -104.
25. Cazacu Petre, *Moldova dintre Prut și Nistru: 1812 – 1918*. Iași, Viața românească S.A., 1924, p. 138.
26. *Cine sunt vinovații decăderii spirituale în parohii!* În: *Buletinul Eparhiei Chișinăului*, 1913, Nr. 15, p. 744-745.

Date despre autor:

Sergiu DEMERJI, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0001-7120-9715

E-mail: sergiu.demerji2020@gmail.com

Prezentat: 20.03.2025

CZU: 94(498.7):070.48(498.44)“1918”

[https://doi.org/10.59295/sum4\(194\)2025_06](https://doi.org/10.59295/sum4(194)2025_06)

NEWS ABOUT BESSARABIA IN THE ROMANIAN PRESS OF ARAD IN 1918

Sebastian-Dragoș BUNGHEZ,*National College “Vasile Goldiș”, Arad, Romania***Maria Alexandra PANTEA,***Western University “Vasile Goldiș”, Arad, Romania*

The year 1918 brought radical changes to the map of Europe. It is the year when old empires disappeared, giving way to national states. In this context, the Union of Bessarabia with Romania took place on March 27/April 9, 1918, a significant event for Romanian society. Due to the harsh conditions imposed by the war and the closure or censorship of numerous Romanian publications in Transylvania and Banat, not many news reports about the Union emerged in these regions. However, upon analyzing the press of Arad, we find intriguing information about various events or personalities active in Bessarabia after the Union. The analysis of these articles and the way they were written reveals the realities and the rapid, profound changes Romanian society experienced throughout 1918.

Keywords: *press, Arad, Union, Bessarabia, culture.*

ȘTIRI DESPRE BASARABIA ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ ARĂDEANĂ A ANULUI 1918

Anul 1918 a provocat schimbări radicale pe harta Europei. Este anul în care dispar vechile imperii, iar în locul lor apar state naționale. În acest context a avut loc și Unirea Basarabiei cu România pe 27 martie/9 aprilie 1918, un eveniment important pentru întreaga societate românească. Din cauza condițiilor dure impuse de război și a desființării sau cenzurării a numeroase publicații românești din Transilvania și Banat, aici nu au apărut știri numeroase despre Unire, dar analizând presa arădeană constatăm că după aceea au apărut informații interesante despre diferite evenimente sau personalități care activau în Basarabia. Analiza acestor articole și a modului în care au fost scrise este o dovadă a realităților și a schimbărilor rapide și profunde prin care a trecut societatea românească pe parcursul anului 1918.

Cuvinte-cheie: *presă, Arad, Unire, Basarabia, cultură.*

The events of 1918 caused major shifts, significantly impacting Romanian society, already deeply affected by the war. During this period, Arad was the most important city for Romanians in the Dual Monarchy, housing significant Romanian institutions and intellectuals fighting for the national cause. The publication of articles or news in the Arad press regarding events in Bessarabia was in line with the context of the era.

Since the second half of the 19th century, Arad has played an essential role in the Romanian press during the Dual Monarchy. Here, several publications in the Romanian language appeared. During the years of the Great War, the most important Romanian periodicals published in Arad were *Biserica și Școala* (Church and School) and *Românul* (The Romanian).

Biserica și Școala first appeared on January 30/February 11, 1877, as a „religious, scholastic, literary, and economic newspaper”. Although this fact was not mentioned until its last issue in 1927, it was the official publication of the Orthodox Diocese of Arad. This magazine primarily published articles and news of a theological nature, related to church and school life, but it also included substantial information about cultural, political, and economic life, among others.

Since 1911, the newspaper *Românul* was also published in Arad as the official organ of the Romanian National Party in the Dual Monarchy. It featured numerous local news pieces as well as information about events in other countries, many of them from Romania. Notably, among the contributors to this newspaper were prominent Romanian cultural figures, such as historians A.D. Xenopol, Nicolae Iorga, Ioan Ursu, and writer Ion Luca Caragiale, who published several articles in *Românul*.

After the ban of the daily *Românul* in March 1916, the official newspaper of the Romanian National

Party, the periodical *Biserica și Școala* remained the most important Romanian publication in Arad, with widespread circulation. It circulated throughout the Diocese of Arad, which included territories in Crisana and Banat, and even beyond, playing an essential role in Romanian society. The conditions imposed by the war and the fear of its potential ban – especially after Romania entered the war against Austria-Hungary on August 27, 1916 – led the editors to exercise caution and a form of self-censorship. As a result, articles or news that might have upset the authorities were avoided. Analyzing documents of the era and the press during World War I, it can be said that the Church maintained an attitude of loyalty to state authorities until the end of the conflict, which made censorship less severe for ecclesiastical publications.

Browsing through the pages of *Biserica și Școala* from 1917, we can observe that there is no information about the significant transformations occurring in Russia and, consequently, in Bessarabia. The name of the Romanian province situated between the Prut and Dniester rivers does not appear at all in this year within the Arad periodical.

The first news about Bessarabia following the Russian Revolution of February/March 1917 was published in issue 14 from April 1/14, 1918, of the Arad periodical. It was a brief piece, more like a note regarding the fate of certain intellectuals from Transylvania who had taken refuge along with the Romanian army after its retreat from Transylvania in the autumn of 1916. Thus, it was reported that Brașov doctor Gh. Baiulescu was a professor at the „popular university” of Chisinau, serving as „dean of the medical faculty,” while the former director of the Brasov branch of Banca Albina, Dr. N. Vecerdea, was „dean of the legal faculty”. Other intellectuals from Transylvania, who had left Sibiu – Dr. Onisifor Ghibu and Dr. Ioan Matei – were editors of the newspaper *România Nouă* (New Romania), while teacher Gh. Hodrea from Fagaras was a school inspector in Chișinău [1, p. 4].

After this initial notice, throughout 1918, *Biserica și Școala* published numerous other pieces of information related to Bessarabia. These can be divided into four categories:

- Large articles where Bessarabia is the main or an important subject;
- Small articles, more like notes, concerning Bessarabia;
- Literary works whose subject is Bessarabia or whose action takes place in Bessarabia;
- Articles where the main topic is different, but brief mentions of Bessarabia are included.

The news about the Union of Bessarabia with Romania was only reported in issue 17 from April 22/May 5, 1918. On page 5, an article entitled „The Romanian Academy and the Union of Bessarabia with Romania” was published, discussing the meeting held at the Romanian Academy on April 12, 1918, in the new style. On this occasion, the vice-president of the Academy, I. Bogdan, delivered an emotional speech, in which he stated, among other things:

„The vote cast by Bessarabians on April 9 proves to us that despite a century of Russian rule, a rule which became increasingly oppressive day by day, Bessarabians have remained Romanian and wish to remain Romanian henceforth. At the first opportunity they had to determine their destiny, they willingly decided to unite their fate with that of Romanians in the Kingdom, to collaborate with them towards the future upliftment of all Romanians.”

The same article stated that Prime Minister Alexandru Marghiloman responded from Iași via telegram to the telegram sent to him after the Romanian Academy meeting. In his telegram, Marghiloman mentioned that he received the dispatch from the Academy while hosting a meal for Bessarabian delegates. These delegates, led by Ion Inculeț, also expressed their gratitude to the esteemed cultural institution „for the words of embrace” they had sent [2, p. 5].

In the same issue, there is also an article reproduced from the newspaper „Acțiunea Română” from Iași, titled „The Union of Bessarabia with Romania. How the Sfatul Țării Session in Chișinău Unfolded”. The article details the historic session of April 9, 1918 (new style), during which the Union of Bessarabia with Romania was voted. Nearly half of the article is dedicated to the emotional speech delivered by Constantin Stere, in which he advocated for a vote in favor of the Union of Bessarabia with Romania, addressing even the minority representatives in Russian. It is worth mentioning that the Bessarabian leader Constantin Stere was known to the intellectuals of Arad, having visited Arad several times in the years preceding the war [3, p. 42-45].

The 1918 article also recounts other speeches, including those of deputies Buzdugan, from the Moldovan Bloc, Bârca, representing part of the Peasant Faction, as well as speeches by deputies of national minorities. Among them, only the Polish deputy Dutkiewicz welcomed the Union. The other minority deputies said they did not have the mandate to vote for this proposal. Interestingly, the article does not refer to the voting of the motion for the Union of Bessarabia with Romania or the content of the act but abruptly ends after summarizing, in a laudatory tone, the speech of deputy Bârca, who was in favor of the Union [4, p. 6].

In the next issue, 18, dated April 29/May 12, 1918, the opening of the University of Bucharest is mentioned. On this occasion, the rector I. Bogdan delivered a speech in which he also spoke about the union of Bessarabia with Romania, appreciating that through it „a wrong done one hundred years ago has been corrected” [5, p. 4].

Also, in issue 18, information is published regarding the area, size, and population structure, as well as the administrative organization of Bessarabia. For example, concerning the population, it is written that it is composed of „2,000,000 Romanians, 270,000 Jews, 250,000 Ukrainians, 85,000 Russians, 75,000 Russified Romanians, or Ruthenized, 70,000 Germans (colonists), 65,000 Gypsies, 60,000 Bulgarians (colonists), 40,000 Lipovans, 35,000 Cossacks, 30,000 Gagauz (Turko-Bulgarians), 30,000 Poles, 18,000 Armenians, 10,000 Greeks, 2,000 French and 10,000 of other nationalities” [6, p. 4].

A moving „Song, to the Union of Bessarabia”, composed in M.-Telegd (probably Tileagd, Bihor County), on April 15/28, 1918, authored by Ales. Munteanu, son of Vasilie, a Romanian Orthodox archpriest, is published in issue 19 of May 6/19, 1918. The author draws inspiration from Eminescu's „Doina”, which he also paraphrases [7, p. 2].

**Cântec,
la unirea Basarabiei**

Dup'un secol și mai bine
După lacrimi și supine,
Ștefane, Măria Ta,
Tu la Putna nu oftă,
Căci un duh de premenire,
De cerească învoire,
Azi încep a-ți mișcă,
Sicriul cu oasele,
Codrul cu frumoasele,
Râul cu izvoarele,
Pământul și soarele,
Basarabia zdrobită
Și cu cnutul logodită,
Azi e liberă, sglobie,
Rupse-și lanțul de robie,
Și din morți iarăși îovie.
Vin la Tine Hotinenil
Și cu frații Orheienii
Din Soroca'n Chișinău,
Toți slăvesc numele Tău.
Căci în gândul lor curat
El își cearcă nencetat,
Făt-frumosul ce-o să-i vie
Cu poclon de cununie,
Ce sărbare, ce mărire,
Ce minune peste fire,
Ne-a adus la nemurire
La frățeasca lor unire?

Unde-i harfa eolină,
Unde dulcea mandolină,
Unde fluierul din luncă,
Ce-ți aduce dor de ducă,
Să ni-l plângă, să ni-l cânte,
Inimile să le-avânte.
Ceasul sfânt să-l vecinicească,
Hora nouă să pornească,
Horă mare românească.
Nistrule pe unda-ți creață
Va renaște-o nouă vieață.
Prutule, pe malul tău,
Coborî-va Dumnezeu.
Și din vechi și noi morminte
Din bisericile sfinte
Duh eroic răsări-va,
Tatăl nostru ocroti-l-va,
Și sărbarea triumfală,
Prin frumseța-i ideală,
Ne-a sădi în inimi fală,
C'a venit din cer Dreptatea
Și-a sfințit Frățietatea,
Limba noastră 'ncătușată,
Iat'o astăzi deslegată,
Sfânta noastră liturghie,
S'a sluji pe românie.
Cei muscali ascundă-și cnutul,
Și îngroape-și azi trecutul,
Dacă vor să se trezească
Din rușinea căzăcească.
Și creștini să se numească.

„Sfatul Țării- cel cuminte
Intr'cn graiu, cu dulci cuvinte,
Va 'nfrățit cu maica voastră
Și din fii orfani și birnici,
Robi batiuștilor becisnici,
Sunteți liberi, cetățeni,
Viță de basarabeni
Frați cu dârzii Moldoveni,
Și cu toții-un brav popor,
De lumină doritor,
De credință purtător.
Visul Tău sfânt Voivode,
Scrișul vechilor izvoade
La plinirea vremii, eată.
Ni-l sfințește, mări Tatăl,
Cu iubire-l învesmântă
Cu dreapta bine-l cuvântă.
Să rămână visul — faptă,
Pentru inima Ta dreaptă,
Pentru cel, cari suferiră,
Și cu crucea se 'ntăriră,
Azi ce dragă ni-i vieața,
Tuturor le rîde fața
Și în ochii arși de soare
Viitorul nou înfloare.
In genunchi, la rugăciune,
Tot românul, blând se pune,
Preamărește, azi, Țăria,
Care 'nfrânge iobăgia!

M. -Telegd, la 15/28 April 1918.

Ales. Munteanu al lui Vasilie, protopop ort. român.

Figure 1. The poem published in issue 19, dated May 6/19, 1918, of the publication Biserica și Școala

In issue 21, dated May 20/June 2, 1918, the opening of courses at the University of Bucharest is revisited. This time, the speech delivered on that occasion by Virgil Arion, the acting minister of religious affairs and public instruction, is reproduced. He extensively referred to the Union of Bessarabia with Romania, which he described as „a ray of light” amidst the darkness that seemed to engulf Romania [8, p. 2]. Arion also stated: „Isn’t it a miracle that Bessarabia, abandoned by us, thought dead, whose requiem some Romanians even sang, has risen from the dead and restored life to a Romania wounded at its heart?” [8, p. 3].

The ecclesiastical issue in Bessarabia was also addressed in the pages of the Arad publication. Thus, in issue 22, dated May 27/June 9, the following information is provided: „A synod of bishops from Bessarabia was held in Iași under the presidency of the Metropolitan of Moldova, in which the separation of the Orthodox Church of Bessarabia from the Russian Church and its affiliation with the autocephalous Church of Romania was decided” [9, p. 3]. A few weeks later, another update appeared on the same matter: „The Romanian Synod, considering that the Russian bishop of Bessarabia, Anastasie, did not respond to the call to participate in the synod’s work and did not provide any explanation, declared him defrocked. At the same time, the Synod invited the government to inform the Christian population of Bessarabia that it would respect the ecclesiastical autonomy of Bessarabia. The Synod also announced an encyclical that will be published in the coming days” [10, p. 2].

In issue 30, dated July 22/August 4, 1918, a „Manifesto to the People of Bessarabia”, addressed by the Bessarabian Director’s Council, led by P. Cazacu, is published. This document highlights the advantages of the Union of Bessarabia with Romania: the preservation of all rights gained through the revolution, Bessarabia’s governance by autonomous institutions such as the Sfatul Țării and the Director’s Council, representation of Bessarabia by two ministers in the Romanian government, land redistribution to peasants, guarantees of rights for national minorities etc. [11, p. 2].

In the same issue, the „Romanian Chamber’s Response to the Throne Message” is also included, featuring the following passage: „The Assembly of Deputies greets with gratitude and piety this elevating moment and marks the day of March 29 (old style) (sic!), when, in Your Majesty’s name and the Romanian People’s name and through the will of the Sfatul Țării of Bessarabia, the union was legally consecrated—as a national holiday” [12, p. 3].

The „Romanian Senate’s Response to the Message” is published as well, stating: „Amidst disaster, we had the great consolation of seeing Bessarabia, the dear child forcefully taken from us, returning to its mother. The reintegration of Moldova of Stephen the Great and the recovery of the part torn away in 1878 from the Romania of Carol I was for us a relief from present suffering and a luminous ray of hope for the future. We joyfully welcomed the inclusion in the country’s government of the two representatives of Bessarabia and will be happy to see soon, in the kingdom’s parliament, the representatives of this beloved province” [13, p. 3].

In issue 33, dated August 12/25, 1918, the ecclesiastical matter in Bessarabia resurfaces. The decree from the Chișinău Consistory is published, which imposed that services in monasteries in Bessarabia be conducted „only in Moldovan and all abbots be Moldovan” [14, p. 2]. The same issue also recounts an eight-event literary-artistic tour held in Bessarabia, in which several Romanian artists participated: «the writers N. N. Beldiceanu and Nichifor Crainic, the artist Ion Sârbul from the National Theatre in Bucharest, and the baritone Văleanu.» The events, including some for children, were highly successful, and people were moved to tears by the Romanian artists’ performances [15, p. 2].

The development of Romanian culture in Bessarabia was a focus of the authorities, as demonstrated by the news that, at the initiative of the Ministry of Religious Affairs, a grand National Theatre was planned to open in Chișinău in the fall of 1918 [16, p. 3].

Bessarabia was also used as a point of comparison. To illustrate the unsatisfactory state of education in Romania, the minister of religious affairs and public instruction, Simion Mehedinți, remarked that Romania had „fewer high schools and gymnasiums than Bessarabia” [17, p. 2].

Starting with issue 40, dated September 30/October 13, 1918, *Biserica și Școala* began publishing a serialized literary sketch titled „From Russian Bessarabia” [18, p. 2]. According to the editorial team, the sketch had originally appeared in an old calendar and was written by schoolmaster George Dumbravă.

The sketch addresses the imposition of the Russian language in churches instead of Romanian in the three southern counties of Bessarabia, following their annexation to Russia as a result of the decision made at the Berlin Congress on July 13, 1878. Its publication continued in each issue until issue 45, dated November 4/17, 1918. It's interesting how the tone and content of the magazine change throughout these issues, as it shifts from a publication that was loyal to the official state policy to one that, against the backdrop of the military and political crisis of the Dual Monarchy, gradually comes to openly support the idea of Transylvania's union with Romania.

Meanwhile, other news regarding Bessarabia emerged. In issue 45, dated November 4/17, 1918, it was announced that public subscriptions had started to raise the funds needed to establish a national printing house in Bessarabia [19, p. 4].

In issue 46, dated November 11/24, 1918, a manifesto by King Ferdinand, also signed by Prime Minister Constantin Coandă, was published. The monarch declared that the long-promised agrarian and electoral reforms would be implemented, and these reforms would apply „in the Old Kingdom, as well as in Bessarabia” [20, p. 1]. The same issue reported a large assembly held in Chișinău, attended by the U.S. representative, Wopicka. During this assembly, the following declaration was adopted: „In our name and in the name of the entire national consciousness, we firmly declare that the unwavering decision of Romanianism is to accept no other political arrangement, in these moments when all countries inhabited by the same nation are uniting into one free life, than the national unitary state. Long live, grow, and flourish Bessarabia; long live Transylvania and Bukovina, united forever with the motherland within the broad and encompassing borders of Greater Romania” [21, p. 3].

In the next issue, 47, an order of the day issued by General Petala, commander of the Fourth Army Corps, was published prior to his troops entering Bukovina. Addressing his soldiers and officers, the Romanian general evoked the call made by „our Bessarabian brothers” a year earlier, who sought „to complete the liberation that had begun and to unite entirely and eternally the two sister countries” [22, p. 3]. Also in issue 47, the publication announced the release of Book 40 in the „Sămănătorul Library” series, which contained national songs, including „The Seizure of Bessarabia”, alongside other musical pieces such as „Three Colors”, „On Our Flag”, „Awaken Thee, Romanian”, and others [23, p. 4]. The same announcement was reproduced in issue 49 of the Arad publication [24, p. 4].

Issue 48 of the magazine opens with the article „The Great National Assembly of Alba Iulia: Proclaiming National Unity. One People, One Country”. Although unsigned in *Biserica și Școala*, it is known from the writings of his son, Emil Botiș, that the article was written by the great historian, professor, theologian, and cultural figure Teodor Botiș. Both the account of the proceedings of the Great National Assembly and the speech of Vasile Goldiș, reproduced at the end of the article, evoke the Union of Bessarabia with Romania as a precursor to the Union of Transylvania with Romania [25, p. 1-2].

Issue 49 provides brief information about the area and population of Greater Romania, which the magazine estimates at 329,460 km², with a population of 18,710,983. It notes that Bessarabia had an area of 44,422 km², with a population of 2,588,400 [26, p. 3].

Bessarabia is also mentioned in connection with the formal submission of the Union documents by Transylvanian representatives in Bucharest. In his speech on this occasion, reproduced in the magazine, Vasile Goldiș stated: „Through this union, through the union of Bessarabia and Bukovina, the thousand-year dream of the Romanian nation has been fulfilled: the union of all Romanians into a single state”. King Ferdinand, in turn, responded: „On behalf of the Romanians of the Old Kingdom, the Romanians of Bessarabia and Bukovina today united forever, I profoundly and gratefully receive the resolution of our brothers beyond the Carpathians to accomplish the national unity of all Romanians, and I declare all territories inhabited by Romanians from the Tisza to the Dniester forever part of the Romanian kingdom” [27, p. 1].

The same issue also reproduces „The Speech of His Grace Bishop Dr. M. Cristea on Horea's Field”, in which the future patriarch of Greater Romania declared: „We could not think of anything else but what our brothers in Bessarabia and Bukovina have decided and done, namely the union with our dear Romania, uniting the entire ancestral land to it” [28, p. 2].

Românul reappeared in November 1918, more than two and a half years after its suspension in 1916. The newspaper played a significant role in the events of autumn 1918, helping to popularize the decisions made in Arad by the leadership of the Central Romanian National Council and mobilizing the population to get involved in organizing Romanian leadership structures and later in traveling to Alba Iulia. The first article referring to Bessarabia was published in issue 10, dated November 7/20, 1918. Under the title „The Great Celebration in Chișinău, Bessarabia”, it recounts the festivities of October 21, 1918, marking in Bessarabia’s capital a year since the proclamation of its autonomy by the Congress of Moldovan Soldiers. The event was attended by members of the General Directors’ Council, the Sfatul Țării, the American diplomat Charles J. Vopicka (U.S. representative in Romania), General Artur Văitoianu, and a large audience. Significant, given the slow flow of information, is the fact that this news was published nearly three weeks after the event.

On this occasion, Sfatul Țării Vice President Pantelimon Halippa gave an emotional speech, stating that Bessarabian Romanians were „the first among oppressed Romanians” to gain the right to decide their own destiny. He called for the same right to be recognized for Romanians in Austria-Hungary, which at that point was on the brink of collapse. The Bessarabian leader further declared that „the unwavering determination of Romanianism is to accept no political arrangement other than the national unitary state in these moments when all countries inhabited by the same nation are merging into one free life!”

At the same event, Dr. Baiulescu, president of the committee for Transylvanian and Bukovinian refugees, asserted that „Transylvanian and Bukovinian Romanians on the territory of the Romanian kingdom demand liberation from the yoke of the Austro-Hungarian monarchy and the formation of the entire nation into a single national and free state under the rule of the Romanian dynasty” French Consul D. Sarré also spoke, expressing that „the time has come for all Romanians to unite into a single nation”. Charles Vopicka noted that while Romania had been forced to leave the war, the U.S. government tried to help it remain among the Allies „who fight for the triumph of justice and the liberty of nations”, and that the final victory, which „will bring the union of Transylvania and Bukovina with Romania”, following Bessarabia’s union, was near. Other speakers included Agricultural Director Cateli, Dr. I. Nistor, and Waklaw Miller, president of the Czech committee in Romania, who extended greetings from the Czechs „to friendly Romania, on the occasion of the union of all Romanians” [29, p. 3].

In issue 29, dated November 31/December 14, 1918 (sic!), *Românul* published a note on page 3 titled “Why Did the Bessarabians Retain Autonomy?” It reported that an article in the *Sfatul Țării* newspaper from Chișinău explained why Bessarabians encouraged Bukovinians to vote for unification with Romania without reservations: „The guarantees in the Act of Union of Bessarabia with Romania were not taken against the Romanian people but against the reactionary forces that ruled the country under the pressure of the German bayonet... Today, things have fundamentally changed. Today the King speaks, and His word is that of the best Romanian and greatest democrat. Today there is no doubt that the Moldovan peasant will receive land, whether or not the conditions of the Union Act exist” [30, p. 3].

Another news item describes a ceremony to welcome students from Bessarabia, Bukovina, and Transylvania at the University of Bucharest. The ceremony took place „last week” in the aula of the Carol University Foundation in Bucharest, attended by most university professors, led by Ioan Bogdan, who delivered a welcoming speech to the three delegations. At the end of the ceremony, held in an atmosphere filled with emotion and enthusiasm, it was decided to organize a student congress in Alba Iulia in August 1919 [31, p. 4].

In issue 35, dated December 9/22, 1918, of *Românul*, a brief report is published about the submission to King Ferdinand of the act of „unconditional union of Bessarabia” by „the Minister of Bessarabia, Ciuhneanu (sic!), and the Director of Justice of Bessarabia, Pelivan” [32, p. 2].

Românul also includes other brief references to Bessarabia, such as those made in speeches delivered at the Great National Assembly of Alba Iulia and during the submission of the Resolution of the Great Union by the Transylvanian delegation to King Ferdinand, references that were also reproduced in *Biserica și Școala*.

Analyzing the articles about Bessarabia published in 1918 in *Biserica și Școala* and *Românul*, it can be observed that there are fewer substantial articles on this subject in *Românul* compared to *Biserica și Școala*.

This is understandable, given the much shorter publication period of *Românul* in 1918 compared to that of *Biserica și Școala*, as well as the role of *Românul* as the official organ of the Central Romanian National Council, which primarily needed to publish official communiqués and news relevant to the national struggle of Romanians in this territory. Another issue was the difficulty with which news from Bessarabia reached these regions, evidenced by the publication of news about events that had occurred weeks earlier in Bessarabia.

In *Biserica și Școala*, there is not only more information but also greater diversity, whereas in the pages of the newspaper *Românul*, political events are primarily reported. Referring to the editorial policy imposed on the ecclesiastical periodical during the years of the Great War, the future bishop of Oradea, Roman Ciorogariu, who was its editor-in-chief until his departure from Arad in 1917, stated in his memoirs: „Fortunately, *Biserica și Școala*, in the absence of the caution prescribed by law, was not allowed to engage in politics. I was therefore not obliged to publish the false military and political communiqués. I revolved around themes of religiosity, morality, culture, charity, and the sacrifice that the Romanian people bring in this war. An integration of national consciousness into the core of a weekly magazine”. [33, p. 19]. This policy was maintained until the end of the conflict and the collapse of the Dual Monarchy.

Even though there are differences in how events are reported in the two periodicals, we can see that they played an important role at the time, helping to establish bridges between the various Romanian provinces.

The news about Bessarabia in the two Arad publications addresses various issues—national, political, cultural, statistical, etc. - and in all documents or articles with the theme of the Great Union, Bessarabia repeatedly appears as a leitmotif. It can be said, as Virgil Arion declared in his speech delivered at the re-opening of the University of Bucharest, that the Union of Bessarabia with Romania was „a ray of light”, not only for the Romanians of the Old Kingdom, gravely impacted at the end of 1917 and in the first part of 1918, but also for those beyond the mountains, who had lost hope of seeing the national ideal fulfilled. The Union of Bessarabia encouraged them, made them believe that miracles could still happen, and their national struggle bore fruit under more favorable circumstances.

Bibliography:

1. *Unde sunt Românii brașoveni trecuți în România.* În: *Biserica și Școala*. 1/14 aprilie 1918. nr. 14, p. 4.
2. *G. T. Academia Română și unirea Basarabiei cu România.* În: *Biserica și Școala*. 22 aprilie/5 mai 1918. nr. 17, p. 5.
3. PANTEA, M. A., *Constantin Stere și intelectualitatea românească din Transilvania (1906-1914).* În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Umaniste*. 2024. nr. 10, p. 40-46. ISSN 1811-2668
4. *Unirea Basarabiei cu România. Cum a decurs ședința „Sfatului Țării” din Chișinău.* În: *Biserica și Școala*. 22 aprilie/5 mai 1918. nr. 17, p. 6.
5. *Deschiderea universității din București.* În: *Biserica și Școala*. 29 aprilie/12 mai 1918. nr. 18, p. 4.
6. *Ce sunt locuitorii Basarabiei?* În: *Biserica și Școala*. 29 aprilie/12 mai 1918. nr. 18, p. 4.
7. MUNTEANU AL LUI VASILIE, A. *Cântec, la Unirea Basarabiei.* În: *Biserica și Școala*. 6/19 mai 1918. nr. 19, p. 2.
8. *O vorbire înțeleaptă.* În: *Biserica și Școala*. 20 mai/2 iunie 1918. nr. 21, p. 2-3.
9. *Biserica ortodoxă din Basarabia.* În: *Biserica și Școala*. 27 mai / 9 iunie 1918. nr. 22, p. 3.
10. *Caterisirea episcopului de la Chișineu.* În: *Biserica și Școala*. 1 / 14 iulie 1918. nr. 27, p. 2.
11. *Manifest către poporul Basarabiei.* În: *Biserica și Școala*. 22 iulie / 4 august 1918. nr. 30, p. 2.
12. *Răspunsul camerei române la Mesajul Tronului.* În: *Biserica și Școala*. 22 iulie / 4 august 1918. nr. 30, p. 3.
13. *Răspunsul senatului român la mesaj.* În: *Biserica și Școala*. 22 iulie / 4 august 1918. nr. 30, p. 3.
14. *Mănăstirile din Basarabia.* În: *Biserica și Școala*. 12/25 august 1918. nr. 33, p. 2.
15. *Artiștii din România aranjează sezători în Basarabia.* În: *Biserica și Școala*. 12/25 august 1918. nr. 33, p. 2.
16. *Teatru Român în Basarabia.* În: *Biserica și Școala*. 26 august / 8 septembrie 1918. nr. 35, p. 3.
17. *Școalele pregătitoare în România.* În: *Biserica și Școala*. 26 august / 8 septembrie 1918. nr. 35, p. 2.
18. *Din Basarabia rusească.* În: *Biserica și Școala*. 30 septembrie / 13 octombrie 1918. nr. 40, p. 2.
19. *O tipografie națională română în Basarabia.* În: *Biserica și Școala*. 4 / 17 noiembrie 1918. nr. 45, p. 4.
20. *Manifest.* În: *Biserica și Școala*. 11/24 noiembrie 1918. nr. 46, p. 1.

21. *Glasul mândrei Basarabii cere unirea tuturor Românilor*. În: *Biserica și Școala*. 11/24 noiembrie 1918. nr. 46, p. 3.
22. *Tricolorul român în Bucovina. Un ordin de zi*. În: *Biserica și Școala*. 18 noiembrie/1 decembrie 1918. nr. 47, p. 3.
23. *Bibliografie*. În: *Biserica și Școala*. 18 noiembrie /1 decembrie 1918. nr. 47, p. 4.
24. *Bibliografie*. În: *Biserica și Școala*. 2/15 decembrie 1918. nr. 49, p. 4.
25. BOTIȘ, T. *Marea adunare națională dela Alba-Iulia. Proclamarea unității naționale. Un neam, o țară*. În: *Biserica și Școala*. 25 noiembrie/8 decembrie 1918. nr. 48, p. 1-2.
26. *Suprafața României Mari*. În: *Biserica și Școala*. 2 / 15 decembrie 1918. nr. 49, p. 3.
27. DACIA, A. T. *Solii Ardealului în fața tronului*. În: *Biserica și Școala*. 16 / 29 decembrie 1918. nr. 51, p. 1.
28. *Cuvântarea P. S. Sale Domnului episcop Dr. M. Cristea pe câmpul lui Horea*. În: *Biserica și Școala*. 16/29 decembrie 1918. nr. 51, p. 2.
29. *Marea serbare de la Chișineu din Basarabia*. În: *Românul*. 7 / 20 noiembrie 1918. nr. 10, p. 3.
30. *De ce și-au rezervat Basarabienii autonomie?* În: *Românul*. 31 noiembrie/14 decembrie 1918 (sic!). nr. 29, p. 3.
31. *Un congres studențesc la Alba-Iulia*. În: *Românul*. 2/15 decembrie 1918. nr. 30, p. 4.
32. *Unirea Basarabiei*. În: *Românul*. 9/22 decembrie 1918. nr. 35, p. 2.
33. CIOROGARIU, R. R. *Zile trăite*. Oradea: Tipografia Diecezană, 1926, p. 19.

Data about the authors:

Sebastian-Dragoș BUNGHEZ, National College “Vasile Goldiș”, Arad, Romania.

ORCID: 0009-0006-0645-5841

E-mail: sbunghez@gmail.com

Maria Alexandra PANTEA, Western University “Vasile Goldiș”, Arad, Romania.

ORCID: 0009-0001-4826-094X

E-mail: mariapantea82@gmail.com

Prezentat: 15.03.2025

CZU: 327(410:498)“19”

[https://doi.org/10.59295/sum4\(194\)2025_07](https://doi.org/10.59295/sum4(194)2025_07)

RELAȚIILE POLITICO-DIPLOMATICE ROMÂNNO-BRITANICE DE LA CONFERINȚA DE LA MÜNCHEN ȘI PÂNĂ LA IZBUCNIREA CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Mihai ȚURCANU,*Universitatea de Stat din Moldova*

Studiul de față reprezintă rezultatul cercetării unor noi surse inedite din Arhivele Naționale Britanice, referitoare la relațiile româno-britanice din perioada premergătoare declanșării celui de-al Doilea Război Mondial. Aspectele acestor relații, la care se referă acest studiu, țin de: circumstanțele vizitei regelui Carol al II-lea din noiembrie 1938 în Anglia, impactul factorului economic asupra relațiilor anglo-române, atitudinea britanică față de revizionismul maghiar, poziția britanicilor față de atitudinea României în raport cu politica de neutralitate, modul în care relațiile româno-britanice au fost afectate de Pactul Ribbentrop-Molotov și intrarea U.R.S.S. în cel de-al Doilea Război Mondial.

Cuvinte-cheie: *diplomație, România, Anglia, al doilea Război mondial.*

ROMANIAN-BRITISH POLITICAL-DIPLOMATIC RELATIONS FROM THE MUNICH CONFERENCE UNTIL THE OUTBREAK OF THE SECOND WORLD WAR

This study represents the result of research on new, original sources from the British National Archives, regarding Romanian-British relations during the period preceding the outbreak of World War II. The aspects of these relations, to which this study refers, include: the circumstances of King Carol II's visit to England in November 1938, the impact of the economic factor on Anglo-Romanian relations, the British attitude towards Hungarian revisionism, the British position towards Romania's attitude regarding the policy of neutrality, the way Romanian-British relations were affected by the Ribbentrop-Molotov Pact and the USSR's entry into World War II.

Keywords: *diplomacy, Romania, England, World War 2.*

După Conferința de la München și în pregătire pentru vizita lui Carol la Londra din 13-18 noiembrie 1938, Legația britanică la București a făcut un efort de reevaluare a poziției României și a relațiilor româno-britanice. Părerea britanicilor ce lucrau la București era aceea că țara lor era singura în care conducerea României avea o „încredere neîntinată de suspiciunea motivelor ascunse” în situația în care, după ei, Franța își pierduse în întregime creditul la București; Rusia —, „deși nu reprezenta un pericol imediat, era urâtă și temută”, Italia era considerată prea supusă Germaniei pentru a fi un prieten de încredere; în ceea ce privea relația României cu aliații săi, britanicii apreciau că Polonia s-a dovedit a fi un aliat complet lipsit de încredere, Cehoslovacia nu mai conta decât cel mult ca o posibilă piață pentru produsele României, iar Iugoslavia, prinsă între Germania și Italia, nu putea acționa independent. În ce-i privea pe nemți, englezii apreciau că puterea și dinamismul acestora inspira respect românilor care nu voiau să ajungă într-o situație de conflict cu ei, dar că, pe de altă parte, Bucureștiul era „emfatic” în manifestarea refuzului de a deveni parte a unui „bloc economic” german de la Marea Baltică la Marea Neagră, motiv pentru care România „se uită la noi — și doar la noi [la britanici] — pentru ajutorul de care are nevoie ca să scape de o asemenea soartă”. Sigur că aceste informații trebuie privite dintr-o perspectivă critică, având în vedere plasarea lor în contextul psihologic internațional definit de rezultatele Conferinței de la München și în primul rând de rolul britanicilor în atingerea respectivelor rezultate. Britanicii de la București mai arătau superiorilor lor că, chiar dacă importanța relațiilor româno-britanice nu era privită cu reciprocitate de guvernul de la Londra, aceasta trebuia să ia în calcul faptul că prietenia Turciei, pe care englezii puneau un preț mai mare, avea să-și piardă mult din valoarea ei dacă nemții ar fi ajuns să controleze industria românească de extracție a petrolului, coasta Mării Negre și Gurile Dunării. În acele condiții, poziția Legației britanice de la București

era aceea că venise timpul ca Londra să decidă dacă merita sau nu să încerce să prevină asemenea evoluții și că, dacă răspunsul la această întrebare ar fi fost pozitiv, trebuiau să fie abandonate „jumătățile de măsură”, iar în locul lor trebuiau să urmeze „pași imediați și viguroși”, printre care cei mai indicați ar fi fost încurajarea investițiilor de capital în România (inclusiv finanțarea proiectelor românești de infrastructură), precum și sporirea semnificativă a exporturilor și a importurilor în și din România. Acest din urmă dezechilibru, recunoștea legația britanică de la București, n-ar fi putut fi însă realizat decât copiind metoda germană, care presupunea înființarea unei corporații controlate de guvern și însărcinată cu achiziționarea planificată și organizată a produselor, iar apoi cu revânzarea surplusului cumpărat. Importurile românești din Anglia scăzuseră drastic ca urmare a scăderii vânzărilor în acea țară și a întăririi lirei britanice în raport cu leul. Legația britanică propunea ca relațiile comerciale să fie reanimate prin achiziționarea planificată a produselor românești într-o cantitate suficientă pentru a menține un constant excedent comercial în favoarea României astfel să fie relansate și întreținute importurile de bunuri din Anglia în România. Partea leului în acest ar fi urmat să fie făcută de importatorii de petrol pe care guvernul britanic trebuia „să-i facă să înțeleagă cât de mult puteau contribui la promovarea obiectivelor britanice, fără a-și prejudicia prea mult propriile interese” [1].

Aici poate fi remarcat faptul că britanicii de la București, anume în virtutea aflării lor acolo aveau posibilitatea de a vedea „cu alți ochi” procesele la care se refereau și, înainte de toate, pericolele pe care atitudinea prea relaxată și chiar delăsătoare a guvernului lor le alimenta. La Londra însă lucrurile erau încă departe de a fi percepute în aceste nuanțe care până la urmă s-au dovedit a fi apropiate realității, iar lucrul acesta se poate vedea clar analizând rezultatele vizitei lui Carol la Londra, din noiembrie 1939, ocazie cu care relațiile economice dintre cele două țări n-au putut fi dezvoltate din motivul că, pe de o parte, britanicii se agățau în continuare de scuza internațională, că un atare gest ar fi putut fi interpretat drept o provocare de nemți și, pe de altă parte, fiindcă produsele românești erau semnificativ mai scumpe decât cele de pe piețele la care britanicii aveau acces. În aceste condiții, guvernul britanic a decis a achiziționa doar 200 de mii tone de cereale românești, insistând ca românii să le fie adus la cunoștință faptul că acel pas era făcut de ei „cu mari inconveniente pentru propriile noastre interese” [2]. Foarte curând britanicii au ajuns să se mire că, achiziția „substanțială” de 200 de mii de tone de grâu pe care ei o făcuseră „cu mari inconveniente” „nu părea să-i fi încurajat pe români să se opună nemților care par a obține din România tot ce-și doresc”. Această remarcă era făcută în legătură cu cele patru acorduri româno-germane a căror negociere s-a încheiat pe 10 decembrie 1938 și în urma cărora legația britanică la București estima că peste jumătate din toate importurile românești aveau să fie de origine germană sau, într-o măsură mai mică, italiană, iar nemții reușiseră să includă în acele acorduri de clearing clauze care stabileau o rată fixă între leul românesc și marca germană, prin care aceasta din urmă era depreciată, ceea ce încuraja exporturile către Reich [3].

Sursele de arhivă cercetate relevă și detalii ale percepției britanice referitoare la schimbarea regimului politic și la remanierele guvernamentale operate sub dictatura lui Carol, iar regimul instituit de el în 1938 era perceput de britanici ca un conceput după modelul celui italian – fascist [4]. Referitor la numirea lui Grigore Gafencu în funcția de ministru de externe al României, legația britanică de la București remarcă faptul că în trecerea în revistă a relațiilor externe ale României cu puterile europene din cadrul discursului său difuzat la Radio cu ocazia numirii sale la șefia externelor, Gafencu s-a referit la Marea Britanie înaintea tuturor celorlalte țări, relațiile economice și simpatiile politice cu aceasta, arăta nu tocmai exact românul, fuseseră „în mare măsură întărite și extinse” cu ocazia vizitei lui Carol la Londra; relația Bucureștiului cu Parisul fusese menționată de Gafencu în al doilea rând, el subliniind că aceasta avea să rămână „la fel de apropiată ca și în trecut”. Cu un oarecare interes au receptat britanicii și declarația lui Gafencu precum că România „era pregătită să ajungă la o înțelegere deplină” cu Ungaria și Bulgaria și, deși remarcă tonul satisfăcător al acesteia, ei mai notau totodată și faptul că nu trebuia pus mare preț pe ea, șeful Departamentului Sud al Foreign Office, Philip Nichols remarcând că expozitul ministrului român nu conținea niciun indiciu despre modul în care o asemenea înțelegere, pe care britanicii și-ar fi dorit foarte mult să o vadă, ar fi putut fi realizată. Un interes aparte prezenta referința lui Gafencu în raport cu U.R.S.S.: dacă, menționând Bulgaria și Ungaria, el se referea fără echivoc la pretențiile teritoriale ale acestora față de România, atunci referința sa la relațiile cu sovieticii nu conținea nici urmă de aluzie în acest sens, ea limitându-se la aprecierea că

aceste relații erau „pașnice și de bună vecinătate” [5]; această constatare este un indiciu în plus al faptului că, în construirea relațiilor sale cu puterile occidentale, România nu resimțea, la acea dată, presiunea factorului sovietic, respectivele legături fiind influențate doar de amenințarea germană dar și de cea maghiară sau bulgară, ultimele două erau percepute de cele mai multe ori ca intermediare ale celei dintâi.

Din sursele cercetate au fost culese și noi detalii referitoare la activitatea Legației române la Londra în contextul ocupării militare a Cehoslovaciei din martie 1939, circumstanțe în care V. Tilea își începe acțiunea diplomatică, datorită căreia a rămas cunoscut în istorie. Încă până la ocuparea Pragăi și în contextul negocierilor economice româno-germane, Tilea a insistat să fie primit în audiențe repetate de către Secretarul britanic de Stat, Halifax, căruia i-a exprimat la 10 martie speranța că guvernul britanic „n-avea să-și uite interesele legitime în comerțul Europei de sud-est”, ocazie cu care el i-a mai comunicat secretarului de stat convingerea sa (dovedită a fi eronată) că alianța româno-polonă era complet valabilă în eventualitatea unei agresiuni germane, dar și asigurarea „neoficială” pe care o primise de la Maisky precum că, în eventualitatea instrumentalizării de către nemți a Ungariei contra României. Aceasta din urmă putea conta pe suportul U.R.S.S., Tilea lăsând să se înțeleagă că România primise de la U.R.S.S. invitația de a adera la un pact al Mării Negre alături de Ungaria, dar și de Turcia și Bulgaria; funcționarii britanici de la Foreign Office, în frunte cu P. Nichols, s-au arătat sceptici față de aceste asigurări, dar au investigat la Varșovia și Moscova aceste informații [6]. Este clar, în același timp, că Tilea a afișat o atitudine de completă lipsă de subordonare în raport cu ministrul român de externe și că el considera că misiunea sa la Londra era în afara jurisdicției lui Gafencu, față de care e posibil să fi nutrit și o antipatie personală: sursele britanice arată că la 16 martie 1939 Tilea și-a permis să-l facă pe Gafencu „defetist” în discuțiile sale cu diplomații de la Foreign Office, stârnind indignarea și chiar furia Ministrului britanic la București, Reginald Hoare și atrăgându-și condamnarea (e drept, neafișată) a britanicilor pentru această crasă lipsă de tact, loialitate și profesionalism [7].

Tot în acest cadru cronologic se înscriu și mărturiile britanice cu privire la semnarea rău-famatului Acord economic româno-german din 23 martie 1939. Faptul că în semnarea acordului respectiv românii au fost motivați întâi de toate de ce ar fi putut însemna acesta pentru efortul de înarmare și echipare a armatei era consemnat de britanici chiar în ziua semnării acelei înțelegeri, Hoare transmițând la Foreign Office că partea română ceruse, pentru a semna, ca Wohltat să dea asigurări formale că toate comenzile de interes militar plasate anterior în Cehoslovacia aveau să fie onorate de nemți. Gafencu l-a mai informat cu acea ocazie pe ministrul britanic de faptul că, având în vedere anexarea de către nemți a Cehoslovaciei, el însuși era contra semnării tratatului economic, dar regele și restul guvernului „nu se îndoiau de înțelepciunea” aceluia pas [8]. Asigurările cerute au fost date de nemți [9] și acordul a fost semnat, chiar dacă Hoare consemna că inițial nemții erau puțin dispuși să ofere românilor altceva decât bunuri de consum și articole de lux. Până la urmă, ministrul britanic la București le-a transmis superiorilor săi de la Foreign Office că românii „s-au descurcat cum au putut mai bine” și că el personal era de părerea că, dacă era să fi refuzat negocierea unui nou acord cu nemții, românii s-ar fi expus „unei presiuni în fața căreia n-aveau mare speranță să fi putut rezista” [10], dar că, în acele condiții, românii „își vedeau de treburile lor cu înțeleaptă circumspecție” [11]. Guvernul român l-a însărcinat pe Radu Florescu să remită britanicilor o comunicare oficială în care se arăta că negocierile cu nemții începuseră pe 22 februarie, până la ocuparea Pragăi și că după aceasta, românii au decis să nu întrerupă negocierile din preocuparea ca un atare pas să fie interpretat de nemți drept un gest ostil. Reacția britanicilor la această comunicare a fost rezervată, Subsecretarul de stat pentru afaceri externe, Cadogan arătându-i Consilierului de legăție Florescu doar aceea că la Londra exista temerea (justificată) că influența economică căpătată de nemți prin acea înțelegere ar fi putut fi folosită în scopul exercitării unei influențe politice asupra României [12].

În general, reacția presei și opiniei publice britanice a fost „sobră”, fără prea multe critici la adresa României și fără a fi vehiculată părerea că România s-a lăsat legată prea strâns de Germania prin acel acord [13]. Gafencu i-a cerut lui Hoare chiar a doua zi după semnarea acordului cu nemții să accelereze trimiterea la București a unei delegații economice britanice, acest lucru fiind pus de britanici în legătură cu preocupările românești de a avea spațiu de manevră economică și comercială în modul în care urmau să fie implementate prevederile înțelegerii din 23 martie 1939 [14]. Scopul britanicilor era să mențină un nivel „fundamental... care să reflecte interesul în relațiile economice româno-britanice”. Britanicii nu-și puneau ca scop să ajungă

pe nemți din urmă, Germania (aici avându-se în vedere și teritoriile ocupate) fiind în 1938 sursa și destinația a 50,2% din importurile și 36,03% din importurile românești, în timp ce partea Marii Britanii din importuri era de 8,08%, iar din exporturi – 11,1%, conform datelor Legației de la București [15].

Noile surse britanice confirmă faptul că, în vara anului 1939, guvernul de la Londra intenționa să trimită semnale clare regimului lui Horthy cu privire la faptul că el considera acceptabilă revizuirea hotarului româno-maghiar chiar dacă în negocierea, semnarea și garantarea Tratatului de la Trianon ce reglementa acea graniță, anume britanicii jucaseră un rol decisiv. Scopul britanicilor era ca, printr-un asemenea pas, să și-i apropie pe unguri astfel încât aceștia să nu caute auspiciile germane în vederea revizuirii hotarului cu românii, dar să spere la o posibilă mediere britanică în acest sens. Halifax intenționa să trimită un astfel de semnal ungurilor printr-un răspuns favorabil la un memorandum al acestora din iunie 1939 în care se arăta că, în urma primirii garanțiilor de securitate din 13 aprilie, atitudinea guvernului român față de minoritatea maghiară s-ar fi înrăutățit și că, în acele condiții, guvernul maghiar nu mai putea „contempla o soluție exclusiv pașnică a revendicărilor teritoriale [16]; Halifax intenționa să răspundă ungurilor într-un mod din care reieșea clar că guvernul britanic considera că ar fi existat o problemă teritorială între România și Ungaria și care ar fi putut fi soluționată pașnic, adică, implicit, printr-o cedare teritorială din partea României [17]. Acest lucru a ajuns la cunoștința lui Gafencu, ceea ce a provocat o veritabilă criză în relațiile româno-britanice și, de fapt, documentele demonstrează că britanicii au căutat, atât cât au putut – în fața opoziției unite franco-române, o formulare prin care să transmită ungurilor că aceștia ar fi putut găsi, la un moment dat, înțelegere la Londra pentru pretențiile lor revizioniste [18]. Ideea revizuirii hotarului româno-maghiar era promovată cu insistență de ministrul britanic la Budapesta. La 14 august, de pildă, O'Malley transmitea superiorilor săi că el era pentru revizuirea hotarului româno-maghiar și că o asemenea revizuire n-ar fi trebuit să fie în totalitate favorabilă ungurilor, el făcând trimitere în acest sens la posibilitatea de a alipi României comunitățile etnice românești din Transcarpatia și sugera că voința și capacitatea de rezistență a poporului și armatei române n-ar fi fost „afectate serios dacă, până la urmă, i-am sfătui pe români să negocieze o rectificare de frontieră cu ungurii”; Phillips Nichols, șeful Departamentului sud al Foreign Office, a considerat însă inoportună sugestia și greșite concluziile ministrului britanic de la Budapesta [19] deși el totuși i-a cerut acestuia, pentru orice eventualitate, mai multe detalii despre cum ar fi putut fi implementat un asemenea proiect.

Însărcinatul cu afaceri britanic la București, Le Rougetel, își avertiza superiorii despre faptul că excluderea de pe agendă a oricăror referințe la probleme teritoriale era indispensabilă pentru a putea menține contacte „fructuoase” cu românii, iar ezitarea britanică de a recunoaște acest lucru putea afecta într-un mod „dezastruos” nivelul de încredere reciprocă condiționat de atmosfera de prietenie ce predomina, în acea perioadă, în relațiile dintre două țări [20]. Le Rougetel i-a raportat și el lui Halifax convingerea sa că „nimic mai puțin decât formularea categorică” a unei asigurări britanice în ceea ce privea „recunoașterea frontierei” româno-maghiare existente n-ar fi putut să liniștească guvernul român în acea situație [21].

Doar atunci când criza a ajuns până în punctul în care Gafencu și Călinescu au amenințat că-și dau demisia, iar francezii au ridicat problema la nivel de miniștri de externe, Halifax a cedat. În particular însă, britanicii au continuat să se ghideze, în cea ce privește pretențiile revizioniste maghiare la adresa României, de principiul lor („our guiding principle”) că „tratatele nu sunt eterne” chiar dacă, între altele, în modul în care a fost conceput și semnat Tratatul de la Trianon, ei au jucat un rol decisiv. Acest episod ilustrează foarte bine faptul că britanicii puteau crede și spune la fel de bine că tratatele erau veșnice – atunci când așa le dicta interesul, ca și aceea că ele nu erau veșnice – din nou, atunci când le dictau alte și noi interese. „Pentru moment însă, de vreme ce bunăvoința României este mai importantă pentru noi decât cea a Ungariei [căci] am oferit garanții celei dintâi și nu celei de-a doua și sperăm că, în anumite circumstanțe, România va lupta de partea noastră, iar în privința Ungariei nu avem motive să nutrim asemenea speranțe”, britanicii au decis că interesele lor le cereau să asculte de înțelepciunea dictonului „toute vérité n'est pas bonne à dire” [22].

În circumstanțele deteriorării peste măsură a climatului european de securitate și a adâncirii prăpastiei politico-diplomatice între Aliați și statele Axei, condiții în care, în vara anului 1939, declanșarea unui conflict generalizat era practic considerată inevitabilă de către britanici, aceștia au analizat și problema atitudinii pe care ar fi trebuit s-o adopte românii în eventualitatea izbucnirii războiului. În lumina acestor realități au fost analizate de britanici avantajele și dezavantajele neutralității sau intrării în război a

României în eventualitatea izbucnirii războiului dintre Germania și Aliați. Hoare, de pildă, se pronunța pentru neutralitatea României încă din ianuarie 1939 și considera insistențele franceze în sens opus drept contraproductive, fiind de părerea că era suficient ca românii să fie încurajați (mai ales în menținerea unui nivel adecvat de determinare de a se apăra în eventualitatea în care erau atacați) și că era destul ca această determinare – alături de cea de a distruge, într-un asemenea caz, sondele de petrol – să devină manifestă pentru a descuraja avântul nemților de a pune, într-un fel sau altul, stăpânire pe România. Hoare credea că dacă Ungaria ar fi rămas neutră în eventualitatea izbucnirii unui astfel de război, România pur și simplu n-ar fi avut niciun motiv să abandoneze ea însăși nonbelligeranța și că, chiar dacă ea ar fi declarat totuși război Germaniei în astfel de circumstanțe, gestul, în virtutea realităților geografice, n-ar fi putut avea decât o semnificație platonicească. Astfel, el credea că indicat ar fi fost ca Aliații să urmărească obiectivul menținerii neutralității României în eventualitatea izbucnirii unui conflict generalizat, în condițiile în care ar fi fost un gest „îndoielnic din punct de vedere moral” să încerce să forțeze intrarea ei într-un război în „fazele inițiale ale căruia ea ar fi fost inevitabil copleșită” și că o atare abordare ar fi putut avea efectul advers celui scontat – adică împingerea Bucureștiului în brațele Germaniei; pe de altă parte, Hoare credea că o Românie neutră ar fi putut fi treptat convinsă să se alătore Aliaților, dacă aceștia ar fi controlat căile de acces în Mediterană, i-ar fi avut aproape pe turci, ar fi putut oferi românilor echipamentul militar de care aceștia aveau nevoie (de pildă tunuri antiaeriene) și ar fi achiziționat produsele românești destinate exportului. De remarcat, în legătură cu observația făcută mai devreme că Anglia păstra încă în acele luni o atitudine relativ amicală față de România, este faptul că posibilitatea ca România să se alătore în vreun fel Axei împotriva Marii Britanii nici măcar nu era luată în calcul de aceasta din urmă, iar Hoare atrăgea atenția superiorilor săi că nemții sau italienii nu luau în calcul o asemenea eventualitate [23].

Însă, în pofida atitudinii lui Hoare în această privință, dar și a reticenței diplomaților de la Foreign Office cu privire la posibilitățile atragerii în conflict a României de partea Aliaților, Comitetul imperial britanic pentru apărare a decis la 2 iunie 1939 că, în eventualitatea unui conflict, guvernul britanic nu trebuia „sub nici o formă să-și dorească ca România să rămână neutră”. Decizia respectivă era argumentată prin raționamentul militarilor britanici că singurul potențial avantaj al neutralității României era că aceasta ar fi atras, la rândul său, și neutralitatea Ungariei. Pe de altă parte, intrarea în război a României împotriva Germaniei ar fi lipsit-o pe aceasta de importanțele materiei prime de care avea nevoie, ar fi angajat în luptă 15-20 de divizii germane, care astfel nu ar fi putut fi folosite în vest și ar fi putut încuraja intrarea Turciei în război de partea Angliei [24]. Un argument în favoarea respectivei decizii a fost adus de Departamentul britanic al comerțului din calculele căruia, cu privire la rezervele și consumul germano-italian de petrol în eventualitatea conflictului, a reieșit că alăturarea românilor la tabăra aliată i-ar fi lipsit pe nemți de posibilitatea de a-și realimenta stocurile de petrol mai înainte ca să apară riscul epuizării lor și că, în funcție de evoluția conflictului, un asemenea factor ar fi putut să se dovedească decisiv pentru deznodământul acestuia. Inițial, superiorii lui Hoare de la Foreign Office au aderat și ei la părerea că avantajele implicării României în ostilități încă de la declanșarea acestora ar fi cântărit mai greu decât potențialele dezavantaje și de aceea au fost de acord cu fixarea acestui deziderat în calitate de obiectiv al politicii externe britanice. Pe de altă parte, ei estimau că el ar fi fost unul extrem de greu de realizat, căci nu vedeau cum ar fi putut fi adusă în război România împotriva voinței sale: în acest sens, ei au analizat și posibilitatea punerii la cale a unor provocări, cum ar fi fost, de pildă, „aranjarea” manifestării unei intenții sovietice de anexare a Basarabiei, dacă statul român nu intra în război contra Germaniei, dar în afară de faptul că un asemenea scenariu ar fi fost „dificil de pus la cale”, el mai putea avea și efectul advers celui scontat – adică împingerea românilor în război de partea nemților; în afară de aceasta, intrarea României în război pe o astfel de cale n-ar fi atras după sine activarea garanțiilor, ce presupuneau un cu totul alt scenariu. În consecință, intrarea automată în război a Turciei de partea aliaților (prevădute ce avea să se regăsească în viitorul Tratat anglo-franco-turc care, în virtutea unor circumstanțe la care mă voi referi în capitolele următoare, avea să fie semnat abia la 19 octombrie 1939, dar care în iunie era deja în mare măsură definitivat). Din aceste considerente, funcționarii de la Foreign Office au considerat că, pentru ca rezoluția Subcomitetului Șefilor de Stat Major al Comitetului Imperial pentru Apărare să poată fi implementată, trebuia ales un „scenariu mai sigur”, ce ar fi presupus achiziționarea petrolului și altor materii prime românești într-o manieră profitabilă pentru români – „cu aur,

nu promisiuni” – iar dacă românii s-ar fi lăsat tentați, atunci orice scenariu decurgând de aici n-ar fi avut decât avantaje: fie negarea accesului german la aceste resurse, fie forțarea nemților să invadeze România și, astfel, pe o cale foarte ocolită, realizarea obiectivului implicării ei în conflict de partea Alianților [25], [26].

Faptul că, spre sfârșitul verii lui 1939, Alianții intenționau cu toată seriozitatea să asigure implicarea românilor în conflict de partea lor este indicat inclusiv de pregătirile pe care ei le făceau în vederea detașării unor misiuni militare în România. Sursele britanice demonstrează că respectiva inițiativă trebuia să fi ajuns într-un stadiu destul de avansat, dacă ministerul britanic de război și Foreign Office au agreeat numirea general-maiorului H. Needham, fost atașat militar la Bruxelles și Paris, în fruntea unei potențiale misiuni militare britanice detașate în România în eventualitatea războiului [27]. Referitor la ideea necesității detașării unei misiuni militare în România, francezii se pronunțau pentru trimiterea unei misiuni într-o formă „camuflată”, care să faciliteze, prin angajarea în acțiuni de planificare și instruire a armatei române, intrarea statului român în război la o dată ulterioară, de partea Alianților. Cu toate acestea, întrucât Călinescu i-a arătat lui Hoare că ar accepta sosirea la București a unei atare misiuni dacă România „s-ar fi găsit în stare de război”, francezii și englezii de la București au căzut de acord că era necesar să aștepte de la români solicitarea unei astfel de prezențe și ca Statul Major al Armatei Române să nu fie abordat în acest sens decât într-o manieră coordonată și agreeată prealabil [28].

Cu toate acestea, modul în care au evoluat circumstanțele internaționale în ajunul declanșării conflictului, aici fiind avut în vedere în primul rând Pactul Ribbentrop-Molotov și toate consecințele geopolitice ale acestuia, i-au făcut pe diplomații britanici să se îndoiască de oportunitatea implementării politicii decise de Comitetul Imperial pentru Apărare. Diplomații britanici, din a căror corespondență internă se vede că, aveau dubii serioase în aceste privințe încă de la data adoptării acestei politici de guvernul britanic, au ajuns la sfârșitul lui august 1939 la părerea că România nu trebuia să intre în război la declanșarea ostilităților și, de fapt, au depus eforturi, întâmpinate cu rezistență de militari, în sensul modificării poziției lor din urmă. Ei erau la curent și cu faptul că, în ajunul izbucnirii conflictului, polonezii le-au comunicat românilor că nu le solicitau ajutorul militar în situația în care Ungaria ar fi rămas neutră, și că nu aveau să se implice într-un eventual conflict româno-maghiar decât dacă Germania i-ar fi sprijinit pe unguri [29]. Ambasadorul Poloniei la București, discutând cu Hoare această întrebare, și-a exprimat părerea că „în fazele inițiale ale conflictului, probabil că ar fi fost mai bine ca România să rămână neutră” [30]. În ce privește problema neutralității României, englezii s-au arătat preocupați de disonanța înregistrată în raport cu francezii în aceste privințe [31], militarii francezi considerând că România trebuia să intre în război pe baza următoarelor considerente tactice și strategice: prezența armatei române pe flancul drept al atacului german principal prin Moravia și Slovacia ar fi putut, credeau francezii, să-i incomodeze pe aceștia; Polonia ar fi putut avea o linie de retragere deschisă înspre o țară prietenă, în loc să fie zdrobită sau anihilată la frontiera cu Rusia; beligeranța României ar fi putut lărgi câmpul de operațiuni militare și angaja 12-15 divizii de trupe germane, care altminteri puteau fi utilizate împotriva Poloniei; doar dacă România ar fi ostilă nemților puteau spera Alianții să oprească accesul celor dintâi la petrol, în timp ce România ar fi rămas neutră, acordul comercial cu Germania rămânea a fi operațional; intrată în conflict de partea Poloniei, România devenea un canal mai bun de aprovizionare pentru aceasta decât dacă ar fi rămas neutră. Britanicii au considerat aceste argumente drept insuficiente fiind de părerea că ele nu luau în calcul consecințele politice și militare ale unei alianțe directe între România și Alianți, făcând abstracție de faptul că România era înconjurată de potențiali inamici precum Rusia, Ungaria și Bulgaria, iar o declarație de război din partea României ar fi putut atrage ostilități directe din partea tuturor acestora, încurajate de Germania. De asemenea, britanicii considerau că intrarea României în război ar fi putut atrage după sine implicarea în conflict a întregii regiuni balcanice, ceea ce ar fi provocat abandonarea neutralității de către Italia [32]. Din considerentul necesității menajării Italiei, Tilea observa că guvernul britanic impunea, prin intermediul presei, un discurs public rezervat [33], întrucât la cel mai înalt nivel al cercurilor conducătoare britanice predomina percepția că politica Italiei era una strict oportunistă, ceea ce prezenta atât riscuri cât și oportunități pentru Alianți, de vreme ce, în funcție de mersul evenimentelor, ea putea să se alăture la fel de bine oricărei tabere [34].

În consecință, Statul Major britanic, sprijinindu-se și pe concluziile discuțiilor anglo-franceze la nivel de Stat Major asupra acestei probleme [35], recomanda amânarea intrării României în război pentru momentul

în care ea ar fi putut fi sprijinită în mod corespunzător, iar intervenția ei ar fi putut avea o influență directă asupra rezultatului conflictului [36]. Un oarecare interes prezintă faptul că Tilea a reușit să afle că guvernul britanic înclina în favoarea adoptării acelei propuneri de politici încă până la întărirea ei de către Cabinetul de război și chiar până la avizarea ei de către Foreign Office [37]. Circumstanța decisivă pentru modificarea atitudinii militarilor britanici a fost Pactul Ribbentrop-Molotov și noua poziție a Rusiei determinată de acel acord, de vreme ce poziția asumată de britanici la 2 iunie se sprijinea pe considerentul că Rusia sovietică ar fi adoptat cel puțin o atitudine de neutralitate binevoitoare în viitorul război. Cabinetul britanic de război a aprobat respectiva poziție și a adoptat-o în calitate de politică de stat la 7 septembrie 1939.

Deși militarii britanici au avut ocazia să discute această chestiune la cel mai înalt nivel cu șefii forțelor armate franceze, părerile lor nu au coincis în această privință, francezii continuând, în circumstanțele declanșării ostilităților, să facă presiuni în sensul modificării acestei poziții (inclusiv de către Weygand și prin intermediul ambasadorului Franței la București, asupra lui R. Hoare, pentru a-l determina să se alăture eforturilor Franței de a convinge guvernul român să intre în război, inițiativă ce a surprins Foreign Office-ul) [38], [38]. La insistența guvernului britanic, care a împărtășit cu cel francez îngrijorările sale cu privire la potențialele consecințe ale intrării în război a României asupra politicii Italiei, francezii au cedat [39], „sub rezerva unor evoluții ce ar impune necesitatea reevaluării acestei probleme” [40].

Sursele noi britanice confirmă faptul că înțelegerea sovieto-nazistă ce a deschis larg calea izbucnirii celui de-al doilea Război Mondial a derutat cu desăvârșire politica externă românească și faptul că aceasta n-a fost capabilă să formuleze o strategie adecvată noilor realități geopolitice determinate de Pactul Ribbentrop-Molotov, dintre care cea mai importantă era trecerea de către Moscova la implementarea obiectivelor politicii sale de anexare a națiunilor învecinate. Astfel încât, după ce în urma anunțării pactului Ribbentrop-Molotov guvernul român a socotit necesar să urmeze „cu încă și mai multă prudență” înțeleapta politică de echilibru a lui Carol, odată cu intrarea în război a sovieticilor, el anunța că devenise evidentă „necesitatea continuării afișării unei atitudini de strictă neutralitate în raport cu actualii beligeranți”, nefiind uitată nici adăugarea mențiunii de rigoare cum că „guvernul va continua să vegheze în mod patriotic asupra siguranței și apărării frontierelor țării” [41]. Tilea a găsit înțelegere deplină la Foreign Office, iar acest lucru trebuie pus în legătură cu faptul că și britanicii, al căror scop și punct cardinal ce, de la 3 septembrie, ghida întreaga lor politică externă, era înfrângerea Germaniei naziste, nu intenționau să se angajeze în vreun conflict cu U.R.S.S. pentru a ajuta Polonia sau România împotriva acelei puteri. Sigur însă că declarațiile lui Tilea, sau, de altfel, ale lui Gafencu, Călinescu sau Carol, nu puteau ascunde precaritatea poziției românești și faptul că zisa „politică de echilibru” se apropia cu pași rapizi de falimentul său; tot așa ca și pe acela că promotorii nu aveau idee cum să procedeze în situația în care, dintr-o dată, s-a conturat o a treia tabără în război, care avea propriile sale interese și obiective – greu, e adevărat, pe atunci, de determinat cu precizie, dar ușor de ghicit. Acea că ei nu știau ce să facă este ilustrat clar de faptul că au continuat să-i dea înainte cu „politica de echilibru”, chiar și în această situație nouă în care, dintr-o dată s-au pomenit puși să facă echilibristică nu între două, ci trei părți. Nu s-ar putea spune că funcționarii de rang înalt de la Ministerul francez de externe ar fi fost și ei departe de adevăr atunci când constatau că, în pofida declarațiilor lui Gafencu, Carol, sau Călinescu, „dintre toate țările zguduite de Pactul ruso-german, România părea a fi cea mai zguduită” [42].

În fapt, constatările de mai sus sunt ilustrate de faptul că politica României rămânea în mod esențial nemodificată, chiar și după anunțarea Pactului Ribbentrop-Molotov și a intrării sovietice în al Doilea Război Mondial. Acest lucru i l-a arătat fără echivoc Gafencu lui Hoare chiar în ziua anunțării pactului, românul declarându-i britanicului că acordul sovieto-german nu numai că nu va schimba cursul extern al României, dar că aceeași politică avea să fie, de atunci încolo, cu încă și mai mare prudență: cu alte cuvinte, guvernul român sub ascultarea lui Carol credea că ar fi fost înțelept ca, în contextul internațional inedit determinat de semnarea acordului sovieto-german, să promoveze în continuare vechiul curs extern, definit în primul rând anume de inerție, lipsă de inițiativă, precum și de incapacitate de evaluare și decizie. Analizând acest episod, diplomații britanici de la Foreign Office și-au amintit de o declarație făcută anterior de Carol, cum că acesta ar fi preferat să „trăiască sub cizma germană, decât să fie sclavul Rusiei”; ei au concluzionat că circumstanțele erau de așa natură încât regele României putea să se pomenească simultan în ambele situații la care se referea și că „prudența nu-i putea fi de mare ajutor în acest sens”, mai ales în condițiile în care ei

credeau că prin „prudență” Gafencu putea avea în vedere o „supunere mai pronunțată în raport cu Axa”, în timp ce ei înșiși, reieșind din propriile interese, ar fi vrut să vadă această „prudență” manifestându-se ca o politică de „reconciliere” cu Ungaria și Bulgaria [43]. Iată, așadar cum, politica guvernului român din septembrie 1939 nu se deosebea foarte mult de cea din mai a aceluiași an, când ambasadorul francez la București, Thierry, remarcă cu subînțeles că strategia României era „de a se face uitată” [44]. Dacă însă, în mai 1939 o astfel de „strategie”, deși lipsită de orice rațiune, mai putea fi aplicată, atunci, în urma înțelegerii din 23 august 1939, guvernul român n-a mai putut „face pe mortul” în speranța că, strâmbând din nas, ursul ar trece pe alături, cu toate că anume asta a fost ceea ce încercat să facă, cu rezultatul bine-cunoscut.

În pofida faptului că aceste din urmă constatări rămân a fi valabile, trebuie să arătăm că, dacă s-ar dori cu tot dinadinsul să se caute o excepție de la ele, atunci ea ar trebui căutată în politica României față de Italia, deși, atât prin nivelul de energie, dinamism și imaginație ce a însoțit inițiativele întreprinse de români în acest sens, cât și prin consecințele acestor inițiative, nu s-a ajuns la vreun rezultat care ar putea contrazice constatările tocmai enunțate. Însă, anume în privința Italiei s-a conturat, în acele circumstanțe, speranța unei posibile convergențe a intereselor românești și celor occidentale, iar de această speranță mereu – palidă, de altfel – avea să se agațe vreme de mai multe luni politica externă românească și în materializarea ei investind efort și Aliatii, în primul rând francezii, subiect care însă se află în afara câmpului prezentei cercetări. Aici însă poate fi subliniat faptul că, deși era evident că guvernul român nu știa și nici nu-și putea imagina ce curs de politică externă să adopte în situația, afară decât unul definit de „și mai multă prudență”, adică unul cel puțin la fel de nedeterminat ca și până atunci, totuși la București s-a ajuns foarte repede la concluzia că „dușmanii României erau prea aproape, iar prietenii – prea departe” și că, deși guvernul lui Carol conta în continuare pe „indispensabilul sprijin moral și material” anglo-francez, totuși „era, de asemenea, esențial să aibă un alt prieten puternic mai aproape de casă” [45]. Astfel, agățându-și speranța de posibilitatea asigurării sprijinului italian, sau de promisiunile – pe cât de ambigue pe atât de deșarte și documentate atât în surse românești cât și britanice – ale turcilor, cum că ei aveau „să-și mobilizeze armata” [46] dacă România ar fi fost atacată de sovietici, politica externă românească n-a făcut absolut niciun progres până în iunie 1940 pentru a pregăti țara pentru încercările despre care știa că urmau să vină.

Bibliografie:

1. *Legatia britanică la București către Foreign Office, nr. 3487 din 3 noiembrie 1938, The National Archives (T.N.A.), fond FO 371, d. 22462, f. 168-173.*
2. *Pr. Vb. Al ședinței cabinetului britanic din 19 octombrie 1939 / Cabinet 49(38), Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond mcf. Anglia, rola 4.*
3. *German-Roumanian trade agreements (raportul consilierului comercial al Legației britanice la București), anexă la Hoare (Ministrul plenipotențiar al Marii Britanii în România) către Halifax (Secretarul de stat pentru afaceri externe), nr. 10 E din 13 ianuarie 1939 și adnotarea din 20 ianuarie a lui A. Noble (Central Department, Foreign Office) la această depeșă, T.N.A., fond F.O. 371, dosar 23844, f. 139-145.*
4. *Hoare către Halifax, nr. 12 din 16 ianuarie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, fond 23841, f. 16.*
5. *R.H. Hoare, Roumania. Annual Report, 1938. Hoare to Halifax, Nr. 169 din 20 iunie 1939 in A.N.I.C., Fond 71/Anglia, inventar 3494, rola 282.*
6. *Philip Nichols (Șeful Departamentului Sud al Foreign Office) către Hoare, nr. 82 din 10 martie 1939 și adnotările la aceasta; Halifax către Kennard (ambasadorul Angliei la Varșovia), nr. 134 din 16 martie 1939; Halifax către Seeds (Ambasadorul Angliei la Moscova), nr. 184 din 1 martie 1939; Ambasada britanică la Varșovia către Foreign Office, din 21 martie 1939, T.N.A. fond F.O. 371, d. 23840, f. 5-14.*
7. *Nichols către Hoare, R. 1127/G din 16 martie 1939, T.N.A. fond F.O. 371, dosar 23841, f. 76; Hoare către Nichols, 23 martie 1939 și adnotarea lui P. Nichols din aprilie 1939 la această depeșă, f. 346-3482*
8. *Hoare către Halifax, nr. 69 din 23 martie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23844, f. 192.*
9. *Ibidem, Hoare către Foreign Office, nr. 72 din 23 martie 1939, f. 194.*
10. *Ibidem, Hoare către Foreign Office, nr. 81E din 24 martie 1939, f. 211-213.*
11. *Ibidem, Hoare către Foreign Office, nr. 28 din 23 martie 1939, f. 252.*

12. *Ibidem*, Halifax către Hoare, nr. 117 din 27 martie 1939, f. 246; *Ibidem*, Memorandumul din 24 martie 1939 adresat de Florescu lui Cadogan (Subsecretar de stat la Foreign Office), f. 284-286.
13. Southern Department către Hoare, 30 martie 1969, R1973/247/37, fond F.O. 371, dosar 23844, f. 209.
14. Hoare către Halifax, nr. 81E din 24 martie 1989, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23844, f. 211-213; *Ibidem*, Hoare către Halifax, nr. 77 din 25 martie 1989, f. 244.
15. *Ibidem*, Memorandum. United Kingdom Trade with Roumania. Possibilities of maintaining it at past level (memorandum al consilierului economic al Legației, semnătură indescifrabilă), 28 martie 1939, f. 303-311.
16. Halifax către O'Malley, nr. 32 din 15 iunie 1939, în D.B.F.P., Third Series, vol. VI, 1939, London, 1953, p. 77-78; Bossy către M.A.S., nr. 2664 din 15 iunie 1939, Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României (A.M.A.E.R.), Fond 71/Anglia, v. 40, f. 263.
17. Halifax către Le Rougetel, nr. 299 din 8 august 1939, în Documents on British Foreign Policy (D.B.F.P.), Third Series, vol. VI, 1939, London, p. 631-632.
18. Minuta lui Cadogan despre conversația sa cu consilierul ambasadei franceze, 15 august 1939, T.N.A., fond F.O. 371, dosar 23843, f. 40; *Ibidem*, Foreign Office către Le Rougetel, nr. 510 din 15 august 1939, f. 37-38.
19. O'Malley către Ingram, 14 august 1939 (R 6578) și adnotarea lui Nichols din 22 august la aceasta, T.N.A., fond F.O. 371, dosar 23843, f. 86-88.
20. Le Rougetel către Foreign Office, nr. 290 din 10 august 1939, T.N.A., fond F.O. 371, dosar 23843, f. 22.
21. Le Rougetel către Foreign Office, nr. 290 din 10 august 1939, T.N.A., fond F.O. 371, dosar 23843, f. 7; *Ibidem*, Le Rougetel către Foreign Office, nr. 290 din 10 august 1939, f. 10.
22. Territorial question outstanding between Hungary and Roumania, T.N.A., fond F.O. 371, dosar 23843, f. 26-28; *Ibidem*, adnotarea lui Nichols la depeșa lui Campbell (ambasadorul Angliei la Paris), nr. 513 din 12 august, f. 25.
23. Hoare către O. Sargent [Subsecretar adjunct de stat], 28 aprilie 1939; Hoare către O. Sargent, 19 mai 1939, în T.N.A., fond F.O. 371, d. 23840, f. 29-38.
24. Position of Romania in Time of War. Memorandum for official submission to the C.I.D. (Committee for Imperial Defence), anexă la Philip Nichols (Șef al Departamentului Sud din cadrul Foreign Office) către Ingram, nr. R.6101.87/G din 25 iulie 1939, A.N.I.C., fond Microfilme Anglia, inventar 3494, rola 281.
25. Minuta lui Broad (Southern Department): Position of Romania in the event of war, 8 iunie 1939 și adnotările la aceasta; Ingram (Șeful Southern Department) către Hoare, 8 iunie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23840, f. 53-66.
26. *Ibidem*, Mercier (Departamentul Comerțului) către P. Nichols, 31 mai 1939, f. 48-52.
27. General-maior Pawnal (War Office) către Lancelot Oliphant (Foreign Office, Adjunctul Subsecretarului de Stat), 21 august 1939; Foreign Office către general-maior Pawnal, 25 august 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23840, f. 82-85.
28. *Ibidem*, Macnaab (atașatul militar britanic la București) către Hoare, din 27 și 30 august 1939, f. 170-171; *Ibidem*, Hoare către Halifax, nr. 243 din 1 septembrie 1939, f. 168.
29. Hoare către Foreign Office, nr. 328 din 26 august 1939 și Hoare către Foreign Office, nr. 317 din 24 august 1939, T.N.A. CAB 66/1 Original Reference 1 (39)-50 (39), 1939 3 Sep-25 Sep, f. 32-34.
30. Hoare către Foreign Office, nr. 331 din 27 august 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23840, f. 111.
31. *Ibidem*, Adnotarea lui P. Nichols din 27 august 1939 la Hoare către Foreign Office, nr. 328 din 26 august 1939, f. 97-100.
32. *Ibidem*, Committee of Imperial Defence. Chiefs of Staff Sub-Committee. Position of Roumania. Report, f. 138-140; *Ibidem*, Foreign Office către Phipps, nr. 560 din 7 septembrie 1939, f. 148.
33. Tilea (Ministrul României la Londra) către Ministerul Afacerilor Străine al României., nr. 1111 din 5 septembrie 1939 A.M.A.E.R., fond 71/Anglia, v. 10bis, f. 18.
34. Halifax către Paul, regentul Iugoslaviei, 1 septembrie 1939, T.N.A. fond F.O. 371, d. 23840, f. 131-133.
35. Anglo-French Staff Conversations, 1939. United Kingdom Delegation. Roumania's attitude on the outbreak of the war. Note by the Secretary, A.W. Clarke, 1 September 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23840, f. 117-124.
36. War Cabinet. Chiefs of Staff Committee. Position of Roumania. Report C.O.S. (39)5 by C. I. N. Newall, Dudley Pound, E. Ironside, 4 sept. 1939, T.N.A., CAB 66/1 Original Reference 1 (39)-50 (39), f. 25-28.

37. Hoare către Cadogan, f.n. dn 22 august 1939 și adnotarea lui Nichols din 23 august 1939; Cadogan către Hoare (ciornă) din 2 august 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23840, f. 78-81.
38. Committee of Imperial Defence. Chiefs of Staff Sub-Committee. Position of Roumania. Report în T.N.A., fond F.O.371, d. 23840, f. 138-140; Ibidem, Nichols către Cornwall-Jones (Comitetul imperial britanic pentru apărare), R 6811/G., 27 august 1939, f. 142-144; Ibidem, Cornwall-Jones către Nichols, 4 septembrie 1939 și adnotările lui P. Nichols la aceasta, din 5 și 7 septembrie 1939, f. 134-136.
39. Philip Nichols către Maiorul Cornwall-Jones, R6811/G, 27 august 1939 în T.N.A. CAB 66/1 Original Reference 1 (39)-50 (39), 1939 3 Sep-25 Sep, f. 29-31.
40. Phipps către Foreign Office, nr. 4 din 9 septembrie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23840, f. 12. Memoriu al M.F.E. adresat ambasadei britanice la Paris, 18 septembrie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23840, f. 180
41. Hoare către Foreign Office, nr. 429 din 18 septembrie 1939, T.N.A. fond F.O. 371, d. 23840, f. 184.
42. Phipps către Foreign Office, nr. 571 din 26 august 1939, f. 115.
43. Hoare către Foreign Office, nr. 311 din 23 august 1939 și adnotările la aceasta, T.N.A., fond F.O.371, d. 23840, f. 84-85.
44. Thierry (Ambasadorul Franței la București) către Bonnet (Ministrul francez de externe) , T. n° 538 din 6 mai 1939, în D.D.F., 2e série, 1936-1939, vol. 16, Paris, 1983, p. 198-203 (v. și notele de subsol).
45. E. Phipps (ambasadorul britanic la Paris) către Foreign Office, nr. 561 din 25 august 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23840, f. 94; Ibidem, Hoare către Foreign Office, nr. 324 din 26 august 1939, f. 109.
46. Knatchbull-Hugessen (Ambasadorul britanic în Turcia) către Foreign Office, nr. 736 din 14 noiembrie 1939, T.N.A., fond F.O. 371, d. 23846, f. 204-206.

Date despre autor:

Mihai ȚURCANU, cercetător științific coordonator, Institutului de istorie, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0007-5033-127X

E-mail: mihai.turcanu@live.com

Prezentat: 29.01.2025

CZU: 780.614.131"1960"

[https://doi.org/10.59295/sum4\(194\)2025_08](https://doi.org/10.59295/sum4(194)2025_08)

PARTICULARITĂȚI ALE PERFECTIONĂRII CONSTRUCTIVE ALE CHITAREI BAS ÎN ANII 1960 AI SECOLULUI XX

*Alexandr VITIUC,**Institutul de Arte A.G. Rubinștein, or. Tiraspol*

În articol sunt evidențiate aspecte ale stabilirii caracteristicilor constructive ale chitarei bas în anii 1960. În vizorul autorului se află prototipurile Fender Precision Bass, Fender Bass V și Fender Bass VI, create de inginerul și antreprenorul american Leo Fender. Totodată, sunt studiate și modele inovatoare precum Rickenbacker 4001, Gibson Thunderbird II, Harptone B4 Acoustic Bass Guitar, cât și instrumentele bas ale companiei Ampeg. Un interes deosebit îl prezintă particularitățile construcției acestor prototipuri, bazate pe căutarea unor soluții exclusive de design. Sunt analizate diferențele de fixare a gâtului și a corpului instrumentului, lungimea mensurii (lungimea gâtului), numărul de frete și tipurile de pickup-uri.

Cuvinte-cheie: chitară bas, Fender Precision Bass, Fender Bass V, Fender Bass VI, Rickenbacker 4001, Gibson Thunderbird II, Harptone B4 Acoustic Bass Guitar, Ampeg.

IMPROVING CONSTRUCTIVE BASS GUITAR FEATURES (1960's OF THE 20TH CENTURY)

The present article highlights the issues of forming the bass guitar design peculiarities in the 1960's. Fender Precision Bass, Fender Bass V and Fender Bass VI prototypes created by the American engineer and entrepreneur Leo Fender, are being examined. In addition, the innovative models: Rickenbacker 4001, Gibson Thunderbird II, Harptone B4 Acoustic Bass Guitar, as well as Ampeg bass instruments are being considered. Based on the search for exclusive design solutions, the design features of these prototypes represent a particular interest. The article shows an analysis of fastening differences within the neck and the instrument body, the scale length (neck length), the number of fret partitions and the types of acoustic pick-ups.

Keywords: chitară bas, Fender Precision Bass, Fender Bass V, Fender Bass VI, Rickenbacker 4001, Gibson Thunderbird II, Harptone B4 Acoustic Bass Guitar, Ampeg.

Introducere

Începutul anilor 1960 a constituit o nouă etapă în producția și perfecționarea modelelor moderne de chitare bas, care a fost facilitată de dezvoltarea rapidă a progresului tehnologic și formarea de noi direcții genunistice și stilistice (rock, blues, funk, disco, pop, reggae ș.a.). Inventatorii au încercat să introducă în prototipurile inovatoare noi culori timbrale, adaptate la realitățile sonore moderne ale grupurilor pop și jazz.

Extinderea funcțiilor interpretative ale chitarei bas electrice a stimulat creșterea vânzărilor de instrumente bas și, ca urmare, popularizarea acestora. Au apărut prototipuri cu patru, cinci, șase corzi, acustice, electroacustice, cu sau fără frete și alte prototipuri bas, care sunt diferite atât ca timbru, cât și ca metode de emiterie a sunetului.

Problema studierii caracteristicilor construcției chitarei bas în anii 1960, în lucrările autorilor moderni

În prezent, problemelor legate de caracteristicile construcției chitarei bas, în anii 1960 îi sunt dedicate numeroase cercetări. În special, savantul american Ken Achard [1] consideră chitara *Fender Jazz Bass* (1960) ca fiind o următoare etapă în evoluția instrumentelor bas cu coarde, reflectând progresul economic, științific și tehnologic. Aspectele-cheie ale acestui studiu rezidă în caracteristicile funcționale ale acestui model inovator, orientat spre sonoritatea chitarei bas într-un spectru acustic mai larg. În același timp, auto-

rul abordează aspecte legate de elaborarea corpului și a tastierei chitarei *Fender Jazz Bass*, orientate spre utilizarea instrumentului de către muzicienii de jazz.

O cercetare fundamentală a caracteristicilor proiectării chitarei *Fender Jazz Bass* este cea a lui Klaus Blasquiz, *The Fender Bass* [2]. În urma colaborării strânse a autorului cu inginerul inventator L. Fender, autorul propune cititorului o descriere detaliată a principiilor de modernizare a primului model *Fender Precision Bass* produs în serie, principii care au stat la baza dezvoltării modelului *Fender Jazz Bass*. Noul prototip deținea caracteristici constructive similare cu cele ale chitarei electrice *Fender Jazzmaster* și avea un design asimetric al corpului.

În cercetarea *The Ultimate Guitar Sourcebook* [3], Tony Bacon's abordează diverse aspecte ale proiectării chitarei bas cu șase corzi *Fender Bass VI*. De un interes deosebit este designul instrumentului – un hibrid între formele chitarei electrice și ale chitarei bas. Autorul subliniază particularitățile acordării instrumentului, realizată cu o octavă mai jos decât la chitara electrică tradițională. În același timp, sunt discutate mersura mai îngustă a chitarei bas (de 30 inch sau 762 mm), precum și diametrul destul de subțire al corzilor.

Analizând prototipul inovator al chitarei bas *Rickenbacker 4001*, Richard Rayhill Smith [4] atrage atenția asupra tehnologiei specializate a confecționării tastierei *neck-through body*. Corpul chitarei bas avea un contur clar, fiind echipat cu un *pickup* cu două bobine, având o formă caracteristică cunoscut sub numele de *toaster pickup*. În plus, cercetătorul remarcă rolul selectării speciilor de lemn, ce aveau un rol important nu doar în procesul de producere a unui sunet clar și bogat, ci și a unui *sustain* de durată mai mare, la chitara bas *Rickenbacker 4001*.

O altă sursă, *The Gibson Guitar from 1950* [5], se concentrează pe particularitățile proiectării modelului *Gibson Thunderbird II*. După cum notează autorul, acest prototip este caracterizat printr-un design specific al corpului – în zig-zag – și de un singur pickup – *humbucker* cu bobină dublă. Studiul lui Andre Duchossoir [6] subliniază caracteristicile distinctive ale tehnologiei de lipire a tastierei (*set-neck*) de corpul chitarei bas *Gibson Thunderbird II*.

Un studiu de mare actualitate dedicat acestei probleme este lucrarea semnată de Greg Hopkins și Bill Moore – *Ampeg: The Story Behind the Sound* [7] – dedicată caracteristicilor de proiectare a modelelor *Ampeg BB-4 Baby Bass*, *Ampeg AEB-1* și *Ampeg AUB-1*. Cercetătorii manifestă un mare interes pentru conceptul instrumentelor de bas, orientate către sunetul autentic de contrabas, fabricate de firma *Ampeg*, precum și pentru modalitățile progresive de electrificare a sunetului.

Un alt grup de cercetători, reprezentat de Tony Bacon și Barry Moorhouse [8], își concentrează studiul asupra primei chitare bas fără frette (*fretless*) *Ampeg AUB-1* produsă în serie și pe particularitățile designului său.

Trebuie remarcat faptul că în ultimele decenii specialiștii în arta interpretării la chitara bas nu au efectuat cercetări semnificative în domeniul studierii caracteristicilor de proiectare ale chitarei bas și a sistematizării acestora, precum și a reproducerii sunetului diferitelor modele ale instrumentului. Chiar dacă există succese în proiectarea prototipurilor moderne ale chitarei bas, baza de cercetare dedicată studiului practic al soluțiilor reale de proiectare și evoluție a acestora nu este extinsă suficient. În același timp, lipsește o analiză sistemică a caracteristicilor constructive ale chitarei bas din anii 1960. Factorii enumerați mai sus determină actualitatea prezentului articol.

Chitara bas *Fender Jazz Bass*

Unul dintre cele mai strălucite modele a fost *Fender Jazz Bass*, lansat de celebrul inventator american Leo Fender, în 1960. Acest prototip a fost creat pe baza designului chitarei electrice *Fender Jazzmaster*. Inițial, instrumentul a fost prezentat sub numele de *Fender Deluxe Model*, dar pentru a suscita interesul pentru chitara bas, din partea muzicienilor de jazz, L. Fender a redenumit instrumentul *Fender Jazz Bass*.

Particularitățile distinctive ale acestui model se rezumă la caracteristicile de frecvență ale sunetului. Astfel, prezența a două pickupuri a făcut posibilă obținerea unui spectru acustic mai larg de frecvențe medii și înalte iar capacitatea de a modifica volumul ambelor pickupuri a făcut posibilă obținerea unei sonorități mai ample. Totodată, acest lucru a oferit chitarei bas nuanțe timbrale mai bogate, ceea ce a permis interpreților să cânte muzică de diferite genuri. Această sonoritate s-a dovedit a fi ideală pentru bas-chitariști, în special în ce privește interpretarea *pizzicato* și, ulterior, realizarea tehnicii *slap*.

Mensura instrumentului avea 34 de inchi (864 mm), iar gâtul era temperat, prin 20 de frete. Pe corpul *Fender Jazz Bass* erau plasate o pereche de pick-upuri cu o singură bobină, *Single coil*. Pe tastieră, între frete, existau tăieturi rotunde încrustate, ce permiteau interpretului să se orienteze mai bine pe tastieră. După cum notează Ken Achard, „Până în 1961, elementele destinate controlului au fost înlocuite cu două reglatoare separate de volum și un reglator de ton, cu un buton mai mic” [1, pp. 31-32].

Spre deosebire de predecesorul său, *Fender Precision Bass*, prototipul inovator prezenta un corp asimetric și o tastieră subțire, permițând interpreților să cânte mai ușor partidele bas, în partea de jos a instrumentului și să își miște mai ușor mâna stângă de-a lungul tastierei. Potrivit celebrului muzician și jurnalist american Klaus Blasquiz, „Diferitele îmbunătățiri cu care a fost dotat *Jazz Bass* au constituit rezultatul unei succesiuni logice de concepte propuse de Stratocaster, Jaguar și Jazzmaster. Aceste concepte au anunțat schimbări enorme în muzica anilor șaizeci” [2, p. 16].

Prototipul chitarei Bas *Fender Bass VI*

În 1961, L. Fender a prezentat un nou instrument bas, *Fender Bass VI* (numită inițial *Fender VI*). Acest prototip „era o chitară bas cu șase corzi, acordată cu o octavă mai jos decât o chitară electrică tradițională” [3, p. 240]. Instrumentul era un fel de hibrid între forma unei chitare electrice și sonoritatea chitarei-bas. Designul instrumentului era foarte apropiat de modelul chitarei electrice *Fender Jaguar*, elaborată de inginer. Evaluând *Fender Bass VI*, ediția *The Beatles ca muzicieni: Revolver through the Anthology* remarcă: „instrumentul are o singură tăietură superficială și un finisaj sub forma unor raze de soare. Tastiera acoperită cu lemn de palisandru, este marcată cu incrustații sub forma unor blocuri” [9, p. 297].

Concomitent, pentru primele modele *Fender Precision Bass* și *Fender Jazz Bass*, L. Fender a creat o măsură mai scurtă, de 30 inchi (762 mm). Tastiera a fost temperată prin 21 de frete. *Fender Bass VI* a fost dotată cu corzi de un diametru mai mic decât cele ale chitărelor bas standard (0.24-0.34-0.44-0.56-0.72-0.84). Modelul a fost echipat cu trei pickup-uri *Single Coil*, reglabile de pe un panou montat special pe corpul instrumentului, cu patru comutatoare glisante – trei butoane de pornire/oprire a pickup-ului, precum și un filtru de frecvențe înalte. Totodată, pe corpul basului erau două potențiometre: primul regla volumul sunetului instrumentului, cel de-al doilea – tonul (decuplarea frecvențelor înalte). În cordar a fost montată o pârghie mecanică *tremolo*, ce permitea coborârea sau urcarea simultană a sonorității tuturor corzilor.

Este de remarcat faptul că L. Fender a fost inspirat de conceptul ingineresc al conducătorului firmei *Danelectro*, Nathan Daniel, care, în 1956 a introdus basul cu șase corzi *Danelectro UB-2 6-String Bass* (creatorul chitarei bas cu șase corzi *Danelectro UB-2 6-String Bass*, N. Daniel a numit instrumentul chitară bariton). Spre deosebire de prototipul *Danelectro*, L. Fender se aștepta ca instrumentul să fie numit chitară bas [10]. Inventatorul a încercat să atragă atenția interpreților-chitariști, astfel încât să poată îmbina interpretarea la *Fender Bass VI*. Cu toate acestea, instrumentul nu a fost utilizat pe scară largă niciodată, producția sa fiind sistată în 1975. Printre artiștii care au cântat la *Fender Bass VI* se numără Jack Bruce, John Entwistle, Brian Molko, Stefan Olsdal și alții.

Figura 1. Chitara bas *Fender Jazz Bass*

Figura 2. Chitara bas *Fender Bass VI*

Model de chitară bas *Rickenbacker 4001*

În 1961, firma *Rickenbacker* a introdus o versiune actualizată a prototipului *Rickenbacker 4000*. Spre deosebire de modelul original, noul *Rickenbacker 4001* a fost echipat cu o pereche de pickupuri electromagnetice și patru reglatoare: două, pentru volum și două, pentru ton. În plus, pe corp era plasat un selector, care schimba atât caracteristicile frecvenței sunetului chitarei bas, cât și caracteristicile timbrale ale instrumentului.

Pickupurile se deosebeau între ele, având construcții diferite. Cel mai mare interes l-a suscitat pickupul de punte, situat lângă cordar. Caracteristicile sale distinctive se refereau la dimensiunea mai mare și prezența unei plăci metalice speciale, la marginea corzilor. În partea de sus a plăcii se afla un spațiu mic, motiv pentru care acest design a fost supranumit „pickup pentru toaster” (*toaster pickup*). Pickupul era echipat cu doi magneți amplasați sub placa metalică a pickupului. Ulterior, în modelul *Rickenbacker 4001*, *pickupul toaster* a fost înlocuit cu un pickup *Hi-Gain*, care avea o formă mai tradițională și un corp detașabil care asigura un sunet mai strălucitor. De remarcat, că pickupul mic pentru tastieră era amplasat în mod tradițional, la gâtul chitarei bas.

Ca și prototipul anterior, *Rickenbacker 4001* era confecționat conform tehnologiei *neck-through body*. Descriind evoluția producerii basului *Rickenbacker 4001*, Richard Rayhill Smith explică: „Gâtul de arțar a constituit o îmbunătățire față de gâturile din lemn roșu și de nuc, folosite la chitările bas *Rickenbacker* anterioare” [4, p. 202]. Această caracteristică nu numai că a oferit o rezistență suplimentară instrumentului, dar a făcut posibilă și obținerea unui sunet mai clar și mai bogat. Tastiera a fost întărită, prin utilizarea noii tehnologii, cea a tije de ancorare dublă. Creatorul de chitare bas Roger Rossmeisl a mărit „cornițele” instrumentului și le-a schimbat forma. Adicional, între frete și pe tastieră, inginerul a plasat tăieturi triunghiulare încrustate, care au subliniat designul elegant al instrumentului. Mensura chitării bas *Rickenbacker 4001* constituia 33,5 inci (851 mm), tastiera fiind temperată prin 20 de frete [11].

Chitara bas *Gibson Thunderbird II*

Între timp, compania *Gibson* a introdus modelul inovator al chitarei bas cu patru corzi, *Gibson Thunderbird*, bazat pe structura chitarei electrice *Gibson Firebird*. Noul instrument avea o formă originală în zig-zag și construcția de tip *neck-through body*. Menționând inovațiile de design ale lui *Gibson*, publicația *The Gibson Guitar from 1950*, sublinia: „primele *Firebirds* au fost disponibile în 1963, împreună cu alte două chitări bas, numite *Thunderbird*. Ele aveau o formă a corpului foarte neobișnuită, caracteristică, și arătau ca și cum ar fi fost făcute cu spatele sau cu susul în jos” [5, p. 49].

Trebuie remarcat faptul că mensura chitarei bas a fost mărită de la 30,5 inci inițial la 34 inci. Acest lucru a făcut posibilă îmbunătățirea caracteristicilor frecvențelor joase ale *Gibson Thunderbird* și creșterea stabilității sonore. În completarea-standard, corpul și tastiera acestui bas au fost confecționate din lemn roșu, tastiera, din lemn de palisandru cu incrustație sub formă de puncte realizate din sedef. Instrumentul era echipat cu un pickup cu o singură bobină dublă – *humbucker* și două reglatoare: de volum și de ton.

Din cauza prețului ridicat al *Gibson Thunderbird* și a vânzărilor slabe, compania *Gibson* a produs modelul *Gibson Thunderbird IV* (1966), schimbând designul chitarei bas și revenind la tehnologia originală a tastierei lipite (*set-neck*) de corpul instrumentului. Un factor important în designul instrumentului

Figura 3. Chitara bas *Rickenbacker 4001*

Figura 4. Chitara bas *Gibson Thunderbird II*

l-a constituit paleta coloristică bogată, constând din numeroase nuanțe, precum și finisarea personalizată. Vorbind despre istoria producerii instrumentelor *Gibson*, celebrul cercetător american Andre Duchossoir scrie: „finisajul standard păstrat pentru noua serie a fost o nuanță de *sunburst* destul de întunecată, „reflectând un luciul de oglindă adâncă”. La prima vedere, ar fi destul de plictisitor și lipsit de imaginație să concurezi cu culorile mai strălucitoare ale Fender. Dar arma secretă a lui Gibson a fost aceea de a oferi simultan o paletă de 10 finisaje personalizate suplimentare, executate la comandă” [6, pp. 105-106]. *Gibson Thunderbird IV* a fost echipat cu două pickupuri electromagnetice *humbucker* și trei reglatoare: două pentru volum și unul pentru ton. Acest model a fost produs până în anul 1969, după care a fost scos din producție, din cauza vânzărilor cu amănuntul scăzute.

Prototipul de chitară bas *Fender Bass V*

Tot în acea perioadă, compania *Fender* a proiectat un prototip inovator de chitară bas cu cinci corzi, *Fender Bass V*. Designul caracteristic s-a referit la adăugarea unei corzi superioare, c_p , la cele patru corzi tradiționale. Astfel, corzile erau acordate, după cum urmează: E_p , A_p , D , G , c_p , fapt care le-a permis artiștilor interpreți să folosească modele de digitație suplimentare.

Descriind caracteristicile construcției instrumentului, Dave Pomeroy scrie: „Fender Bass V este, probabil, una dintre cele mai ciudate chitare-bas Fender, din toate timpurile. A fost prezentată în 1965. Bass V a fost, evident, destinată basiştilor care doreau să-și extindă diapazonul de interpretare în registrul superior, menținând, totodată, digitațiile în pozițiile inferioare” [12].

Chitara bas a fost temperată cu doar 15 frete, astfel încât diapazonul ei general corespundea cu cel obișnuit, al chitarei cu patru corzi *Fender Precision Bass* sau al *Fender Jazz Bass*, ce avea 20 de frete. Apreciind chitara *Fender Bass V*, Willie G. Moseley notează: „corpul Bass V avea conturul tradițional pentru Fender, precum și un aspect mai subțire, mai „întins” în comparație cu alte chitare bas Fender, elaborat, poate pentru a-i oferi un anumit „echilibru” vizual, având în vedere tastiera scurtată” [13].

O altă trăsătură distinctivă a acestui model a fost distanța îngustă dintre corzi, ceea ce a cauzat un oarecare disconfort pentru basişti, deoarece le-a permis să folosească în mod predominant tehnica de interpretare cu plectrul. Această chitară avea un pickup cu bobină divizată *Split Single Coil* și un set electronic pasiv obișnuit, cu reglatoare de volum și ton. Deși *Fender Bass V* a fost prima chitară bas cu cinci corzi, ea nu a câștigat niciodată popularitate în practica profesională, producția ei fiind sistată în 1971.

Instrumentele bas ale companiei *harptone*

În aceeași perioadă, inventatorii au încercat să mărească volumul sunetului, prin extinderea corpului chitarei bas, fără ajutorul amplificării electrice. Primele încercări au fost întreprinse la mijlocul anilor 1950, de către compania americană de instrumente cu corzi *Kay Musical Instrument Company (Kay)*. Totuși, pentru aceste prototipuri inovatoare nu a existat cerere, – drept urmare, chitarele bas acustice nu au fost utilizate pe măsura valorii acestora.

În 1965, compania *Harptone*, specializată în producerea cutiilor și a huselor pentru instrumentele cu corzi, a început producerea chitarei bas acustice *Harptone B4 Acoustic Bass Guitar*, sub numele de *Supreme*. Basul avea un corp de chitară simetric, de dimensiuni mai ample, o măsură standard (34 de inch) și

Figura 5. Chitara bas *Fender Bass V*

Figura 6. Chitara bass acustica *Harptone B4 Acoustic Bass Guitar*

o tastieră temperată, cu 19 frete.

Instrumentele bas produse de *Harptone* se distingeau printr-un corp laminat și un design grațios arcuit al capului tastierei. Spațiul corpului instrumentului era gol, confortabil, având o sonoritate apropiată de cea a unui contrabas. Cu toate acestea, fără a obține un succes comercial, producția modelului a fost oprită în 1975.

Totodată, compania *Harpton* a lansat un prototip asemănător, în ediție limitată de chitară bas semi-acustică, cu un corp de chitară simetric, numit *Standel*. Aceasta s-a datorat faptului că în 1966 *Harptone* l-a angajat pe inginerul Sam Koontz, care a elaborat o linie inovatoare de chitare și chitare bas [14, pp. 133-134]. Noul prototip *Standel* era format dintr-un corp și o tastieră subțire, iar capul acesteia avea un decupaj elegant arcuit.

De remarcat faptul că instrumentele erau realizate manual. Chitarele bas erau echipate cu un pickup piezoelectric situat sub cordar, fapt ce îi permitea prototipului dat să transmită sunetul acustic moale al instrumentului. Au existat și două reglatoare standard – de volum și ton. În curând au apărut și instrumente de alte dimensiuni și forme ale corpului, precum și modele fără frete.

Caracteristicile construcției prototipurilor de chitare bas *Ampeg*

În 1962, compania americană *Ampeg*, specializată în producția de amplificatoare de chitară bas, a introdus chitara bas inovatoare fără frete *Ampeg BB-4 Baby Bass*, cu un corp *uvex* asimetric, format din plastic și spumă de plastic. În ceea ce privește caracteristicile structurii sale, chitara bas avea dimensiunea unui violoncel și era echipată cu o tastieră solidă de arțar și o bordură de abanos. Particularitatea acestui prototip a constatat în combinarea unei sonorități unice a contrabasului clasic și a sonorității moderne electrificate. Poziția instrumentului în timpul interpretării era verticală, iar pentru stabilitatea interpretării, construcția sa a fost dotată la capătul de jos cu un „știft retractabil care putea fi instalat pentru artiști de aproape orice înălțime – de la copii până la adulți înalți” [7, p. 102].

Capul tastierei a fost proiectat în baza instrumentelor cu coarde și arcuș, având un melc rotunjit. De fapt, modelul *Ampeg BB-4 Baby Bass* se deosebea printr-o serie de soluții de design unice. Astfel, în cordar a fost instalat un pickup electromagnetic, precum și două butoane de control: volum și ton. Chitara bas a fost promovată în afișele *Ampeg* până în 1970 și a fost cea mai populară printre interpreții de muzică în stiluri latinoamricane.

Primul instrument orizontal din linia companiei *Ampeg* a fost chitara-bas *Ampeg AEB-1*. Caracteristicile distinctive ale prototipului inovator au fost cavitățile în formă de *F*, tăiate în ambele părți ale corpului de arțar semi-solid al instrumentului, construit din patru bucăți și placa din spate confecționată din placaj. Interesant este că în reclama firmei *Ampeg*, această chitară era prezentată drept noul model *Ampeg Fretted Bass*, model *AEB-1*, care astăzi este numită și *Ampeg Horizontal Bass* sau *F-Hole Bass* [15].

În procesul de elaborare a modelului *Ampeg AEB-1* se presupunea că cavitățile *F* vor fi îndreptate în aceeași direcție. Totuși, în timpul proiectării, a fost aprobată modificarea de a le plasa una spre alta. Corpul instrumentului avea o formă asimetrică, asemănătoare ca aspect cu chitara electrică *Fender Jazzmaster*.

Mensura instrumentului a păstrat standardul de 34 de inchi, iar tastiera a fost temperată prin 20 de frete, fiind confecționată din arțar, acoperită cu lemn de palisandru sau abanos, încrustată cu tăieturi rotunde. Trebuie remarcat și faptul că instrumentul dat a fost echipat cu o fretă zero, care permitea controlul distanței de la punctul cel mai înalt al primului fret al basului și până la punctul cel mai de jos al coardei. Podețul a fost fabricat prin metoda de înaltă precizie a frezării aluminiului și putea fi reglat după înălțime și intonație.

O altă inovație a fost utilizarea așa-numitului „pickup misterios” (*Mystery Pickup*) piezoelectric. Senzorul era situat sub cordarul chitarei bas, ceea ce îl făcea invizibil pentru muzicieni. Această caracteristică le-a permis interpreților să folosească nu doar corzi din metal, ci și corzi din intestine, ce ofereau sunetului o culoare caldă și un timbru moale, bogat în armonice naturale. Pe partea din față a corpului instrumentului se aflau două reglatoare – de volum și ton. Capul tastierei, la fel ca la *Ampeg BB-4 Baby Bass*, a fost realizat cu o buclă rotunjită.

Totodată, compania *Ampeg* a lansat un prototip similar de chitară bas fără frete, *Ampeg AUB-1*. Acest instrument este considerat a fi prima chitară bas fără frete produsă în masă. După cum au menționat Tony

**Figura 7. Bas fără frete
*Ampeg BB-4 Baby Bass***

**Figura 8. Chitara bas
*Ampeg AEB-1***

**Figura 9. Chitara bas
*Ampeg AUB-1***

Bacon și Barry Moorhouse, în 1966 compania *Ampeg* a lansat primul bas fără frete, *AUB-1*, acesta fiind primul model fără frete disponibil pe plan comercial, ceea ce a constituit o realizare semnificativă. Mai mult, compania *Fender*, care ocupă o poziție de lider pe piața instrumentelor muzicale, nu a elaborat chitare bas fără frete până la introducerea modelului *Fretless Precision*, în 1970 [8, p. 60].

Ideea companiei era de a asigura trecerea contrabasiștilor ce foloseau instrumentul în poziție verticală, la o chitară bas în poziție orizontală, păstrând, totodată, tastiera microtonală obișnuită. Cu toate acestea, în condițiile creșterii popularității *rock-and-rollului* și *rhythm-and-bluesului*, care necesita amplificarea volumului sonor al instrumentelor, pickupul piezoelectric nu producea un sunet de ieșire puternic, din care cauză modelul dat nu a corespuns cerințelor practicii muzicale. Ulterior, *Ampeg AUB-1* a fost reproiectat și produs cu un pickup electromagnetic tradițional.

Concluzii

Studiind caracteristicile construcției chitarei-bas în anii 1960, menționăm că prototipurile lor ulterioare vor suporta multiple transformări, condiționate nu doar de căutările în domeniul instrumentelor bas inovatoare în general, ci și de dezvoltarea rapidă a progresului științific și tehnologic, în special. Formarea bazelor fundamentale ale confecționării chitărelor, puse de inventatori și ingineri în anii 1960, va permite extinderea ulterioară atât a caracteristicilor particulare ale chitarei bas, cât și a lărgirii paletelor timbrale a instrumentului. Mai mult, anume în procesul evoluției construcției chitarei bas, muzicienii vor fi martori și participanți la popularizarea continuă a unui instrument capabil să îndeplinească cele mai diverse funcții interpretative.

Bibliografie:

1. Achard, K. *The History and Development of the American Guitar*. Westport: Bold Strummer Ltd, 1996. 200 p.
2. Blasquiz, K. *The Fender Bass*. Milwaukee: Hal Leonard, 1991. 48 p.
3. Bacon, T. *The Ultimate Guitar Sourcebook*. New York: Race Point Publishing, 2012. 288 p.
4. Smith, R. R. *The History of Rickenbacker Guitars*. Anaheim: Centerstream Publications, 1987. 256 p.
5. Bishop, I. C. *The Gibson Guitar from 1950*. Westport: The Bold Strummer, Ltd, 1990. 96 p.
6. Duchossoir, A. R. *Gibson Electrics The Classic Years: an Illustrated History from the Mid-'30s to the Mid-'60s*. Milwaukee: Hal Leonard Corporation, 1998. 256 p.
7. Hopkins, G., Moore, B. *Ampeg: The Story Behind the Sound*. Milwaukee: Hal Leonard Corporation, 1999. 288 p.

8. Bacon, T., Moorhouse, B. *The Bass Book: A Complete Illustrated History of Bass Guitars*. Milwaukee: Hal Leonard Corporation, 2008. 176 p.
9. Everett, W. *The Beatles as musicians: Revolver through the Anthology*. New York: Oxford University Press, 1999. 416 p.
10. Owens, J. *The Bass VI: Baritone Guitar or Bass*. <https://www.fender.com/articles/instruments/the-bass-vi-baritone-guitar-or-bass> (consultat: 25.05.2024).
11. Kohman, P. S. *The Bass That Waited Rickenbacker's Early 4000 and 4001*. 2012. <https://www.vintageguitar.com/36904/the-bass-that-waited/> (consultat: 12.06.2024).
12. Pomeroy, D. 2006, *Retro-Rama 1965 Fender Bass V*. <https://web.archive.org/web/20080408093807/http://www.bassplayer.com/article/retro-rama-1965/mar-06/18950> (consultat: 15.06.2024).
13. Moseley, W. G. *The Fender Bass V: Innovation in the Opposite Direction*. 2007. <https://www.vintageguitar.com/3220/the-fender-bass-v/> (consultat: 15.06.2024).
14. Bacon, T., Carter, W., Hunter, D. *Acoustic Guitars: The Illustrated Encyclopedia*. New York: Chartwell Books, 2018. 320 p.
15. Hopkins, G., Moore, B. *Ampeg Horizontal Basses From Liden, NJ. to Linden Avenue*, Burbank, CA. 1997. <https://web.archive.org/web/20071114200501/http://www.vintageguitar.com/brands/details.asp?ID=53> (consultat: 15.06.2024).

Date despre autor:

Alexandr VITIUC, doctor în arte, conferențiar universitar, Institutul de Arte A. G. Rubinstein, or. Tiraspol.

ORCID: 0000-0001-5091-5979

E-mail: vityuk150582@mail.ru

Prezentat: 03.12.2024

CZU: 81`371`42:32 + 808.53

[https://doi.org/10.59295/sum4\(194\)2025_09](https://doi.org/10.59295/sum4(194)2025_09)

ABORDAREA SEMANTICO-PRAGMATICĂ A DISCURSULUI INAUGURAL AL MAIEI SANDU ÎN CONTEXTUL ÎNVESTIRII ÎN FUNCȚIA DE PREȘEDINTĂ A REPUBLICII MOLDOVA

*Angela GRĂDINARU,**Universitatea de Stat din Moldova*

Discursul inaugural al Maiei Sandu reprezintă un exemplu remarcabil de comunicare politică strategică, cu implicații semantico-pragmatice semnificative. Acest discurs evidențiază modalitățile prin care liderul își conturează legitimitatea, articulează valori fundamentale și propune o viziune pentru viitor. Din perspectivă semantică, discursul este marcat de utilizarea unui vocabular accesibil, dar puternic, construit în jurul conceptelor de unitate, transparență și responsabilitate.

Pe plan pragmatic, se remarcă strategii de consolidare a relației cu cetățenii, prin acte de vorbire care inspiră încredere și angajament. Discursul combină funcția ceremonială cu cea deliberativă, echilibrând referințele la tradițiile democratice și promisiunile de reformă. Structura discursului, tonul solemn și apelurile la unitate națională reflectă o încercare de a reconcilia diviziunile politice și de a construi un consens.

Acest studiu subliniază că analiza semantico-pragmatică a discursului inaugural nu doar dezvăluie tehnici retorice eficiente, ci și oferă perspective asupra modului în care liderii politici modelează percepția publică și își definesc mandatul.

Cuvinte-cheie: *acte de limbaj, discurs inaugural, funcții ale limbajului, intenție de comunicare, persuasiune retorică, pragmatica, strategii discursive, situație de comunicare.*

THE SEMANTIC-PRAGMATIC APPROACH TO MAIA SANDU'S INAUGURAL ADDRESS IN THE CONTEXT OF HER SWEARING-IN AS PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Maia Sandu's inaugural address represents a remarkable example of strategic political communication with significant semantic-pragmatic implications. This speech highlights the ways in which the leader shapes her legitimacy, articulates fundamental values, and presents a vision for the future. From a semantic perspective, the speech is marked by the use of accessible yet powerful vocabulary, built around the concepts of unity, transparency, and responsibility.

On a pragmatic level, strategies for strengthening the relationship with citizens are evident through speech acts that inspire trust and commitment. The speech combines ceremonial and deliberative functions, balancing references to democratic traditions with promises of reform. The structure of the speech, its solemn tone, and calls for national unity reflect an attempt to reconcile political divisions and build consensus.

This study emphasises that a semantic-pragmatic analysis of the inaugural address not only reveals effective rhetorical techniques, but also provides insights into how political leaders shape public perception and define their term of office.

Keywords: *speech acts, inaugural address, language functions, communicative intention, rhetorical persuasion, pragmatics, discursive strategies, communicative situation.*

Introducere

Discursurile inaugurale reprezintă momente esențiale în cadrul evenimentelor politice, constituind atât acte de comunicare oficială, cât și manifestări simbolice ale valorilor și intențiilor unui lider. În cazul Republicii Moldova, discursul inaugural al Maiei Sandu, susținut cu ocazia învestirii în funcția de Președintă, a marcat nu doar o etapă de tranziție politică, ci și un moment de reafirmare a angajamentelor democratice

și a valorilor europene. Acest eveniment oferă o oportunitate valoroasă de analiză din perspectiva semantico-pragmatică, întrucât permite identificarea strategiilor lingvistice și a intențiilor comunicative utilizate pentru a crea o conexiune cu publicul, pentru a legitima autoritatea politică și a stabili priorități pentru mandatul prezidențial.

Articolul de față își propune să exploreze dimensiunile semantico-pragmatice ale discursului inaugural al Maiei Sandu, având în vedere specificitatea contextului politic și social al Republicii Moldova. Prin intermediul unei analize atente a structurii textuale, a actelor de vorbire și a resurselor stilistice, se urmărește evidențierea modalităților prin care discursul reușește să articuleze mesaje de unitate, speranță și angajament. De asemenea, cercetarea examinează impactul pragmatic al discursului, în special în ceea ce privește răspunsul audienței și poziționarea președinte în peisajul politic. În acest context, articolul contribuie la înțelegerea modului în care discursurile politice inaugurale funcționează nu doar ca instrumente de comunicare, ci și ca platforme de construcție a identității și legitimității politice. Analiza semantico-pragmatică permite evidențierea rolului central al limbajului în procesul de influențare a opiniei publice și în conturarea agendei politice a unui șef de stat.

Conceptul de discurs inaugural

Discursul inaugural reprezintă o alocuțiune oficială rostită de o persoană investită într-o funcție publică, de obicei de rang înalt, precum președintele unui stat, în cadrul unei ceremonii solemne care marchează începutul mandatului. Acest tip de discurs are scopul de a prezenta viziunea, valorile și obiectivele liderului pentru perioada următoare, fiind adresat nu doar audienței directe, ci și întregii națiuni sau comunități internaționale. Potrivit lui Campbell Karlyn Kohrs și Jamieson Kathleen Hall, discursul inaugural este „un gen retoric distinct care combină dimensiunile ceremoniale și deliberative, fiind orientat spre reafirmarea valorilor fundamentale și mobilizarea colectivă pentru viitor” [1, p. 203]. Aceștia subliniază că discursul inaugural are un rol dual: să legitimizeze autoritatea liderului și să ofere un angajament de serviciu public. Vera Kryshaleva afirmă că „discursul inaugural reprezintă un tip de comunicare politică monologică, cu caracter ritualic, în cadrul căruia investitura (din latinescul *investitura* – a investi) constituie o procedură solemnă prin care se marchează investirea unui nou șef de stat” [2, p. 2]. Cercetătoarea susține că trăsătura esențială a „conținutului” discursului inaugural este solemnitatea, acesta fiind structurat în jurul unor reguli specifice. Funcția fatică este mai importantă decât transmiterea de informații, astfel încât nu atât „ceea ce se spune” contează, cât mai degrabă actul în sine de a vorbi. În general, acest tip de discurs politic evită afirmațiile polemice, fiind rare declarațiile care ar putea genera opoziție sau controverse [2, p. 2]. Valerija Il'icheva definește discursul inaugural ca un discurs pronunțat sau scris într-un stil oficial, care reflectă tradițiile culturale naționale și eticheta rituală asociată unui eveniment solemn, destinat unui public larg. Acesta are un caracter consolidator, fiind proiectat pentru a produce un efect de durată [3, p. 3]. Prin urmare, constatăm că discursul inaugural este un tip de comunicare formală, ce urmează un stil oficial și respectă normele etichetei rituale, fiind adaptat unui eveniment solemn. Acesta reflectă tradițiile culturale naționale și se adresează unui public larg, având scopul de a întări sentimentul de unitate națională. Caracterul său consolidator este menit să aibă un impact pe termen lung, influențând percepția și legătura dintre lider și cetățeni. Jacques Guillaumou estimează că „discursul inaugural nu se limitează doar la prezentarea unui program sau la un simplu ritual, ci reprezintă și o parte integrantă a istoriei. Acest discurs ajută la descifrarea unui sens profund, bazat pe dovezi semantice ale contextului său” [4, p. 8]. Declercq Gilles definește discursul inaugural ca fiind „tot ceea ce, în enunțul discursiv, contribuie la transmiterea unei imagini a oratorului către public. Vocea, ritmul vorbirii, selecția cuvintelor și argumentelor, gesturile, expresiile faciale, privirea, postura și altele sunt semne elocutionare, oratorice, vestimentare și simbolice, prin care vorbitorul oferă o imagine psihologică și sociologică despre sine” [5, p. 48]. Conform lui Benoit à la Guillaume, discursul inaugural poate fi considerat „un exercițiu solemn de elocvență prezidențială, care reunește ritualul și retorica într-un mod consensual, având scopul de a reabilita o imagine și de a stabili autoritatea” [6, p. 103]. Acest ritual discursiv impune reguli specifice de enunțare și discursivitate. Portretul președintelui se conturează printr-un ethos ce caută să își lase amprenta, utilizând propriile sale moduri de exprimare și cuvinte, precum și un dispozitiv de comunicare atent conceput, care reflectă pozițiile politice.

Bensebia Abdelhak Abderrahmane și Bambrik Lineda susțin că „Discursul inaugural este un discurs ce vizează să marcheze un moment istoric. Fiecare început de mandat este însoțit de un eveniment sau de teme de importanță majoră pentru popor” [7, p. 239]. Discursul inaugural, prin natura sa epidictică și informativă, evită orice polemică sau conflict. Acest tip de discurs este considerat un discurs de meditație și mediere, reflectând tacit o uniune atât efectivă, cât și afectivă între popor și aleși [7, p. 245]. Discursul inaugural nu este doar un simplu mijloc de comunicare, acesta manifestă toate formele de semnificație supuse interpretării, în care vorbitorul/președintele urmărește să creeze o nouă relație socială. Nu se limitează la a respecta circumstanțele sau cerințele protocolului, ci depășește natura politică și partizană, integrându-se într-o dinamică orientată către consens și stabilind fundamentele unui model de guvernare. Indiferent de curentul politic, acest discurs consolidează cultura schimbării ca temă centrală a oricărei acțiuni prezidențiale [7, p. 246].

Cercetătoarea Elena Șeigal consideră că „discursul inaugural, prin natura sa politică, este un gen epidictic și, totodată, monologic, rostit pentru a răspunde unui anumit context”. Ea subliniază că acest discurs îndeplinește patru funcții esențiale: declarativă (confirmând alegerea unui nou președinte), demonstrativă (exprimând dorința de a participa la acțiune), integrativă (evocând istoria ca simbol al unității și coeziunii naționale) și exortativă (inspirându-se din modele istorice sau din personalități politice) [8, p. 205-214]. Discursul inaugural reprezintă un act de reconciliere între păstrarea tradițiilor și noile schimbări propuse de liderul ales. Funcția simbolică a discursului inaugural constă în oportunitate de a redefini națiunea prin valorile sale fundamentale, creând o legătură între trecut și viitor prin angajamente retorice. Acesta evidențiază unitatea ca temă centrală a discursurilor inaugurale, care folosesc un limbaj persuasiv și apeluri simbolice pentru a consolida legitimitatea liderului și a transmite o perspectivă motivantă. Prin natura lor performativă, aceste discursuri nu doar exprimă intențiile liderului, ci le concretizează prin angajamente publice clare.

În consecință, constatăm că discursul inaugural reprezintă o comunicare politică formală, cu o semnificație profundă, destinată să marcheze începutul unui mandat și să stabilească o legătură între trecut și viitor. Acest tip de discurs nu se limitează la simple declarații, ci are un rol crucial în consolidarea autorității liderului și în mobilizarea colectivă a națiunii. Prin caracterul său solemn și structura ritualică, discursul inaugural reflectă valori fundamentale și subliniază unitatea națională, având un impact pe termen lung asupra percepției cetățenilor. Astfel, discursul inaugural nu este doar un instrument retoric, ci și un act de redefinire a relației între lider și popor, contribuind la formarea unui model de guvernare bazat pe consens și schimbare. Discursurile inaugurale, prin natura lor, devin documente importante ale memoriei colective și ale identității naționale, având un impact profund asupra modului în care liderul este perceput și asupra direcției pe care o ia guvernarea. Aceste perspective lingvistice demonstrează complexitatea genului discursiv inaugural, subliniind că acesta combină dimensiuni retorice, stilistice și pragmatice pentru a îndeplini funcțiile sale politice și sociale.

Contextul situației de enunțare a discursului inaugural

Situația de enunțare implică o examinare detaliată a contextului comunicativ, identificând cine vorbește, cui se adresează, unde și când are loc comunicarea și care este intenția comunicativă a oratorului. Oratorul discursului este Maia Sandu, președinta Republicii Moldova, un lider politic cu o reputație de integritate și devotament față de reformele democratice. Discursul este adresat cetățenilor Republicii Moldova, din țară și din diaspora („*Stimați cetățeni de acasă și de peste tot în lume, dragi oameni ai Moldovei*” [11]), reprezentanților instituțiilor statului și liderilor politici, comunității internaționale, care sprijină aspirațiile europene ale Moldovei („*Moldova în Uniunea Europeană, în pace și bunăstare*” [11]). Discursul a fost rostit în cadrul ceremoniei oficiale de investitură pentru cel de-al doilea mandat prezidențial, un eveniment solemn, simbolic pentru continuitatea leadershipului și angajamentele asumate. Data discursului, 24 decembrie 2024, este semnificativă, marcând sfârșitul unui an provocator, dar și un moment de reflecție și planificare pentru viitor. Maia Sandu dorește să inspire încredere, optimism și solidaritate în rândul cetățenilor, consolidându-și astfel autoritatea și sprijinul public pentru reformele necesare. Prin discursul rostit, Maia Sandu cheamă cetățenii la implicare activă pentru realizarea obiectivelor naționale „*Vă rog,*

vă invit, vă chem: împreună putem reuși” [11]. Scopul este de a responsabiliza publicul, subliniind că progresul depinde de efortul colectiv. Pentru a insufla mândrie și coeziune în rândul cetățenilor, oratorul promovează valorile și tradițiile Moldovei, cu accent pe demnitate și reziliență: „Moldova nu este doar o țară mică cu o inimă mare, ci și o inspirație pentru alții în timpuri nesigure” [11]; „Moldova stă în bătaia vântului, dar nu zboară ca o frunză” [11]. În intenția de a justifica unele decizii trecute și viitoare, locutorul explică dificultățile recente (crize economice, războiul de la hotar) și direcția strategică a țării (integrarea europeană): „Am reușit să deschidem larg ușa spre Uniunea Europeană, ceea ce nu e puțin ca și plan și proiect de țară” [11]. Pentru a conferi legitimitate alegerilor politice și a sublinia că acestea servesc intereselor cetățenilor, oratorul insuflă un mesaj plin de speranță, adoptând o tonalitate optimistă și îndemnând la colaborare și eforturi comune: „Vă îndemn să mergem înainte cu încredere” [11]; „Cu optimism și energie, cum numai noi știm, vom câștiga toate bătăliile, una după alta!” [11]. Prin aceste afirmații, vorbitorul urmărește să insuflă curaj cetățenilor și să alimenteze încrederea într-un viitor mai bun.

Locutorul utilizează diverse strategii retorice pentru a-și susține și transmite eficient intenția de comunicare: strategia de apropiere – oratorul folosește pluralul („noi”, „împreună”) pentru a crea o legătură personală cu cetățenii și a reduce distanța dintre lider și popor: „Să nu ne lăsăm manipulați sau influențați de propagandă. Și, foarte important, să nu ne fie frică” [11]; strategia emoțională – apelul la sentimente de mândrie, curaj și solidaritate: „Moldova este o țară demnă, cu cetățeni dârji, rezistenți” [11]; strategia logică – oratorul construiește o argumentație logică pentru a susține direcția strategică a țării: „Integrarea europeană e calea noastră spre siguranță și bunăstare” [11]. Prin urmare, afirmăm că discursul Maiei Sandu se desfășoară într-un context solemn și de mare importanță, având ca scop principal mobilizarea cetățenilor în sprijinul reformelor și al aspirațiilor naționale. Printr-o îmbinare armonioasă de strategii emoționale și raționale, discursul utilizează un limbaj accesibil și expresiv pentru a consolida coeziunea națională și a inspira încredere într-un viitor mai bun.

Actele și funcțiile limbajului în discursul inaugural

John Langshaw Austin, în lucrarea sa *Quand dire c'est faire*, prezintă o perspectivă inovatoare, potrivit căreia limbajul nu doar comunică, ci și acționează [9]. Un act de vorbire reprezintă un instrument prin care vorbitorul influențează mediul său, utilizând cuvintele pentru a informa, a provoca o reacție, a întreba, a convinge sau a face promisiuni. Astfel, limbajul devine o punte activă între intențiile vorbitorului și efectele produse asupra interlocutorilor săi.

Discursul Maiei Sandu la ceremonia de investitură este construit pe o structură tematică clară, centrată pe valori naționale și responsabilitate colectivă. Din punct de vedere pragmatic, discursul urmărește să inspire optimism și unitate, consolidând încrederea cetățenilor în liderul lor și în direcția strategică a țării. Termeni precum „Moștenire”, „Optimism”, „Luptă”, „Dezvoltare”, „Organizare”, „Voință” și „Ambiție” [11] au rolul de a crea un acronim (MOLDOVA), care simbolizează un mesaj integrator. Acest tip de structură mnemonică asigură un impact emoțional și facilitează memorabilitatea discursului.

Actele de limbaj, atent selectate și integrate, reflectă intențiile comunicative ale vorbitorului și sprijină îndeplinirea scopurilor retorice și pragmatice ale discursului. Discursul inaugural încorporează diverse tipuri de acte de limbaj, atent structurate pentru a servi scopurilor politice și motivaționale:

Acte ilocuționare declarative, prin care sunt expuse fapte și situații, prezentate într-o manieră obiectivă („Vreau să vă vorbesc despre Moldova”; „Moldova s-a pomenit în mijlocul unor crize regionale și globale. După pandemie a urmat creșterea prețurilor, criza energetică, șantajul cu gaze, acum – șantajul cu întuneric” [11]). Funcția lor este de a legitima mesajul prin descrierea realistă a dificultăților.

Acte directive: formulările imperative și apelurile directe implică mobilizarea cetățenilor („Să contribuie la binele comun, să respecte legile țării, să nu dea mită”; „Haideți să reușim împreună” [11]). Acestea creează un cadru normativ și moral, solicitând implicare activă.

Acte expresive: se exprimă emoții și sentimente legate de recunoștință și solidaritate („Vă mulțumesc din suflet tuturor pentru patriotism, curaj și unitate” [11]). Funcția lor este de a întări relația afectivă dintre lider și cetățeni.

Acte comisive: președinta își asumă angajamente pentru viitor („Eu vă îndemn să mergem înainte cu

încredere” [11]). Aceste acte de limbaj consolidează încrederea publicului în direcția strategică propusă.

Funcțiile limbajului joacă un rol esențial în structura și impactul unui discurs inaugural, contribuind la transmiterea clară și eficientă a mesajului. Prin utilizarea strategică a funcțiilor limbajului [10], vorbitorul reușește să stabilească o conexiune cu publicul, să inspire încredere și să mobilizeze acțiuni. Discursul inaugural devine astfel un instrument complex, menit să îmbine raționalul cu emoționalul, pentru a susține obiectivele politice și sociale propuse.

Funcția referențială este dominantă în enunțurile descriptive, care prezintă realități sociale, economice și politice: „*Un război care a alungat de acasă milioane de oameni, a afectat economia, și ne-a marcat ca oameni*” [11]. Această funcție are ca scop stabilirea cadrului comunicativ și construirea unei baze factuale solide.

Funcția conativă este evidentă în adresările directe către cetățeni, menite să-i motiveze și să le ofere un scop comun: „*Haideți să reușim împreună, haideți să ne gândim zilnic ce putem face în plus sau mai bine*” [11]. Prin intermediul acestei funcții, vorbitorul motivează la acțiune și încurajează solidaritatea.

Funcția emotivă se reflectă în exprimarea emoțiilor personale ale liderului, conferind discursului un caracter autentic și profund: „*Vreau să vă vorbesc despre MOLDOVA și veți vedea că fiecare literă din acest cuvânt ne spune ceva în parte*” [11]. Funcția emotivă facilitează crearea unei legături empatice între vorbitor și public.

Funcția poetică a limbajului pune accent pe forma mesajului și pe modul în care acesta este construit, mai degrabă decât pe conținutul sau scopul comunicării. Este preocupată de expresivitatea și estetica limbajului, utilizând figuri de stil, ritm, rime sau alte elemente stilistice pentru a crea un efect artistic. Exemplul „*Moldova stă în bătaia vântului, dar nu zboară ca o frunză, ci rezistă cu determinare*” [11] evidențiază funcția poetică a limbajului prin utilizarea figurilor de stil care creează imagini sugestive și accentuează mesajul emoțional. Mesajul merge dincolo de simple fapte, transformându-se într-un simbol al rezilienței colective. Metafora „*Moldova stă în bătaia vântului*” [11] simbolizează dificultățile și provocările externe cu care țara se confruntă, iar „*nu zboară ca o frunză*” sugerează rezistența și stabilitatea sa, în ciuda adversităților. Contrastul este prezent între fragilitatea unei frunze purtate de vânt și determinarea Moldovei de a rezista. Acest contrast subliniază puterea și perseverența națională. Structura frazei este bine echilibrată, creând un impact estetic și emoțional puternic. Repetarea ideii de „rezistență” întărește mesajul central.

Funcția fatică apare în formule de deschidere sau în cele care mențin contactul cu audiența:

„*Dragi cetățeni de acasă și de peste tot în lume, dragi oameni ai Moldovei*” [11] și creează un sentiment de apropiere și incluziune.

Funcția metalingvistică oferă claritate și se explică sensurile implicite. Explicarea simbolismului fiecărei litere din „MOLDOVA” este un exemplu de funcție metalingvistică „*M de la Moștenirea noastră. Moldova este o țară demnă, cu cetățeni dârji, rezistenți*” [11].

Discursul Maiei Sandu este un exemplu complex de comunicare politică eficientă, în care dimensiunile semantico-pragmatice sunt utilizate pentru a transmite un mesaj optimist, dar realist. Actele de limbaj, funcțiile limbajului și strategiile pragmatice converg pentru a mobiliza cetățenii și a inspira încredere, reflectând un echilibru între raționalitate și emoție.

Modalizarea și modalizatorii: instrumente ale subiectivității în limbaj

Modalizarea și modalizatorii joacă un rol esențial în conturarea tonului și intențiilor unui discurs inaugural, influențând modul în care vorbitorul își prezintă ideile și își convinge audiența. Aceste structuri lingvistice permit nu doar exprimarea gradului de certitudine sau incertitudine, ci și ajustarea relației dintre vorbitor și mesajul transmis. Prin utilizarea strategică a modalizatorilor, oratorul poate sublinia autoritatea sau empatia, poate invita la reflecție sau poate stimula acțiunea, toate acestea având un impact semnificativ asupra percepției publicului. Astfel, modalizarea devine un instrument fundamental în cadrul discursului inaugural, reflectând subiectivitatea și intențiile politice ale vorbitorului. Vom examina principalele categorii de modalizatori regăsiți în discurs:

Modalizatorii certitudinii exprimă siguranță și determinare, arătând convingerea vorbitoarei cu privire la ideile transmise: „*Vom câștiga toate bătăliile, una după alta!*” [11] – utilizarea viitorului indicativ „*vom*”

câștiga” exprimă certitudinea că succesul este posibil, susținând un mesaj optimist; „*Trebuie să ne asumăm calea transformărilor*” [11] – modalizatorul „*trebuie*” implică necesitatea absolută a unei acțiuni și pune accent pe responsabilitatea colectivă; „*Nu vor veni francezii să ne facă justiție...*” [11] – negarea fermă exprimată prin „*nu vor veni*” subliniază faptul că schimbarea depinde de implicarea directă a cetățenilor moldoveni; „*Moldova este mai respectată ca oricând...*” [11] – adverbul subliniază o creștere continuă și încrederea în evoluția pozitivă; „*Eu vă îndemn să mergem înainte cu încredere*” [11] – verbul „*îndemn*” transmite siguranță în îndemnul său și o convingere puternică în acțiunea propusă.

Modalizatorii de posibilitate reflectă deschiderea față de diferite scenarii, de obicei în contextul unor acțiuni viitoare: „*Trebuie să muncim, să creăm alternative...*” [11] – verbul „*trebuie*” introduce o obligație morală, dar lasă loc de interpretare în privința mijloacelor de realizare; „*Am reușit să deschidem larg ușa spre Uniunea Europeană, ceea ce nu e puțin*” [11] – expresia „*nu e puțin*” indică un rezultat valoros, dar subliniază și posibilitatea continuării acestui drum.

Modalizatorii volitivi indică dorința vorbitoarei de a motiva publicul și de a crea o atitudine pozitivă: „*Vă rog, vă invit, vă chem: împreună putem reuși*” [11] – verbele „*rog, invit și chem*” exprimă dorința de mobilizare și cooperare.; „*Să nu ne fie frică*” [11] – construcția negativă, utilizată cu subjonctivul, stimulează curajul.

Modalizatori afectivi sunt frecvent utilizați pentru a transmite emoție, empatie sau speranță: „*Vă mulțumesc din suflet*” [11] – expresia „*din suflet*” evidențiază recunoștința sinceră și profundă; „*Optimismul nostru va câștiga!*” [11] – modalizatorul „*optimism*” este folosit cu o conotație afectivă, având scopul de a stimula emoțional audiența.

Modalizatori evaluativi sunt folosiți pentru a oferi o evaluare subiectivă asupra situației sau acțiunilor: „*Moldova este o inspirație pentru alții în timpuri nesigure*” [11] – termenul „*inspirație*” reprezintă o evaluare pozitivă a rolului țării în context regional și global; „*Nu e prima dată când suntem șantațați*” [11] – expresia „*nu e prima dată*” aduce o evaluare a experienței acumulate de societatea moldovenească.

Modalizatorii din discurs sunt aleși cu grijă pentru a transmite nu doar informații, ci și starea emoțională și intențiile vorbitoarei. Prin utilizarea unor termeni ce exprimă certitudine, aceasta subliniază fermitatea poziției sale și încrederea în direcția aleasă. În același timp, modalizatorii care evocă speranță și responsabilitate arată preocuparea pentru viitor și angajamentul față de scopurile comune. Mobilizarea audienței este realizată prin cuvinte și expresii care încurajează acțiunea colectivă și implicarea activă în procesul de schimbare.

Subiectivismul în discursul inaugural este un instrument esențial pentru a transmite valorile și intențiile vorbitorului, creând o legătură emoțională cu audiența. Prin utilizarea pronumelor personale și a altor modalități de exprimare subiectivă, discursul reflectă angajamentele individuale și colective, mobilizând publicul către acțiune și schimbare. Pronumele „*eu*” este folosit pentru a sublinia implicarea personală și responsabilitatea Președintei, evidențiind sinceritatea și vulnerabilitatea acesteia. De exemplu, „*Eu poate nu am fost mereu un Președinte vesel...*” [11] arată nu doar modestie, dar și umanitatea liderului, care recunoaște atât realizările, cât și greșelile sale. Acest tip de subiectivism întărește autenticitatea discursului și îl face mai apropiat de public, demonstrând transparență.

Prin utilizarea pronumelui „*noi*”, vorbitorul promovează un sentiment de unitate și solidaritate, implicând întreaga națiune în procesul de schimbare. Exemple precum „*Noi suntem stăpâni și responsabili de viața noastră...*” [11] pun accentul pe responsabilitatea colectivă și pe puterea comună de a influența viitorul. Astfel, discursul devine un apel la colaborare și la acțiune împreună, încurajând audiența să se simtă parte activă dintr-un proiect național.

Prin „*voi*”, vorbitorul creează o legătură personală cu publicul, adresându-se direct și apelând la implicarea activă a acestuia. De exemplu, „*Vă rog, vă invit, vă chem: împreună putem reuși*” [11] folosește un ton de apropiere, de apel la acțiune, stimulând publicul să se simtă parte integrantă din schimbare și să își asume rolul său în succesul comun. Aceasta generează un sentiment de apartenență și responsabilitate, având ca scop mobilizarea emoțională a audienței. Astfel, prin aceste pronume, discursul devine un instrument de construcție a identității colective și de exprimare a intențiilor politice, având un impact emoțional semnificativ asupra audienței. Subiectivismul evidențiat prin aceste forme de adresare ajută la crearea unei relații de încredere și colaborare între vorbitor și cei care îl ascultă.

Lexicul în discursul inaugural: elemente de construcție a identității și mobilizare a audienței

Lexicul folosit în discursurile inaugurale joacă un rol crucial în formarea percepției publicului asupra liderului și a viziunii acestuia. Alegerea cuvintelor reflectă nu doar poziția politică, ci și intențiile de mobilizare și consolidare a unei identități colective. Termenii utilizați contribuie la crearea unui climat de încredere, unitate și acțiune comună, stimulând audiența să participe activ la procesul de schimbare. Astfel, lexicul din discursul inaugural devine un instrument retoric esențial pentru a construi legătura între vorbitor și public, promovând un mesaj de speranță și responsabilitate comună. Discursul Maiei Sandu se remarcă prin utilizarea unui limbaj politic, care rezonază cu o largă audiență datorită vocabularului său clar și accesibil. Cu toate acestea, fiecare cuvânt este încărcat de semnificații adânci, reflectând valori precum responsabilitatea, solidaritatea și speranța. Astfel, vorbitorul reușește să atingă atât rațiunea, cât și emoțiile audienței, creând un echilibru între claritatea mesajului și complexitatea ideilor exprimate. Alegerea unui astfel de vocabular, ușor de înțeles dar profund în semnificație, permite Maiei Sandu să comunice eficient atât cu cetățenii, cât și cu diversele grupuri politice sau sociale, consolidându-și autoritatea și încrederea publicului. Alegerea cuvintelor reflectă valori fundamentale, precum „democrație”, „libertate” și „unitate” ce transmit un mesaj de stabilitate și reconstrucție națională. Cuvinte precum „responsabilitate” și „integritate” sunt folosite pentru a sublinia angajamentul moral al președintei. Cuvinte precum „democrație”, „stabilitate”, „reformă” transmit valori fundamentale de guvernare transparentă și modernizare. Utilizarea adjectivelor „responsabilă”, „curajoasă” sugerează un angajament ferm față de viitorul național. Astfel, în discursul inaugural al Maiei Sandu, putem identifica următoarele domenii lexicale principale:

Lexicul emoțional și motivațional: Acest tip de lexic joacă un rol central în crearea unei legături afective între vorbitor și audiență. Cuvinte precum „patriotism”, „curaj”, „generozitate” și „optimism” nu doar că exprimă valori fundamentale, dar și motivează și inspiră publicul să se implice activ în procesul de schimbare. În exemplul „*Vă mulțumesc din suflet tuturor pentru patriotism, curaj și unitate, pentru omenie și generozitate*” [11], termenii emoționali contribuie la crearea unei atmosfere de solidaritate și unitate, evidențiind importanța acțiunii colective și a implicării individuale. Aceste cuvinte stimulează sentimente de apartenență și responsabilitate, promovând mobilizarea audienței în fața provocărilor comune.

Lexicul crizelor și al dificultăților: Într-un context de incertitudine și provocări, acest lexic reflectă realismul și dificultățile cu care se confruntă țara. Termeni precum „pandemie”, „șantajul cu gaze” și „vijelie” evocă imagini ale crizelor majore care afectează societatea și economia națională. Prin utilizarea unui astfel de vocabular, Maia Sandu descrie nu doar realitatea prezentă, ci și o narațiune a rezilienței, a capacității de a depăși aceste provocări. Exemplul „*După pandemie a urmat creșterea prețurilor, criza energetică, șantajul cu gaze, acum – șantajul cu întineric*” [11] nu doar informează, ci și mobilizează audiența, subliniind dificultățile concrete, dar și nevoia de solidaritate și acțiune în fața lor. Aceste cuvinte sunt folosite pentru a conștientiza publicul asupra realităților dure, dar și pentru a întări ideea că depășirea acestora depinde de un efort colectiv.

Lexicul identitar și național: Acest tip de lexic subliniază legătura profundă dintre individ și națiune, promovând valorile tradiționale și aspirațiile naționale. Cuvinte precum „Moștenire”, „țară europeană” și „Uniunea Europeană” sunt folosite pentru a întări apartenența Moldovei la un cadru mai larg, european, și pentru a afirma identitatea națională. Exemplul „*Moștenirea noastră după acest mandat este aspirația noastră: Moldova în Uniunea Europeană, în pace și bunăstare*” [11] sugerează că viitorul Moldovei este strâns legat de integrarea în Uniunea Europeană, promovând atât mândria națională, cât și dorința de a construi un viitor comun și prosper. Aceste cuvinte nu doar că reafirmă legătura cu tradițiile și valorile naționale, dar și prezintă o viziune pentru viitor, bazată pe progres și stabilitate.

În ansamblu, utilizarea acestor domenii lexicale în discursul Maiei Sandu nu doar că reflectă realitățile și aspirațiile naționale, dar servește și ca un instrument de mobilizare, de creștere a coeziunii sociale și de stimulare a implicării colective. Lexicul emoțional, cel al crizelor și cel identitar se completează reciproc, construind o narațiune coerentă și inspiratoare pentru public.

Particularitățile gramaticale ale discursului inaugural

Particularitățile gramaticale ale discursului inaugural reflectă modul în care vorbitorul își construiește

mesajul pentru a transmite claritate și autoritate. Aceste trăsături includ utilizarea unor structuri sintactice specifice, timpurile verbale alese cu intenție și formele de adresare care consolidează legătura cu audiența. Prin analiza acestora, putem înțelege mai bine cum se configurează limbajul discursului pentru a susține scopurile politice, motivaționale și identitare ale liderului.

Discursul inaugural alternează fraze scurte și clare cu structuri lungi și complexe, menținând atenția audienței și subliniind punctele esențiale. Frazele scurte, precum „*Răbdarea voastră e deja încercată*” [11], transmit mesaje directe și memorabile, ancorând atenția asupra unor idei cruciale. În schimb, frazele complexe, cum ar fi „*Trebuie să ne asumăm calea transformărilor, să o parcurgem rapid și fără ezitare, să depunem un efort colectiv, angajat, constant, și să nu ne împiedicăm de greutate*” [11], detaliază planuri și exprimă determinare colectivă. Această variație frazeologică susține scopurile retorice ale discursului, combinând claritatea ideilor fundamentale cu prezentarea unor viziuni elaborate care mobilizează audiența.

Timpurile verbale au un rol esențial în discursul inaugural, subliniind realități actuale, lecții din trecut și speranțe pentru viitor. Prezentul, predominant, creează proximitate și relevanță, cum ar fi în „*Moldova nu este doar o țară mică cu o inimă mare...*” [11]. Trecutul reflectă realizări și dificultăți depășite, consolidând credibilitatea, exemplu fiind „*Am promis vremuri bune. A fost o promisiune sinceră*” [11]. Viitorul exprimă optimismul și planurile concrete, cum ar fi „*Vom câștiga bătăliile rând pe rând...*” [11]. Alternarea acestor timpuri verbale asigură coerență, mobilizare și încredere în mesajul transmis.

Modurile verbale joacă un rol crucial în formarea mesajului retoric al unui discurs, fiecare mod contribuind la exprimarea unor atitudini și intenții diferite față de realitate, acțiune și scopuri. În discursul inaugural, Maia Sandu folosește moduri verbale variate pentru a transmite realitățile curente, pentru a mobiliza audiența la acțiune și pentru a exprima speranțele și dorințele pentru viitor. Indicativul este folosit pentru a exprima realitățile curente, descriind fapte, stări și acțiuni deja întâmplate. Un exemplu relevant este „*Moldova s-a pomenit în mijlocul unor crize regionale și globale*” [11]. Această utilizare a indicativului reflectă o stare de fapt, aducând în atenție contextul dificil cu care se confruntă țara. Prin utilizarea indicativului, Maia Sandu subliniază un fapt obiectiv, real, fără a lăsa loc interpretărilor, oferind un punct de plecare clar pentru discursul său. Imperativul este folosit în discurs pentru a mobiliza publicul și pentru a încuraja acțiunea. Exemple precum „*Să contribuie la binele comun, să respecte legile țării*” [11] sunt apeluri directe către audiență, solicitând implicare activă și responsabilitate. Utilizarea imperativului transmite un sentiment de urgență și implicare personală, stimulând audiența să acționeze pentru un scop comun. În acest fel, Maia Sandu adoptă un ton ferm și hotărât, consolidând mesajul de unitate și acțiune colectivă. Conjunctivul este folosit pentru a exprima dorințe, scopuri și idealuri. De exemplu, „*Să învățăm să distingem între minciună și adevăr*” [11] reflectă un scop educativ și moral, indicând o aspirație a liderului și o recomandare pentru audiență. Prin utilizarea conjunctivului, Maia Sandu formulează idealuri și obiective care sunt mai degrabă dorințe decât realități imediate, invitând publicul să participe activ în construirea unui viitor mai bun.

Un aspect important al discursului este respectarea concordanței timpurilor, care ajută la menținerea unui flux temporal logic și coerent. Un exemplu relevant este „*Când noi ne dezvoltăm și creștem ca oameni, și țara noastră crește și se dezvoltă*” [11]. Această structură subliniază paralelismul între dezvoltarea personală și dezvoltarea națională, transmitând ideea unei evoluții comune, interdependente. Prin folosirea corectă a concordanței timpurilor, discursul devine mai clar și mai ușor de înțeles pentru audiență.

Discursul Maiei Sandu folosește și construcții paralele, care au rolul de a întări un mesaj prin repetarea unor structuri gramaticale similare. În exemplul „*Să nu ne lăsăm manipulați sau influențați de propagandă*” [11] repetarea verbelor „*lăsăm*” și „*influențați*” în structuri similare ajută la consolidarea mesajului și la atragerea atenției asupra unui pericol comun. Construcțiile paralele creează un ritm și un echilibru, ceea ce face ca mesajul să fie mai puternic și mai ușor de reținut. În concluzie, utilizarea variată a modurilor verbale și structurilor gramaticale în discursul inaugural al Maiei Sandu contribuie la claritatea și puterea mesajului său. Fiecare mod verbal joacă un rol specific în transmiterea realităților, mobilizarea la acțiune și exprimarea speranței pentru un viitor mai bun, iar structurile gramaticale contribuie la coerența și impactul discursului.

În discursul inaugural, Maia Sandu recurge la o varietate de structuri gramaticale pentru a spori impactul mesajului său și pentru a crea o conexiune mai puternică cu audiența. Printre aceste structuri se

numără propozițiile interogative și exclamative, care sunt utilizate cu scopuri precise: de a stimula reflexia, implicarea și motivația publicului. Propozițiile interogative sunt folosite în discursul inaugural nu doar pentru a solicita informații, ci și în scop retoric, pentru a angaja audiența într-o conversație mai profundă. Exemplele precum „*Ce trebuie să facă fiecare dintre noi pentru ca să ajungem acolo?*” [11] sunt întrebări care nu cer răspunsuri imediate, dar invită la auto-reflecție și autoevaluare. Aceste întrebări retorice sunt un instrument puternic, care implică direct publicul în procesul de gândire, provocându-l să își analizeze rolul în schimbarea națională. Propozițiile interogative contribuie astfel la un climat de colaborare și de asumare a responsabilității colective, invitând fiecare cetățean să reflecteze asupra propriilor acțiuni și asupra contribuției sale la viitorul țării. Pe de altă parte, propozițiile exclamative sunt folosite pentru a transmite un sentiment puternic de entuziasm și motivație. Un exemplu semnificativ este „*Da, țara contează, și trebuie să o ajutăm să reușească!*” [11]. Aceasta nu este doar o propoziție care exprimă o realitate, ci și o afirmație plină de energie și angajament, care caută să trezească un sentiment de urgență și de responsabilitate în rândul audienței. Propozițiile exclamative servesc pentru a sublinia importanța scopurilor naționale, pentru a intensifica entuziasmul și pentru a inspira un spirit de luptă colectivă. Ele aduc o notă de optimism și determinare, fiind un instrument eficient în procesul de mobilizare al audienței. Prin utilizarea acestor tipuri de propoziții, Maia Sandu reușește să mențină un echilibru între apelurile raționale și cele emoționale. Propozițiile interogative angajează publicul în procesul de reflecție și responsabilizare, în timp ce propozițiile exclamative îl motivează și îl inspiră să participe activ în construcția unui viitor comun. În acest fel, limbajul retoric din discursul inaugural nu doar că informează, ci și provoacă, încurajează și mobilizează audiența să ia parte la transformările propuse.

Caracteristicile stilistice ale discursului inaugural

Discursul inaugural analizat este un exemplu de utilizare deliberată a diverselor tehnici stilistice pentru a transmite un mesaj puternic și mobilizator. Acesta combină elemente de claritate și precizie cu strategii de impact emoțional, oferind o viziune coerentă și convingătoare asupra direcției naționale. Caracteristicile stilistice, cum ar fi alegerea vocabularului, structura frazelor, ritmul discursului și utilizarea figurilor de stil, joacă un rol crucial în crearea unui discurs care să capteze atenția și să stimuleze implicarea publicului. Astfel, analiza acestor trăsături stilistice ne ajută să înțelegem mai bine cum a fost construit mesajul inaugural pentru a răspunde nevoilor și așteptărilor audienței.

Tonalitatea discursului inaugural al Maiei Sandu este variată și atent echilibrată, reflectând gravitatea momentului oficial al ceremoniei de investitură, dar și nevoia de a crea o legătură emoțională cu publicul și de a transmite un mesaj de optimism pentru viitor. Aceasta se structurează pe mai multe registre, fiecare având rolul să întărească angajamentele asumate și să mobilizeze cetățenii într-un efort colectiv. Discursul este adaptat contextului oficial al investiturii, un moment simbolic de importanță națională. Astfel, tonalitatea solemnă și gravă este predominantă, evidențiind respectul față de funcția de Președinte și față de responsabilitatea uriașă care vine odată cu aceasta. Enunțul „*Primesc acest nou mandat în primul rând cu smerenie, dar și cu determinare*” [11] subliniază atât recunoașterea responsabilității, cât și hotărârea de a înfrunta provocările ce vor urma. Această tonalitate inspiră respect și încredere în instituțiile statului, stabilind un cadru serios pentru discursul care urmează. Deși discursul se desfășoară într-un cadru oficial, Maia Sandu reușește să personalizeze mesajul, aducând un ton empatic și solidar. Prin apeluri directe către cetățeni, ea creează o legătură umană, manifestându-și recunoștința și aprecierea pentru eforturile colective depuse în trecut și apelând la unitate pentru viitor. Un exemplu relevant este „*Vă mulțumesc din suflet tuturor pentru patriotism, curaj și unitate*” [11], frază care nu doar că exprimă mulțumiri, ci și întărește legătura afectivă dintre lider și popor, construind astfel încredere și solidaritate națională. Un alt aspect definitoriu al tonalității discursului este optimismul, care, chiar și în fața dificultăților și provocărilor cu care se confruntă țara, reînvie speranța și motivația. Discursul subliniază faptul că, prin colaborare și hotărâre, orice obstacol poate fi depășit. „*Cu optimism și energie, cum numai noi știm, vom câștiga toate bătăliile, una după alta!*” [11] reprezintă un îndemn care stimulează energia publicului, însuflându-le încredere și curaj pentru a face față viitoarelor provocări. Această tonalitate pozitivă încurajează mobilizarea colectivă și dă naștere unui sentiment de unitate și speranță. Prin combinarea acestor tonalități, discursul Maiei Sandu reușește

să îmbine solemnitatea unui moment oficial cu o apropiere emoțională față de cetățeni, susținând un mesaj puternic de speranță și mobilizare. Fiecare element stilistic este atent ales pentru a răspunde contextului și pentru a atinge atât rațiunea, cât și emoțiile publicului, transformând astfel discursul într-un model de retorică politică eficientă.

Tonul discursului inaugural al Maiei Sandu combină solemnitatea, empatia și motivația, răspunzând atât importanței investiției, cât și necesității de a stabili o legătură între lider și cetățeni. Acesta este atent echilibrat pentru a reflecta gravitatea momentului, dar și pentru a încuraja solidaritatea și acțiunea colectivă. Tonurile variate ale discursului sunt folosite strategic pentru a transmite mesaje de recunoștință, pentru a sublinia dificultățile cu care se confruntă țara și pentru a stimula mobilizarea națională. Discursul începe cu un ton solemn, care subliniază respectul față de cetățeni și importanța angajamentului față de țară. Expresimările de recunoștință, cum ar fi „*Vă mulțumesc din suflet tuturor pentru patriotism, curaj și unitate*” [11] transmit un mesaj de apreciere profundă față de eforturile poporului, arătând, totodată, responsabilitatea gravă a funcției asumate. Acest ton solemn contribuie la crearea unei atmosfere serioase și pline de respect, esențială pentru un discurs de investiție. Pentru a sublinia dificultățile cu care se confruntă țara, Maia Sandu folosește un ton dramatic, ce pune accent pe provocările majore din trecut și prezent. De exemplu, „*După pandemie a urmat creșterea prețurilor, criza energetică, șantajul cu gaze, acum - șantajul cu întuneric*” [11] construiește o imagine a unui context internațional și național complex și plin de incertitudini. Acest ton dramatic are rolul de a sublinia urgența și gravitatea situațiilor, accentuând necesitatea acțiunii rapide și a unității naționale pentru a depăși aceste provocări. În ciuda dificultăților evocate, discursul se concentrează și pe mobilizarea publicului. Tonul motivațional este folosit pentru a inspira speranță și energie colectivă. Enunțul „*Haideți să reușim împreună, haideți să ne gândim zilnic ce putem face în plus sau mai bine*” [11] este un îndemn la acțiune, care încurajează fiecare cetățean să contribuie activ la viitorul țării. Acest ton stimulează optimismul și unitatea, oferind publicului un sentiment de capacitate și încredere în forțele proprii, necesare pentru a depăși obstacolele. Prin îmbinarea acestor tonuri, discursul Maiei Sandu devine o retorică puternică, care nu doar informează, ci și motivează și mobilizează. Fiecare tonalitate joacă un rol esențial în conturarea unui mesaj coerent, care să unească națiunea în fața provocărilor și să inspire acțiunea colectivă pentru un viitor mai bun.

În discursul inaugural al Maiei Sandu, figurile de stil joacă un rol esențial în amplificarea mesajului și în consolidarea legăturii cu audiența. Acestea adaugă profunzime și expresivitate, oferind un caracter simbolic și evocator discursului, fiind folosite pentru a sublinia importanța angajamentului național, dar și pentru a crea un impact emoțional puternic. Metaforele sunt o tehnică centrală în discurs, conferind acestuia un caracter poetic și sugestiv, în același timp reflectând realitatea unei țări aflate într-o continuă luptă pentru a depăși dificultățile. Metafora în enunțul „*Moldova stă în bătaia vântului, dar nu zboară ca o frunză, ci rezistă cu determinare*” [11] exprimă vulnerabilitatea națiunii, dar și reziliența sa. „*Frunza în vânt*” simbolizează fragilitatea, în timp ce „*rezistența cu determinare*” subliniază forța și hotărârea Moldovei de a înfrunta provocările. În exemplul „*Șantajul cu întuneric*” [11], metafora accentuează criza energetică, transformând o problemă concretă într-o imagine puternică și ușor de reținut. Întunericul evocă incertitudinea și pericolele majore cu care se confruntă țara. Epitetul este folosit pentru a crea imagini vii și pentru a exprima sentimentele și valorile naționale, în același timp aducând un plus de culoare și emoție discursului. Epitetele în exemplele „*o țară mică cu o inimă mare*” [11] subliniază puterea și dinamismul unei țări mici, dar plină de speranță și energie, evocând imaginea unei națiuni cu o puternică voință de a înfrunta crizele și de a rămâne unită. Repetiția și anaforele sunt tehnici retorice folosite pentru a întări mesajul și pentru a crea un ritm constant, ce amplifică ideile esențiale ale discursului. În exemplul „*Să contribuie la binele comun, să respecte legile țării, să nu dea mită*” [11] repetarea structurii „*să*” subliniază imperativele sociale și morale, mobilizând publicul și întărind mesajul normativ. Anafora „*haideți*” în enunțul „*Haideți să reușim împreună, haideți să ne gândim zilnic ce putem face în plus sau mai bine*” [11] creează o senzație de colectivitate și încurajează audiența să participe activ la realizarea schimbărilor necesare, promovând unitatea națională.

Enumerările sunt folosite pentru a organiza și structura ideile, oferind claritate și adâncire în mesajul transmis. Cuvintele „*Patriotism, curaj, unitate, omenie, generozitate*” [11] plasate într-o enumerare, creea-

ză o imagine complexă și pozitivă a cetățenilor moldoveni, subliniind valorile fundamentale care stau la baza progresului țării. Enumerarea crizelor economice și energetice „*Criza energetică, șantajul cu gaze, acum – șantajul cu întuneric*” [11] demonstrează acumularea de provocări, iar prin prezentarea lor în ordine, se amplifică gravitatea situației. Contrastul este folosit pentru a sublinia diferențele între dificultăți și aspirații, accentuând astfel urgența și necesitatea schimbării. Contrastul dintre crizele economice interne și amenințarea războiului din apropiere „*Dar toate aceste crize pălesc în fața războiului brutal de la hotarul nostru*” [11] subliniază gravitatea situației și necesitatea unui răspuns ferm din partea națiunii. În enunțul „*Moldova nu este doar o țară mică cu o inimă mare, ci și o inspirație pentru alții în timpuri nesigure*” [11], antiteza scoate în evidență dualitatea între dificultățile cu care se confruntă țara și potențialul său de a deveni un model pentru alte națiuni, inspirând speranță și solidaritate. Discursul Maiei Sandu conține numeroase exemple de personificare, cum ar fi „*Moldova stă în bătaia vântului, dar nu zboară ca o frunză, ci rezistă cu determinare*” [11], în care Moldova este prezentată ca o ființă vie, capabilă să „stea”, „zboare” sau „reziste”. Astfel, țării i se atribuie trăsături umane, precum voința și perseverența. Personificarea transformă Moldova într-un simbol al stabilității și rezilienței în fața dificultăților, întărind mesajul motivațional al discursului. Imaginea este ușor de vizualizat și ajută la crearea unei legături emoționale, sugerând că țara nu este doar un teritoriu, ci o entitate vie, cu un spirit colectiv puternic. În enunțul „*Dar toate aceste crize pălesc în fața războiului brutal de la hotarul nostru*” [11], crizele sunt descrise ca având capacitatea de „a păli” (a-și pierde din intensitate) în fața unui alt fenomen, războiul, care este caracterizat ca „brutal”. Această descriere conferă trăsături umane unor concepte abstracte, făcându-le mai concrete și mai ușor de înțeles. Personificarea dramatizează tensiunea contextului, punând în evidență războiul ca principalul pericol, mai mare decât orice altă criză. Aceasta sugerează că, în ciuda problemelor interne, războiul reprezintă o amenințare mult mai gravă, unind națiunea în fața unei provocări comune.

Prin utilizarea acestor figuri de stil, discursul Maiei Sandu capătă o dimensiune emoțională puternică și devine un instrument retoric eficient în mobilizarea națională, încurajând un sentiment de unitate, speranță și acțiune colectivă.

Concluzii

În concluzie, discursul inaugural al Maiei Sandu reprezintă un exemplu remarcabil de utilizare a limbajului politic, în care elementele semantico-pragmatice sunt esențiale pentru construirea unui mesaj clar, puternic și mobilizator. Analiza semantică a relevat modul în care liderul moldovean valorifică vocabularul emoțional și motivațional pentru a insufla sentimente de unitate și speranță în fața provocărilor naționale. În același timp, prin utilizarea unor structuri gramaticale bine gândite și a figurilor de stil, discursul capătă o profunzime emoțională care îl face nu doar un act politic, ci și un apel la conștiința colectivă a cetățenilor.

Din punct de vedere pragmatic, discursul inaugural al Maiei Sandu este construit pentru a asigura o comunicare eficientă și directă cu audiența, mobilizând resursele lingvistice pentru a exprima clar angajamentele sale politice și pentru a încuraja participarea activă a cetățenilor în procesul de reformă. Tonul, structura frazelor și utilizarea diverselor moduri și timpuri verbale subliniază mesajul de optimism și încredere, elemente fundamentale într-un context marcat de incertitudine și provocări internaționale.

Astfel, discursul inaugural nu doar că reflectă angajamentele politice ale unui lider, dar servește și ca un vehicul pentru construirea unei imagini a unei națiuni unite, hotărâte să depășească obstacolele și să își construiască un viitor mai bun. Analiza semantico-pragmatică a acestui discurs subliniază importanța limbajului în politica contemporană și arată cum discursurile oficiale pot influența percepțiile colective, motivând publicul să participe activ la realizarea obiectivelor naționale.

Bibliografie:

1. CAMPBELL, Karlyn Kohrs; JAMIESON, Kathleen Hall. *Inaugurating the Presidency*. In: *Genre and the Study of Political Discourse*. Ed. par Herbert W. Simons and Aram A. Aghazarian. Columbia (S. Car.): University of South Carolina Press, 1986, p. 203-255.

2. KRYSHTELEVA, Vera. *Les allocutions d'investiture des présidents en tant que genre du discours politique russe et français*. In: *Linx, revue des linguistes de l'Université Paris Ouest Nanterre La défense. Collocations et traditions discursives*. Presses universitaires de Paris Nanterre, numéro 13, 2020, ISSN: 2118-9692. Disponible à l'adresse: <http://journals.openedition.org/linx/4018> [citât 10.01.2025].
3. IL'CEVA, Valerija. *Inauguracionnaja reč' kak instrument formirovanija imidža v kontekste russkoj ritoričeskoj tradicii* [*Allocution d'investiture en tant qu'outil pour former une image politique dans le contexte de la tradition rhétorique russe*]. Moscou, Rossijskij universitet družby narodov, 2015.
4. GUILHAUMOU, Jacques. *À propos de l'analyse de discours: les historiens et le «tournant linguistique»*. In: *Langage et Société*, numéro 65, 1993, p. 5-38. Disponible à l'adresse: <https://doi.org/10.3406/-lsoc.1993.2622> [citât 11.01.2025].
5. DECLERQ, Gilles. *L'art d'argumenter: Structures rhétoriques et littéraires*. Paris: Éditions MAME, 1995, 282 p. ISBN-10: 2711305082. ISBN-13: 978-2711305087.
6. BENOIT À LA GUILLAUME, Luc. *Les discours d'investiture des présidents américains ou les paradoxes de l'éloge*. In: *Revue française d'études américaines*, numéro 83, 2000, p. 103-106.
7. BENSEBIA, Abdelhak Abderrahmane; BAMBRIK, Lineda. *Les discours inauguraux de la Ve République française. Exploration statistique des modalités énonciatives*. In: *Çédille, revista de estudios franceses*, numéro 24, 2023, p. 239-266. ISSN: 1699-4949. Disponible à l'adresse: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/Dialnet-LesDiscoursInaugurauxDeLaVeRepubliqueFrancaiseExpl-9264850.pdf> [citât 13.01.2025].
8. SEIGAL, Elena. *Inauguracionnoe obraščenie kak žanr političeskogo diskursa*. In: *Žanry reči*, nr. 3, 2002, p. 205-214.
9. AUSTIN, John Langshaw. *Quand dire c'est faire*. Paris: Seuil, 1991, 202 p. ISBN: 978-2020125697.
10. JAKOBSON, Roman. *Essais de linguistique générale: Les fondations du langage* Volumul 1, Paris: Les Éditions de Minuit, 1981, 260 p. ISBN: 2707305790. ISBN: 9782707305794.
11. *Mesajul doamnei Maia Sandu la Ceremonia de învestitură în funcția de Președintă a Republicii Moldova, 24 decembrie 2024*. Disponibil: <https://presedinte.md/rom/discursuri/mesajul-doamnei-maia-sandu-la-ceremonia-de-investitura-in-functia-de-presedinta-a-republicii-moldova> [citât 14.01.2025].

Date despre autor:

Angela GRĂDINARU, doctor în filologie, conferențiar universitar, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0001-5225-6583

E-mail: angela.gradinaru@usm.md

Prezentat: 25.01.2025

CZU: 81`255.4=135.1:821.133.1

[https://doi.org/10.59295/sum4\(194\)2025_10](https://doi.org/10.59295/sum4(194)2025_10)

**DIALOGUL FORMĂ – SENS ÎN TRADUCEREA LITERARĂ
(REFLECȚII PE MARGINEA TRADUCERII ROMANELOR
SOUMISSION ȘI ANÉANTIR ALE LUI MICHEL HOUELLEBECQ)**

*Natalia MUCERSCHI,**Universitatea de Stat din Moldova*

Traducerea se află într-o relație constantă de dialog cu originalul, ceea ce o face un obiect de studiu complex și dinamic. Din cele mai vechi timpuri, actul traducerii a fost însoțit de o constantă comparație între textul sursă și textul țintă, traducerea fiind percepută adesea ca o activitate riscantă, întrucât orice diferență poate fi interpretată ca o trădare a originalului, dat fiind că limba reflectă și o viziune asupra lumii, o cultură/unele culturi. Dacă tratăm traducerea ca pe un transfer sau o trecere de la o cultură la alta, cultura ar putea deveni o frontieră în sensul material și metaforic al noțiunii, altfel spus un gen de obstacol care ar aduce atingere fluidității textului. În prezentul studiu, venim cu niște reflecții privind complexitatea și provocările cu care se confruntă un traducător literar.

Cuvinte-cheie: *traducere, text literar, cultură, viziuni ale lumii, transfer interlingvistic, strategii de traducere, text sursă, text țintă.*

**THE FORM – MEANING DIALOG IN LITERARY TRANSLATION
(CONSIDERATIONS ON THE TRANSLATION OF THE NOVELS
SOUMISSION AND ANÉANTIR BY MICHEL HOUELLEBECQ)**

The act of translation involves a continuous back-and-forth between the translated text and the original. Translation is often seen as risky, since any alteration, however slight, can be interpreted as a betrayal of the original's meaning or intent, given that language also reflects a world view, a culture/s. If we understand translation as a journey across cultures, then culture itself becomes a border – both figuratively and sometimes literally – that can hinder the seamless transmission of the text. This paper intends to provide some insights into the complexities and challenges inherent in literary translation.

Keywords: *translation, literary text, culture, world views, interlingual transfer, translation strategies, source text, target text.*

Introducere

Traducerea, „o operație de transfer interlingvistic” [1, p. 17], este implicit și o activitate interculturală, dat fiind legătura esențială între limbă și cultură. Noțiunea de traducere nu poate fi concepută fără a ne imagina relația dintre culturi într-o lume globalizată. Astfel, o limbă nu este doar un instrument de comunicare, ci și un depozitar al unei culturi specifice. Limba reflectă viziuni asupra lumii, valori, obiceiuri, istoria și particularitățile unei anumite comunități, lexicul, expresiile idiomatice, metaforele fiind puternic influențate de contextul cultural în care s-au dezvoltat.

Când traducem, nu ne limităm la a înlocui cuvinte cu altele echivalente. Altfel spus, după cum scria Eugeniu Coșeriu, nu traducem limbi, „ci ceea ce se spune cu această limbă, nu traducem deci semnificații, ci, în principiu, traducem ceea ce este desemnat cu ajutorul semnificațiilor” [apud 1, p. 18]. De fapt, suntem nevoiți să interpretăm sensurile profunde ale unui text, să înțelegem nuanțele culturale și să le transpunem într-un alt context cultural. Aceasta implică o cunoaștere aprofundată a ambelor culturi implicate în procesul de traducere. Iar atunci când avem de a face cu dimensiunea culturală care se exprimă în discurs, determinantul cultural comportă două semnificații, două dimensiuni referențiale pe care le actualizează: una dintre ele este tematică (social, politică, gastronomie etc.) și cea de-a doua se referă la individualizarea informațiilor obținute. Traducătorul trebuie să stabilească corespondențele funcționale între cele două sisteme lingvistice, însă este imposibil, după cum putem citi la Vladimir Gak, să anticipăm și să cunoaștem toate

transformările posibile și implicațiile acestora, fie pozitive, fie negative [2, p. 6], pentru că orice cititor aduce propria sa dimensiune culturală. Iar traducătorul este și el un prim cititor al textului de tradus [3, p. 133].

Prezentul studiu se referă la o serie de exemple (circa 300 de segmente), colectate din romanele lui Michel Houellebecq – *Soumission / Supunere* (2015) și *Anéantir / Anihilare* (2022), în traducerea lui Daniel Nicolescu. Cele două romane prezintă viziunea autorului asupra civilizației europene în curs de îmbătrânire. Primul dintre cele două romane ale lui Michel Houellebecq, *Soumission*, reprezintă o fabulă politică captivantă cu caracter moralizator. În cel de-al doilea roman, scriitorul francez ne prezintă, de asemenea, o imagine a epocii contemporane, unde, dincolo de jocurile politice, se produce o dramă familială.

Corpusul coagulat pentru această cercetare ne permite să analizăm fapte lingvistice circumscrise în momentul prezentului și să identificăm parametri recurenți sau convergenți în materie de traducere pentru a delimita un model generic recunoscut pentru interpretarea și transferul unor fapte lingvistice din limba sursă în limba țintă. Prin urmare, avem de a face cu un corpus paralel cu exemple care ne oferă posibilitatea de a ne axa și pe contextul situațional. Eșantionarea unităților care prezintă interes este realizată în funcție de apariția acestora în textul sursă, prin transcrierea ocurențelor într-un tabel și a traducerii acestora în coloană alăturată, cu o categorisire simplă a acestora și a delimitării procedeelelor și strategiilor de traducere aplicate de către traducător.

Revenind la cele spuse anterior, pornim de la ipoteza că traducerea literară este un fel de „barometru” al societăților contemporane. Ne axăm aici pe una din funcțiile traducerii literare și anume, „traducerea barometru”, prezentate de către profesorul Jean Delisle în articolul său „Dimension culturelle de certaines fonctions de la traduction” [4, p. 41-53], în care cercetătorul se axează îndeosebi pe dimensiunea culturală a traducerii literare. Astfel, aspectele tratate cu privire la traducere scot în evidență sensibilități majore care determină în prezent (fie direct, fie indirect) valorile vehiculate în societate sau negarea acestora. Cu alte cuvinte, practica traducerii, prin însăși natura sa, poate scoate la lumină și explicita ceea ce este adesea subînțeles, implicit și nerostit, acceptat ca adevăr.

După cum afirmam anterior, limba și cultura sunt indisolubile. În acest sens, limba relevă un mod de viață în corelare cu o structură socială. Să analizăm în continuare câteva exemple din corpus. Utilizarea abrevierilor, siglelor și acronimelor este la fel de veche ca și aceste forme în sine. Utilizarea lor abuzivă poate crea dificultăți de tot felul, cum ar fi neînțelegeri și erori, când o fi vorba de orice tip de comunicare. Atât în romanul *Soumission*, cât și în *Anéantir*, Michel Houellebecq folosește destul de des acronime legate de transportul feroviar, dar și în legătură cu alte domenii ale vieții de zi cu zi:

(1) Elle vint me chercher à la gare de Briançon; mon voyage avait été très désagréable. Le TGV jusqu'à Grenoble ça allait encore, la SNCF maintenait un niveau de service minimum, dans les TGV ; mais les TER étaient véritablement laissés à l'abandon, celui qui rejoignait Briançon eut plusieurs pannes, et arriva finalement avec un retard d'une heure quarante [...]. (<i>Soumission</i> , p. 188)	A venit să mă ia de la gara din Briançon; călătoria fusese foarte neplăcută. TGV-ul până la Grenoble mai era cum mai era, SNCF-ul menținea trenurile rapide la un nivel decent al serviciilor, dar TER-urile fuseseră lăsate de izbeliște, cel care mergea la Briançon a intrat de mai multe ori în pană și a ajuns în cele din urmă cu o oră și patruzeci de minute întârziere [...]. (<i>Supunere</i> , p. 186)
---	--

Traducătorul furnizează o notă explicativă în josul paginii în română, descifrând acronimele: *TGV* – *tren de mare viteză*; *SNCF* – *Societatea Națională a Căilor Ferate*; *TER* – *Transport Express Regional* [*Supunere*, p. 186]; într-un alt fragment din text mai dăm și de un *TER*, descifrat în textul propriu-zis – *tren regional expres* (*Supunere*, p. 92). După o rapidă căutare pe internet dăm de o serie de pagini cu glosare, de genul, *Petit lexique technico-administratif du trafic des trains* [5] și încă o serie de glosare similare, putem remarca un fenomen specific, mai degrabă, o tendință de utilizare a acestor acronime în franceză, în comunicarea de zi cu zi. Deci, pentru cititorul francez de rând, aceste acronime nu ar constitui un obstacol în înțelegerea textului, pe când pentru cititorul din Republica Moldova lucrurile ar sta altfel, acesta s-ar confrunta cu un deficit de informație. Adevărat este și faptul că un context mai larg comportă indici care pot demistifica unele neînțelegeri (aici ar fi vorba de unitățile lexicale: *gara*, *călătorie* (din fraza precedentă), *compartiment*, *TGV-ul* tradus a doua oară prin *trenul rapid*; verbele: *a merge*, *a intra în pană*, *a întârzia*)

și, totuși (...) aceștia nu pot asigura înțelegerea perfectă a textului tradus. Însă, chiar și cu nota din josul paginii, o parte din informația pe care o comportă aceste acronime nu este transmisă, dar ar cuprinde detalii importante cu privire la funcționarea acestui tip de transport. În plus, revenind la *TER* – *Transport Express Régional* și *RER* – *tren régional expres*, o fi el adevărat în matematică pentru adunarea comutativă – dacă schimbăm locul termenilor, rezultatul nu se schimbă, și la nivel de limbă nu se produce mare diferență, sensul rămânând la fel de opac. Mai mult, este de menționat că *TER* vrea să zică *Train Express Régional*, iar *RER* – *Réseau Express Régional*. S-ar părea că s-a produs o mică eroare la traducere, dar și aici putem deduce intenția traducătorului, care constă în generalizarea/concretizarea sensului comportat de unitatea lingvistică în franceză, fapt care nu constituie un obstacol în înțelegerea mesajului furnizat de context. Ne bazăm în acest sens pe identificarea încărcăturii semantice a termenului *TER*, de exemplu. În Fig. 1, am marcat cu semnul + semele prezente, iar cu – cele care nu sunt redată în traducere.

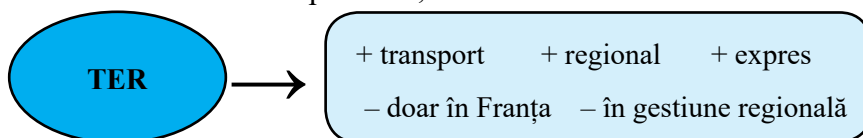

Figura 1. Încărcătură semantică a termenului *TER* în franceză și transpunerea acesteia în română

Cu siguranță, traducătorul a luat o decizie suficientă în contextul de față pentru a nu afecta înțelegerea globală a textului tradus, detaliile (marcate cu semnul – în cadran) nefiind de natură indispensabilă. Deși, avem aici și un raport de cauză-efect care ne scapă, faptul că *TER* se află în gestiunea financiară a autorităților regionale din 2002 explică starea de „izbeliște” și proasta funcționare a acestora („a intra în pană”).

Rămânem la acronime, dar vedem o altă abordare din partea traducătorului:

(2) À ce moment j’aperçus avec stupéfaction deux CRS , mitraillette en bandoulière, vêtus de combinaisons de kevlar, qui descendaient tranquillement la rue de Clichy en direction de la gare Saint-Lazare. Ils bavardaient avec animation, et ne nous accordèrent même pas un regard. (Soumission, p. 63-65)	În clipa aceea am zărit cu uimire doi CRS ¹ cu mitraliere, îmbrăcați în combinezoane de kevlar, care coborau liniștiți strada Clichy în direcția gării Saint-Lazare. Sporovăiau cu entuziasm, fără să ne arunce nici măcar o privire. (Supunere, p. 64) ¹ Polițist din Compagnies républicaines de sécurité (corp al poliției naționale însărcinat cu intervenții în cazul protecției civile).
--	--

În cazul acestui exemplu (2), traducătorul a luat o altă decizie: rămâne a fi o notă în josul paginii, dar abordarea este diferită, dat fiind că furnizează descifrarea acronimului în franceză, după care se include în paranteze o explicație. În ambele cazuri, atunci când este vorba de acronime, în general, remarcăm în contextul imediat sau mai mare un nucleu definitoriu prezent care permite traducătorului să ia o decizie cu privire la volumul de informație pe care îl va include în nota explicativă. Misiunea traducătorului consistă în a eradica orice dubiu susceptibil să genereze probleme în înțelegerea textului tradus. Totuși, oricât de simplu ar părea totul la prima vedere, acest obiectiv nu este întotdeauna ușor de atins. A produce un text care să fie la fel de inteligibil și de neambiguu ca originalul, atunci când vorbim despre ... nume proprii, de exemplu.

În romanul *Anéantir* întâlnim o serie de nume proprii și referințe la politicieni, dar și la instituții publice pentru care se folosesc metonimii uzuale și bine cunoscute francezilor, dar credem că sunt mai puțin cunoscute publicului ce ține de o altă cultură. Iată o bună ilustrare a celor menționate:

(3) C’est un détail, mais on ne s’est jamais vus à Bercy , ça ne l’intéresse pas. Il préfère l’ Élysée , Matignon , des décors comme ça. Moi, s’il ne met pas les pieds à Bercy de tout le quinquennat, ça me convient parfaitement. (Anéantir, p. 305)	E un amănunt, dar nu ne-am văzut niciodată la Bercy , nu-l interesează. Preferă Élysée , Matignon , decoruri de felul acesta. Mie-mi convine dacă nu va călca pe la Bercy tot mandatul. (Anihilare, p. 222-223)
---	---

Fără îndoială, cea mai cunoscută metonimie dintre acestea este *Elysée*, este vorba de palatul Elysée unde se află președinția franceză. Cum rămâne cu Bercy și Matignon? Primul face referință la ministerul Economiei și Finanțelor, al doilea la reședința premierului francez. „Numele proprii pot servi și ele ca cheie pentru un anumit cod de comunicare” [6, p. 159], scrie Irina Condrea, abordând frazeologia românească. Considerăm că această afirmație este valabilă și pentru textul literar, și nu doar. Traducerea este marcată în cele mai multe cazuri de „atitudine pragmatică” [6, p. 160] a traducătorului, adică felul în care concepe textul original și deciziile acestuia cu privire la modul în care îl va transpune în limba țintă. Și totuși, să nu uităm de influența contextului asupra actualizării unor semnificații specifice, cum ar fi în exemplul ce urmează:

(4) Sa carrière devait ensuite être marquée par une totale fidélité à la chaîne, ainsi que par une druckerisation , équivalent télévisuel de la gentrification des quartiers urbains, qui devait culminer lors de son invitation à l’émission d’adieux de Michel Drucker , le jour de son quatre-vingtième anniversaire – un des moments majeurs de la télévision des années 2020. (Anéantir, p. 121)	După aceea, cariera lui avea să fie marcată de o totală fidelitate față de acel post, precum și printr-o druckerizare – echivalent televizual gentrificării cartierelor urbane – care avea să culmineze cu invitarea sa la emisiunea de adio a lui Michel Drucker , chiar în ziua când împlinea optzeci de ani, unul dintre momentele majore ale televiziunii anilor 2020. (Anihilare, p. 87)
---	---

Ceea ce remarcăm, în primul rând, este ocazionalismul *druckerisation* format de la numele propriu Michel Drucker și o transliterare – adaptare la limba română a acestuia druckerizare. De fapt, în text este vorba de un oarecare Benjamin Sarfati, un jurnalist de televiziune, și cariera acestuia, într-un fel comparându-se cu cea a lui Michel Drucker, animator audiovizual și producător TV francez. Adevărat este și faptul că avem indicii în text care ar putea imprima claritate textului, (5) „Benjamin Sarfati, zis uneori și „Ben”, ori „Big Ben”, provenea din zonele cele mai mizerabile ale divertismentului televizual, unde animase la început o emisiune destinată adolescenților, vădit inspirată din *Jackass*, cu mica diferență că provocările propuse insistau mai mult pe umilință decât pe primejdie ... [Anihilare, p. 87], însă atunci când nu cunoști tabloul general, indicii nu spun nimic și nici precizarea-clarificare pe care o include autorul în text „équivalent télévisuel de la gentrification des quartiers urbains”, pentru că aici destinatarul trebuie să mai cunoască ce este „gentrificarea urbană”. Cât despre noțiunea *druckerisation*, mai găsim pe internet în franceză și verbul *druckeriser* și forma de participiu trecut *druckerisé*. Nu vom găsi o definiție a acesteia în dicționarele explicative de limbă franceză, precum Larousse sau Le Robert, dar o putem găsi în dicționarul *lalanguefrancaise.com*, elaborat în baza mai multor dicționare disponibile în domeniul public și în baza altor informații din diverse surse. Acest dicționar ne furnizează o definiție pentru verbul *druckeriser* – rendre une émission ou un événement semblable à ceux animés par Michel Drucker, en termes de style et d’atmosphère [7], însă aceasta este insuficientă pentru a explicita totalmente conținutul termenului. Vom menționa aici un articol al grupului audiovizual RTL din anul 2022 (de menționat că termenul circulă în mass-media cam de un deceniu), în care se spune „les animateurs se sont „druckerisés”” [8], cu o explicare ulterior în context referitor la comportamentul unor animatori și insolența, agresivitatea acestora care trece, odată cu anii, în curtoazie, complezență.

Putem remarca faptul că traducătorul recurge adesea la explicitare. În unele cazuri explicitarea se poate manifesta prin specificare (în cazul unei unități cu sens mai general din limba sursă traducătorul decide să o înlocuiască cu o unitate mai specifică în limba țintă). Iată niște exemple care ilustrează perfect cele spuse:

(6) Il termina son verre, nous resservit et se tut. (Soumission, p. 67)	Și-a terminat paharul, a mai pus un rând pentru amândoi , după care a amuțit. (Supunere, p. 66)
(7) «Immédiatement après avoir été nommé commissaire», dit-il en me servant un porto, «j’ai demandé mon affectation aux Renseignements généraux; c’était une sorte de vocation ...» ajouta-t-il avec un petit sourire, comme si son goût pour les services secrets n’était qu’une innocente manie. (Soumission, p. 81)	- Imediat după ce am fost numit comisar, mi-a spus turnându-mi un porto, am cerut să fiu repartizat la Informațiile Generale; aveam o vocație în sensul ăsta... a adăugat cu un zâmbet fin, de parcă pasiunea lui pentru serviciile secrete n-ar fi fost decât o manie nevinovată. (Supunere, p. 81)

Nous resservit – sintagma alcătuită din pronume complement + verb din primul exemplu, care indică repetarea acțiunii, este transpusă în română cu ajutorul mai multor unități prin care se reproduce conținutul implicat de cele două părți de vorbire din franceză, făcând trimitere la o expresie uzuală deseori folosită în astfel de contexte „încă un rând”, deși verbul „a pune” în sensul de „a servi, a turna” pare a fi un pic mai puțin uzual, cel puțin în contextul limbii române vorbite în Republica Moldova. De remarcat că în procesul traducerii, traducătorul mai recurge la verbul „a pune” în contexte legate de alcool. În exemplul 6, pentru verbul *servir*, traducătorul a ales un verb mai specific, cu un sens mai îngust în română – a turna. În ambele cazuri, reperăm, de fapt, în text unități care fac referire la consum de alcool și care, în viziunea noastră, ar ghida traducătorul în alegerile sale (*son verre, un porto*), justificând detaliile contextuale imprimate, susținând implicațiile enunțului și, prin urmare, ușurând transferul mesajului către receptor.

Alteori traducătorul intervine cu o unitate explicativă pentru a minimiza efortul de procesare a informației din partea cititorului și pentru a garanta înțelegerea textului țintă. Am putea cita aici o serie de exemple cu referent mai specific:

(8) L'erreur avait été d'organiser ça un vendredi soir, compris-je d'emblée en arrivant sur la pelouse et en faisant la bise à sa femme, elle avait travaillé toute la journée et rentrait chez elle crevée, en plus elle s'était monté la tête à force de regarder les rediffusions d' <i>Un dîner presque parfait</i> sur M6 et avait prévu des choses beaucoup trop sophistiquées [...]. (Soumission, p. 93)	Greșeala a fost să organizeze întâlnirea într-o vineri seara, am înțeles din prima clipă când am ajuns pe peluză și m-am pupat cu nevastă-sa; muncise toată ziua și venise acasă vlăguită și, în plus, se ambalase prea tare, tot uitându-se la redifuzarea emisiunii <i>O cină aproape perfectă</i> de pe canalul M6, și ticluise chestii mult prea sofisticate [...]. (Supunere, p. 93)
(9) Ça ne paraissait pas très compliqué de se transformer en fille, plutôt moins que de réussir une béarnaise ; il n'empêche que, cette femme, il l'avait recherchée en vain. (Soumission, p. 97)	Nu era foarte greu să se transforme în „fetiță”, oricum nu mai greu decât să reușească un sos béarnaise ; totuși o căutase în zadar pe această femeie. (Supunere, p. 97)
(10) Les repas étaient pris en silence, ce qui était très reposant, par rapport au restaurant universitaire; je me souvenais aussi que les moniales fabriquaient du chocolat et des macarons - leurs produits, recommandés par le Petit Futé , étaient expédiés dans toute la France. (Soumission, p. 98)	Spre deosebire de restaurantul universitar, mesele se luau în tăcere, ceea ce era foarte odihnitor; mai țin minte și că măicuțele făceau ciocolată și fursecuri, iar produsele lor, recomandate de ghidurile Le Petit Futé , erau expediate în toată Franța. (Supunere, p. 98)
(11) Toute tranche de saint nectaire ou de pâté en croûte qu'il déposait au milieu du tofu et du quinoa de Prudence était en quelques heures ramenée à son rayon d'origine, quand elle n'était pas purement et simplement jetée à la poubelle. (Anéantir, p. 34)	Orice felie de brânză Saint-Nectaire sau de terină în foietaj pe care o așeza lângă tofu sau quinoa era după câteva ceasuri întoarsă în raftul său de origine, atunci când nu era pur și simplu zvârlită la gunoi. (Anihilare, p. 25)

Chiar dacă remarcăm în textul sursă prezența unor repere semantice care ar furniza detalii despre informațiile cuprinse în enunț, cum ar fi în primul exemplu – substantivul „les rediffusions”, precum și un alt indiciu – scrierea cu majusculă, în italic – care ar putea să asigure, cel puțin pentru o parte din cititori, o serie de informații suplimentare, chiar și pentru cititorul care nu cunoaște realitățile franceze pe care le implică M6 și însăși denumirea *Un dîner presque parfait*, totuși nu putem exclude și cititorii care nu ar putea să perceapă aceste detalii și care ar întâmpina dificultăți la identificarea M6 ca fiind un canal de televiziune sau că *Le Petit Futé* ar fi un ghid. Prin urmare, utilizarea unor lexeme suplimentare, precum *emisiune, canal, ghid, sos, vin* și altele în enunțuri comportând referenți culturali, reduce efortul din partea cititorului. În penultimele două exemple citate, dificultatea de înțelegere pentru receptorul obișnuit ar putea fi generată, evident, și de împrumutul din limba franceză (*béarnaise, Le Petit Futé*), deși putem lesne găsi în română rețete pentru un *sos bearnes*.

Am putea spune că traducătorul caută să identifice conținutul informațional al unităților lingvistice și, în vederea facilitării lecturii textului țintă, ia decizia să intervină cu explicații, furnizând elemente lipsă, în viziunea sa, în decodarea înțelesului și atingerea intenționalității textului sursă.

Atunci când traducem, ne confruntăm cu o provocare majoră: cum putem reda într-o altă limbă nu doar cuvintele, ci și spiritul unui text, marcat de o anumită viziune asupra lumii, de stilul individual al autorului și de o sensibilitate specifică. Activitatea de traducere ar putea fi asociată cu un paradox, nu ar putea fi posibilă, constată Maddalena de Carlo în articolul său „Quoi traduire? Comment traduire? Pourquoi traduire?”, abordând raportul „sinelui” față de „alteritate”, dacă limbile nu pot fi considerate ca simple sisteme formale de semne, dacă orice producție lingvistică este impregnată de o viziune despre lumea împărtășită de o comunitate și de sensibilitatea individului care o produce [9, p. 123]. După cum afirmă și Christian Balliu, un traducător, conștient de rolul său de mesager interlingvistic, manifestă îndoieli majore cu privire la capacitatea sa de a reda un mesaj fără a altera conținut acestuia, fie semantic sau stilistic [10, p. 53].

În acest context, împărtășim opinia prof. Ludmila Zbanț precum că realitatea este adesea subiectivă și cultural specifică, și dacă „textul tradus este „contaminat” de diverse elemente, care provin din limba și cultura sursă (împrumuturi (inclusiv *realia*), figuri de stil, structuri gramaticale etc.), receptarea lui ca a unui întreg este parțial afectată” [11, p. 48].

În concluzie, este incontestabil faptul că limba este un instrument care organizează lumea și modul în care gândim despre aceasta. Diversitatea limbilor nu se rezumă la sunete și semne distincte, ci reflectă o varietate de viziuni asupra lumii [12, p. 150], depășind funcția de simplu instrument de comunicare, limba reflectă reprezentări, valori și practici sociale. Problema care apare deseori în procesul de traducere ține de a reda experiența realității unei societăți. Așadar, pentru a gestiona riscurile ce pot interveni în cadrul comunicării interculturale care este traducerea, traducătorul trebuie să dea dovadă de competență pragmatică și de interpretare, să estimeze cunoștințele de care ar dispune destinatarii finali ai traducerii și să identifice strategii de traducere pertinente.

Bibliografie:

1. NAGY, I. K. *Introducere în traductologie sau noțiuni și concept fundamentale în teoria și practica traducerii*. Editura Scientia, Cluj-Napoca, 2020, 369 p. ISBN 978-606-975-040-7.
2. GAK, V. *Traduction: art ou science ?* În: *Équivalences*, 24e année-n°2 ; 25e année-n°1-2, 1994. pp. 5-18. E-ISSN neatribuit, DOI 10.3406/equiv.
3. FONTANET, M. *L'altérité culturelle: écran, miroir ou alibi? Réflexion autour de quelques traductions françaises de Tom Jones*. În: *Atelier de traduction. Dossier: La dimension culturelle du texte littéraire en traduction I*, nr. 21, Sous coordination de: Muguraș Constantinescu, Raluca-Nicoleta Balațchi, Editura Universității din Suceava, 2014, pp. 131-145. ISSN 2344-5610.
4. DELISLE, J. *Dimension culturelle de certaines fonctions de la traduction*. În: *Atelier de traduction. Dossier: La dimension culturelle du texte littéraire en traduction I*, nr. 21, Sous coordination de: Muguraș Constantinescu, Raluca-Nicoleta Balațchi, Editura Universității din Suceava, 2014, pp. 37-60. ISSN 2344-5610.
5. *Petit lexique technico-administratif du trafic des trains* [Accesat 24.03.25]. Disponibil la: <https://mediarail.wordpress.com/2021/11/04/petit-lexique-technico-administratif-du-traffic-des-trains/>
6. CONDREA, I. *Traducerea din perspectivă semiotică*, Chișinău, 2006, 266 p. ISBN 978-9975-937-58-0.
7. *Dictionar lalanguefrancaise.com* [Accesat 24.03.25] Disponibil la: <https://www.lalanguefrancaise.com/dictionnaire>.
8. *Grupul audiovizual RTL* [Accesat 24.03.25]. Disponibil la: <https://www.rtl.fr/culture/medias-people/michel-drucker-son-retour-a-la-tele-sa-sante-ses-confreres-l-animateur-se-confie-sur-rtl-7900184560>.
9. de CARLO, M. *Quoi traduire? Comment traduire? Pourquoi traduire?* În: *Ela. Etudes de linguistique appliquée*, 2006/1 nr. 141, pp. 117-128. [Accesat 20.03.25] Disponibil la: <https://shs.cairn.info/revue-ela-2006-1-page-117?lang=fr>
10. BALLIU, C. *Saint Jérôme, ou quand la métaphore traduit le doute*. În: *Équivalences*, 24e année-n2; 25e année-n1-2, 1994. pp. 53-66. DOI: <https://doi.org/10.3406/equiv.1994.1188>

11. ZBANȚ, L. *Raporturi semantico-pragmatice în traducerea literară din limba franceză în română*. În *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe umanistice)*, 2015, nr. 10(90), pp. 47-50. ISSN online 2345-1009.
12. CHAMSINE, C. *La frontière culturelle dans la traduction du texte littéraire: filtrage, passage ou métissage?* În: *Atelier de traduction. Dossier: La dimension culturelle du texte littéraire en traduction I*, nr. 21, Sous coordination de: Muguraș Constantinescu, Raluca-Nicoleta Balașchi, Editura Universității din Suceava, 2014, pp. 147-163. ISSN 2344-5610.

Opere literare citate:

1. HOUELLEBECQ M. *Anéantir*. Flammarion. 2022. 734 p.
2. HOUELLEBECQ M. *Anihilare*. Roman. *Humanitas Fiction*. 2022. Traducere din franceză și note de Daniel Nicolescu. 523 p.
3. HOUELLEBECQ M. *Soumission*. Flammarion. 2022. 300 p.
4. HOUELLEBECQ M. *Supunere*. Roman. *Humanitas Fiction*. 2022. Traducere din franceză și note de Daniel Nicolescu. 295 p.

Date despre autor:

Natalia MUCERSCHI, doctorandă, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0007-1598-7740

E-mail: mucerschi@gmail.com

Prezentat: 10.03.2025

PRAGMATICA ACTULUI DENOMINĂRII REVERS

Doina COROBCEAN,

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Alexandra GHERASIM,

Universitatea de Stat din Moldova

Procesul de denominare începe întotdeauna de la obiect, deoarece fără existența acestuia, nu ar exista necesitatea numirii. În lingvistică, migrarea unui semnificant către un alt semnificat poate fi explicată prin concepte precum metonimia, antonomasia sau eponimia. Deși aceste procese au în comun punctul de origine – un nume propriu – ele diferă prin direcția și natura transferului semantic.

Eponimele sunt frecvente în diverse terminologii științifice și tehnice, iar procesul de eponimizare este explicat prin relații precum proprializarea și deonimizarea. Motivația lexicală explică apariția noilor cuvinte bazate pe nume proprii, reflectând conexiunile dintre unitățile lexice într-un sistem lingvistic.

Cuvinte-cheie: nume propriu, eponim, deonim, denominație, semnificat, semnificant.

THE PRAGMATICS OF THE REVERSE NAMING ACT

The naming process always starts from the object, because without its existence, there would be no need for naming. In linguistics, the migration of a signifier to another signified can be explained by concepts such as metonymy, antonymy or eponymy. Although these processes share a common point of origin – a proper name – they differ in the direction and nature of the semantic transfer. Eponyms are common in various scientific and technical terminologies, and the process of eponymization is explained by relationships such as proprialization and deonymization. Lexical motivation explains the emergence of new words based on proper names, reflecting the connections between lexical units in a linguistic system.

Keywords: proper name, eponym, deonym, denomination, signified, signifier.

Introducere

Procesul denominării începe întotdeauna de la obiect. Dacă obiectele nu ar exista în realitatea înconjurătoare și nici în imaginația oamenilor, nu am avea niciun motiv să creăm numele. Cuvântul, prin conținutul său, este strâns legat de realitatea externă pe care o semnalizează. Nu putem ignora obiectul, pentru că el este acela care acționează asupra simțurilor noastre [9, p. 297].

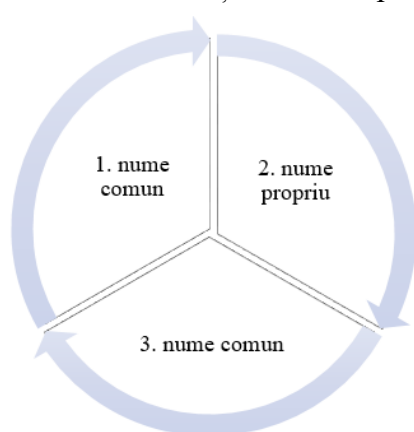

Figura 2.1. Ciclicitatea migrației numelor comun – propriu – comun

În unele lucrări de specialitate, migrarea unui semnificant cu o valoare bine definită către un alt semnificat decât cel deja cunoscut a fost abordată în cadrul metonimiei, mai degrabă decât în cadrul eponimiei sau al antonomazei. Așadar, problema rezidă în faptul cum putem distinge fiecare dintre acești termeni, având în vedere că toți reprezintă cazuri de migrație sau transgresiune de sens. Chiar dacă acești termeni sunt legați de o caracteristică comună – punctul de origine al migrației, respectiv numele propriu al unei persoane reale sau fictive – propunem vectorul direcției sau al sensului migrației ca o trăsătură semantică distinctivă, aplicabilă oricărui dintre exemplele în cauză. Prin urmare, semnificantul unui semnificat A, care poate fi orice nume propriu sau nume comun, folosit cu sensul său primar, migrează către un nou semnificat, semnificatul B, care îi conferă un nou sens, subînțeles ca un sens secundar. Prin urmare, semnificantul A devine semnificantul B, adică i se atribuie de către emițător un sens nou, rezultat al migrației.

Apariția numelui de persoană este determinată de o serie de factori extralingvistici (factori sociali, psihologici, influența mass-mediei, a literaturii, anumite tendințe la modă etc.). Și totuși, din tot acest sistem, este exclus definitiv protagonistul, posesorul numelui, care nu poate avea vreo putere de decizie, astfel că toți poartă numele pe care nu le-au ales personal, dar pe care le „personalizează” pe parcursul întregii vieți, identificându-se cu acestea și dându-le valoare [2].

Spre deosebire de numele proprii, în special cele de persoană, deonimele/eponimele, nu se pretează întru totul caracteristicilor enumerate mai sus. Acestea apar în diferite contexte și au diferite particularități:

Numele poprii	Deonimele / eponimele
- sunt creații standadizate; - identifică o persoană / entitate; - au caracter convențional; - aparțin doar clasei morfologice a substantivelor.	- sunt creații libere; - identifică un obiect / fenomen / activitate; - au caracter neconvențional; - pot fi atribuite diferitor clase gramaticale: substantive, adjective, verbe; - conferă un aspect pragmatic formulelor denominative; - sunt de circulație internațională; - se memorizează ușor; - se utilizează în domenii total diferite decât denominatorul.

Figura 2.2. Particularități ale numelor proprii vs ale eponimelor

„O pragmatizare a antroponimiei nu vizează, în perspectiva celor enunțate mai sus, numai o reinterpretare a materialului pe baza unei noi metode, ci și o lărgire a obiectului său-cadru prin revizuirea vechilor concepte și prin integrarea problematicii antroponimice în sfera de investigație a pragmaticii” [5, p. 506].

Transferul prin care un nume propriu (antroponim, toponim, hagianim etc.) este alocat unei alte entități decât celei care-l dobândește prin naștere sau prin formalitățile tradiționale specifice a fost tratat în teoria generală a formării cuvintelor din diverse unghiuri. Acest transfer a fost considerat, pe rând, drept: **conversie**, **metonimie**, **antonomază**, și, în cele din urmă, **eponimie**. Întrebuintarea mai mult sau mai puțin argumentată științific a tuturor acestor denumiri a dus la suprapuneri, ambiguități sau confuzii terminologice. Deoarece fiecare dintre acești termeni are propria sa specificitate și, implicit, propriile elemente distinctive care duc la acceptarea lor în descrierea transferurilor lexicale, vom propune dezambiguizarea acestora prin interpretarea vectorială. Vectorul direcției va fi astfel folosit pentru a descrie migrația semnificantului inițial sau primar (A1) de la semnificatul primar (B1) la un nou concept sau artefact (A2) care se constituie în semnificatul secundar (B2). Particularitățile care justifică acuratețea terminologică a fiecăreia dintre denumirile de mai sus vizează:

- a) categoriile gramaticale căruiia îi aparțin semnificatul primar (B1) și cel secundar, respectiv substantivul propriu și cel comun (B2);
- b) sensul sau direcția migrației de la o categorie la alta, de la semnificatul primar la semnificatul secundar;
- c) natura transferului produs, respectiv natura lexicală, stilistică sau semantică;
- d) finalitatea transferului produs: crearea unui lexem nou sau îmbogățirea exprimării stilistice printr-o formulă nouă.

Având în vedere delimitările de mai sus precum și ilustrările din literatură, vom caracteriza **conversiunea** numelor proprii ca fiind un transfer sau o migrație cu valoare predominant stilistică, întrucât numele propriu cunoscut deja este folosit cu valoare de epitet, ca în exemplul *Edinburgh-ul este Atena nordului*. Conversiunea are și o valoare lexicală parțială, deoarece nu folosește numele propriu ca substantiv comun, acesta păstrându-și trăsătura ortografică inițială, într-un exemplu de tipul „Mi-am luat un *Luchian*”.

Metonimia este atât un transfer lexical cât și unul stilistic, întrucât un lexem deja existent, respectiv semnificatul B1, este folosit pentru noi scopuri lexicale, devenind semnificatul B2 care asigură denumirea unui alt semnificat, sugerată de o asemănare între cei doi semnificanți, cum este exemplul cel mai des citat al *poalelor muntelui*.

Antonomasia este un transfer lexical cu valoare exclusiv stilistică, utilizând numele propriu numai ca epitet. Astfel, numele personajului biblic *Daniel* apare folosit ca un înlocuitor pentru *un judecător*, iar cel al lui *Iuda* reprezintă o soluție eufemistică pentru un *trădător*.

Eponimul este rezultatul aceluși transfer prin care numele propriu, cu ortografia neschimbată capătă rolul prestabilit de determinant într-o sintagmă cu formă fixă, recunoscută și acceptată de terminologia unei comunități profesionale sau devine un cuvânt comun, asimilat de fondul principal de cuvinte. Astfel, *Alzheimer* joacă rol de determinant în binomul standardizat *boala Alzheimer* cu forma eng. *Alzheimer's disease*, utilizată în terminologia medicală internațională, iar numele lui *Newton* a fost transformat în *newton*, pentru a desemna o unitate de măsură a sistemului standard internațional, *Rutherford* a devenit *rutherfordium*, numele unui nou element chimic, *Parkinson* a constituit baza lexicală pentru *parkinsonism* etc. Spre deosebire de toate celelalte tipuri de migrație, eponimul denumește entități noi, folosind numele personal ca determinant într-o sintagmă, relevând o nou-asumată semnificație sau metamorfozând numele propriu și reducându-l la forma unui cuvânt obișnuit. Numărul derivatelor eponimice precum și incidența lor în diverse terminologii a dus la apariția în 1977, a primei ediții a dicționarului *The Eponyms Dictionaries Index* [10] care descrie 20 000 de eponime și 13 000 de eponimiști.

Cercetătoarea Popescu Floriana [7, p. 842] susține că în procesul de formare a eponimelor „antonomaza ține exclusiv de figurile semantice, iar metonimia își asumă două teritorii, respectiv cel al figurilor semantice și cel al lexicului, eponimul se situează pe o poziție singulară, acționând numai la nivelul lexicului. Prin schimbarea statutului său de nume propriu sau personal, ortografiat cu literă mare, eponimul este, pe de o parte, acel cuvânt comun folosit ca substantiv sau o altă parte de vorbire și, pe de altă parte, acel nume propriu inclus în sintagme cu formă fixă, utilizate în limbajele funcționale, cum ar fi de exemplu, *mâna succulentă Marinescu* sau *mâna Marinescu*”. Aici, la fel, putem consemna și punctul de vedere al cercetătorului slovac Olostiak M. [6, p. 81] care subliniază că legătură comun-propriu în procesul de eponimizare se produce în două direcții:

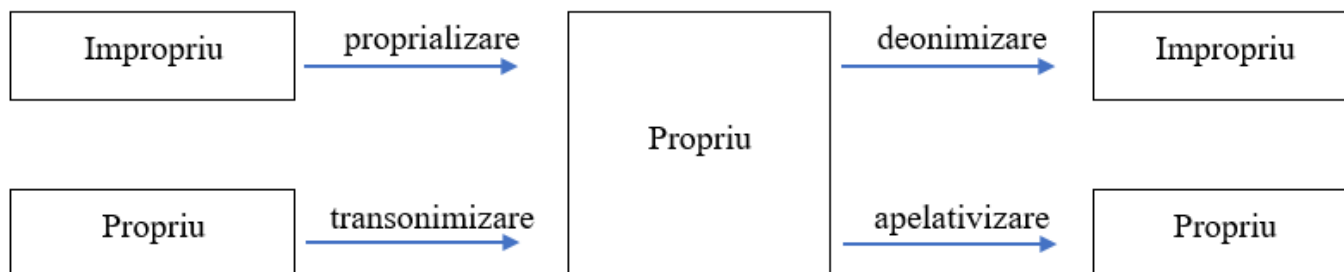

Figura 2.3. Relația comun – propriu – comun

Astfel, în procesul de proprializare un substantiv comun devine propriu: *morar* – *Moraru*; iar prin procesul de transnominizare un nume propriu poate genera un alt nume propriu, ca și în cazul transferului între toponime și antroponime sau viceversa: *Ștefan* – *Ștefănești*. Pe de altă parte, un nume propriu prin procesul de deonimizare poate genera un deonim: *Parkinson* – *parkinsonism* sau, prin procesul de apelativizare, poate genera un eponim: *Parkinson* – *boala Parkinson*.

Crearea de cuvinte noi care sunt la bază onime poate fi explicată prin teoria și metodologia motivației lexicale [6, p. 81]. Motivația lexicală este una dintre perspectivele posibile în studiul lexicului. În acest concept, lexicul este văzut ca un ansamblu de unități lexicale (cuvinte și grupuri de cuvinte) care sunt interconectate printr-o varietate de relații.

Această perspectivă se bazează pe ideea că lexemul nu există izolat și că analiza sa ar trebui să se facă printr-o abordare onomasiologică, care să reflecte fluxul natural al semnificației. Motivația lexicală oferă o metodă de a răspunde la întrebarea „De ce se numește lexemul X astfel?”, evidențiind proprietățile ca o rețea de relații între unitățile lexicale. Aceste proprietăți sunt influențate de realitatea imagolingvistică (incluzând elemente evaluative, sociale, temporale, teritoriale și altele), care contribuie la formarea valorii unităților lexicale.

Procesul de denominare reprezintă un aspect fundamental al limbajului și al dezvoltării culturale și soci-

ale a unei comunități. Numele proprii, în special, reprezintă un domeniu fascinant al lingvisticii, cu multiple aspecte de analiză și interpretare. În cadrul acestui proces, obiectele și entitățile din lumea înconjurătoare acționează ca sursă primară de inspirație, conducând la apariția și evoluția numelui. Fiecare nume propriu poartă în spate o poveste, reflectând trăsături culturale, sociale și istorice specifice perioadei și comunității în care a fost creat.

Dezvoltarea limbajului științific suscită apariția de noi termeni, care, la rândul lor, au diferite surse de formare. Sursele din care apar noii termeni sunt diferite, dar împreună cu acestea sunt utilizate și numele proprii, în special antroponimele și toponimele.

Semnificația inițială a numelor proprii în diferite limbi este o dovadă că toate numele la origine au fost nume comune, stabilindu-se o trecere de la comun la propriu. Însă, în limbă fenomenul este atestat și în direcție inversă: prin trecerea de la propriu la comun, în final numele comun pierzându-și legătura, mai mult sau mai puțin, cu numele propriu de bază. Cuvintele nou-formate pătrund în limbă prin traducerea termenilor: de exemplu: Cupru < lat. Cuprium < rom. Cupru; Ceres < lat. Cerealia < rom. Cereale; sau prin împrumut direct din limba de origine: *jacuzzi*, *paparazzi*. Unii lingviști numesc aceste cuvinte *deonomastice*, termen prin care se sugerează pierderea calității de nume propriu. „În literatura de specialitate, termenul *deonim* este caracterizat ca un termen *omnium -gatherum* (miscelaneu), care cuprinde toate formele derivate dintr-un nume propriu: gramaticalizare, verbalizare, adjectivizare, adverbializare, metaforizare, metonimizare, generalizare, particularizare, deproprializare, deonimizare, apelativizare, lipsa majusculei, afixare, inflexiune, diminutivizare etc.” [8, p. 118]. *Deonimul* este un termen relativ nou acceptat în lingvistică, însă nu este de ignorat și termenul de *eponim*, deoarece acesta este unul relativ mai vechi, iar procesul de formare a eponimelor într-un tot reflectă căile de formare și de utilizare a deonimelor.

Termenul **eponim** este acceptat în lingvistica engleză, unde „dicționarele de eponime tratează doar cuvintele provenite de la nume de persoane (reale, legendare sau personaje literare), în franceză, însă, această distincție nu există” [4, p. 3].

Ceea ce este discutabil este însuși termenul *eponim*. Conform dicționarelor, cuvântul *eponim* – pe care limba română l-a preluat din franceză – își are originea în limba greacă. E de menționat că, din păcate, *Dicționarul de științe ale limbii* (1997) nu consemnează acest termen nici în prima ediție, nici în cea de a doua (2003), fapt ce complică relevanța și utilitatea acestui termen în lingvistică. Cu toate că acest lucru nu poate fi un indicator de-a dreptul relevant, or, nici alți termeni din terminologia onomastică nu sunt indicați în acest dicționar.

În opinia cercetătorului englez Boycott: „Un cuvânt eponim este unul care a intrat în limba engleză datorită unei persoane sau a faptelor acelei persoane” [1]. Însă, potrivit lui Trahair: „Eponimele sunt cuvinte care își au originea în numele unei persoane. Persoana poate fi în viață sau decedată, un erou sau un personaj din ficțiune. Persoanele sau își dau numele sau alții îl atribuie unui eveniment, unei situații, activități sau instituții” [11, p. 79]. Cu toate acestea, Trahair face câteva completări la definiție: „În științele sociale, multe eponime nu sunt asociate cu numele de persoane, ci cu ale unor locuri importante” [11, p. 79]. Prin urmare, eponimele nu sunt derivate numai din antroponime, ci și din toponime. Cercetătoarea rusă Kakzanova oferă o definiție mai amplă a termenului eponim: „Un eponim este un termen care conține în structura sa un nume propriu (antroponim, toponim, mitonim), precum și un nume comun în denumirea conceptului științific (Grupul Hopfsche / grupul Hopf). În plus, termenul eponim poate fi format neafixat (antroponim, toponim sau mitonim) prin transfer metonimic (Amper). Al treilea grup este alcătuit din derivate cu afixe ale numelui propriu (antroponim, toponim sau mitonim) (Jacobină, ulexită)” [13, p. 87].

Definițiile date subliniază că sursele de creare a eponimelor sunt diferite, deoarece substantivele proprii sunt compuse din diferite clase de nume: nume de oameni sau antroponime, nume geografice sau toponime, nume legate de o religie sau mitologie, sau teonime. Structura unui eponim este o unitate onomastică și are caracteristici ale onimului. Acești factori indică faptul că, un eponim este o unitate lingvistică compusă și complexă.

Utilizarea acestui termen impune o problemă interesantă, care, cel puțin deocamdată, nu pare a fi soluționată în mod satisfăcător. În terminologia lingvistică *eponimul* este folosit cu trei înțelesuri:

a) cel indicat de definiția oferită de dicționare (primul sens), referitor la magistrat, care dădea numele

său anului; acest fenomen era specific pentru Roma Antică, în perioada Republicii, când anul primea numele consulului din fruntea senatului: de exemplu *anul lui Cicero* – anul consulatului lui Cicero, *anul lui Caesar* – anul consulatului lui Caesar;

- b) apoi termenul mai este folosit pentru a desemna numele proprii devenite nume comune: *epicurism*;
- c) substantivele comune care își au sursa în nume proprii.

Cele mai numeroase exemple de eponime le găsim în clasa numelui. Numele comune simple, care păstrează aceeași formă cu cea a numelui propriu, sunt foarte numeroase în limbajul specializat și au pătruns și în limbajul uzual: *barem*, *boicot*, *decibel*, *diesel*, *frigider*, *raglan*, *pubelă*, *mansardă*, *morfină* etc. se folosesc în mod curent.

Acest termen înregistrează o frecvență sporită în literatura de specialitate și, în mod deosebit, în limbajul medical. În această ordine de idei, vom aminti de faptul că încă în 1982 a fost elaborat și publicat *Dicționarul termenilor eponimici* cu referire la *Ortopedie și traumatologie*, în prefața căruia se menționează despre complexitatea termenilor în cauză și care, din păcate, nu au sinonime, ceea ce complică utilizarea acestora.

Un alt argument în utilizarea termenului *eponim* este frecvența surselor lexicografice apărute nu doar în limbile de circulație internațională, dar și în limba română. Printre primele dicționare apărute, cu referire la eponime este cel al lui Octavian Laiu-Despău [4], care, în *Introducere*, face și o descriere a eponimelor, în demersul de a oferi anumite clasificări. Despre valoarea termenilor – eponimi aplicați domeniului medical vorbește și faptul că dicționarul amintit *supra* a fost reeditat în anul 2006, ediția a II-a venind cu un adaos de 1200 de termeni.

Un argument în favoarea utilizării termenului *eponim* este și apariția în același an a unei alte lucrări, *Nume proprii, nume comune. Dicționar de antonomază*, semnată de Radu Mușat, care a apărut post-mortem. Ceea ce e de menționat este că procedeul de antonomază este unul frecvent în antroponimie, iar termenii prezentați în acest dicționar sunt *de facto* eponime.

Glosarul ICOS [3] consemnează atât termenul *eponim*, cât și termenul *deonim*, însă în literatura de specialitate engleză, franceză, slovacă sau cea poloneză nu se face o delimitare atât de riguroasă între acești doi termeni precum în literatura rusă [12, p. 26, 14, p. 148].

Chiar dacă a fost neglijată sistematic de lingvistica românească, eponimia a continuat să-și urmeze cursul natural și a contribuit la îmbogățirea terminologiei științifice. Prin atribuirea unui indubitabil drept de autor și prin susținerea paternității creatorilor, eponimele reprezintă ambasadori ai brandului unei persoane sau a unei țări. Această lume globalizată prezintă adesea tendința subtilă de a minimaliza contribuțiile aduse de națiunile mai mici la patrimoniul universal.

În concluzie, studiul numelor proprii reprezintă o parte esențială a lingvisticii și a cercetării culturale, oferind o fereastră fascinantă către modul în care limbajul și societatea interacționează și evoluează în timp. Prin explorarea acestui domeniu, putem obține o înțelegere mai profundă a identității culturale și lingvistice a unei comunități și a modului în care aceasta se reflectă în numele proprii și în limbaj în general.

Bibliografie:

1. Boycott, R. *Bloomers and Boycott. A little etymology of eponymous words*. London. 1983.
2. Condrea I. *Antroponimul ca semn lingvistic. Limba română*. Nr. 3-6, anul XXI, 2011, Chișinău. <https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1197> (accesat 23.10.2023) http://kniga.com/books/preview_txt.asp?sku=ebooks261442
3. <https://icosweb.net/wp/wp-content/uploads/2019/05/ICOS-Terms-en.pdf>
4. Laiu-Despău O. *Dicționar de eponime – de la nume proprii la nume comune*. București: Editura Saeculum, 2006. 290 p.
5. Manu Magda M. *Pragmatică și antroponimie (considerații teoretice referitoare la sistemul apelativelor în limba română)*. În: *Numele și numirea. Actele conferinței internaționale de onomastică. Ediția I: Interferențe multietnice în antroponimie*, Baia Mare, 19–21 septembrie 2011, p. 503-513
6. Olostiak M. *Proper name within the framework of nomination. The case of eponyms. Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2021, Vol. 72, No 1, p. 80 – 100.

7. Popescu F. *Problema eponimelor în lexicografia românească*. În: *A III-a Conferință Științifico-Practică Internațională Probleme actuale de lingvistică și glotodidactică în contextul abordărilor moderne*, Comrat, 2015. https://www.researchgate.net/profile/Floriana-Popescu/publication/301327557_Problema_eponimelor_in_lexicografia_romaneasca/links/571216dd08ae39beb87a2f2e/Problema-eponimelor-in-lexicografia-romaneasca.pdf (accesat 02.02. 2022)
8. Răileanu V. *Tipologia numelui de familie semantică și structură*. Chișinău: „UNU”, 2022, 199 p.
9. Rosianu I. *Despre numele proprii și conținutul lor*. În: *Cercetări de lingvistică*, An.17, Nr. 2, 1972, p. 295-307 <https://dspace.bcu-iasi.ro/handle/123456789/74521> (accesat 22.06.2022)
10. Ruffner J. A. (Author), Mossman J. (Editor). *The Eponyms Dictionaries Index*, London, 1977.
11. Trahair, R. *From Aristotelian to Reaganomics. A Dictionary of Eponyms with biographies in the social sciences*. Greenwood press. Wesport. United States. 1994, 721 p
12. Блау, М. Г. Судьба эпонимов: 300 историй происхождения названий / М. Блау // Словарь-справочник [Электронный ресурс]. – 2010.
13. Какзанова Е. М. Математические термины-эпонимы категории множественности. *Вестник ПНИПУ (Пермский национальный исследовательский политехнический университет), Проблемы языка и педагогики*, № 4., с. 86–94.
14. Новинская Н. В *Классификация эпонимических названий по семантическому признаку. Семантические поля*. *Вестник АГТУ*, № 5(28). – Астрахань, 2005. с. 147- 153

Date despre autori:

Doina COROBCEAN, asistent universitar, Centrul de Studii Preuniversitare și Educație Lingvistică, USMF „Nicolae Testemițanu”.

ORCID: 0000-0002-8166-4874

E-mail: doina.corobcean@usmf.md

Alexandra GHERASIM, doctor, conferențiar universitar, Departamentul de Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0001-6836-1043

E-mail: alexandragherasim@gmail.com

Prezentat: 10.03.2025

ПСИХОЛОГИЗАЦИЯ НОВЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ДВИЖЕНИЙ: РИТОРИКА ИДЕНТИЧНОСТИ КАК СИМПТОМ ФАМИЛЬНОЙ ВЛАСТИ

Ксения ГОНЧАРОВА,

Молдавский государственный университет

Представители современных общественных движений – феминизма, ЛГБТ-движения, экоактивизма – в своей риторике все чаще используют термин «идентичность». В статье исследуются причины и последствия использования современными общественными движениями психологического понятия при формулировке своих требований. Методологическую основу исследования составляют теория психологизации Яна де Воса и концепция психиатрической власти Мишеля Фуко. Взгляд через эту исследовательскую призму позволяет сформулировать следующие выводы: во-первых, новые общественные движения подвержены психологизации и руководствуются логикой психологического мышления, то есть свойственными психологии как культурному явлению представлениями об истине и реальности; во-вторых, несмотря на оппозицию власти и культуре, они используют схожие механизмы управления; в-третьих, следование психологическому мышлению приводит к идеологическим парадоксам внутри современных общественных движений.

Ключевые слова: *идентичность, новые общественные движения, феминизм, ЛГБТ, экологическое движение, психологизация, психиатрическая власть.*

PSYCHOLOGIZATION OF NEW SOCIAL MOVEMENTS: THE RHETORIC OF IDENTITY AS A SYMPTOM OF FAMILIAL POWER

Representatives of contemporary social movements – feminism, the LGBT movement, and eco-activism – increasingly employ the term “identity” in their rhetoric. The paper explores the causes and consequences of modern social movements using the psychological concept in formulating their demands. The methodological foundation of the study is based on Jan De Vos’s theory of psychologization and Michel Foucault’s concept of psychiatric power. Through this analytical lens, the following conclusions are drawn: first, new social movements are subject to psychologization and operate within the logic of psychological thinking, that is, by the notions of truth and reality inherent in psychology as a cultural phenomenon; second, despite their opposition to power and culture, they employ similar governance mechanisms; third, adherence to psychological thinking leads to ideological paradoxes within contemporary social movements.

Keywords: *identity, new social movements, feminism, LGBT, ecological movement, psychologization, psychiatric power.*

Введение

Термин «общественное движение» (social movement) появился в конце 60-х годов XX-го века и подразумевает коллективное выражение социокультурной реакции на преобладающую политическую и экономическую динамику [1, р. 2]. Значение понятия менялось вместе с историческими преобразованиями самих общественных движений. Как следствие, в академической литературе к концу XX-го века был представлен концепт «новые социальные движения» (new social movements) (А. Турен, А. Мелуччи, Ю. Хабермас, М. Кастельс, Р. Ингельхарт): они обращаются к новым видам борьбы, вокруг новых устремлений. К ним относятся, например, популярные сегодня феминизм, ЛГБТ-движение и экоактивизм, анализ классических работ которых позволяет увидеть частое обращение к термину «идентичность», используемого для придания значимости тому, что ранее было маркировано незначительным [2]. Однако сам факт использования понятия «идентичность» открывает важный исследовательский вопрос: почему именно термин из психологии стал инструментом

для формулировки требований общественной борьбы в современности? И в чем специфика мышления, которое скрывается за этими процессами?

Вариации этот вопроса затрагиваются рядом ученых. Так, М. Моран пишет, что «человек, обладающий идентичностью», – это исторически новая формулировка, которая подразумевает новый способ мышления [3, р. 34]. Вместе с тем, более развернутого исследования на эту тему не проведено, хотя зафиксированная Мораном трансформация способа мышления о самом себе у современного человека не может быть случайной. Как справедливо замечает Фуко, «знать – значит говорить так, как нужно, и так, как это предписывает определенный подход ума; говорить – значит знать нечто и руководствоваться тем образцом, который навязан окружающими людьми» [4, с. 120].

Методология исследования

Причины частого обращения общественных движений современности к слову «идентичность» определенно необходимо искать в той академической области, из которой это слово вышло в язык, а именно – в психологии и, следовательно, в той роли, которую играет психологическое знание в современном обществе. Именно поэтому в попытках ответить на поставленный вопрос использованы две методологических рамки.

Во-первых, теория психологизации Яна де Воса, которая рассматривает экспансию психологии в общественную риторику как частный случай глобального социального процесса – психологизации, то есть повышенного интереса современного общества к психологии и распространению психологических теорий и практик за пределами академической и клинической среды.

Во-вторых, концепция психиатрической власти М. Фуко, который сосредоточен на изучении внутренней логики мышления, оперирующего психологическими понятиями.

Психологизация современного общества: общая характеристика

Появление в академической литературе таких концептов, как «психологизация» (J. De Vos, J.G. Morawski, D. Simmons, M. Jarzombek), «терапевтизация» (C. H. Sommers, S. Satel), «терапевтическая культура» (F. Furedi), фиксирует изменения, произошедшие в современном обществе: оно проявляет повышенный интерес к индивидуальным эмоциям и психологическим механизмам, что привело к распространению психологических теорий и практик не только в академической и клинической среде, но и за ее пределами, в неспециализированных институциональных сферах [5; 6]. Этот процесс экспансии психологии в социум носит глобальное значение, так как его последствия отражаются в социальной онтологии и антропологии.

Нарастающее проникновение психологии в общество меняет логику взаимодействия между индивидами и структурами: социальные проблемы все чаще интерпретируются в связи с личными психологическими проблемами индивидов; общественные институты реорганизуются для внедрения новых форм терапевтического управления; оформляется «индустрия счастья», занимающаяся маркетингом товаров и услуг для психического здоровья; меняются представления о повседневном опыте и способах социального взаимодействия.

Антропологическое же влияние психологизации менее очевидно, но не менее важно. Современный человек – это homo psychologicus, как определяет его J. De Vos [7, р. 2], то есть индивид, априори живущий в пропитанной психологическим знанием среде и воспринимающий психологию как центрального посредника во взаимодействии человека с самим собой, другими людьми и миром. Так реальность заменяется на мир взаимодействия с видами поведения, проведения коммуникационных обменов и даже редкого столкновения с подсознанием [7, р. 2-3], а сам человек становится раздвоенным. Психологическая оптика разделяет современного субъекта на две части – смотрящего и рассматриваемого, предлагая ему занять экспертную позицию для анализа собственного психологического двойника, не упоминая при этом о том, что психологическое теоретизирование не тождественно непосредственной реальности и превращение себя в психолога рискует обернуться потерей связи с собственной субъективностью [7, pp. 10-12].

«Идентичность» в риторике общественных движений как способ влияния на homo psychologicus

Теория психологизации современного общества позволяет сформулировать один из ответов на поставленный выше вопрос: общественные движения современности предпочитают формулировать свои идейные и политические позиции с использованием термина «идентичность», потому что их цель – это влияние на современного homo psychologicus, а потому они выбирают наиболее близкую ему риторiku, риторiku с использованием психологической терминологии.

Подобный ответ, однако, не кажется достаточно удовлетворительным, ведь в таком случае общественные движения оказываются всего лишь прагматичными пользователями психологизации, не чувствующими на себе ее последствий и не являющимися ее несознательными акторами. Но что, если сами феминизм, ЛГБТ-движение и экоактивизм также являются невольными агентами и жертвами этого процесса? В таком случае использование слова «идентичность» маркирует погруженность общественных движений современности в психологическую реальность и оперирование психологическим мышлением.

Так, важнее становятся не выявление прямых причинно-следственных связей, а поиск ответа на следующие вопросы: что такое психологическая истина? На какой образ мысли мы соглашаемся, обращаясь к психологическим понятиям? Какова реальность, подразумеваемая психологическим дискурсом? А главное – что говорит об общественных движениях современности их обращение к психологизированной риторике?

Специфика психологического мышления, по М. Фуко

Логика психологического понимания мира исследована в работах М. Фуко, который отталкивается от того, что институционализация психологии в XIX-ом веке в рамках развития судебного производства позволяет выявить ее внутреннюю связь с осмыслением опыта безумия в классическую эпоху и попыткой сокрытия этого безумия в последующей психологической и психиатрической практике [8, с. 400].

Так, психологическое мышление зиждется в первую очередь на новом представлении о соотношении человека с собственной истиной: человеческое бытие более не характеризуется через отношение к истине, а само наделяется ею, «собственной истиной», «открытой вовне и одновременно по-таенной». Эта трансформация закономерно отражается и на понимании соотношения субъективного и объективного: объективность признается допустимой и обладающей смыслом только постольку, поскольку она выражает собой нечто субъективное, несмотря на то, что последнее позиционируется как недоступное восприятию [8, с. 613-618]. Подобный отказ от абсолюта и объективности выливается в функционалистскую форму релятивизма, когда восстановление связи индивида с миром уступает место соотношению его с ним самим и с его собственной природой [8, с. 382].

На первый взгляд кажется, что подобная установка на новую доступность внутреннего мира человека для обыденного сознания должна привести к углублению человеческих взаимоотношений в силу лучшего понимания людьми друг друга. Однако, это не так, ведь исторически психология является областью знания, выстроенной по схеме фамильной власти, о чем пишет Фуко.

Цель всякой семьи – это воспитание функционального индивида как части «диспозитива». В случае же неудачи этого воспитательно-образовательного проекта семья обращается к «пси-функции», то есть дискурсу, институту и/или самому психологическому индивиду, которые должны «рефамиллизировать» индивида, то есть снова дисциплинировать его и вернуть под власть семьи. Связывая выпадение индивида из «дискурса» с бессилием семьи, психология не выходит за рамки фамильной власти, а конституирует и формирует «истину семьи» [9, с. 105-107]; истину, в которой недисциплинируемый индивид равен безумцу или младшему члену семьи и должен подчиняться авторитету взрослого-разумного как «господствующей силы» и «собственной будущей участи» [8, с. 572-573]. Так главной целью психологической власти становится «интенсификация реальности как власти» и «интенсификация власти» как реальности [9, с. 220], а значит, тотальное смирение взбунтовавшегося индивида.

В конечном счете, логика психологического мышления признает и вводит субъекта в реальность, подразумевающую 4 основных аспекта:

- 1) реальность воли другого предполагает признание другого (в первую очередь, психолога) источником власти, превосходящей «безумца»;
- 2) реальность идентичности приписывает обязательность анамнеза, то есть реконструкции истории и болезни, и невозможность отрицания имени, прошлого и биографии;
- 3) реальность болезни выстраивается вокруг невозможности отрицания безумия и последующего вскрытия в нем заблуждения;
- 4) реальность потребностей, обмена и труда обрамляет все это взаимодействие безумца с психологом и касается техник, денег и потребностей, выстроенных в систему обменов и выгод [9, с. 205-207].

Психологическое мышление как форма мысли и власти общественных движений современности

Концепция психологизации современного общества и представления о психологической власти позволяют заключить, что распространенность обращения к «идентичности» в современной общественно-политической риторике является признаком психологического мышления или психологизации массовой коммуникации. Наделение бытия значимостью в зависимости от выраженности в нем субъективной истины, функционалистская концентрация на связи индивида с ним самим и его природой, лавирование между объективным и субъективным с интенцией акцентуации последнего – все эти выделенные Фуко признаки прослеживаются в идеях феминизма, ЛГБТ-движения и экоактивизма и намекают на их стремление к реализации психологической власти. В таком случае обращающееся к термину «идентичность» общественные движения следует рассматривать как форму фамильной власти, однако, логика его разворачивания все же не аналогична той, что была описана в работах Фуко.

Истина семьи для общественных движений современности может быть лаконично выражена в следующем тезисе: семья привела к появлению дисциплинарного, но нефункционального индивида, так как он далек от своей собственной субъективной истины. В данном случае общественные движения пытаются разбить связь между дисциплинарностью и функциональностью индивида, преследуя цель его дефамилизации. Этот отрыв от семьи не стоит, однако, понимать как отказ от истины семьи, ведь само общественное движение преследует цель создания нового «диспозитива», а значит, новой семьи (вспомним частую апелляцию в дискурсивной практике феминизма, ЛГБТ-движения и экоактивизма к родству и общности). Так дефамилизация оказывается всего лишь первым шагом к новой фамилизации с сокрытием господства под уважением к субъективной истине. Подобная спаянность в риторике и практике общественных движений современности психологии и идеологии фактически делает их похожими на психологизированную семью: семью, которая стремится создать дисциплинарного индивида, но вместе с тем берет на себя обязанности «пси-функции», то есть надзора за степенью его нормальности и применения мер по его повторному воспитанию.

Обращаясь к аргументам от психологии, общественные движения современности фактически стремятся реализовать все инструменты власти пси-функции, то есть стремятся интенсифицировать реальность как власть и власть как реальность, что выражается в утверждении 4 аспектов реальности (следуя логике Фуко и переосмысляя ее):

- 1) реальность воли другого: представитель современного общественного движения вместе с тем психолог занимает позицию источника власти, превосходящей «безумца»;
- 2) реальность идентичности: причастность к общественным движениям современности требует анамнеза идентичности, который становится материалом для поиска патологии, а также инструментом фиксации социальной идентичности индивида для его последующего политического выступления в публичном пространстве; не причастные к движению люди также воспринимаются представителями общественных движений с позиции их возможного анамнеза, описанного с позиции их типизации на основании ряда социально-культурных критериев;

3) реальность болезни: человеку необходимо признать зараженность идеологией (патриархат, гегемония, культ потребления и т.д.), а затем осознать ее как болезнь и заблуждение;

4) реальность потребностей, обмена и труда: недостаточно оставаться верным движению на идейном уровне, а необходимо быть вовлеченным, как минимум, в информационный обмен.

Вместе с тем степень откровенности, которую подразумевает данный процесс, позволяет в общественных движениях современности также усмотреть то, что Фуко называет «новой пастырской властью», которая является основой современного государственного управления. Производная от христианства новая пасторская власть формирует новую форму «индивидуации», то есть процесса становления личности, который строится по трем основным принципам. Первый принцип подразумевает аналитическую идентификацию, то есть наделяет власть компетенцией разделять поступки на праведные и неправедные в любое подходящее время. Второй принцип подразумевает подчинение, но не через прямое насилие или принуждение, а через сеть суждений, центрированных вокруг служения всех всем. И, наконец, третий принцип – субъективация – утверждает приоритет отношения к внутренней, а не к признанной истине [10, с. 171-173; 11, с. 14-15].

Так, несмотря на то что содержательно общественные движения современности выступают против доминирующей власти и/или культуры, их методы все же не чужды современному государственному управлению, в котором психологическое знание играет роль регулятора недисциплинируемых индивидов под маской «лечения от заблуждения». Представители общественных движений в таком случае занимают позицию не только психолога как фигуры власти, но морального судьи, о чем говорит особый исторический интерес психологии и ее институционализация вокруг категорий «вина», «ответственность», «преступление» и «наказание».

Выводы

Подобное положение пастыря новой семьи с особой формой господства с опорой на психологическое мышление, с одной стороны, управленчески выгодно, а с другой, порой ставит под угрозу успешность самого этого идеологического проекта.

Во-первых, психологическое мышление замыкает общественные движения в рамках логики нормы и патологии [12, с. 55-56]. С одной стороны, она позволяет представителям движения занять позицию судьи, определяющего нормальное и ненормальное. С другой же стороны, эта же логика тесно связывает сам дискурс с негативностью, от которой невозможно оторваться, чем ставит под сомнение возможность его существования в конструктивистском ключе, в ситуации отсутствия идеологического противника.

Во-вторых, психологическое мышление ставит общественные движения современности в позицию невозможности высказать однозначное суждение. Причиной тому служит свойственный психологическому знанию язык отчуждения, который в апелляции к критике и самокритике оказывается неспособным согласовать субъект и объект, внутреннее и внешнее, элементы пережитого и элементы научного знания, хотя имманентно к этому стремится [8, с. 619]. Для общественных движений современности это означает постепенное погружение в споры без надежды на достижение истинного знания.

В-третьих, форма фамильной власти и обращение к семье как к источнику дисфункциональности индивида, как кажется на первый взгляд, является путем освобождения индивида от заблуждений «диспозитива», когда на самом деле у этой логики есть и обратная сторона. Как справедливо указывает Фуко [8, с. 531-532], все, что удастся сформулировать в качестве истины о человеке, сразу же делает его невменяемым, наделяет невинностью. Так апелляция к осознанности, свойственная общественным движениям современности, в рамках семейной истины вполне может упереться в нежелание индивида признать вину и взять ответственность в силу того же психологического анамнеза, к которому призывает само общественное движение.

Таким образом, рассмотрение обстоятельств использования термина «идентичность» в риторике общественных движений современности позволяет обнаружить парадокс такого дискурсивного языкового решения: слово «идентичность» (наряду с другими понятиями психологического дискурса) позволяет общественным движениям современности в целях освобождения индивида занять по-

зицию актора психологической власти, что для самого индивида становится очередным механизмом порабощения, ведь интерпретация его поступков и их осуждение осуществляется представителями общественных движений на основании анамнеза идентичности индивида и ее оценивания как нормы или патологии.

Библиография:

1. CHESTERS, G., WELCH, I. *Social Movements: The Key Concepts*. London; New York: Routledge, 2011. 208 p. ISBN 0-203-41352-0.
2. ГОНЧАРОВА, К. «Идентичность» в дискурсивной практике современных общественно-политических движений. В: *Studia Universitatis Moldaviae*. 2024, nr. 3(173), p. 174-180. DOI 10.59295/sum3(173)2024_23.
3. MORAN, M. *Identity and identity politics: A cultural materialist history*. In: *Historical Materialism*. 2018, vol. 26, is. 2, pp. 21-45. ISSN 1465-4466.
4. ФУКО, М. *Слова и вещи: Археология гуманитарных наук*. Санкт-Петербург: А-сэд, 1994. 407 с. ISBN 5-85962-021-7
5. NEHRING, D., KERRIGAN, D. *Thin Selves: Popular Psychology And The Transnational Moral Grammar Of Self-Identity*. In: *Consumption Markets & Culture*. 2018, pp. 1-23. Available: https://www.dylankerrigan.com/uploads/2/4/3/4/24349665/thin_selves_popular_psychology_and_the_transnational_moral_grammar_of_self_identity.pdf [Accessed: 05.01.2025]
6. MADSEN, O. J. *Psychologisation And Critique In Modern-Day Western Culture*. In: *Social And Personality Psychology Compass*. 2014, vol. 8, is. 5, pp. 193-200. DOI 10.1111/spc3.12103.
7. VOS, J. de. *From Panopticon To Pan-Psychologisation, Or, Why Do So Many Women Study Psychology?* In: *International Journal Of Zizek Studies*. 2008, vol. 2, is. 1. Available: https://www.academia.edu/4131974/From_Panopticon_to_Pan_psychologisation_or_Why_do_so_many_women_study_psychology/ [Accessed: 05.01.2025].
8. ФУКО, М. *История безумия в классическую эпоху*. Москва: АСТ, 2010. 689 с. ISBN 978-5-17-060345-9.
9. ФУКО, М. *Психиатрическая власть: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1973-1974 учебном году*. Санкт-Петербург: Наука, 2007. 450 с. ISBN 978-5-02-026920-0.
10. ФУКО, М. *Интеллектуалы и власть: Часть 3: Статьи и интервью 1970-1984 г.* Москва: Праксис, 2006. 320 с. ISBN 5-901574-53-2.
11. МАКАРЕНКО, В. П., АМРО АЗЗАМ, Х. М. *Пастырская власть: концепт Мишеля Фуко*. В: *Политическая концептология*. 2018, № 2, с. 6-17. DOI 10.23683/2218-5518.2018.2.617.
12. ФУКО, М. *Рождение клиники*. Москва: Академический проспект, 2010. 252 с. ISBN 978-2-8291-1247-9.

Данные об авторе:

Ксения ГОНЧАРОВА, докторант, Молдавский государственный университет.

ORCID: 0000-0002-0144-0265

E-mail: goncharova.xenia@gmail.com

Получено: 10.03.2025

LUCIAN BLAGA ȘI MIRCEA ELIADE: INTERPRETĂRI ALE SACRULUI, SIMBOLULUI ȘI INIȚIERII

Diana MOGA,

Universitatea de Stat din Moldova

Lucian Blaga și Mircea Eliade, două dintre cele mai influente figuri ale culturii românești, au oferit interpretări distincte, dar complementare asupra universalității sacralului, simbolului și inițierii. Ambii filosofi explorează sacralul, misterul existenței și raportul omului cu transcendența, însă din perspective diferite: L.Blaga adoptă o viziune metafizică a sacralului, în timp ce M.Eliade analizează fenomenul religios dintr-o perspectivă antropologică și istorică, dezvoltând o hermeneutică a mitului și a simbolului, analizând structurile fundamentale ale experienței religioase. Acest articol examinează convergențele și diferențele dintre cei doi filosofi, punând în evidență contribuția lor la înțelegerea sacralului și a inițierii ca experiențe esențiale în constituirea ființei umane și condiției sale în lume.

Cuvinte-cheie: *sacru, profan, om religios, mit, simbol, hierofanie, Marele Anonim, cenzură transcendentă.*

LUCIAN BLAGA AND MIRCEA ELIADE: INTERPRETATIONS OF THE SACRED, SYMBOL AND INITIATION

Lucian Blaga and Mircea Eliade, two of the most influential figures in Romanian culture, have offered distinct but complementary interpretations of the universality of the sacred, the symbol, and initiation. Both philosophers explore the sacred, the mystery of existence, and the relationship between man and transcendence, but from different perspectives: Blaga adopts a metaphysical vision of the sacred, while Eliade analyzes the religious phenomenon from an anthropological and historical perspective, developing a hermeneutics of myth and symbol, analyzing the fundamental structures of religious experience. This article examines the convergences and differences between the two philosophers, highlighting their contribution to the understanding of the sacred and initiation as essential experiences in the constitution of the human being and his condition in the world.

Keywords: *sacred, profane, religious man, myth, symbol, hierophany, The Great Anonymous, transcendental censorship.*

Introducere

Sacralul ocupă un loc central în filosofia și cultura românească, având o expresie complexă în lucrările lui Lucian Blaga și Mircea Eliade. L.Blaga abordează sacralul prin prisma „cunoașterii luciferice” și a misterului transcendent. În filosofia lui Blaga, sacralul constituie un mijloc de acces la mister, dar nu pentru a-l dezvălui complet, ci pentru a-l sugera ca realități transcendente care nu pot fi complet revelate rațional. Iar M. Eliade, în operele sale, analizează sacralul ca o dimensiune fundamentală a existenței, manifestată prin mituri, rituri de inițiere, hierofanii, simboluri, accesibile omului religios, garantând accesul către o „deschidere ontologică”. M.Eliade argumentează că omul religios trăiește într-un univers structurat de sacru, unde timpul, spațiul și acțiunile acestuia sunt sacralizate prin rituri și simboluri.

Lucian Blaga: sacralul ca mijloc de acces la mister

În lucrarea *Trilogia cunoașterii*, L.Blaga susține că omul este condamnat să trăiască într-o „tensiune metafizică” între două tipuri de cunoaștere: cunoașterea paradiziacă (care oferă certitudini, își este suficientă sieși, obiectul este un dat, cu posibilități de a fi dat și nealterat) și cunoașterea luciferică (care deschide orizonturi, menține misterul, omul are acces doar la fragmente ale realității ultime, păstrând în permanență o tensiune între revelație și ascundere).

Caracterizând aceste două tipuri de cunoaștere, el menționa: „să dăm acestei cunoașteri numele simbolic de cunoaștere paradiziacă. Privită în ansamblu, ea se caracterizează prin fixare asupra „obiectului”, asupra obiectului socotit în întregime dat sau cu posibilități de a fi dat, fie în intuiție, fie în abstracțiune, fie în ima-

ginație. Cunoașterii paradiziace îi opunem, cu distincții ireductibile, cunoașterea luciferică. Cunoașterea luciferică o vedem detașându-se în chip aparte de obiect, fără de a părăsi însă obiectul. „Cunoașterea luciferică”, prin actul inițial, consideră obiectul său despicat în două, într-o parte care se arată și într-o parte care se ascunde. Obiectul cunoașterii luciferice e totdeauna un „mis – ter”, un „mister” care de o parte se arată prin semnele sale și de altă parte se ascunde după semnele sale. Cunoașterea paradiziacă își e sieși suficientă. Ea n-ar avea nevoie de încă un fel de cunoaștere alături de ea. Cunoașterea luciferică are însușiri singulare ca și cunoașterea paradiziacă, dar ea implică în anume măsură cunoașterea paradiziacă. Cunoașterea luciferică invadează cu perspectivele ei câmpul cunoașterii paradiziace. Cunoașterea luciferică provoacă o criză în obiect, „criză” în sensul unei despicări care răpește obiectului echilibrul lăuntric. Cunoașterea paradiziacă se caracterizează printr-un fel de alipire familiară la obiectul său, pe care-l socotește total dat sau cu posibilități de a fi dat. Cunoașterea luciferică se caracterizează printr-o distanțare plină de tulburătoare inițiativă față de obiectul său, pe care-l privește în perspectiva „crizei” pe care ea însăși o provoacă. Prin cunoașterea paradiziacă se statornicesc pozițiile liniștitoare, momentele de stabilitate, permanența vegetativă și orizonturile care nu îndeamnă dincolo de ele înseși ale spiritului cunoscător. Cu cunoașterea luciferică se introduc în împărăția acestuia „problematicul”, tatonarea teoretică, construcția, adică riscul și eșecul, neliniștea și aventura, tot atâtea momente care repugnă cadrelor cunoașterii paradiziace” [3, p. 253-254].

Sacru devine astfel o prezență inaccesibilă în totalitate, dar fundamentală pentru existența umană.

Lucian Blaga dezvoltă un imaginar simbolic puternic, în care sacru se manifestă prin dimensiunea cunoașterii, asigurând echilibrul existential: „Cunoașterea individuată nu numai că cuprinde „divinitatea», ci e ea însăși teoforică.(...), într-o atare constelație de factori și într-un asemenea climat spiritual, religia se constituie într-un fel cu totul aparte, destul de straniu, dacă o comparăm cu ceea ce înțelegem de obicei prin „religie”. Aici religia nu este un sentiment al creaturii neputincioase față de o divinitate copleșitoare, ci mai curând un sentiment, nu lipsit de mândrie, condiționat de conștiința unui raport de forțe destul de echilibrat, ce se presupune că ar exista între om și divinitate” [1, p. 196]. Teologul și profesorul universitar, Dumitru Stăniloae scoate în evidență atât elementele problematice comune, cât și modalitățile în care Lucian Blaga a reușit să se detașeze prin originalitatea și profunzimea soluțiilor oferite: „între religie și metafizică dl Lucian Blaga nu găsește altă deosebire, decât că în cadrul celei dintâi omul tinde cu toată ființa spre ultimele coordonate ale existenței, iar în cadrul ultimei numai prin cunoaștere, ființa umană simte o înclinare sau necesitatea de-a participa într-un fel sau altul, cu toate facultățile și aptitudinile sale la ordinea dată odată cu revelarea ultimelor elemente sau coordonate ale misterului existenței. Metafizica participă preponderent sau exclusiv pe calea „cunoașteri” la ordinea, pe care omul și-o revelează. Prin religie ființa umană se autototalizează în fața ordinii ce și-o revelează adică ființa umană participă la ordinea în chestiune cu cunoașterea, cu efectele, cu voința, cu presimțirea etc.” [14, p. 29-30].

Simbolurile blagiene nu sunt doar estetice, ci ontologice, ele având rolul de a menține „orizontul misterului” și stimulează dorința de cunoaștere. În lucrarea *Geneza metagorei și sensul culturii din Trilogia culturii*, Lucian Blaga arată că, în domeniul cunoașterii umane, există anume limite structurale impuse, pentru ca omul să nu poată revela nici un mister în totalitate. Acestuia i se impune din, partea Marelui Anonim, o „cenzură transcendentă”, căreia cunoașterea umană i-ar fi supusă, pentru păstrarea și asigurarea unui echilibru existențial în lume și dezvoltarea culturii prin creații. „Spiritul uman nu ar fi deci îngădit prin natura sa finită ca atare, cum se crede de obicei, căci el își dovedește capacitatea de transcendere chiar prin aceea că alcătuiește ideea de mister în nenumăratele ei variante. Din motive de echilibru cosmic, și poate pentru ca omul să fie menținut în necurmată stare creatoare, în orice caz, în avantajul existenței și al omului, acestuia i se refuză însă, pe calea unei cenzuri transcendente, impuse structural cunoașterii, posibilitatea de a cuprinde în chip pozitiv și absolut misterele lumii. Această deficiență umană nu rezultă dintr-o simplă neputință firească a omului, ci ea are un rost într-o finalitate transcendentă, un tâlc metafizic, prin ceea ce așazisa deficiență încetează de a fi deficiență, devenind noimă. Excluderea omului de la cunoașterea absolută rezultă dintr-o cenzură transcendentă, și trebuie interpretată ca expresie a unei măsuri de apărare a rosturilor existenței în genere. Dar omului i se deschide și altă posibilitate de a revela misterul decât este aceea a cunoașterii directe și de contact. Această de a doua posibilitate este calea plâsmuirilor. Și anume, fie prin plâsmuiri concrete, prin creații artistice, fie în genere prin creații de cultură” [2, p. 468].

Emil Cioran explică originalitatea metafizicii lui Lucian Blaga, și anume, de a reacționa împotriva excesului de raționalizare a spiritului uman prin generarea misterului lumii: „Tendința d-lui Blaga de a se menține într-un plan de reducere abstractă a elementelor vii mă face să cred că nu va scrie niciodată o filosofie a vieții. Aceasta se justifică și prin faptul că dânsul are o iubire cu totul intelectuală a misterului metafizic.” [4, p. 349] Totodată și C.Noica, exprimându-și entuziasmul față de filosofia lui Blaga, care ar putea stârni în om libertatea rațională, apreciază contribuția acestuia pentru că: „respectând în ultimă instanță reflectarea realului – a știut să reflecteze asupra realului și să impună acestuia alte chipuri, care, în fond, sunt cele ale posibilului desprins din el” [11, p. 219].

Mircea Eliade: sacrul ca parte integrantă a experienței umane

Pentru M.Eliade, simbolurile sunt „hierofanii” – manifestări ale sacrului în lume. Spre deosebire de L.Blaga, care vede simbolul ca un mijloc de ascundere a misterului, M.Eliade îl percepe ca pe o revelație a unei realități transcendente, viziuni expuse în lucrarea sa *Sacrul și Profanul*: „Pentru a reda actul acestei manifestări a sacrului, am propus termenul de hierofanie, care ne este la îndemână, cu atât mai mult cu cât nu are nevoie de lămuriri suplimentare: el nu exprimă decât ceea ce este cuprins în conținutul etimologic, adică ni se arată ceva sacru. S-ar putea spune că istoria religiilor, de la cele mai primitive până la cele mai elaborate, este alcătuită dintr-o acumulare de hierofanii, din manifestările realităților sacre. De la hierofania cea mai elementară, ca de pildă manifestarea sacrului într-un lucru oarecare, o piatră ori un copac, până la hierofania supremă care este, pentru un creștin, întruparea lui Dumnezeu în Isus Cristos, nu există ruptură. Este mereu aceeași taină: manifestarea a ceva care este „altfel”, a unei realități care nu aparține lumii noastre, în lucruri care fac parte integrantă din lumea noastră „natural”, „profane” [9, p. 13]. Aurel Codoban, în lucrarea sa *Sacru și Ontologie*, interpretează simbolismele religioase în filosofia lui M.Eliade, concluzionând că simbolul religios dezvoltă hierofaniile în simbolisme. În interpretarea simbolismelor, Mircea Eliade ajunge la arhetipuri, care după el, aparțin psihicului uman: sacrul poate fi considerat ca „un ax al omului dinspre inconștient prin conștient spre transconștient”, adică se orientează spre un scop universal: spre împlinirea propriului sens [5, p. 68].

În mitologie și religie, simbolurile sunt esențiale pentru organizarea cosmosului. M.Eliade argumentează rolul primordial al simbolului în lucrarea sa *Tratat de istorie a religiilor*, exemplificând ritul și relevanța pentru omul arhaic a copacului sacru: „A pune un copil bolnav în scorbura unui arbore implică o nouă naștere, deci o regenerare. În Africa și în Sindh, copilul bolnav se vindecă trecând printre doi pomi fructiferi legați între ei; boala rămâne fixată în arbori. Același obicei în Scandinavia, unde nu numai copiii ci și adulții atinși de boală se pot tămădui trecând prin scorbura unui copac. Plantele fertilizate, ca și ierburile medicinale își datorează eficiența aceluiași principiu: Viața și Forța sunt încorporate în vegetație” [6, p. 286]. De asemenea, menționa Eliade, muntele apare în multiple tradiții ca o axă care leagă pământul de cer. Aceste simboluri funcționează ca puncte de orientare pentru omul religios, permițându-i să se ancoreze într-o realitate care transcende timpul și spațiul profan: „Muntele e mai aproape de cer și aceasta îl investește cu o dublă sacralitate: pe de o parte, participă la simbolismul spațial al transcendenței („înalt”, „vertical”, „suprem” etc.), iar pe de altă parte, e locul prin excelență al hierofaniilor atmosferice și, ca atare, locuința zeilor. Toate mitologiile au câte un munte sacru, variantă, mai mult sau mai puțin ilustră, a Olimpului grec. Toți zeii cerești au, pe înălțimi, locuri rezervate cultului lor. Valențele simbolice și religioase ale munților sunt nenumărate. Muntele este adesea considerat punctul de întâlnire al cerului cu pământul; deci un „centru”, punctul prin care trece Axa lumii, regiune saturată de sacralitate, loc în care se pot realiza trecerile între diferitele zone cosmice. Astfel, potrivit credințelor mesopotamiene, „Muntele Țărilor” unește cerul și pământul” [6, p. 108].

În lucrarea *Sacrul și profanul*, M. Eliade argumentează că omul religios trăiește într-un univers structurat de sacru, unde timpul, spațiul și acțiunile acestuia sunt sacralizate prin rituri și simboluri: „Timpul nu este nici omogen și nici continuu pentru omul religios. Există intervale de Timp sacru, ca de pildă, timpul sărbătorilor (în cea mai mare parte periodice) și, pe de altă parte, Timpul profan, durata temporală obișnuită, în care se înscriu actele lipsite de semnificație religioasă. Între aceste două feluri de timp există, bineînțeles, o ruptură; dar, prin mijlocirea riturilor, omul religios poate „trece” cu ușurință de la durata temporală

obișnuită la Timpul sacru. Distingem încă de la început o deosebire esențială între aceste două calități ale timpului: prin natura sa, Timpul sacru este reversibil, în sensul că este de fapt un Timp mitic primordial readus în prezent” [9, p. 54]. De asemenea, este spațiu sacru și spațiu profan. „Pentru omul religios, spațiul nu este omogen, ci prezintă rupturi și spărturi; unele porțiuni de spațiu sunt calitativ diferite de celelalte. „Nu te apropia aici”, îi spune Domnul lui Moise, „ci scoate-ți încălțăminte din picioarele tale” că locul pe care calci este pământ sfânt” (Ieșirea, 3, 5). Există așadar un spațiu sacru, deci „puternic”, semnificativ, și alte spații, neconsacrate, lipsite, prin urmare, de structură și de consistență, cu alte cuvinte amorfe. Mai mult: pentru omul religios, lipsa de omogenitate spațială se reflectă în experiența unei opoziții între spațiul sacru, singurul care este real, care există cu adevărat, și restul spațiului, adică întinderea informă care-l înconjoară” [9, p. 19].

Interpretări ale inițierii

Inițierea joacă un rol esențial în filosofia lui L. Blaga și M. Eliade, fiind procesul prin care individul accede la o nouă condiție ontologică. În lucrarea *Mitul eternei reîntoarceri*, M. Eliade arată că inițierea implică o reînnoire a ființei, permițând omului să reintegreze ordinea sacră a cosmosului. Această idee se regăsește și în analiza miturilor și simbolurilor religioase, unde sacrul nu este doar o realitate îndepărtată, ci o prezență activă în viața cotidiană. Abordând necesitatea vitală a repetării cosmogoniei, în special, al Centrului Lumii ca simbolism care redă o arie sacră prin excelență, M. Eliade menționa: „Centrul” este deci zona sacrului prin excelență, aceea a realității absolute. Asemenea ei, toate celelalte simboluri ale realității absolute (Arbori ai Vieții și ai Imortalității, Fântâna tinereții etc.) se găsesc și ele tot într-un Centru. Drumul care duce spre Centru este „un drum dificil” (durohana) și aceasta se verifică la toate nivelurile realului: circumvoluțiunile greu accesibile ale unui templu (cum sunt cele ale templului Barabudur); pelerinajul la locurile sfinte (Mecca, Hardawar, Ierusalim etc.); peregrinările pline de pericole ale expedițiilor eroice în căutarea Lânei de Aur, a Merelor de Aur, a Ierbii Vieții etc.; rătăcirile prin labirint; dificultățile celui care caută drumul către sine, către „centrul” ființei sale etc. Drumul este anevoios, plin de pericole, pentru că este, de fapt, un rit de trecere de la profan la sacru; de la efemer și iluzoriu la realitate și eternitate; din moarte în viață; de la om spre divinitate. Accesul la „Centru” echivalează cu o consacrare, cu o inițiere; unei existențe, ieri profane și iluzorii, îi succede acum o nouă existență, reală, durabilă, eficace” [8, p. 23-24].

Pentru M. Eliade, inițierea este un rit fundamental, prezent în toate culturile arhaice și religioase. Despre esența ritului inițierii el scrie în lucrarea *Nașteri mistice*: „Toate riturile renașterii și resurecției și simbolurile pe care le implică arată că novicele a atins alt mod de existență, inaccesibil celor care nu au fost supuși încercărilor inițiatice, care nu au cunoscut moartea. Să reținem această caracteristică a mentalității arhaice: credința că o stare nu poate fi modificată fără a fi mai întâi anihilată – în cazul de față, fără moartea rituală a copilului ca semn al desprinderii lui de copilărie. Aceasta nu înseamnă că exagerăm importanța acestei obsesii a începutului care, pe scurt, este obsesia începutului absolut, a cosmogoniei. Pentru ca un lucru să fie bine făcut, trebuie să fie făcut ca prima oară. Dar prima oară lucrul – această clasă de obiecte, acest animal, acest comportament – nu a existat: când, în *illo tempore*, obiectul acesta, animalul acesta, obiceiul acesta au început să existe, a fost ca și când, prin puterea Zeilor, ființa s-a ivit din neființă. Moartea inițiativă este indispensabilă începutului vieții spirituale. Funcția ei trebuie înțeleasă în legătură cu ceea ce pregătește: nașterea într-un mod superior de a fi.” [7, p. 12].

Spre deosebire de L. Blaga, care vede inițierea ca un proces cognitiv și metafizic, M. Eliade o înțelege ca o experiență concretă expusă prin conceptul de moarte simbolică și renaștere spirituală. În cadrul ritualurilor de inițiere, individul trece printr-o serie de încercări care îl pregătesc pentru o nouă existență. Aceste rituri pot include izolarea, suferința fizică și revelația unor adevăruri sacre. Inițierea nu este doar o schimbare intelectuală, ci o transformare ontologică: cel inițiat devine un „alt om”, un om nou. În mitologie, inițierea este adesea simbolizată prin coborârea în infern și ascensiunea ulterioară. În lucrarea *Mitul eternei reîntoarceri*, M. Eliade expune o viziune argumentată cu referire la inițiere prin exemplu eroului mitic care trebuie să moară pentru a se renaște, la fel cum omul religios trebuie să treacă prin suferință pentru a dobândi o nouă identitate spirituală: „Moartea omului și cea a umanității sunt indispensabile regenerării lor. O formă, oricare ar fi ea, din chiar faptul că există ca atare și că durează, slăbește și se uzează; ca să-și recapete vigoa-

rea, trebuie să fie reabsorbită în amorf, fie și numai pentru o clipă; să fie reintegrată în unitatea primordială din care a ieșit.” [8, p. 87-88]. Această viziune asupra inițierii (moarte și renaștere simbolică) contrastează cu perspectiva blagiană: la M. Eliade este o transformare profundă a ființei, pe când la L. Blaga, inițierea rămâne un proces intelectual și estetic.

În lucrarea *Trilogia cunoașterii*, L. Blaga argumentează că inițierea nu poate fi completă, deoarece omul este destinat să trăiască într-o lume a misterului și a interogației nesfârșite: „Să trecem la întrebarea a doua, pe care am formulat-o mai sus în două chipuri. În ce măsură îngăduie Marele Anonim, în cadrul cunoașterii individuate, actul transcenderii? Sau în ce măsură se împărtășește cunoașterea individuală din actul transcenderii? Prin modul cum punem întrebările, se admite implicit că Marele Anonim îngăduie, în cadrul cunoașterii individuate, și actul transcenderii. Problema e numai: în ce măsură are loc acest act de transcendere? Teoria cenzurii transcendente permite un răspuns destul de precis. Cunoașterea individuală se împărtășește din actul transcenderii exact în măsura în care printr-un asemenea act nu se contravine la intervențiile cenzurii transcendente, adică în măsura în care prin actul transcenderii nu se cucerește în sens pozitiv misterul existențial. În măsura în care, prin actul transcenderii, misterul existențial nu va înceta să fie apărât” [3, p. 438].

L. Blaga accentuează dimensiunea metafizică a sacrului, subliniind misterul și inaccesibilitatea acestuia prin cunoaștere rațională: „Am avut altă dată prilejul de a arăta că în domeniul cunoașterii umane există anume limite structurale, impuse spiritului nostru, înadins, pentru ca el să nu poată revela, în chip pozitiv și absolut, nici un mister. Ne-am îngăduit să vorbim altă dată despre o „cenzură transcendentă”, căreia cunoașterea umană i-ar fi supusă din partea Marelui Anonim. Pentru păstrarea și asigurarea unui echilibru existențial în lume, Marele Anonim se apără pe sine și toate creaturile sale de orice încercare a spiritului uman de a revela misterele lor în chip pozitiv și absolut” [2, p. 467]. La rândul său, M. Eliade analizează sacrul ca o dimensiune fundamentală a existenței, manifestată prin mituri, rituri de inițiere, hierofanii, simboluri, accesibile omului religios, garantând accesul către o „deschidere ontologică”. Această diferență fundamentală explică și modul în care fiecare filosof înțelege sacrul, simbolul și inițierea.

Concluzii

Din cele analizate, putem concluziona că în expunerea sacrului, simbolului și inițierii în concepțiile lui L. Blaga și M. Eliade există atât convergențe, cât și diferențe.

Convergențele se manifestă în următoarele:

- Sacrul nu poate fi pe deplin cunoscut, ci doar experimentat prin simboluri și rituri.
- Simbolurile sunt esențiale pentru înțelegerea realității transcendente.
- Ambii filosofi consideră că inițierea este un proces fundamental în raportul omului cu sacrul.

Dintre diferențe în viziunile lui L. Blaga și M. Eliade cu referire la sacru, simbol și inițiere, menționăm următoarele:

- Sacrul la L. Blaga apare sub masca inefabilului, inaccesibilului, orizontul misterului, în timp ce la M. Eliade sacrul se prezintă ca parte integrantă a experienței umane, manifestată în ritualuri și mituri;
- La Lucian Blaga natura simbolismului este redată prin mister nedeslușit, ascuns, iar la Mircea Eliade manifestarea sacrului se realizează prin hierofanie;
- Inițierea la L. Blaga se prezintă prin explorarea metafizică a misterului, iar la M. Eliade prin moarte și renașteri simbolice.

Analiza viziunilor filosofice a lui L. Blaga și M. Eliade ne arată că sacrul nu este un concept abstract, ci un element activ care structurează existența umană. Filosofia lui L. Blaga propune o viziune în care sacrul rămâne în mare parte inaccesibil, menținând un „orizont al misterului” care stimulează creația și cunoașterea umană. La rândul său, M. Eliade sugerează că omul religios trăiește într-un univers structurat de sacrul manifestat prin simboluri și rituri.

Această complementaritate face ca viziunile filosofice ale ambilor gânditori să fie esențiale pentru înțelegerea raportului dintre sacru, simbol și inițiere. L. Blaga oferă o perspectivă profund metafizică asupra sacrului, în timp ce M. Eliade îl analizează în contextul tradițiilor spirituale universale.

Așadar, Lucian Blaga și Mircea Eliade propun două viziuni distincte, dar complementare asupra simbo-

lurilor și inițierii. Dacă pentru L. Blaga simbolurile sunt un mijloc de a păstra misterul sacrului, la M. Eliade ele sunt instrumente de acces la o realitate spirituală. Inițierea, la L. Blaga, este un proces de aprofundare a cunoașterii, în timp ce la M. Eliade este o transformare concretă prin rituri de trecere. Analiza operelor celor doi autori ne arată că simbolurile și inițierea sunt modalități prin care omul se apropie de transcendență, fie metafizică, fie prin mit și ritual. Adrian Marino, reflectând asupra obiectivului principal al lucrărilor lui M. Eliade, și anume – modificarea conștiinței occidentale moderne prin cunoașterea, înțelegerea și asimilarea spiritului arhaic, menționa: „Prin urmare, inițierea lui Mircea Eliade în Marele Tot și realitatea absolută trage după sine „o întreagă schimbare de optică și de mentalitate” [10, p. 303].

Lucian Blaga și Mircea Eliade propun două drumuri diferite către sacrul inaccesibil, fiecare cu propria sa viziune asupra simbolului și inițierii. L. Blaga ne învață că misterul trebuie protejat și aprofundat, că adevărata inițiere este acceptarea limitelor cunoașterii și explorarea metafizică a acestora. M. Eliade, pe de altă parte, ne arată că inițierea este o transformare concretă, o trecere prin moarte simbolică și renaștere spirituală, un rit care oferă acces la structura sacră a lumii. În lumina acestei analize, Constantin Noica oferă o recomandare la provocările cu care se confruntă omul modern: „Fiecăruia îi e dată o singură vână a interminabilului, o singură formă de infinitate: nu jindui infinitatea altora, nu le fura delirul lor sacru. Trăiește, adâncește-te și rătăcește într-al tău” [12, p. 22]. L. Blaga și M. Eliade au explorat fiecare propria „vână a interminabilului”, propriii lor vectori de acces către sacru și mister. Dacă Lucian Blaga a ales calea metafizică a misterului, iar Mircea Eliade pe cea mitologică și ritualică a hierofaniei, esențial este că fiecare și-a urmat propriul drum, fără a încerca să adopte infinitatea celuilalt. Astfel, fie că ne apropiem de sacru prin filosofie, ca L. Blaga, sau prin mit și ritual, ca M. Eliade, concluzia rămâne aceeași: inițierea autentică nu înseamnă copierea drumului altora, ci asumarea și aprofundarea propriului traseu către misterul existenței.

Bibliografie:

1. BLAGA, L. *Gândire magică și religie*. Trilogia valorilor II. București: Editura Humanitas, 1996.
2. BLAGA, L. *Trilogia Culturii*. București: Editura Humanitas, 2011.
3. BLAGA, L. *Trilogia Cunoașterii*. București: Editura Humanitas, 2013.
4. CIORAN, E. *Lucian Blaga: Eonul dogmatic (recenzie)*. „Revista de Filosofie”, vol. XVI (Seria nouă), nr. 3–4/ iulie-decembrie. București: Societatea Română de filosofie, 1931.
5. CODOBAN, A. *Sacru și ontofanie*. Iași: Editura Polirom, 1998.
6. ELIADE, M. *Tratat de istorie a religiilor. Cu o prefață de Georges Dumezil și un Cuvânt înainte al autorului*. Traducere de Mariana Noica. 2013.
7. ELIADE, M. *Nașteri Mitice*. Traducere de Mihaela Grigore Paraschivescu. București: Editura Humanitas, 1995.
8. ELIADE, M. *Mitul eternei reîntoarceri. Arhetipuri și repetare*. Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu. București: Editura univers enciclopedic, 1999.
9. ELIADE, M. *Sacral și profanul*. Traducere de Brândușa Prelipceanu. Ediția a III-a. București: Editura Humanitas, 2005.
10. MARINO, A. *Hermeneutica lui Mircea Eliade*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1980.
11. NOICA, C. *Rostirea filosofică românească*. București: Editura Științifică, 1970.
12. NOICA, C. *Carte de înțelepciune*. Ediție de Oana Bârna. București: Editura Humanitas, 2019.
13. PETRESCU, Al. *Lucian Blaga: o nouă paradigmă în filosofia științei*. Timișoara: Editura Eurobit, 2003.
14. STĂNILOAE, D. *Poziția domnului Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie*. București: Editura Paideia, 1993.

Date despre autor:

Diana MOGA, doctorandă, Școala Doctorală Științe Umanistice și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0001-8455-8797

E-mail: diana.moga@mail.ru

Prezentat: 28.02.2025

Adresa redacției:
str. Al. Mateevici, 60
MD 2009, Chișinău, Republica Moldova
Tel. (37322) 24 22 53;
e-mail: studia.universitatis@usm.md
web: <https://studiamsu.md/>

Formatul 60x84 ^{1/8}.
Coli de tipar 25.9. Coli editoriale 23.8.
Comanda 240. Tirajul 100 ex.
Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60. Chișinău, MD 2009